

### **III. ELS CONVENTS DE CARMELITANS DESCALÇOS A CATALUNYA**

A continuació entrem a detallar la història constructiva dels convents de carmelitans descalços fundats a Catalunya entre els segles XVI i XVIII. L'ordre en el qual apareixen està justificat a partir de la data de fundació.

#### **1. Convent de Sant Josep de Barcelona**

La primera fundació que els descalços portaren a terme a Catalunya fou la de Barcelona, tot i que la propera vila de Mataró havia estat la primera del Principat en formular el desig de comptar amb un convent de carmelitans descalços<sup>1</sup>. No és d'estranyar que l'Orde posés més interès a Barcelona que a Mataró a l'hora de decidir quina havia de ser la localitat catalana on s'ubiqués aquesta primera fundació; malgrat que la capital disposava ja d'altres convents (alguns amb segles d'antiguitat) i que l'atenció als feligresos estava certament coberta -cosa que no succeïa a Mataró-, la presència dels descalços a la ciutat més important del Principat obria una via simbòlica de penetració de l'Orde a Catalunya. La decisió va ser presa durant el Capítol General de l'orde descalç celebrat a Lisboa l'any 1585.

---

<sup>1</sup> Tindrem ocasió de revisar els prolegòmens de la fundació de Mataró més endavant. En tot cas, sí podem avançar que la petició va ser formulada l'any 1585 per part del rector de la vila, Joan Palau.

L'establiment, però, no es presentava ni molt menys tan fàcil com ho hauria estat a Mataró<sup>2</sup>. Tal com era d'esperar, i reflectint un habitual i inicial fenomen de rebuig que ja hem comentat a la introducció, la ciutat i algunes comunitats religioses s'oposaren a la nova fundació; existien massa convents a la ciutat i poc espai dins el recinte emmurallat. El pare fra Joan de Jesús Roca, que fou encomanat per l'Orde durant el Capítol de Lisboa com a encarregat d'aquest afer, arribà a Barcelona pel mes de juliol acompanyat d'altres dos religiosos per portar a terme els tràmits de la fundació. Les dificultats que el consell de la ciutat posà a aquest establiment i les seves reiterades negatives van fer que el Pare Roca decidís acudir a la més alta instància; el rei es trobava a Monsó amb motiu de les Corts celebrades en aquesta localitat aragonesa. De fet, sembla que els tres religiosos descalços ja s'havien entrevistat amb el monarca en el viatge d'anada a Barcelona, al seu pas per Monsó, amb el simple propòsit de demanar el seu vist i plau de cara a la nova fundació que es disposaven a emprendre. El Pare Roca tornarà ara (entre els mesos d'agost i setembre del 1585) a Monsó per entrevistar-se amb Felip II i demanar la seva directa intercessió davant el consell de la ciutat<sup>3</sup>.

Justament va ser el relleu que es produí en el si d'aquest consell a finals del mes de novembre del mateix any el que afavorí les expectatives dels descalços, juntament amb el

---

<sup>2</sup> Els esdeveniments que precediren la fundació del convent i la manera com es portà a terme aquesta ja van ser tractats a la nostra comunicació presentada al I Congrés d'Història de l'Església Catalana sota el títol "Josep Dalmau, promotor dels convents de carmelites descalços de Barcelona", vol. I, pp.589-598. Alhora, una part important de les informacions aportades en aquesta comunicació són extretes de diverses fonts; Fray Segismundo del Espíritu Santo, *Monumentos acerca de los sucesos pertenecientes a la provincia de los Carmelitas Descalzos de Cataluña, titulada de San Joseph*; Fray Juan de San José, *Annales de los Carmelitas Descalços de la Provincia de San Iosef en el Principado de Cataluña*; G. Beltran Larroya, *Fuentes históricas de la Provincia O.C.D. de San José (Cataluña y Baleares)*; J.M. Martí i Bonet *et al*, *Els "Josepets". Parròquia de la Verge de Gràcia i Sant Josep, 300 anys d'història*; M. Carbonell i Buades, *L'arquitectura classicista a Catalunya (1545-1659)*, pp. 312-318.

<sup>3</sup> Sabem que la relació entre Felip II i el Pare Roca no es limità a aquests dos encontres; va existir un intercanvi de correspondència entre l'un i l'altre que s'estengué en anys posteriors als esdeveniments que ara tractem. Així, l'any 1589 fra Joan de Jesús trameté diverses cartes i memorials al monarca sobre els desordres i les torbacions que es produïen a Catalunya. Vegeu G. Beltran, *op. cit*

cúmulo de circumstàncies que feren que Josep Dalmau -que en un principi havia de ser regidor tercer- es trobés com a conseller en cap. La figura d'aquest ciutadà honorat de Barcelona, futur jutge de l'Audiència, va ser clau en la fundació del nou convent<sup>4</sup>, donat que de bon començament simpatitzà amb la causa dels carmelitans, erigint-se en el més directe protector del nou establiment i en promotor de les obres de condicionament que havien de ser portades a terme perquè aquest fos possible.

Les circumstàncies que envoltaren aquesta fundació barcelonina, així com els seus primers anys d'existència, han estat tractats amb profusió en les obres citades anteriorment, i per tant les podem obviar. Volem només fer notar que, malgrat la generosa protecció de Josep Dalmau i la seva esposa Lucrècia, els religiosos es van veure obligats en més d'una ocasió a sol·licitar ajut econòmic per tirar endavant la construcció del convent i de l'església, començada l'any 1589. Aquestes peticions no aniran adreçades només a la ciutat, que ja havia demostrat la seva generositat en dues ocasions, sinó al propi monarca; sabem, per exemple, que el 21 de juliol del 1590, davant la demanda d'ajut econòmic per part del convent de Barcelona, el rei concedeix llicència per a que de les apostes per l'elecció dels diputats d'aquell any, siguin destinades 400 lliures per ajudar a les necessitats de la comunitat: “Nuestro futuro lugarteniente y capitán general, el Rector y religiosos del collegio de St. Joseph de Carmelitas Descalzos de la nuestra ciudad de Barcelona nos han hecho representar el mucho fruto que hizieron en dicha ciudad en el tiempo de la peste en administrar los sacramentos y otras cosas del servicio de Dios N<sup>o</sup> Sr.,

---

<sup>4</sup> Excusem una referència biogràfica del personatge donat que ens n'ocuparem abastament a la comunicació anteriorment mencionada, “Josep Dalmau,...”, dintre de la qual feiem també esment detallat dels aconteixements que envoltaren els inicis de la seva protecció envers l'orde descalç. Podem aportar, però, una nova dada, encara que no gaire rellevant. Es tracta de la data del seu privilegi de doctor, obtingut a Lleida el 2 de maig del 1579; AHCB, *Consell de Cent, Estudi General*, XVIII-2. És imprescindible per tot el que fa a la fundació de Barcelona com a la resta de fundacions catalanes la consulta de Fra Joan de sant Josep, *Annales de los Carmelitas Descalços...*, llibre I, capítol 2, fol. 3 i ss.

y que por ser aquella casa muy pobre y haverles faltado las limosnas en dicho tiempo estan con mucha necessidad y empeñados y con poca forma de remediarse, supplicandonos humildemente que en consideracion de los susodicho fuessemos servido hacerles alguna merced y limosna de lo que procediere de las listas de los diputados desse principado este presente año. E nos movido de los dichos respetos lo havemos tenido por bien en la manera infrascrita. Por ende os dezimos encargamos y mandamos que de los dineros que procedieren y huvieren procedido de las listas de los dichos diputados este presente año proveays y deys orden se den y paguen de limosna al dicho Rector y religiosos del collegio de S. Joseph de Carmelitas Descalzos de la nuestra ciudad de Barcelona quatrocientas libras dessa moneda para emplear y convertirlas en las necessidades que representan”<sup>5</sup>. Ja ha quedat dit que tant l’un com l’altre -la petició d’ajut al rei i la concessió del mateix mitjançant llicències d’extracció de blat o bé la cessió de part de la recaptació d’algunes apostes- són fenòmens habituals de finançament entre les comunitats religioses en aquest temps.

Mentre avançaven les obres de l’església i es produïen els primers encàrrecs dels retaules que havien de decorar algunes capelles<sup>6</sup>, el 3 d’octubre del 1593 va ser traslladat el Santíssim a un temple encara inacabat, i que romandrà així fins l’any 1600. Finalitzada l’obra de l’església, que els descalços s’havien imposat com a prioritat, el seu interès es desplaçà cap al convent.

La fundació s’havia realitzat a partir de dues cases situades a la Rambla, que havien estat adaptades per instal·lar de manera provisional la comunitat. L’espai, doncs, era més aviat escàs, sobretot després d’haver construït l’església; el primer pas havia d’anar

---

<sup>5</sup> ACA, *Cancelleria*, 4319, fol. 133.

<sup>6</sup> Vegeu C. Narváez Cases, *op. cit.*, pp. 591-593.

encaminat a adquirir els terrenys i les cases veïnes al convent. Pel febrer del 1602 la comunitat comprà a Antònia Fort, viuda del fuster Benet Fort, una casa “amb carrega de censal que es troba al lloc dit de la Morera” (a la banda sud del monestir) per a incorporar-la al convent<sup>7</sup>. Els religiosos, sense permís previ, van prendre possessió del carreró que separava el seu propi hort i la propietat que acabaven d’adquirir a Antònia Fort. Tal com era previsible, la reclamació d’un dels veïns no es va fer esperar; Jerònima Junyent aixecà la seva queixa i presentà plet a l’Audiència contra els descalços pel tancament d’aquest carreró. Uns mesos més tard, pel novembre del mateix any, es firmava una concòrdia entre el convent i Jeronima Junyent i la seva filla, tancant d’aquesta manera el plet sostingut. Segons la concòrdia, el convent es comprometia a pagar a les dones 200 lliures, a canvi de la renúncia a qualsevol dret existent sobre el carreró<sup>8</sup>.

Desconeixem la data exacta del començament de les obres del convent, encara que la podem situar entre finals de l’any 1602 i començaments del 1603; pel gener de 1603 trobem consignats als llibres de registre de Josep Dalmau els primers pagaments al mestre Jeroni Albor en concepte de les obres portades a terme al monestir de Sant Josep<sup>9</sup>. En efecte, el matrimoni Dalmau havia decidit en un acte ple de generositat fer-se càrrec de les despeses que generés aquesta construcció. Així ho deixà consignat Josep Dalmau en un dels seus escrits: “Se comensa la obra del Monastir del glorios St. Joseph dels frares carmelitas descalsos la qual a determinat fer donat mentre sua vida es a saber tot lo Monastir y casa y acabar la iglesia lo quey falta y mudar y posarla de la manera y lo general de la orde fra de la Mare de Deu a dexat trassat. Lo qual y a trassar dita casa y

---

<sup>7</sup> AHPB, Joan Terés, *Decimus prothocollus*, 1601-1602, lligall 8, 4 de febrer de 1602.

<sup>8</sup> ACA, *Llibre primer major del convent de Sant Joseph*, Monacals-Hisenda, vol. 1900, fol. 157v.

<sup>9</sup> ACA, *Llibre primer de micer Joseph Dalmau Assessor de la Ballia General de Cathalunya*, Monacals-Hisenda, vol. 3444, fol. 14r.

monastir vingue en Gracia de Deu lo disapte de Ram de y porta un hermano Alberto frare llec gran trassador. Con cual dexa la trassa de dit monastir de la manera sea de posar la iglesia y lo altar major ab la trassa del retaula se a de fer (...)”<sup>10</sup>.

La traça del convent generà un conflicte al qual ja han fet referència els autors abans mencionats<sup>11</sup>. Aquest conflicte va venir propiciat per la diferència de criteris quant al grau de senzillesa que l’edifici havia de tenir. No és en absolut un tema nou; debats com aquest es produïen amb freqüència en el si de molts ordes, tal com s’ha mencionat anteriorment. En aquest cas l’enfrontament es produí entre el prior del monestir, fra Dídac de la Pau, que volia un convent adaptat a les normes d’austeritat -més espacial que decorativa- que l’orde descalç dictava, i el Pare provincial fra Joan de Jesús, que es decantava per aprofitar la generosa aportació econòmica dels Dalmau, fent les cel·les dels religiosos més grans i els espais més amples. El conflicte, tal com Carbonell explicava<sup>12</sup>, va ser dirimit, a instàncies de Josep Dalmau, pel General dels descalços, que envià a Barcelona al tracista fray Alberto de la Madre de Dios per a que es fes càrrec de la traça del convent barceloní. Un cop establerts els criteris definitius que havien de regir l’edificació i ajustada la traça, el 22 d’abril de 1603 va ser signada la capitulació entre Josep Dalmau i el convent<sup>13</sup>, segons la qual el primer es comprometia a fer-se càrrec de les despeses generades per les obres de construcció i, a canvi, els religiosos cedien la capella major com a enterrament familiar dels Dalmau<sup>14</sup>.

---

<sup>10</sup> *Ibidem*, fol. 29r.

<sup>11</sup> G. Beltran Larroya, *op. cit.*, pp. 444-450; M. Carbonell 1989, p. 315.

<sup>12</sup> *Op. cit.*, p. 315. Carbonell segueix la narració de Segismundo del Espíritu Santo, p. 91.

<sup>13</sup> Íntegrament transcrita per G. Beltran a l’obra citada en les notes anteriors, pp. 444-447.

<sup>14</sup> Tots els detalls d’aquesta concòrdia han estat analitzats amb anterioritat a M. Carbonell, *op. cit.*, p. 316; vegeu també C. Narváez, *op. cit.*, p. 592.

La celeritat de les obres que es portaven a terme permeté que pel gener del 1605 els religiosos es poguessin traslladar a la nova ala d'edifici, encara inacabada, que mirava a l'oest, cap on es trobava l'hort del monestir. Les obres d'aquesta primera fase no van ser acabades fins el 1612. El mateix any, però, la construcció va fer assentament, de manera que la feina portada a terme entre el 1612 i el 1613 va anar bàsicament adreçada a reforçar l'obra tant del convent com de l'església. Aquestes intervencions -encara finançades per Dalmau- van ser aprofitades per construir l'escala que “desde el claustro y confessionarios, sube hasta lo mas alto de la dicha Iglesia”, i el campanar (que en realitat no devia passar de ser una espadanya). Sabem que el 1613 encara es treballava a la teulada de l'església pels pagaments continuats de fusta que Josep Dalmau va fer al mestre Joan Valls al llarg de tot aquest any<sup>15</sup>.

Encara amb les obres de convent i església per finalitzar, els frares començaren a pensar en el noviciat, que havia de ser construït al costat del convent, sobre la sagristia annexa a l'església. Al llarg de l'any 1612 adquiriren alguns terrenys veïns al monestir (no tots venuts de forma voluntària pels seus propietaris<sup>16</sup>, dintre d'una pràctica que comencen a reconèixer com a habitual). No sabem qui va ser l'autor de la traça del noviciat, encara que estem temptats a pensar -evidentment sense proves- que podria haver estat el propi fray Alberto de la Madre de Dios qui, durant la fugaç visita realitzada l'any 1603, hagués deixat ja compostat el disseny d'aquest edifici. És probable que el director de les obres fos

---

<sup>15</sup> ACA, *Llibre tercer de micer Joseph Dalmau doctor de la Reial Audiencia*, Monacals-Hisenda, vol. 3445, fol. 414.

<sup>16</sup> Per exemple, sabem que pel març d'aquest any el mercader Pere Joan Ferrer va ser cominats a vendre als descalços “en justo precio” (60 lliures) un tros d'hort situat al costat del mateix, al carrer de la Morera (també dit de les Cabres); vegeu ACA, *Monacals-Hisenda*, lligalls grans n° 175. Amb el mateix motiu de construcció del futur noviciat s'inicià un plet amb la ciutat quan el convent mostrà la voluntat d'adquirir un hort limítrof; BUB, ms. 1755, Fray Segismundo del Espíritu Santo, *Monumentos antiguos, relativos a la historia de la Provincia de Sant Joseph de Carmelitas Descalzos de Cataluña*, tomo segundo, fol. 192.

el mestre Magí Miró, que ja havia intervingut en la construcció de l'església. Coneixem, a més, la intervenció d'altres dos mestres en les obres del noviciat; d'una banda un tal fra Joan Baptista, que pel juliol de 1617 rep cent lliures “per acabar las parets del noviciat”<sup>17</sup>, i el mestre de cases Pau Martí, l'actuació del qual coneixem amb més detall gràcies a la concòrdia signada entre ell i Josep Dalmau el 17 de març del 1623 [vegeu apèndix documental, n. 2]. Segons aquesta concòrdia, les obres que s'havien de portar a terme en el noviciat afectaven els tres pisos; el primer pis s'havia d'enrajolar i arrebossar, al segon s'havia de construir un oratori amb coberta de volta de canó i llunetes, una sagristia, dues cel·les i una escala d'accés, i al tercer pis deu cel·les i un corredor. Tot això es portaria a terme amb les modificacions pertinents de la construcció anterior, arrebossant i enrajolant on fos necessari. També s'havia de fer una porta nova al noviciat, i substituir l'antic oratori per una cel·la. Tota l'obra va ser contractada per 80 lliures (hem de suposar que sense incloure els materials)<sup>18</sup>.

Malgrat que el gruix de les construccions de les diverses parts del monestir (església, convent, noviciat, sagristia) ja havien estat portades a terme, els frares del convent de Sant Josep continuaren la política d'adquisició dels terrenys i cases limítrofs “por quanto nuestro Convento de S. Joseph de Barcelona tiene necesidad para su mayor ampliacion y anchura de sitio assi para la huerta como para algunas officinas”; al llarg de l'any 1627, entre els mesos de gener i agost, els frares formalitzen tres compres: una casa “que esta al lado de la en que vivia y morava el señor Miser Joseph Dalmau”, amb porta

---

<sup>17</sup> ACA, *Monacals-Hisenda*, vol. 3445, fol. 88r. Desconeixem qui pot ser aquest fra Joan Baptista; dintre de l'orde descalç no ens consta cap artista amb aquest nom en aquests mateixos anys. Sembla probable que es tractés d'un membre d'una altra congregació religiosa per la quantitat rebuda a canvi de la seva feina, compensació que no existiria en el cas de que pertanyés al mateix orde dels descalços.

<sup>18</sup> AHPB, Rafael Riera, *Manual de concòrdies*, 1621-1627, llig. 25, fol. 44.



principal a la Rambla<sup>19</sup>; una altra casa, propietat de Francesc Tàrrega, sacerdot organista de la parròquia del Pi, situada a la dreta del convent, a la banda de mar, per 260 lliures; i una última propietat que incloïa casa i hort, situada darrere el convent, amb sortida al carreró de les Cabres, i comprada al que havia estat rector de la parròquia de Sant Jaume, Francesc Guilella, per 400 lliures<sup>20</sup>. En endavant, els religiosos del convent de la Rambla no només procuraran eixamplar els límits del terreny que ocupen adquirint horts i cases veïnes, sinó que, a més, intentaran que aquestes no caiguin en mans d'altres comunitats religioses que entrin en competència directa amb ells; la il·lustració del cas la tenim en el conflicte citat per Casasayas, generat l'any 1650 amb els dominics, que pretenien fer-se amb unes cases situades en el límit del convent dels carmelitans descalços amb la finalitat d'establir-se a la Rambla. Els descalços s'oposaren a aquesta compra i aixecaren un recurs per impedir-la, recurs que no només guanyaren, sinó que a més els permeté fer-se amb aquestes propietats i assegurar d'aquesta manera la seva hegemonia en aquesta part de la Rambla<sup>21</sup>.

Durant els anys següents les intervencions en el convent de Sant Josep seran gairebé contínues, ja sigui per reformar o refer parts anteriorment construïdes o bé per engrandir alguns espais del monestir. L'abast real de les obres, però, no sempre ens és conegut. Moltes d'aquestes intervencions eren puntuals i pretenien millorar la distribució

---

<sup>19</sup> ACA, *Monacals-Hisenda*, lligalls grans, n° 171.

<sup>20</sup> Aquestes dues últimes compres van ser possibles gràcies a la intervenció dels que van ser els més directes protectors del convent de Sant Josep: Josep Dalmau i la senyora Graïda de Pinós. En el primer cas, la compra de la casa l'efectuà Dalmau en nom del convent, si bé amb diners procedents de la comunitat dels descalços. En el segon, els diners de la compra procedien de la donació efectuada per la senyora Graïda de Pinós, que posava com a única condició que en aquest terreny es construís una ermita dedicada als exercicis espirituals dels religiosos; vegeu ACA, *Monacals-Hisenda*, vol. 1900, fols. 161v i 162 r respectivament.

<sup>21</sup> F. Casasayas i Guillem, "El desaparegut convent de Sant Josep dels Carmelites Descalços a Barcelona. Obres i transformacions arquitectòniques", *D'Art*, n° 12, pp. 299-305. És realment curiosa la política expansionista dels ordes religiosos en aquesta època, que els porta a fer inclús bescanvis amb els seus propis veïns; per exemple, l'any 1683 els descalços de la Rambla van donar a un forner veí una ermita que hi havia en un racó de l'hort del convent a canvi d'un "pedaç de Huerta que tiene al lado [que] sera de mayor utilidad para el dicho convento; ACA, *Monacals-Hisenda*, lligalls grans, n° 171.

interior; es construï, per exemple, una escala des del claustre al campanar. L'any 1658 es realitzaren diverses obres al convent que, pel que hom pot interpretar, afectaven l'església, i en les quals apareixen citats els noms de diversos mestres de cases que hi treballaren: Francesc Teulat, Josep Saló, Antoni "lo Romà", Salvador "lo Mallorquí". Entre aquests mestres també apareix anomenat el que serà l'arquitecte més important de l'Orde, fra Josep de la Concepció, citat com "lo hermano fra Josep lo tracista", en qualitat de nou encarregat de les obres<sup>22</sup>. En realitat sembla que fra Josep intervingué al convent barceloní en aquestes dates no només com a mestre d'obres, sinó com a autor intel·lectual de les reformes portades a terme. Així, almenys, es desprèn del document aportat per Casasayas a l'article anteriorment citat. Es tracta d'un document notarial localitzat a l'Arxiu Diocesà de Barcelona, datat el 1757, "en el qual es fa referència a dos plànols d'aquesta església [la dels carmelitans]; l'un és anomenat 'modern' i l'altre, citat com a plànol 'antic', data de 1656"<sup>23</sup>. Fra Josep és esmentat com a autor d'aquest últim plànol antic, en el que seria una de les seves primeres intervencions conegudes com a tracista a Catalunya. Malauradament, res no ens ha arribat d'aquesta traça ni coneixem a quina part de l'església afectava (¿potser al cor o al pòrtic?). Tanmateix, no deixa de ser una dada prou important que, sobretot, ens ajuda a fixar els inicis de la carrera de fra Josep com a arquitecte.

No serà aquesta l'única actuació del religiós al convent de Sant Josep. L'any 1665, per exemple, intervingué -encara que no sabem amb certesa fins a quin punt- en l'erecció del nou edifici de la biblioteca del convent, la primera pedra del qual era col·locada el 16 de maig d'aquest mateix any. Aquesta nova obra engegada pels descalços de la Rambla

---

<sup>22</sup> ACA, *Llibre de entrades y eixides de la hacienda de fr. Francischo de Sant Joseph en lo mon anomenat lo doctor Francischo Sala*, Monacals-Hisenda, vol. 1910, fols. 58-61. Sembla que fra Josep era a més l'encarregat del llibre de comptes de les obres portades a terme.

<sup>23</sup> F. Casasayas, *op. cit.*, p. 301.

venia motivada per la donació que va fer el canonge de Lleida Jeroni Bessora, habitant a Barcelona, de tota la seva llibreria: “Notese que el año de 1665 a 16 de Mayo dia sabado (...) se puso la primera piedra a la obra nueva de este convento de N<sup>o</sup> glorioso S. Joseph de Barcelona la qual obra tubo principio en esta forma. El Ilustre Dr. Geronimo Bessora Canonigo de Lerida y habitante en esta Ciudad de Barcelona dexo en su ultimo testamento su insigne libreria. Viendo esto el P. Prior (...) penso donde y en que parte del convento se podria fabricar una pieza para collocar dicha libreria. Comunicolo con el hermano fr. Joseph de la Concepcion (...). Este buen hermano le señalo cierto lugar para el effeto. Empezose dicha obra con este fin y poco a poco vino Dios a disponerlo de manera que se dio principio y fin a la fabrica y obra de que oy gozamos esto es dexando aparte la grande y magnifica obra de la pieza de la libreria (...)”<sup>24</sup>. Sembla que l’amplitud d’aquesta peça era considerable, com considerable era la col·lecció que allotjava; en el seu moment va ser una de les biblioteques més importants de Barcelona, amb el volum més gran de llibres de la ciutat (7.136 volums en època de l’historiador fra Joan de sant Josep)<sup>25</sup>.

Justament, aquestes grans dimensions de la nova biblioteca dels descalços de la Rambla van provocar un petit problema poc temps després de ser construïda; segons informa el citat historiador, “viola un General de la Orden, y quiso derribarla por demasiado grande”, considerant, és clar, que era inadequada a l’esperit de pobresa de l’Orde. Totes les disposicions establertes fins al moment pels descalços quant a dimensions i amplària de les peces que integraven llurs convents feien referència a església, claustre, cel·les o infermeria, en cap cas a la biblioteca, probablement perquè aquesta era una peça

---

<sup>24</sup> ACA, *Segon llibre de la fundacio y estat del Convent de Religiosos Descalços de N<sup>a</sup> S<sup>a</sup> del Carme de la primitiva observancia en lo Principat de Catalunya de la Ciutat de Barcelona*, Monacals-Hisenda, vol. 1963. La pàgina en què es troba el text no està numerada; apareix al final del volum, abans de l’índex.

<sup>25</sup> J. Arnall, “Aportación de los carmelitas descalzos a la cultura catalana”, *El Carmelo Teresiano en Cataluña 1586-1986*, pp. 55-108.

poc habitual en els convents dels ordes mendicants. Va ser gràcies a aquest buit en la legislació constructiva carmelitana que la biblioteca del convent de la Rambla va romandre sense alteracions respecte a com va ser traçada originalment. No obstant, i per evitar situacions similars en el futur, s'inclogué aquesta preceptiva referent a les llibreries als estatuts de l'Orde<sup>26</sup>.

Les obres de construcció de la biblioteca van ser aprofitades per eixamplar el convent per aquesta banda, fent noves cel·les i altres peces de servei. El nou edifici va ser aixecat a la part de migdia de l'antic convent. Al primer pis es van col·locar el refetor i la cuina, a més del *de profundis*, d'on partia l'escala principal; al segon cinc cel·les destinades a infermeria, un oratori i altres tres habitacions. I al tercer pis es col·locà la llibreria, intentant, evidentment, aprofitar el màxim de llum possible. També la part de convent més antiga va ser reformada, afegint dotze cel·les en el pis baix i set més en el pis superior<sup>27</sup>.

No passà gaire temps més sense que els religiosos de la Rambla emprenguessin noves millores en llur monestir, encara que, pel que sembla, en aquesta no tingueren la iniciativa. El 14 de febrer del 1669 el Pare Provincial fra Juan del Espiritu Santo informava el Definitori que el ciutadà barceloní Joan Guinart, “por ver la descomodidad grande con que se administra el SS. en la igl. de dicho convento”, s'oferia a finançar amb 1.500 lliures una nova capella dedicada al Santíssim, amb el retaule i els ornaments corresponents. A canvi, com era habitual, Guinart demanava el patronat de la capella i el dret d'emplaçar en ella la sepultura familiar. El General dels descalços donà el seu vist i plau el maig del

---

<sup>26</sup> BUB, ms. 991, llibre V, capítol XXXVIII, pp. 492-493.

<sup>27</sup> *Ibidem*. També a ACA, *Monacals-Hisenda*, vol. 1963.

mateix any<sup>28</sup>. Calia, però, trobar un emplaçament adequat per situar la capella que, evidentment, s'havia d'afegir al cos de l'església, de manera que es plantejà la necessitat d'adquirir alguna de les propietats veïnes. Això generà l'any 1671 un nou conflicte d'interessos amb els seus veïns dominics; igual que havia succeït el 1650, ambdues comunitats es disputaven unes cases situades a la Rambla, propietat del notari Josep Saiós i del fuster Riera, i igual que en aquella antiga disputa -en la qual els descalços acudiren als obrers del Pi per a que aquests actuessin com a mitjancers- els guanyadors foren els carmelitans, que aconseguiren comprar les cases<sup>29</sup>.

Aquesta compra, però, no solucionava totalment el problema de cara a aconseguir lloc per a la nova capella; això almenys es desprèn del nou litigi mantingut pels descalços, aquest cop contra els mateixos dels quals sol·licitaven poc abans llur intervenció com a mitjancers, els obrers de la parròquia del Pi. La raó del litigi, obert pel maig del 1680 a la cort eclesiàstica de la ciutat, era novament la mesura de força que els descalços pretenien exercir sobre la compra de dues cases que pertanyien a la mencionada parròquia, i que els eren necessàries per eixamplar el solar on s'havia d'ubicar la capella del Santíssim. Els carmelitans “volian y procuravan en ampliar la Iglesia de dit Convent fent fer aquella ab part del Carrero vulgarment dit de las Cabras una nova capella per posar y tenir en aquella lo Santissim Sagrament per lo qual effecte dit Rt. Pare Prior y Convent volian fer demolir y derruhir algunas botiguetas propias de dit Convent y juntament dits Rt. Rector y obrers

---

<sup>28</sup> ACA, *Monacals-Hisenda*, lligalls grans, núm. 171.

<sup>29</sup> Vegeu F. Carreras i Candi, *Geografia General de Catalunya*, vol. IV, pp. 894-895. Carreras i Candi il·lustra la narració amb alguns passatges extrets del memorial que amb motiu d'aquest conflicte redactaren els obrers de la parròquia del Pi, memorial del qual ja hem parlat amb anterioritat. Es queixaven que “dits Pares Descalços de S. Joseph acudiren als obrers del Pi perquè interposassen sa autoritat perquè dits Pares Dominicos no comprassen aquelles [cases], lo que fou cauthela per comprarlas ells, conforme lo havem vista las han ells despres comprades a effecte de pendrer de la que fou de dit Sayos, lo que havian menester per la fabrica de dita Capella que pretenan fabricar, conforme ja hi ha comensat de fabricar (...)”.

havian de ser compellits en fer y firmar en favor de dit Rt. Pare Prior y Convent venda de dos casas la una al costat de l'altra que dits Rnts. Rector y obrers per sos certs y legitims titols en nom de dita obra tenian y possehian cituadas en dit Carrero de las Cabras al canto devant la entrada que en temps passat era de las Carretas del dit Convent edificadas en lo lloch y puesto se tenia trassada la fabrica de dita nova capella (...)”<sup>30</sup>.

El mes de setembre d'aquell mateix any hom posà final al litigi mitjançant un acord entre les dues institucions; la parròquia del Pi s'avingué a vendre les cases de la discòrdia als carmelitans per 300 lliures. I uns mesos després, l'11 de gener del 1681, començaven les obres de la nova capella, que hauria de tenir l'advocació de Nostra Senyora del Carme. La construcció s'estengué durant quatre anys; el 22 de desembre del 1685 era traslladat el Santíssim a la nova capella<sup>31</sup>. L'emplaçament era a la part de l'Epístola, tocant a la capçalera de l'església. Era de planta quadrada, articulada en dos cossos; un atri, situat a la dreta del cos principal, en el qual es trobava un altar dedicat als Desposoris, i el cos de la capella pròpiament dit, amb el presbiteri aixecat sobre una grada i adornat amb un ampit. L'espai principal estava cobert per una cúpula de mitja taronja coronada amb llanterna. Aquests dos espais estaven separats -o, més ben dit, comunicats- mitjançant tres arcs<sup>32</sup>.

---

<sup>30</sup> ACA, *Monacals-Hisenda*, lligalls grans, núm. 159. El carreró de les Cabres –que encara avui dia existeix- s'estenia paral·lel a la Rambla per darrere el convent, entre el carrer del Carme i el carrer de l'Hospital, i tenia una sortida a la Rambla disposada en sentit perpendicular, que flanquejava la façana lateral de l'església del convent. Des del primer moment aquest carreró va ser un obstacle per a les pretensions d'expansió dels descalços de la Rambla, que es veien limitats sempre per la seva presència. Malgrat això, els religiosos no es van conformar amb haver-se de sotmetre als dictats del traçat urbanístic i aconseguiren mica en mica fer seu el carreró, ocupant-lo amb algunes construccions i tallant-lo pel mig. Aquesta interrupció és visible encara sobre qualsevol plànol modern de Barcelona: el carrer de les Cabres apareix tallat per el mercat de la Boqueria, i surt a banda i banda dels laterals de l'edifici.

<sup>31</sup> ACA, *Monacals-Hisenda*, vol. 1963, fol. 55v.

<sup>32</sup> BUB, ms. 991, llibre V, capítol XXXVIII, fol. 493. Segons G. Beltran, existeixen uns plànols fets per fra Josep l'any 1680 que serien el projecte realitzat per a la construcció d'aquesta capella; p. 432.

Es produïren en els anys successius diverses intervencions parcials al convent de la Rambla, la majoria d'elles a l'església. El 1689 es feren treballs de pintura i adequació (incloent l'encàrrec d'un retaule) a la capella de Nostra Senyora de la Consolació, que finalitzaren l'abril del 1690<sup>33</sup>. Uns mesos abans que aquestes obres finalitzessin, s'iniciaren les de la sagristia; el 7 de febrer de 1690 era col·locada la primera pedra d'aquesta nova peça. Aquesta intervenció va ser possible gràcies a l'aportació del Pare fra Josep de Jesús, Visitador general de les Índies (natural de Sant Martí de Sesgueioles, a prop de Calaf), que havia donat al convent de la Rambla 150 doblons destinats a engrandir el cor i construir un nou pòrtic. Aquesta quantitat, però, va resultar ser insuficient per finançar totes les despeses, i el convent no comptava en aquell moment amb prou diners per acabar de cobrir el pressupost de les obres. La solució va ser la desviació dels diners de la donació de fra Josep a l'obra de la sagristia, "obra mas necessaria, y de mas utilidad para la casa". Les obres de construcció de la sagristia es donaren per acabades el 16 de maig del 1691, i ascendiren a 1.000 escuts<sup>34</sup>. Aquesta peça s'ubicà darrere el presbiteri, ocupant pràcticament tota l'amplada de l'església (descomptant les capelles laterals de la part de l'Evangelí).

La desitjada -no només pel Visitador d'Índies, sinó també per la comunitat- remodelació del pòrtic de l'església no es produí fins bastants anys més tard. Disposem d'un document i un croquis aportats per Casasayas que informen sobre l'actuació realitzada en aquesta part de l'església; es tracta el primer d'un informe redactat pel mestre d'obres Josep Juli amb data 5 de març del 1732, que fa referència a les transformacions

---

<sup>33</sup> ACA, *Monacals-Hisenda*, vol. 1963, s/n. Les obres d'aquesta capella van ser finançades pel General de l'Orde fray Juan de la Concepción.

<sup>34</sup> *Ibidem*; ACA, *Monacals-Hisenda*, lligalls grans, núm. 171. La llicència per a la desviació dels diners va ser concedida el 18 de setembre del 1689 pel General fray Alonso de la Madre de Dios.

fetes al pòrtic: “En cumplimiento a la orden a nosotros dada por V.S. nos hemos conferido en la Iglesia de los Padres Carmelitas Descalsos, cita en la Rambla de la pnte. Ciudad, para reconocer la nueva obra del Portico que se ha empesado delante dicha Iglesia”. Segons se’n desprèn d’aquesta visura, la intervenció no afectà pràcticament l’aspecte exterior del pòrtic ni modificà el traçat del carrer de davant el convent: “...y habiendo visto y reconocido el paraxe en donde se construye dicha obra; no obstante de haver muy pocos señales de lo que formava el circuito antiguo de paredes que estava fabricado delante dicha Iglesia; nos parece que dicha nueva obra en poca difarencia quedara en el lugar que estava de antes dicho circuito”. Això ens fa pensar que la intervenció venia motivada per la possible estretor del cor, i que aquest potser s’eixamplà a costa de reduir la llargària de la nau per tal de modificar mínimament la façana i la seva alineació respecte del carrer<sup>35</sup>. Pel que es desprèn d’aquest informe i del plànol que l’acompanya [vegeu apèndix gràfic, **115**], el mestre Juli va visurar les obres quan havien estat eliminats els pilars de l’antic pòrtic a causa de la intervenció realitzada, i havien de ser aixecats de nou, juntament amb la paret nord que tancava l’atri.

Aquesta remodelació del cor i del pòrtic sí va afectar més seriosament la façana, que va ser reorganitzada. Coneixem amb detall les intervencions que es portaren a terme gràcies a la transcripció del contracte que es troba en un manuscrit sense data de la

---

<sup>35</sup> AHCB, *Obreria*, C XIV-30-41, citat per F. Casasayas, *op. cit.*, p. 303. No estem d’acord amb Casasayas – que basa el seu estudi en la comparació de dos plànols d’èpoques diferents- quant a l’abast d’aquesta intervenció; segons l’autora “és evident que la disposició dels pilars del pòrtic o nàrtex és completament diferent en els dos dibuixos”. Nosaltres no som capaços d’apreciar aquestes notables diferències (almenys sobre els plànols), a no ser en una mínima reducció de l’espai del pòrtic en el plànol datat el 1754. Sembla, a més, una mica arriscat extreure’n conclusions per quant un d’aquests plànols no està datat ni es coneix la seva procedència, encara que Casasayas suggereix una autoria de fra Josep de la Concepció. M. Carbonell ja va mostrar les seves reticències a aquest respecte, així com la creença en l’antiga presència del pòrtic; *op. cit.*, p. 462, nota 209.



Biblioteca de la Universitat de Barcelona<sup>36</sup>. En aquest document [vegeu apèndix documental, **n. 15**] s'especifica amb meticulositat com han de ser aixecades les parets, com han de ser els arcs, les faixes i cartel·les i quins materials han de ser utilitzats. Inclou també el document la col·locació de les reixes de ferro a cadascun dels tres arcs d'entrada al pòrtic i les modificacions pertinents que han de ser realitzades al carreró lateral. Deduïm que, en general, es donà més alçada a la façana, que es coronà amb el característic frontó i que fou en aquest moment quan adquirí el seu aspecte definitiu, més integrat a la resta d'edificis del voltant.

No és d'estranyar que les contínues intervencions en diferents parts del convent i les ampliacions portades a terme en el seu perímetre, a part de provocar preocupació per l'impacte urbanístic que suposaven, fossin en ocasions motiu de queixa per part dels veïns dels edificis limítrofs, que veïen com s'incomplien les normatives municipals en matèria de construcció. Un cas il·lustratiu és el conflicte generat amb la veïna Casa del Priorat de Natzaret, representant del priorat de Poblet a Barcelona<sup>37</sup>. El 16 de gener del 1759 els priorals presentaren una instància contra el convent de Sant Josep per les obres que aquesta comunitat havia portat a terme a la paret mitgera dels dos edificis, i que, segons els de Poblet, carregaven excessivament a la dita paret<sup>38</sup>. També denunciaven les obertures que

---

<sup>36</sup> Ms. 753, citat per F. Casasayas, *op. cit.*, p. 303. No entenem com, tenint coneixement d'aquest document, i essent prou evident que fa referència a la remodelació de l'atri, l'autora parla d'ell com si es tractés d'una intervenció posterior, no lligada a la produïda en aquestes dates: "Més obres de transformació es realitzaren al llarg del segle XVIII. Segurament les més importants foren les d'ampliació del cor per damunt de l'atri d'entrada, amb la conseqüent construcció d'una nova façana" (?).

<sup>37</sup> Transcripció completa del document a l'apèndix documental; ACA, *Monacals-Hisenda*, lligalls grans 159. El priorat de Poblet, que havia tingut la seva primera seu a Barcelona al carrer de Ponent (actual carrer Joaquim Costa) es traslladà a la Rambla l'any 1670, al costat del convent de Sant Josep, entre aquest i el futur palau de la Virreina; vegeu P.J. Figuerola- J.M. Martí Bonet, *La Rambla. Els seus convents. La seva història*, p. 157.

<sup>38</sup> Els conflictes entre ambdues comunitats no eren nous; ja el 7 de maig de 1755 els de Poblet presentaren una instància davant la cúria contra les alteracions que els descalços havien introduït en la conducció de

els carmelitans havien practicat a la part de la Rambla i que, segons els demandants, eren destinades a obrir balconades enganxades a la mateixa paret, la qual cosa atemptava contra el dret municipal que prohibia obrir finestres o balcons que perjudiquessin al veí. Les queixes també venien per l'existència d'una terrassa en el pis superior del convent, des de la qual era visible el jardí del priorat, cosa que molestava als de Poblet.

Es van fer diferents visures i diligències, convocant a dos mestres de cases: Josep Molist, per part dels carmelitans, i Josep Ribas, per part del priorat. Aquestes visures i els informes que les acompanyaren no convenceren a cap de les dues parts, de manera que finalment, veient que seria inútil perllongar per més temps el procés i que aquest no comportaria més que despeses a ambdues parts, s'arribà a un acord, redactat amb data de 18 de febrer de 1763. Aquesta concòrdia consistí primerament en assegurar la paret mitgera d'ambdós edificis -que havia patit de sobrecàrrega- empedrant-la, i reduir la seva alçada, que sobrepassava de la del priorat. En segon lloc hom obligà als carmelitans a aixecar la barana de la terrassa superior de manera que aquesta impedís la vista del jardí del priorat. I, per últim, els descalços, a canvi de poder portar endavant les reformes per ells programades -i que havien motivat el contenciós- es comprometien a no oposar-se a cap intervenció similar que els priorals volguessin portar a terme en el futur [vegeu apèndix documental, n. 18].

Podem suposar que en el darrer quart del segle XVIII el monestir adquirí el seu aspecte definitiu, i que poques reformes d'importància foren ja portades a terme, a no ser

---

les aigües pluvials que anava des del convent fins a la claveguera gran de la Rambla; vegeu apèndix documental.

les relacionades amb l'adequació d'algunes capelles<sup>39</sup>. En aquestes dates el convent de Sant Josep ocupava una considerable extensió en aquesta part de la Rambla, que començava a instituir-se com a important eix vertebrador de la vida comercial de la ciutat. La transició de les funcions eminentment devocionals a unes més comercials en aquesta part de Barcelona es fa evident en la instal·lació progressiva de diverses institucions i serveis d'aprovisionament al voltant dels convents establerts al llarg de la Rambla, que veieren com la tranquil·litat de la qual havien gaudit fins al moment es començava a veure amenaçada. Els religiosos de Sant Josep no foren aliens a aquest fenomen. El 26 d'abril del 1786 el prior del convent s'adreçà en una carta al rei queixant-se de la instal·lació de l'escorxador municipal al costat del convent, a la Rambla, cosa que, segons ell, perjudicaria la comunitat [vegeu apèndix documental, n. 23]. Es dedueix de la missiva que la corporació municipal pretenia fer altres construccions en el terreny que hi havia davant l'església dels descalços i, possiblement, marcar amb aquests edificis una nova alineació de la Rambla. Els carmelitans descalços es lamentaven que aquests projectes crearien greus inconvenients, començant per la distracció que això suposaria per als religiosos, que veurien interromputs el silenci i la quietud que fins al moment havien tingut, a més que es veurien privats de llum i de la vista que des de les cel·les tenien de l'hort, degut a l'excessiva alçada dels edificis que havien de ser construïts. Això també suposaria que la façana principal del convent, comprenent la porta de l'església, quedarien tancades en un carreró i sense llum. Tots aquests inconvenients es veurien agreujats, a més, segons el prior, pel fet d'haver de sufragar les despeses que ocasionarien les reformes en el convent, calculades en 30.000 ducats per comprar i condicionar el terreny i altres 40.000 per

---

<sup>39</sup> Durant el trienni del P. Fra Josep de sant Climent (elegit el 1785) s'edificà el segellador, es va enrajolar el claustre, la porteria l'avantporteria, i es van fer el tres quadres grans dels claustres, amb frontals de maó, i es van pintar les capelles dels mateixos; ACA, *Monacals-Hisenda*, vol. 1902.

construir els nous edificis, “des del frente de la casa del lado de la Iglesia y convento deberian fabricarse, y adelantarse hasta la linea del ideado paseo”. El prior, doncs, demanava que no es portés a terme cap construcció en aquest terreny o bé que aquest li fos donat al convent, de manera que poguessin construir un mur que seguís la direcció del nou passeig, acomplint així els projectes urbanístics del municipi sense veure’s obligats a portar a terme cap edificació, de la mateixa manera que “por la misma causa, y con igual gracia han construido los PP. Capuchinos en la linea del paseo”<sup>40</sup>.

La preocupació de la comunitat és comprensible donada la situació de privilegi que veien amenaçada. El convent havia conservat una posició hegemònica tant per la seva situació dins la Rambla com per l’habitual i encertada política d’adquisició de terrenys i cases limítrofs. Des de la primera casa on es va fer la fundació el 1586, els carmelitans havien fet créixer el monestir d’una manera considerable, fent que s’estengués principalment de nord a sud; la façana principal, lleugerament retardada en relació a l’actual línia de cases de la Rambla, anava des de l’actual carreró de la Petxina, on es situava l’hort, seguit de l’església i diverses cases, fins al palau de la Virreina, encara que altres dependències -com el noviciat- corrien per darrere el palau fins arribar a les cases del carrer del Carme. La fondària, en canvi, des de la Rambla al carrer de Jerusalem, que era el

---

<sup>40</sup> BUB, ms. 1956, fols. 286-288. Relacionada amb aquests projectes urbanístics sembla la queixa aixecada pocs dies després -el 4 de maig- davant el consistori municipal pel comissari reial Francesc Canals, referent a les obres d’excavació que es porten a terme davant de casa seva, situada a la Rambla. Insinua el Sr. Canals que aquestes obres són responsabilitat dels carmelitans descalços i de Josep Albareda i Joan Baptista Batlle, venedors i compradors respectivament d’unes cases que es trobaven a la mateixa Rambla, i que, segons el demandant, es volien allargar fins a fer arribar el frontis “hasta la linea de la nueva alcantarilla”. El comissari es queixa que aquest estrenyiment del carrer perjudica la seva casa i li redueix la visió del mateix. El Sr. Canals fa una interessant -per inusual- proposta de tipus urbanístic, suggerint l’ampliació de la Rambla per construir una ampla avinguda com es fa en altres ciutats; BUB, ms. 753, *Miscelanea Histórica*, fols. 483-486. Transcrit en la seva totalitat a R. Grau-M. López Guallar, “L’urbanisme de la Il·lustració a Barcelona: el memorial de Francesc Canals (4 de maig de 1786)”, *Pedralbes. Revista d’Història Moderna*, 5, 1985, pp. 59-79”.

límit occidental del recinte conventual, no era excessiva; la part més retardada respecte a la Rambla venia marcada per l'edifici del noviciat.

Dels cossos que composaven la façana principal del monestir sens dubte el que més destacava era el de l'església. La façana d'aquesta, que coneixem gràcies a una il·lustració aportada per Barraquer, presentava la tipologia pròpia d'altres esglésies de l'Orde: tres cossos verticals, coronats per un frontó curvilini, generats per altres tants arcs de mig punt tancats per reixes de ferro, que donaven accés al típic pòrtic carmelità, amb el cor a sobre. A la banda nord del pòrtic s'ubicava un templet d'ordre corinti que allotjava una imatge de la Transverberació de Santa Teresa de tamany natural, obra de Ramon Amadeu<sup>41</sup>. A la banda sud una porta donava accés a la capella de les Esposes de la Creu, amb una escultura de tamany natural de Crist a la columna<sup>42</sup>. L'accés a l'església es feia mitjançant unes grades. Sobre la porta central s'obria un nínxol que allotjava una imatge de Sant Josep, als costats del qual estaven els escuts de l'Orde treballats en un quadrat de pedra. A sobre del nínxol, una finestra rectangular donava llum al cor. El cos central estava coronat per una cornisa i un frontó triangular amb un òcul al mig, mentre que els cossos laterals, llisos, acabaven en un frontó corb, amb acroteris als costats i al centre. Darrere la façana, a la part sud, s'aixecava el campanar, de planta quadrada i coronat per quatre arcs.

L'església seguia el model de nau única sense transepte, amb capelles laterals (cinc per banda) protegides per reixes, comunicades mitjançant arcs de mig punt prou amples com per poder considerar aquests espais com a petites naus laterals. El cor s'aixecava en alt als peus de l'església, ocupant un tram de la nau, i projectava la meitat de la seva superfície sobre el pòrtic d'entrada, de manera que era prou ample. L'interior era articulat -

---

<sup>41</sup> En època de Barraquer templet i escultura es trobaven a l'església de Sant Agustí.

<sup>42</sup> També traspassada a Sant Agustí.

igual que la façana- a partir de l'ordre toscà, amb una cornisa amb fris molt desenvolupat que envoltava tot l'espai. La coberta de la nau era de volta de canó amb llunetes, cúpula a cada una de les capelles laterals -una de les particularitats de l'arquitectura de fra Josep de la Concepció- i cúpula sobre petxines al creuer. El retaule, dedicat a Sant Josep, Sant Elies i Santa Teresa, va ser construït a la segona meitat del segle XVIII, substituint l'anterior finançat per Josep Dalmau. Al costat del presbiteri, a la part de l'Epístola, es trobava la capella del Santíssim, amb un retaule dedicat a Sant Pere; s'hi accedia per una porta rematada amb frontó triangular rebaixat. A l'altra banda del creuer, també al costat de l'Epístola, s'aixecava la capella del Carme, amb retaule dedicat a la titular i altres dos dedicats als Desposoris i a Sant Tomàs. La sagristia era darrere l'altar major, ocupant la mateixa amplada de l'església. Adherit per la part exterior de la banda de l'Evangeli s'aixecava el campanar, amb un cos superior obert per quatre arcs que era coronat per una petita piràmide recoberta amb dibuixos romboïdals de majòlica blanca, verda i marró<sup>43</sup>.

El convent, amb el claustre al mig com solia ser habitual, s'aixecava a la banda de l'Evangeli -al sud del temple- i continuava darrere l'església, a la part occidental. Un i altre eren comunicats pel *de profundis*, que s'obria per la banda de la sagristia corresponent a la part de l'Evangeli. L'accés principal al convent era a la Rambla, on s'ubicava la porteria que donava pas directe al claustre. Les cel·les dels religiosos es trobaven situades al pis superior, a l'ala del claustre que anava de llevant a ponent, mentre que al pis inferior s'ubicaven espais de servei com la cuina, el refector, l'aula capitular i el mencionat *de profundis*. D'aquesta ala sortia perpendicularment el cos d'edifici que constituïa el noviciat, que corria per darrere l'església, de sud a nord, arribant fins als patis de les cases

---

<sup>43</sup> F. Curet, *Visions barcelonines 1760-1860*, vol. II, p. 49.

del carrer del Carme. El noviciat comptava amb dos pisos i un total de vint-i-vuit cel·les. Tenia capella pròpia, aixecada sobre la sagristia de l'església<sup>44</sup>.

El temple va ser cremat el 25 de juliol del 1835; poc després el convent va ser enderrocat, i al solar que abans havia ocupat el monestir començaren a instal·lar-se venedors ambulants i parades de mercat, precedents de l'actual Mercat de la Boqueria.

### **3. Convent de Sant Josep de Mataró**

L'any 1585 el rector de la parròquia de Santa Maria de Mataró, Joan Palau<sup>45</sup>, davant la impossibilitat d'atendre convenientment tots els feligresos, concebé la idea de sol·licitar la instal·lació al municipi d'algun orde religiós que l'auxiliés en les seves tasques evangèliques. Palau acudí a Diego Pérez de Valdivia, conegut religiós originari de Baeza, que es trobava a Catalunya com a orador, per a que li aconsellés sobre quin orde era el més adient per a establir-se a la vila. Pérez suggerí en un primer moment l'orde dels caputxins, però Palau es decantà en una segona opció pels carmelitans descalços. Un cop el bisbe de la diòcesi donà el seu vist i plau a aquesta petició, Palau i Pérez de Valdivia adreçaren una carta al Pare Jerónimo Gracián, General de l'orde carmelità, per sol·licitar la nova fundació. El municipi donava facilitats per a fer possible aquest establiment, oferint mil lliures, l'ermita de Nostra Senyora de l'Esperança, i manifestant la voluntat del Baró d'Erill de fer donació del terreny necessari. La petició arribà a mans del Definitori mentre aquest celebrava el Capítol general a Lisboa, però, malgrat aquest moment propici i les facilitats que oferia la vila,

---

<sup>44</sup> G. Barraquer i Roviralta, *Las casas de religiosos en Cataluña durante el primer tercio del siglo XIX*, pp. 441-448.

la sol·licitud no va ser tinguda en compte<sup>46</sup>. Els membres del Capítol reunit a Lisboa optaren per fundar primer a Barcelona, població que oferia més possibilitats i en la qual, propagandísticament parlant, l'establiment tindria més ressò, en entrar en competència directa amb altres comunitats religioses.

Van haver de passar dos anys per que la fundació fos possible. Durant aquest temps Joan Palau continuà fent gestions per l'establiment dels carmelitans a Mataró; s'entrevistà personalment amb el Pare Roca, que tornava de Roma i anava de camí a Madrid, posant novament a disposició dels religiosos una discreta suma de diners per a facilitar aquest establiment<sup>47</sup>. La perseverança de Palau tingué recompensa; el 25 de novembre del 1587, amb intermediació del Pare Roca, la junta de l'Orde reunida a Madrid aprovà la fundació, que poc després era portada a efecte. Els primers dies de l'any 1588, comptant ja amb la llicència del bisbe, sortiren des de Barcelona els religiosos que havien de formar la comunitat. Mentre esperaven que l'edifici on havia de ser instal·lat el convent fos condicionat, el rector generosament els va hostatjar de manera provisional a casa seva, i en previsió que el condicionament es demorés més del previst hom consultà amb la corporació municipal la possibilitat d'instal·lar-se en algun altre lloc fins que el convent estigués acabat. La solució va ser la capella de l'Hospital de Santa Maria Magdalena, propietat del municipi, i unes cases circumdants, situades al

---

<sup>45</sup> Mort el mes de novembre de 1595; AMM, *Acords municipals* 1589-1596.

<sup>46</sup> BUB, ms. 991, llibre I, capítol XXV, pp. 48-49; M. Carbonell, *op. cit.*, p. 319.

<sup>47</sup> Fr. Francisco de Santa María, *Reforma de los Descalzos de Nuestra Señora del Carmen de la primitiva observancia*, p. 403.



carrer Palau. L'acte solemne de fundació va tenir lloc el dia 5 de febrer, quan els descalços es traslladaren des de la casa del rector Palau a la capella<sup>48</sup>.

Les condicions de l'establiment devien ser d'extrema pobresa si atenem el relat de l'historiador de l'Orde fray Francisco de Santa Maria –“dividieron las celdas, parte con tabiques sencillos, parte con esteras”- amb una única font d'il·luminació en forma de finestra practicada al sostre<sup>49</sup>. Aquestes precàries condicions milloraren lleugerament quan els religiosos van poder ocupar la casa veïna a l'hospital. Malgrat aquesta relativa millora, era prou evident que l'establiment no reunia els requisits necessaris, per molt austera que hagués de ser la vida de llurs ocupants, de manera que el rector Palau, sentint-se valedor dels carmelitans, s'ocupà personalment de trobar un lloc adequat; va comprar diverses cases i horts destinats a allotjar el nou convent<sup>50</sup>. Afortunadament Palau es veié en tot moment secundat en aquesta lluita pel consell de la vila, que havia recolzat sempre la seva postura d'establir un convent a la població; per l'agost de 1588 el consell determinà la necessitat de prendre un tros de l'hort propietat de la viuda Masarnau, situat al carrer dels Garets, per construir el nou convent<sup>51</sup>. A més, pel febrer de 1589 el municipi acordà un primer ajut a l'obra de construcció, aportant 200 quarteres de calç, i uns mesos després, pel juliol, assignà un ajut per l'obra de 100 ducats i 20 sous. Per fer un seguiment de l'avançament de les obres van ser designats

---

<sup>48</sup> BUB, ms. 991, capítol XXVII, p. 51; J.R.A.M., *Glorias Teresianas de Cataluña*, p. 27; G. Beltrán, *op. cit.*, pp. 480-482, que cita un document de l'ADB, *Gratiarum*, 1585-1588, fol. 152, sign. 61; i 1588-1591, fol. 25, sign. 62.

<sup>49</sup> Fr. Francisco de Santa Maria, *op. cit.*, p. 404.

<sup>50</sup> Ll. Ferrer i Clariana, *Santa Maria de Mataró. La Parròquia. El temple*, p. 102.

<sup>51</sup> El terreny i el tros d'hort van ser venuts per 125 lliures; ACA, *Monacals-Hisenda*, lligalls petits, n° 66; lligalls grans, n° 184; vol. 4110, p. 6. Com era d'esperar, la viuda Masarnau no va estar massa d'acord en aquesta venda forçada, i aixecà un recurs a l'Audiència, que, també com era d'esperar, perdé; AMM, *Acords municipals 1589-1596*, 18 de juny de 1589.

quatre administradors de la fàbrica del convent: Joan Pou de la Sínia, Gabriel Montserrat Arnau, Pere Pau Tarascó i Bartomeu Olivé.

La munificència del consistori es perllongà en els anys successius, no només pel que feia referència a la construcció del monestir, sinó també per una qüestió tan bàsica com la manutenció dels frares; pel setembre del 1589 el municipi, en un afany de previsió i de generositat gens freqüents, decidí ajudar a la provisió dels carmelitans descalços degut a l'epidèmia de pesta estesa en aquell temps a Catalunya que, segons els jurats de la vila, causaria un descens en les "caritats" destinades al convent<sup>52</sup>. La bona voluntat de la corporació per aconseguir la instal·lació adequada pels descalços arriba a extrems curiosos; el 19 de març del 1590 el consell municipal manifestà la voluntat de fer una aportació a l'obra del convent de 500 ducats. Com que en aquell moment no disposava d'aquesta quantitat, el municipi sol·licità un préstec al batlle general de Catalunya, Joan d'Icart, endeutant-se amb ell<sup>53</sup>. Un gest molt noble, una mostra de despreniment en la qual destacaren igualment diversos particulars (entre els quals no hem d'oblidar a Josep Dalmau, benefactor del convent de Sant Josep de Barcelona) per les seves generoses donacions -el rector Palau, sens dubte, per sobre de tots<sup>54</sup>, institucions com la comunitat dels jesuïtes, i curiosament també altres municipis

---

<sup>52</sup> AMM, Acords municipals, 1589-1596, 2 de setembre de 1589; ACA, Monacals-Hisenda, lligalls petits, n° 66: "Per quant la temporada anasse mala per la concurrència del mal de la Pesta en dita temporada era en la ciutat de Barcelona y altres llocs de Catalunya lo que era causa nos feyen tantas caritats com en altro temps ys temis no petissen los dits frares se a captat cada semmana per dues persones per la vila y de les caritats se trobarien se compras provisió per alimentar los dits frares. Y si acas nos trobasse prou de pecunies de la universitat se compras quiscuna semmana lo mes avant per alimentarlos". Encara després de finalitzades les obres del convent, el consell municipal protegia els frares; el mes de setembre del 1592, davant la pròxima celebració del capítol provincial de l'orde descalç al convent de Mataró, el prior sol·licità del municipi un donatiu "per comprar que menjar". El consell feu donació de 10 lliures i 6 quarteres de blat; AMM, Acords municipals, 1589-96.

<sup>53</sup> ACA, Monacals-Hisenda, lligalls petits, n° 66.

<sup>54</sup> Ibidem; en aquest document es fa una relació precisa de les donacions fetes pel rector Palau als carmelitans descalços: 383 lliures per comprar tres horts que interessaven pel convent, 120 lliures per

dels voltants com Dosrius, Arenys de Mar i Canyamàs -que aportaren la fusta de seixanta pins i quatre roures- o Argentona, Vilassar, Premià, Cabrera i Llavanes.

Aquests decidits ajuts van fer que el 1591, tres anys després d'haver arribat a Mataró i dos d'haver començat les obres del convent, els religiosos es poguessin traslladar, encara amb l'edifici inacabat (pel juliol d'aquest mateix any el municipi encara ajuda l'obra del convent amb dues carretades de calç, i allarga la seva generositat pagant una campana). La construcció de l'església encara no havia començat; la situació d'incomoditat que patien els descalços en el lloc que habitaven provisionalment feia necessari concentrar tots els esforços en el convent; serà ara, un cop instal·lats al nou edifici, quan es tractarà del començament de les obres del temple, obres que es perllongarien durant bastants anys<sup>55</sup>.

Són ben escasses les notícies que tenim de la construcció tant del convent com de l'església, sobretot pel que fa als mestres de cases que intervingueren. Garriga aportava el nom de Joan Salvador com l'artífex del claustre, el mateix mestre d'obres que l'any 1603 es faria càrrec de l'obra de l'església pel preu de 305 lliures<sup>56</sup>. Coneixem també per Madurell i Marimon el contracte signat el 30 de maig del 1602 entre fra Elies de Sant Josep, prior del convent de Mataró, i el mestre de cases barceloní Miquel Miró - més probablement Magí i no Miquel, tal com apuntava Carbonell-, per construir per a

---

fer els fonaments i començar les obres, 16 lliures i 13 sous per comprar fusta, 35 lliures pels pilars del claustre, 10 lliures per la fàbrica, i altres 10 per pagar el lloguer de la casa on s'estaven els religiosos fins que acabaren les obres.

<sup>55</sup> Segons l'historiador Fra Joan de sant Josep, l'església no va començar a ser construïda fins que els religiosos es traslladaren al nou convent. Si la seva afirmació és certa, és J.M. Muñoz Jiménez, *La arquitectura carmelitana (1562-1800)*, p. 125, qui equivoca la data, donat que aquest últim autor presenta la de 1590 com la d'inici de les obres del temple. M. Carbonell, *op. cit.*, p. 320, apunta la possibilitat que el 1610 encara s'estigués construint.

<sup>56</sup> A. García Espuche i M. Guàrdia i Bassols, *La construcció d'una ciutat: Mataró 1500-1900*, p. 33. Els autors aporten la referència del contracte, que es troba entre el fons notarial de Mataró dipositat a l'ACA.

l'església un portal de pedra picada, amb “la mateixa alçada i grandària que el portal de l'església de Sant Josep de Barcelona”. L'obra es valorava en 46 lliures i havia d'estar acabada per la festa de la Mare de Déu d'Agost<sup>57</sup>. Aquest portal no ens ha arribat, donat que va ser substituït per l'actual, que porta la data de 1739.

Al mateix temps que avançaven les obres de l'església, els descalços practicaren la coneguda política d'adquisició de cases i terrenys veïns, la qual cosa manifesta la intenció d'ampliar les dependències conventuals en un futur<sup>58</sup>. Tanmateix, no tenim constància documental que aquestes ampliacions es produïssin, almenys durant el segle XVII, ni tampoc d'intervencions d'importància portades a terme a l'església al llarg d'aquesta centúria<sup>59</sup>. Entre les escasses dades amb les quals comptem tenim notícia d'una donació particular destinada a la construcció d'una capella; Dorotea Bellot i Palau, dona de Joan Palau, ciutadà de Barcelona i habitant de Mataró, deixava en el seu testament, redactat el 4 de febrer del 1647, una quantitat destinada a construir a l'església del convent una capella dedicada a Santa Dorotea: “Item vull orden y man que lo mes prest sie possible se edifique en lo dit monestir de Sant Joseph de Mataro una capella de Santa Dorotea patrona mia per la fabrica de la qual capella, retaule, llantia, y

---

<sup>57</sup> J.M. Madurell i Marimon, *L'art antic al Maresme*, p. 85. L'autor transcriu el document en la seva totalitat. Magí Miró intervingué com a mestre d'obres en la construcció de l'església del convent de Sant Josep de Barcelona.

<sup>58</sup> El 17 d'abril del 1606 el convent comprà a Pere Sala un hort per 200 lliures, destinat “per lo siti del convent”; ACA, *Monacals-Hisenda*, vol. 4110, fol. 6. El 12 de febrer de 1608 Pere Sala, negociant, ven un hort al convent per 220 lliures; ACA, *Monacals-Hisenda*, lligalls grans, n° 184. El 9 de novembre de 1633 el convent comprà una casa a Margarida Lloberas per 200 lliures. Pel febrer de 1636 el convent adquirí a l'Hospital un tros de pati, on més endavant s'edificava la porteria reglar i serviria de “pas per las secretas que vuy dia sen serveyxen, y del corredor de dal”; ACA, vol. 4110, fol. 7 i 11 respectivament. El 9 de novembre de 1654 Miquel Esmandia, manyà, ven al convent una casa per 200 lliures; ACA, *Monacals-Hisenda*, lligalls grans, n° 184.

<sup>59</sup> I, malgrat aquesta manca de notícies, tenim evidència que cap a l'any 1690 s'estaven portant a terme a l'església del convent de Mataró algun tipus d'obres; així consta al *Llibre de la fundació del convent de Sant Josep*, manuscrit de l'AEV, on s'especifica que les obres de cobriment de l'església del convent de Vic quedaren interrompudes “por aver de bajar los Hermanos oficiales a trabajar en la Iglesia de nuestro Convento de Mataron”; fol. 18v.

altres ornaments de aquella vull que de bens meus sien gastades quatre centes lliures moneda barcelonesa y mes avant per conservacio de dita capella (...) vull que de bens meus sien esmersades dos centes lliures a for de censal mort”<sup>60</sup>.

Les intervencions més importants de les quals tenim constància es produiran sobretot durant el segle XVIII i afectaren principalment l’església; ja a finals del XVII, l’any 1680, una elevada suma de diners -800 lliures- va ser dedicada a reparar danys importants produïts al temple un any abans. Aquest mateix any, a més, s’acabaren de construir algunes peces del convent: un oratori, una ermita, el lavatori, dues cel·les i una habitació pel sagristà<sup>61</sup>. A banda de l’actuació a la façana portada a terme durant el primer quart del XVIII -a la qual fa referència la data de 1739 col·locada sobre la porta que hem citat abans- i que hauria consistit en una reorganització de la mateixa, probablement aprofitada també per realinear-la respecte a la resta d’edificis del carrer, les intervencions semblen centrar-se en adequacions molt puntuals de les dependències conventuals<sup>62</sup>.

A començaments de l’any 1770 els carmelitans escometeren l’empresa de construir una nova capella del Santíssim, més gran i més alta que la preexistent, la qual cosa comportava que el cos de la nova capella sobresortís considerablement respecte a l’anterior. Com a conseqüència va sorgir la necessitat de construir la capçalera de la

---

<sup>60</sup> ACA, *Monacals-Hisenda*, lligalls grans, Convent de Sant Josep de Mataró, n° 183; MASMM, *Libro de la fundacion y estado del Convento de Religiosos Descalzos de N<sup>a</sup> S<sup>a</sup> del Carmen de ésta Villa de Mataron*, fol. 22v: “...en lo dia de vuy esta ya fabricada y feta; per la qual fabrica dexa quatre centes lliures las quals ya estan gastades en dita fabrica”.

<sup>61</sup> M. Carbonell, *op. cit.*, pp. 320-321.

<sup>62</sup> Molt probablement va ser en aquestes intervencions puntuals en què participà el mestre de cases Francesc Torras, que treballava a canvi d’un deute de pensió pendent amb la comunitat. La condonació del deute està datada a 19 de maig de 1748; MASMM, *Libreta de Cobranças de la Renda de est Convent de Carmelitas Descalzos de Sant Joseph de Mataro que comensa per lo Mes de Octubre del Any 1739*, església 6, carmelites n° 2.

capella al costat de la paret que feia de límit amb la propietat veïna de Maria Reimir, fent que descarregués a la mencionada paret, que, per tant, havia de ser reforçada. El 30 de gener del 1770 l'Audiència informava el prior del convent de Mataró del recurs interposat per Maria Reimir als carmelitans descalços, en el qual la demandant s'oposava a aquesta reforma. En la seva defensa, i com a resposta, la comunitat argumentava que es comprometia a no obrir finestres ni cap obertura en aquesta paret, i afirmaven que la senyora Reimir no seria perjudicada, considerant, a més, que les parets de la nova capella no serien més altes que les de l'església i que, per tant, no li taparien la llum ni el sol.

Hem de suposar que els descalços no van fer gaire cas de la resolució de l'Audiència, donat que el 26 de juliol l'alcalde de Mataró, a requeriment de l'advocat de la demandant, instava la comunitat a aturar les obres de demolició de l'antiga paret i de posterior construcció del mur nou que ja havien començat al costat de l'hort de la senyora Reimir, amenaçant-los de procedir contra ells. La mencionada senyora insistia en aquesta nova demanda que els religiosos pretenien fer de la paret mitgera una paret de descàrrega del tester, cosa que els frares -probablement intentant guanyar temps- negaven. La resposta del Prior uns dies després va ser que ells, com a comunitat de religiosos, gaudien del privilegi d'obligació de venda d'un terreny veí quan es demostrava necessari per construir o engrandir una església, com n'era el cas. El prior especificava les intencions d'aquesta intervenció; calia unir el braç del creuer i la nova capella mitjançant una paret que no fes escaire, sinó que fos paral·lela a la capçalera del creuer (i per tant a la nau principal de l'església)<sup>63</sup>.

---

<sup>63</sup> ACA, *Monacals-Hisenda*, lligalls petits, n° 65.

Vistes les dificultats per arribar a un acord, les dues parts consideraren oportú encarregar diverses visures. Els testimonis buscats pel convent van certificar la necessitat de construir aquesta nova capella del Santíssim “a causa de ser esta [la capella del Carme] mui angosta, y no poder servir en los dias de concurso para administrar la Comunion a los fieles”. Finalment, el prior sol·licità l’opinió del mestre Antoni Morató “tercer” de Vic. Morató va determinar que el convent no posseïa altre lloc adequadament proporcionat per edificar la capella que no fos en la part del creuer de llevant, i que es requerien 40 pams de fons, que era l’amplada del creuer. A més, el mestre vigatà dictaminà la necessitat de prendre a la part de migdia 21 pams de l’hort de Maria Reimir, i altres 12 pams i mig a la part de “cierzo”<sup>64</sup>. Per la seva banda, el procurador de la demandant argumentava que no existia cap necessitat de realitzar aquesta expropiació, “que el ponerse igual la pared del crusero (...) mediante siete palmos de tierra del huerto de mi Principal seria y podria dezirse solamente de mero embellecimiento de manera que por razon de dichos siete palmos de huerto y rectitud de la expresada pared no se seguiria comodidad ni utilidad alguna”. I, en qualsevol cas, la capella podia ser construïda amb l’extensió desitjada a la part oriental de l’església, en un hort propietat de la comunitat, i que presentava prou capacitat. Afegia el procurador amb tota lògica que, inclús en el cas que els religiosos haguessin desitjat -o haguessin considerat imprescindible- construir la capella a la banda de l’hort de les Reimir, l’església podia desenvolupar igualment les seves funcions encara que la paret del creuer fos desigual.

---

<sup>64</sup> El 26 de gener del 1772 Morató va passar factures de les seves despeses en desplaçaments, dietes i visura per 25 lliures i 5 sous; vegeu ACA, *Monacals-Hisenda*, lligalls grans n° 185.

Les germanes Reimir aconseguiren finalment que pel desembre de 1770 la Reial Audiència dictaminés a favor seu i fossin eximides de l'obligació de vendre terreny als carmelitans descalços<sup>65</sup> [vegeu apèndix documental, **n. 20**]. Davant aquesta resolució la comunitat no va tenir més remei que dissenyar una nova planta per a la capella (probablement confeccionada pel mateix Morató), amb dimensions més reduïdes i que es limités estrictament al terreny del qual disposava el convent [vegeu apèndix gràfic, **116**]. Aquesta nova planta, inclosa en el document i sense data, va ser presentada davant la Real Audiència. Desconeixem quin va ser el desenllaç del litigi; únicament tenim la referència que, quan Maria Reimir va morir, possiblement l'any 1775, la seva germana Teresa la va substituir com a litigant.

L'any 1793 va ser important quant a les reformes i els canvis realitzats al convent, impulsats per la devoció dels fidels. Pel gener se citen millores fetes a l'església com, per exemple, una capella a la part dreta de l'altar major. Per portar-la a terme es va fer necessari obrir un arc d'entrada i traslladar l'altar del Sant Crist, en el qual estava col·locat el monument, a la paret tocant al creuer, cosa que obligava a obrir un nínxol en aquesta banda. El problema era que la paret que hom pretenia obrir descarregava sobre la tàpia de l'hort veí, propietat de Josepa Feliu de la Peña i Reimir (sens dubte, emparentada amb les anteriors). En aquesta ocasió, però, no es produí cap mena de conflicte. Ans el contrari, la senyora Feliu no només va concedir el seu permís,

---

<sup>65</sup> En tot aquest afer hem de veure més que una legítima preocupació pels límits d'una propietat particular, una defensa d'interessos comercials, donat que, pel que sembla, aquesta venda forçada del terreny de les Reimir als descalços hauria afectat una fàbrica d'aiguarent que es trobava en l'hort de les demandants, provocant el seu enderrocament, cosa que hauria portat a que “destituhidas de otro medio, quedarian sin el necessiarissimo para su precisa manutencion”; ACA, *Monacals-Hisenda*, lligalls grans n° 185; ACA, *Monacals-Hisenda*, lligalls grans 499.



sinó que a més va permetre als descalços avançar la paret mitgera tres pams en la part de migdia amb la finalitat de corregir el fals escaire que aquesta presentava<sup>66</sup>.

Tanmateix, les intervencions més importants començaren per l'abril del mateix any: el comerciant mataroní Gaspar Carbonell, impulsat per la seva devoció, s'oferí a finançar unes importants obres al convent que afectaven a diverses parts del mateix. El resultat de l'oferiment va ser la concòrdia entre el Prior del convent, fra Joaquim de Sant Josep, i els mestres de cases Salvador Viada i Salvador Simon [vegeu apèndix documental, n. 24]. L'obra, taxada en 2.200 lliures, havia de ser dirigida pel mestre Francesc Planas. En el document que reproduïm, Gaspar Carbonell especificava minuciosament les reformes que s'havien de portar a terme; la comunitat havia d'aportar la pedra, la fusta per a la teulada, les mans del fuster, la calç, la sorra i l'argila, així com el guix per guarnir les parets. Els religiosos també se n'havien de fer càrrec de posar les teules a la cúpula i la llanterna, i de la bola i la creu que havien de coronar la llanterna. Les reformes comprenien diverses fases:

- S'havia de construir un passadís que portés del convent al cor, que tingués la mateixa alçada que tenia la volta de l'avantcor, per mitjà d'una lluneta. Això afectava els passadissos sobre les voltes del claustre, donat que la paret del nou corredor s'havia d'assentar sobre els arcs del primer pis del claustre. Aquests passadissos del voltant del claustre havien de ser enrajolats.
- S'havia d'afegir una volta "ab dos llunetas" que anés des de la sagristia al presbiteri, amb una porta ja assenyalada en planta que sortís a un angle del claustre.

---

<sup>66</sup> ACA, *Monacals-Hisenda*, lligalls grans n° 184.

- Calia construir la part del transepte que mancava a la part de l'Epístola, a imitació de la part de l'Evangeli incloent-hi l'ornamentació arquitectònica, però exceptuant un nínxol que allà hi havia. Aquesta part de transepte s'havia d'endinsar cap al claustre, i s'havien d'obrir a la paret dos arcs sobre pilastres, que portessin des del presbiteri a la capella de Santa Dorotea.
- S'havia de refer la volta de la capella de Santa Dorotea per fer-la més alta, i amb la mateixa forma que tenia la de la Beata Maria, que es trobava sota el cor.
- Eixamplar "las bocas" de les capelles del Carme i Santa Dorotea.
- Construir dos arcs de sosteniment de la cúpula, un al creuer a la part de l'Epístola i un altre a la nau de l'església. També s'havia d'aixecar un altre arc al mig de la nau central, "sobre las pilastres del mitg de la mateixa nau, alsant la volta".
- Fer vuit bases de columna de pedra picada, amb sòcols de dos pams i mig, a imitació de les del presbiteri, per a les pilastres que sostenien la cúpula. També s'havien de fer els capitells corresponents, més altres dos a les pilastres de "la reconada del crusero", la cornisa i l'arquitrau.
- Refer la cúpula i la llanterna segons la planta corresponent, desfent la cúpula i la llanterna velles.
- Col·locar teulades noves.
- Enrajolar el paviment de tota l'església a imitació dels que feia poc s'havien fet al presbiteri i a la capella del Sant Crist<sup>67</sup>.

---

<sup>67</sup> ACA, *Monacals-Hisenda*, lligalls grans n° 166.

Com veiem, les obres contractades -per a les quals els contractants demanaven “las tres circunstancias inseparables de ellas, que son solides, comoditat, y hermosura”, clara referència als conceptes vitruvians *firmitas*, *commoditas* i *venustas*, cosa que demostra el grau de coneixement de la teoria arquitectònica clàssica per part del client- afectaven a les parts més importants del convent, i havien de modificar substancialment algunes de les seves estructures. Amb aquestes intervencions, tendents en gran mesura a unificar els espais i l'aspecte de les capelles -a banda de les qüestions més pràctiques que afectaven a passadissos i claustre-, l'església del convent mataroní adoptava el seu aspecte definitiu. En els anys immediatament posteriors només es produiran dues aportacions relacionades amb l'advocació i el mobiliari de les capelles. El 27 d'abril del 1794 el Definitori acceptava la sol·licitud feta per Cristòfol i Joan Camí, veïns de Mataró, de construir una capella dedicada a la Mare de Deu del Pilar al costat de l'Epístola. Com solia ésser habitual, també demanaven el patronatge de la capella i el dret de convertir-la en sepultura familiar<sup>68</sup>. Tres anys més tard, Pere Viladesau, familiar de la Inquisició, i la seva esposa Sebastiana Carbonell, habitants a Mataró, finançaven la construcció d'un altar dedicat a Sant Pere Màrtir, i sol·licitaven el patronatge d'una capella i la construcció dins la mateixa d'una sepultura familiar, llicència que els va ser concedida<sup>69</sup>.

Afortunadament, l'església del convent de Sant Josep de Mataró ha arribat fins a nosaltres, reconvertida en parròquia, i encara es conserva una part del convent, després d'haver sobreviscut a la crema de l'any 1835. L'edifici conventual va ser transformat en escoles i asil municipal l'any 1842, i en l'actualitat és ocupat pel Col·legi de Sant Josep

---

<sup>68</sup> ACA, *Monacals-Hisenda*, lligalls grans n° 499.

<sup>69</sup> ACA, *Monacals-Hisenda*, lligalls grans n° 495.

de Missioneres de la Immaculada Concepció. El claustre, adossat al temple per la banda de l'Epístola, és l'única peça que roman més o menys intacta (encara que modernament un dels seus costats va ser transformat en sagristia, havent retornat posteriorment al seu aspecte original<sup>70</sup>); és de planta quadrada, i està format per dos pisos amb galeries (encara cobertes per voltes d'aresta), amb cinc arcs de mig punt cadascuna sobre pilars quadrats.

Tots els indicis semblen indicar que la façana de l'església del convent mataroní (sotmesa a una profunda restauració l'any 1997) no estava gaire allunyada en el temps de la del convent de Barcelona; ja hem vist que en ambdues intervingué el mateix mestre d'obres, Magí Miró. Aquesta façana, disposada amb un lleuger escaire per adaptar-se al traçat del carrer [vegeu apèndix gràfic, **117**], segueix el model de la del convent de Sant Josep de Barcelona per desig exprés dels comitents, que així ho especificaren en el contracte. Tanmateix, hi ha dos punts a la façana mataronina que la diferencien del seu model barceloní: la inexistència de pòrtic -malgrat la presència dels tres arcs de mig punt al pis baix, més gran el central, aquests comuniquen directament amb l'interior de l'església- i una major tendència a la verticalitat, donada per una major alçada i per uns cossos laterals més estrets. Quant a la resta d'elements, es repeteixen sense variacions: la cornisa que corona els arcs, el nínxol sobre l'arc central amb la imatge de Sant Josep (l'actual respon a les reformes portades a terme en el segle XVIII) [vegeu apèndix gràfic, **118**], els escuts en els requadres esculpits que flanquegen la imatge [vegeu apèndix gràfic, **119**], la finestra rectangular a sobre d'aquesta, i sobre d'ella la finestra circular, tot coronat pel conegut frontó corb, flanquejat per les

---

<sup>70</sup> M. Ribas i Bertran, "L'església de Sant Josep", *Fulls del Museu Arxiu Santa Maria*, juliol 1982, pp. 21-30.

contracorbes [vegeu apèndix gràfic, **120**]. L'espadanya, formada per un cos baix, està situada al darrere del frontó, a la part dreta, i la seva poca alçada fa que no sigui visible des de la part davantera de l'església.

L'església presenta nau única, amb tres capelles laterals per banda comunicades per un passadís ample format per arcs de mig punt, cor als peus (ocupa un tram de volta de la nau), creuer amb braços igual de profunds que les capelles (que són més fondes a la banda de l'Evangeli que a la de l'Epístola), i capçalera profunda i plana, darrere la qual trobem la sagristia, instal·lada aquí a partir de les reformes del 1793. En alçat, les pilastres són d'ordre compost, un ordre gens habitual en esglésies conventuals, raresa que, com hem mencionat anteriorment, és fruit de la reforma portada a terme a finals del XVIII. Per sobre, un entaulament amb una cornisa enormement desenvolupada -exagerada en proporció a arquitrav i fris- dona tota la volta a l'interior del temple, adquirint una considerable volada en els caires que donen pas al creuer. Contrastant amb aquesta pesantor, els capitells on reposen els arcs que comuniquen la nau amb les capelles són simples motlures que sobresurten lleugerament del mur. Quant a la coberta, és de volta de canó amb llunetes a la nau, als braços del creuer (aquí disposada transversalment), i a la capçalera, coberta per dos trams de volta amb llunetes (més un tram final afegit amb volta de canó). Les voltes de les capelles són per aresta, exceptuant les dues més properes a la porta a la part de l'Evangeli: la primera es cobreix amb dos trams de volta de canó transversals a l'eix principal, mentre que la segona, dedicada a Santa Teresa i més profunda que la resta de capelles, mostra en l'espai principal volta d'aresta a la qual s'ha afegit un tram i mig de volta de canó amb llunetes. Molt probablement, aquestes diferències responen a intervencions promogudes pel patronatge d'alguns particulars. Trobem, a més volta bufada al cor, i cúpula sobre tambor al creuer. Aquesta cúpula ens remet per estil a fra Josep de la Concepció; està resolta d'una manera molt similar a les de

la capella de la Immaculada a la seu de Tarragona, la de la capella del Santíssim a la prioral de Sant Pere de Reus i la que cobreix la sala del consell de l'ajuntament de Vic; un tambor de prou alçada obert per finestres, la meitat de les quals (de manera alterna) són cegades, coronades també alternativament per frontons triangulars i corbs, i separades entre si per pilastres geminades. La traducció a l'exterior d'aquesta estructura prolonga els paral·lelismes amb els exemples anomenats: el tambor cilíndric de l'interior esdevé prismàtic fora, mentre que l'extradós de la cúpula és cobert amb teules policromades, i està coronat per una llanterna vuitavada i oberta, que es cobreix amb cupuleta.

Si no hagués arribat al nostre coneixement el document del 1793 anteriorment citat que especifica les importants reformes portades a terme a l'església a partir d'aquesta data, i que afectaren concretament a la teulada i la cúpula –desfeta i tornada a fer-, ens hauríem atrevit a apuntar l'autoria de fra Josep en aquesta coberta donades les similituds citades –interiors i exteriors- amb altres cobertes cupulars dissenyades per ell. Tenim constància documental de la presència de fra Josep de la Concepció a Mataró l'any 1682, amb motiu d'una visura realitzada a la parroquial de Santa Maria<sup>71</sup>, i no hauria estat, doncs, aventurat pensar en una possible intervenció al convent mataroní aprofitant la seva estada. Sabem, a més, que l'any 1690 s'estaven efectuant en l'església d'aquest convent obres prou importants com per motivar el desplaçament des de Vic dels oficials que estaven treballant en el cobriment de l'església del convent vigatà<sup>72</sup>. Tot i així, una cosa no ha d'excloure necessàriament l'altra; en la mencionada relació dels treballs de reforma de l'any 1793 hom no especifica l'existència d'un nou disseny per la cúpula –només es parla de la seva

---

<sup>71</sup> AMM, *Acords Municipals*, 1613-1685, 29 d'agost de 1682.

<sup>72</sup> Vegeu nota 59 d'aquest mateix capítol.

reedificació-, i per tant cap la possibilitat que la nova estructura imités fidelment l'anterior. Aquesta, almenys, és la teoria que nosaltres avancem.

Els passadissos que comuniquen a banda i banda les capelles laterals tenen continuïtat un cop travessat l'espai dels braços del creuer, a partir dels mateixos arcs de mig punt que trobàvem entre capella i capella, i que aquí generen sengles capelles paral·leles a l'eix longitudinal del temple, de manera que els respectius altars miren cap a la porta d'entrada. Es tracta de les capelles del Santíssim, dedicada a la Mare de Déu del Carme (a la banda de l'Evangelí) i la de la Mare de Déu del Pilar (a la de l'Epístola), construïdes a partir de 1770 i 1794 respectivament. La del Santíssim -recordem que la seva construcció va comportar el litigi amb les germanes Reimir- forma una mena de petita nau de tres trams, el primer dels quals, sobre l'entrada, és cobert per una cúpula el·líptica, mentre que els altres dos presenten volta bufada. La de la Mare de Déu del Pilar, oberta sota el patronatge dels particulars Cristòfol i Joan Camí i convertida en sepultura familiar, és la meitat de profunda que la del Santíssim, i està formada per dos cossos, cobert el primer d'ells amb mitja taronja.

### **3. Convent de Sant Josep de Tàrraga**

La curta vida del convent de carmelitans descalços de la vila de Tàrraga pot ser explicada en part pel difícil moment econòmic -crisi agrària, pesta- pel qual travessava la població en els anys en què es portà a terme la fundació, i que no només afectà els descalços, sinó també altres comunitats veïnes, com les de monges de Santa Clara o la de

Framenors<sup>73</sup>. Justament va ser la marxa de les primeres, amb el consegüent abandonament dels edificis que ocupaven, la que afavorí la instal·lació dels carmelitans, primer a l'antic convent de frares franciscans; després, amb millors condicions, a l'antic convent de monges clarisses.

La intenció de fundar un convent de carmelitans descalços a Tàrrrega es manifestà ja el 1587; entre els acords presos pel consell municipal l'11 d'agost d'aquest any destaca la bona acollida que entre els paers tingué la proposició feta per l'orde descalç de fundar un convent a la localitat. Aquesta proposició va ser feta des de Madrid al bisbe de la diòcesi de Vic (a la qual pertanyia aleshores Tàrrrega), que la transmeté al consell de la vila. La pretensió dels descalços era instal·lar-se al que havia estat fins feia poc el convent de Sant Francesc -cedit per l'ajuntament a aquesta comunitat l'any 1582-, abandonat pels framenors degut a les condicions adverses que presentava.

Aquest interès dels carmelitans per fundar a Tàrrrega pot semblar bastant sorprenent, sobretot tenint en compte que en aquest moment només comptaven a Catalunya amb la fundació de Barcelona (la de Mataró no serà aprovada pel definitori de l'orde carmelità descalç fins al novembre del mateix any). Hauria semblat més lògic fundar en nuclis amb una població més nombrosa (Lleida, sense anar més lluny, a uns 40 quilòmetres de Tàrrrega) o en les que, com Mataró, no només havien sol·licitat en diverses ocasions la instal·lació d'un convent de l'Orde entre els seus murs, sinó que, a més, oferien recursos econòmics per l'establiment. Una molt probable explicació pot estar en la situació estratègica de Tàrrrega en el camí reial, situació que els descalços coneixien bé pels

---

<sup>73</sup> Ja la comunitat de framenors s'havia adreçat a Felip II sol·licitant la seva intervenció davant el municipi per a que els fos concedit un ajut, degut al lamentable estat en què es trobaven les dependències conventuals. Vegeu J.M. Segarra i Malla, *op. cit.*, vol. II, p. 49.



continuats desplaçaments que el Pare Roca realitzava de Barcelona a Madrid<sup>74</sup>. Ja hem comentat que aquesta manera d'actuar respon a la previsió pròpia d'una congregació que ha de comptar amb les donacions dels fidels per subsistir. I les donacions eren més substancials en centres amb un comerç actiu i una població amb suficients recursos econòmics. Tanmateix, aquesta encomiable previsió va fallar en aquest cas. És estrany que els descalços s'arrisquessin a fundar allà on els franciscans havien fallat. Haurem de pensar, doncs, que un excés d'optimisme els va portar a pensar només en els avantatges que oferia una fundació a Tàrraga, i no en el negatiu precedent de la comunitat que els cedia el seu lloc.

El consistori municipal demostrà la seva bona voluntat per l'interès posat en fer més fàcil aquest establiment: "Fonch determinat que se procure la casa sie redresada tot lo possible per lo que ha de venir lo pare vicari del monestir de Barcelona del dit orde del Carme per lo que ho te manat de son superior vingue a veure la casa de Tarrega"<sup>75</sup>. El 25 de novembre del mateix any la junta de l'Orde celebrada a Madrid atorgà llicència per portar a terme la fundació, si bé l'arribada dels religiosos no es va fer efectiva fins el mes de juny de l'any següent. En la reunió del consell municipal celebrada el 28 de maig del 1588 hom determinà "se fase tot bon acolliment als pares descalsos que vindran axi en lo redres de la casa com altrament y que se envie de prompte un home a Viq ab una supplica per al señor bisbe y que hi sie alla ans que los reverents no y arriben de Barcelona en fora

---

<sup>74</sup> Aquesta possibilitat ja va ser apuntada per l'historiador fra Joan de Sant Josep, que creia que aquesta fundació podria ser efecte del pas continu del Pare Roca per la localitat de camí entre Barcelona i Madrid, cosa que motivà que el religiós fos prou conegut a Tàrraga; BUB, ms. 991, llibre II, capítol V, p. 94.

<sup>75</sup> ACTA, *Llibre de Consells, 1582-1611*, 11 d'agost de 1597, fol. 161.

per lo que van per obtenir llicencia del confessar y predicar conforme les cartes scriuren y axi per part de la universitat se obtingue la fundatio de dit senyor bisbe”<sup>76</sup>.

Els religiosos arribaren a Tàrraga el 6 de juny del 1588, encara que no prengueren possessió del convent fins el 25 de desembre del mateix any. Pocs dies després arribava a la població el Provincial de l’orde descalç amb la finalitat de sol·licitar que es fessin capitulacions entre el convent i el municipi “peraque cada hu sapie lo que ha de fer”. Els paers accediren a aquest desig dels carmelitans pel gener del 1589. En aquestes capitulacions el municipi es comprometia a finançar la manutenció dels religiosos i les despeses originades per les obres del convent (calculades en unes cinc-centes lliures) a canvi que els frares prediquessin i es dediquessin a la catequització<sup>77</sup>.

Gràcies a aquesta primera empenta, la comunitat es va poder posar en marxa, malgrat que, pel que sembla, els pocs anys que van ser-hi van patir la dependència dels petits ajuts econòmics que els dispensava el municipi. Bona prova n’és la sol·licitud per part dels frares pel maig de 1590 d’una nova col·laboració amb motiu de la celebració del Capítol General al convent de Tàrraga, que comportava la necessària alimentació de tots els concurrents: “...vingueren lo pare frare Joan de Jesus prior del monestir y convent de Sant Joseph carmelites descalsos y lo pare frare Simon Stoch çots prior notificant nos com han de tenir capitol general en la present casa de la vila de Tarrega sobre lo bon redres y

---

<sup>76</sup> *Ibidem*, fol. 182v. Pel juny del mateix any de la fundació el Pare Roca sol·licitava del rei que fos permès a la comunitat de descalços de Tàrraga l’adjudicació dels beneficis i les rendes dels quals havien gaudit fins el moment les monges clarisses, que eren les que amb anterioritat ocupaven l’edifici; vegeu G. Beltrán, p. 657.

<sup>77</sup> G. Beltrán, p.498. “Fonch determinat per tota la damunt promenia que los senyors de pahers capitulen ab dits pares descalsos en nom de tota la universitat y que sels done trescentes lliures de aquelles sinch sentes demanen per a obres de dit monestir per lo temps de dotze anys puyts los altres capitols ja estan concordats dexant a la bona discrecio dels senyors de pahers com ha persones provenes la capitulasio han de fer entre dites parts estipule a tota utilitat axi de la una part com de laltra y que tot allo ells auran capitulat ho tindran per molt agradable y accepte com se fase en servey de Nostre Deu y Señor”; ACTA, *Llibre de consells*, 1582-1611, fol. 197r.

govern de la religio y que demanen alguna caritat per lo sustento de donar a menjar als frares religiosos vindran al dit capitol que seran entre tots trenta (...)"<sup>78</sup>.

És prou evident que, igual que en altres casos similars de comunitats poc afavorides per les donacions de particulars, el dia a dia, la necessitat de subsistència per a aquest grup d'homes, eclipsava qualsevol intent o desig de tirar endavant les obres d'adequació dels edificis que habitaven, i que habitualment eren obligades i urgents. I, també igual que en altres casos, la solució d'urgència era acudir a la magnanimitat reial; sembla que el síndic de la vila Josep Soler s'havia adreçat al rei fent-li saber l'estat de pobresa en el qual es trobava la comunitat, i que era degut, en part, a l'incompliment per part de la vila de l'ajut que aquesta havia promès als religiosos. Efectivament, segons exposa el mateix document, la vila s'havia compromès a "darles la casa hecha y sustentarlos", encara que això, fins al moment, no s'havia acomplert "por la sterilidad que ha havido estos años passados". En resposta a aquesta petició, pel juny, uns mesos després de celebrar-se el Capítol General, el rei concedí al convent de Tàrrega dos-cents ducats, destinats a pagar les obres de construcció, i procedents de l'extracció de diputats d'aquest mateix any, seguint una pràctica que, tal com hem vist anteriorment, és habitual com a recurs de finançament<sup>79</sup>.

La situació de precarietat es perllongà fins l'any 1598, en què la comunitat es va suprimir -probablement seguint una decisió presa durant el Capítol Provincial celebrat a Mataró aquell mateix any-, essent ocupat l'edifici pels agustins, que hi romangueren fins el 1835<sup>80</sup>. Segons l'historiador fra Joan de sant Josep, el convent va ser abandonat pels

---

<sup>78</sup> *Ibidem*, 21 de maig 1590, fol. 264v; "De caritat los sie donada dotze lliures ab diners y dos migeres de blat".

<sup>79</sup> ACA, *Cancelleria*, 4318, fols. 172-173.

<sup>80</sup> G. Beltrán Larroya 1986, p. 502.

descalços degut a la insalubritat del lloc i al seu emplaçament al mig d'una riera, que feia perillar la comunitat en cas de grans pluges<sup>81</sup>.

#### **4. Convent de Sant Josep de Perpinyà**

Sembla que fou Francesc Robuster i Sala, com a aleshores bisbe d'Elna (i, per tant, amb jurisdicció sobre Perpinyà) el primer que pensà en la possibilitat d'un establiment dels carmelitans descalços a la població. Va ser ell mateix qui insistí al Pare Roca sobre aquest tema, intentant convèncer-lo de la viabilitat del projecte<sup>82</sup>. Tanmateix, no fou aquesta l'única intervenció decisiva per a que la fundació es portés a terme; si atenem a les informacions aportades per l'historiador Silverio de Santa Teresa, en la instal·lació dels carmelitans a Perpinyà també va tenir un paper destacat Carlos Coloma, capità del castell<sup>83</sup>. Les moltes ocupacions del Pare Roca en aquells dies -amb els establiments de Barcelona i Mataró que tot just començaven a funcionar, i el seu càrrec de Provincial- van fer que delegués la tasca fundacional en el Pare Joan de sant Àngel, descalç natural de Villanueva del Arzobispo (Jaén), i establert a Barcelona des del 1587<sup>84</sup>.

---

<sup>81</sup> BUB, ms. 991, llibre II, capítol V, p. 95.

<sup>82</sup> Així ho afirma J. Recoder, *Glorias Teresianas de Cataluña*, p. 30.

<sup>83</sup> Silverio de Santa Teresa, *Historia del Carmen Descalzo en España, Portugal y América*, vol. VII, p. 61. Sembla, efectivament, que Carlos Coloma fou un destacat benefactor de la comunitat; segons fra Joan de Sant Josep, va ser ell qui col·locà la primera pedra de la nova construcció. Una altra de les seves donacions va ser el quadre que anys més tard decoraria l'altar major de l'església del convent, representant a Sant Josep, i pel que sembla pintat al taller de Rubens. Aquesta obra hauria estat encarregada pel mateix Coloma, que havia viscut una temporada a Flandes mentre realitzava un servei reial. El quadre li havia costat 3.500 reals, i va ser portat fins a Perpinyà pel nebot de Coloma; BUB, ms. 991, p. 101.

<sup>84</sup> G. Beltrán 1986, pp. 505-507. L'autor transcriu part d'un manuscrit redactat el 1707 pel canonge de la Seu d'Elna Josep Coma, amb el títol *Notícies de la Yglesia insigne collegiada de sant Joan de Perpinya, dividides en quatre parts*, dipositat a l'ADPO. Les notícies del dificultós establiment dels descalços a la vila estan extretes d'aquest manuscrit, del qual hem transcrit ja un fragment a l'apartat 4 del primer capítol del present treball.

El 29 de gener del 1589 els cònsols de la vila demanaven l'aprovació del Capítol per fundar un convent de carmelitans descalços. Aquesta aprovació va ser concedida amb la condició que la nova comunitat s'establís fora de la parròquia de Sant Joan, desig que probablement respon a l'excessiva concentració de convents en aquesta zona de la ciutat. Aquest condicionant va ser acollit amb desgrat pel municipi, que justament havia pensat en cedir als religiosos una casa que es trobava en aquesta parròquia, al carrer dels Avellaners, molt a prop del convent de Sant Agustí. La perspectiva d'aquesta proximitat no podia deixar de desagradar als agustins, que immediatament van fer arribar les seves queixes al Capítol. Les demandes d'aquesta comunitat, juntament amb els desitjos del propi Capítol, van forçar els cònsols a trobar amb rapidesa un nou emplaçament; tres dies després de fer-se efectives les queixes dels agustins, el 7 de març, els cònsols demanaven llicència al Capítol per a que els carmelitans descalços es poguessin instal·lar a la casa de Joan de Vilanova, al carrer de la Tapineria, emplaçament que tampoc devia ser del gust dels capitulars, donat que finalment la ubicació triada va ser una altra.

Després d'àrdues negociacions amb el Capítol, i “com los Cònsols prenién tant a cor la fundació dels pares Descalços”, aquest accedí a que els carmelitans s'instal·lessin a la capella de Sant Guillem, que estava condicionada com a hospici, i que depenia directament dels cistercencs de Vallbona, al Vallespir. El Capítol, però, va fixar unes condicions a partir d'una concòrdia establerta amb els religiosos; en primer lloc, no podia ser admesa cap sepultura en el convent; en segon lloc, no es podien portar a terme processons amb la creu aixecada sense la llicència capitular; i, per últim, els descalços

havien de pagar els drets de la Quarta Parroquial<sup>85</sup>. Encara que la concòrdia entre ambdues parts semblava posar fi als desacords, aquests no havien fet més que començar.

Malgrat que l'abat de Vallbona havia accedit als desitjos dels capitulars i havia donat el seu vist i plau al desallotjament dels religiosos cistercencs, aquests, que fins al moment havien habitat l'edifici ara cedit pel Capítol als descalços, no estaven en absolut disposats a abandonar-lo, de manera que aixecaren una queixa al Capítol per la imminent instal·lació dels carmelitans. Prescindint completament de les ordres dictades pel seu Abat, es negaren a sortir, i finalment van haver de ser desallotjats per la força.

El mateix dia, 18 d'abril, els descalços van prendre possessió de l'edifici. Tanmateix, aquest havia estat només cedit, donat que el Priorat de Vallbona continuà mantenint la propietat, encara que no seria per massa temps; dos anys després, el 19 de juliol de l'any 1591, Felip II s'adreçava al seu ambaixador a Roma, el duc de Sessa, per a que aquest sol·licités al Papa que la capella de Sant Guillem i la casa annexa fossin concedides als carmelitans descalços<sup>86</sup>. Això indica que l'abat de Vallbona, Alonso de Cruïlles, havia fet donació als descalços de la propietat, i que només calia per fer-la efectiva el permís papal, que, pel que sembla, fou concedit. Aquest emplaçament, però, no seria el definitiu.

El 24 d'abril del 1595 el virrei s'adreçà als cònsols de Perpinyà a petició dels descalços. Aquests es queixaven de la gran incomoditat i estretor que patien en el lloc on estaven instal·lats, i demanaven ser traslladats a una altra ubicació “mes commoda, en la qual ab mes y maior facilitat puguen entendre al servey de Deu satisfaccio de son orde y obligatio, supplicant nos perço favor i ajuda”. El virrei pregava els cònsols que aquesta

---

<sup>85</sup> BUB, ms. 991, llibre II, capítol VII, p. 99.

<sup>86</sup> Silverio de Santa Teresa, *op. cit.*, p. 61.

sol·licitud fos atesa<sup>87</sup>, cosa que es verificà dos anys després, pel 1597. En aquesta data el convent va ser traslladat a la plaça del Puig, on va començar la construcció de la nova església<sup>88</sup>. Tenim constància de manera indirecta que en els anys següents el convent fou engrandit a partir de noves adquisicions, i que les obres continuaren endavant; és novament el virrei qui, pel novembre del mateix any 1597 es torna a adreçar als cònsols de Perpinyà per a sol·licitar d'aquests que accedissin a una petició del Provincial dels descalços, que havia acudit al rei demanant la seva intercessió; la demanda dels religiosos era que se'ls permetés apropiat-se d'un carreró que quedava entre mig de les dues cases que havien adquirit, amb la finalitat de poder unir els dos edificis<sup>89</sup>. Que aquesta mesura no era del gust del govern municipal és prou evident, perquè un any després el virrei encara insisteix que es faci efectiva la donació del carreró als frares de cara a l'ampliació del convent; donat que "no era de profit per lo transit dels particulars y ho era per al dit monestir procurassen que fos aplicat ab aquell, y com sia justa cosa que lo que aprofita a uns y no daña a altres se fassa majorment en favor de tant Santa Religio, vos diem y affectuosament encarregam procureu per les vies possibles que dit carrer se aplique a dit monestir pus de tal aplicacio non resulta dany a tercer"<sup>90</sup>.

És ben curiós observar com, en determinades fundacions de cases de religiosos, l'ajut reial no només és determinant pels interessos d'aquells, sinó que a més aquest auxili s'allarga en el temps. El de Perpinyà, com veiem, seria un altre d'aquests casos. Igual que

---

<sup>87</sup> ACA, *Cancelleria*, 4764.

<sup>88</sup> BUB, ms. 991, llibre II, capítol VII, p. 99. El nou establiment es podria haver efectuat a començaments del 1597, si atenem a la missiva del virrei de Catalunya adreçada novament als cònsols de la ciutat amb data de 19 d'abril, en la qual els agraeix "el bon aculliment almoyna y charitat que vosaltros y los de aqueixa fidelissima Vila de Perpiña haveu feta dels religiosos carmelitas descalços"; ACA, *Cancelleria* 4764, fol. 291r.

<sup>89</sup> ACA, *Cancelleria*, 4768, fol. 164v.

<sup>90</sup> ACA, *Cancelleria*, 4769, 27 de novembre 1598, fol. 209v.

en altres establiments, l'ajut també es va fer efectiu en forma de concessió d'alguns diners procedents de les apostes de les insaculacions, o bé en algun cas dels drets d'amortització i segell. En ocasions, la donació anava acompanyada de l'obligació de destinar els diners a les obres de construcció i ampliació del convent<sup>91</sup>.

Patim d'una gran escassetesa de notícies en relació a la història constructiva del convent dels descalços de Perpinyà, així com dels anys posteriors a aquest segon establiment a la plaça del Puig, desconeixement agreujat pel fet que l'any 1659, per obra i gràcia del Tractat dels Pirineus, el convent, ja francès, va passar a pertànyer a la Congregació d'Itàlia, deixant de tenir qualsevol tipus de vinculació amb la Província de Sant Josep. L'any 1897, el que havia estat convent de carmelitans descalços va ser ocupat per dues cases de particulars i per una escola laica. L'última part que quedava intacta va desaparèixer quan s'obrí el carrer de Sant Josep<sup>92</sup>.

## **5. Convent de Sant Josep de Lleida**

El 27 de gener de l'any 1589, només un any després de l'assentament dels carmelitans a Tàrrega, i gairebé al mateix temps que la comunitat de Perpinyà començava els tràmits pel seu establiment, el municipi lleidatà concedia al Pare Roca, com a representant de l'Orde a Catalunya, el permís per fundar a la vila un convent de descalços, permís excepcional si tenim en compte que la dels descalços era la primera comunitat religiosa en ser admesa a l'interior de les muralles de la ciutat, i que probablement pot ser

---

<sup>91</sup> El 9 de setembre de l'any 1598 el rei autoritzava la comunitat de descalços de Perpinyà a "amortizar hasta en cantidad de nueve cientos ducados barceloneses en propiedad francos de derecho de amortizacion y sello", destinats a la construcció i ampliació del convent; ACA, *Cancelleria*, 4323, fol. 139.



explicat, tal com diu Lladonosa, per la bona disposició que el Capítol catedralici mostrava envers els carmelitans reformats -i potser, afegim nosaltres, per les bones relacions del Pare Roca, nascut a terres lleidatanes, amb les autoritats eclesiàstiques de la província<sup>93</sup>. Durant els mesos posteriors a la concessió de la llicència, el Pare Roca es dedicà a buscar lloc on emplaçar el convent, i finalment el trobà el mes d'abril, al carrer de Cavallers, adquirint-lo per 915 ducats. La compra, segons indica l'historiador de l'Orde, va ser possible gràcies a la donació de 2.500 ducats que va fer aquest mateix any Jeroni de Remolins i Costa, que aleshores només comptava amb 18 anys, i que professaria en l'orde descalç l'any 1593 amb el nom de fra Jeroni de l'Assumpció, esdevenint una figura cabdal en la fundació del desert de Cardó<sup>94</sup>. L'edifici triat era una casa propietat de Francesc Basart, que va ser acomodada com a convent entre els mesos d'abril i setembre, abans d'establir la fundació<sup>95</sup>.

L'acte fundacional va tenir lloc el 6 de setembre, quedant formada la comunitat amb religiosos vinguts dels convents de Mataró, Perpinyà (que tot just existia des de l'abril) i la propera Tàrraga. Els primers anys d'existència del convent de Lleida van ser tan durs com en els casos dels convents ja citats, i com en alguns que encara queden per citar. La Paeria va fer diverses donacions als carmelitans per ajudar a la seva manutenció i a les obres de construcció del monestir<sup>96</sup>. Pel maig del 1590 els frares descalços de Lleida

---

<sup>92</sup> P. Vidal, *Histoire de la Ville de Perpignan depuis les origines jusqu'au Traité des Pyrénées*, p. 565.

<sup>93</sup> J. Lladonosa Pujol, *El Carmelo en Lérida*, p. 33.

<sup>94</sup> Pel personatge vegeu G. Beltran, "Jeroni de l'Assumpció Remolins i Costa (1571-1656)", *Miscel·lània de "Les Terres de Lleida al segle XVI"*, pp. 49-71.

<sup>95</sup> BUB, ms. 991, llibre II, capítol XI, pp. 105-106; i llibre V, capítol XX, p. 447.

<sup>96</sup> AML, *Llibre de concells*, 1586-1591, 8 de juny de 1590: "...que als pares del Carme descalsos la ciutat encara nols ha fet almoyna alguna y pateyxen necessitat. Fonch delliberat que sels doni (...) 25 lliures"; *Llibre de concells*, 1592-1599, fol. 15r, 9 de maig de 1592: "...per los frares descalsos del Carme demanat la ciutat tinga en be de ajudarlos pera la obra de son monestir (...). Fonc delliberat que sels done almoyna quaranta lliures".

ja sol·licitaven al rei ajut econòmic davant la impossibilitat de poder acabar de condicionar l'església amb una mínima dignitat per poder celebrar els oficis: “Nuestro futuro lugarteniente capitan General, el Prior y convento de los frayles Carmelitas descalços de la nuestra ciudad de Lerida me han hecho referir que ha poco que ellos han fundado su casa, y que el cabildo de la Yglesia Mayor y algunos particulares les han ayudado con mil ducados y como no tienen renta alguna no pueden acabar de labrar la yglesia, y a esta causa assi ellos como los vezinos de la misma ciudad que acuden alla a oyr los divinos officios y recibir otros beneficios spirituales estan con mucha descomodidad”. L'auxili reial adoptà la mateixa forma que en ocasions similars: el monarca, en resposta a aquesta petició, concedia llicència per a que dels beneficis obtinguts aquell mateix any de les apostes que es feien per l'elecció triennial dels diputats del Principat, fossin donats 300 ducats al convent de Lleida. Ja hem vist que aquest mateix sistema de finançament és habitualment aplicat en les donacions a comunitats religioses<sup>97</sup>.

Només dos anys després de l'establiment començaren els frares a lamentar-se de l'estretor i la incomoditat del lloc que habitaven; pel juliol del 1591 el virrei s'adreçà als paers de Lleida fent-se ressò de les queixes dels carmelitans descalços de la ciutat, que havien acudit a ell pel mal estat en què es trobava l'edifici en el qual estaven instal·lats, “ab molt gran perill de la vida axi de que no sels cayga la casa de sobre com encara que no cayguen malalts per ser dita casa molt malsana y trista”. Els religiosos demanaven al virrei que la casa fos convenientment condicionada o bé que fossin traslladats a algun altre emplaçament, i el virrei traslladava la petició a la Paeria de Lleida<sup>98</sup>. Curiosament o estranyament, tres anys més tard, pel maig del 1594, encara tornem a trobar la mateixa

---

<sup>97</sup> ACA, *Cancelleria*, 4319, fol. 120. Remetem novament a l'article d'A. de Fluvià, “El ‘pacte de joia’...”.

<sup>98</sup> ACA, *Cancelleria*, 4760, fols. 203-204.

queixa –“per falta de lloch estan mal acomodats y no poden fer lo que desijen”-, indicativa que la demanda anterior no havia estat atesa, i una petició similar per part del virrei, en aquesta ocasió més puntual, sol·licitant que als descalços els sigui permès ocupar la casa del costat del convent, propietat d'un particular que, un cop acomodat en altre lloc, no tenia cap inconvenient en vendre la seva casa als frares, que d'aquesta manera podrien ampliar convenientment el convent<sup>99</sup>. El nostre dubte és si aquest emplaçament era l'original, i per tant el mateix que tres anys abans ja era insuficient, o bé si s'havien atès el 1591 les súpliques dels descalços i per tant el segon lloc on s'instal·laren també resultà amb el temps inadequat a les seves necessitats.

En qualsevol cas, i això sí ho sabem amb seguretat, per l'octubre de l'any 1595 s'inicià la construcció d'un nou convent en uns terrenys cedits per la Paeria -que també contribuí amb diversos donatius- al carrer dels Hortolans, davant mateix de l'església de sant Llorenç i tocant a la muralla, sobre l'emplaçament d'una antiga casa amb hort. Posteriorment, per ampliar la construcció, els religiosos van anar adquirint més terrenys circumdants, seguint una política d'expansió ja citada anteriorment, en la qual entraven en conflicte amb els interessos urbanístics de la ciutat i amb els interessos d'altres comunitats religioses. És el cas de la comunitat de caputxins, establerta al costat del convent dels descalços; quan aquests últims volgueren obrir a través dels seus horts un carreró que donés pas des del convent als carrers del centre de la ciutat, els caputxins s'hi oposaren, considerant que l'obertura d'aquest carreró afectava una part del seu terreny. Els litigis entre ambdues comunitats es van estendre al llarg dels anys, i, pel que sabem, la qüestió va quedar irresolta.

Pel març del 1639 els descalços feien una nova sol·licitud al municipi: el permís

---

<sup>99</sup> ACA, *Cancelleria*, 4766, fol. 141r.

per construir un pòrtic a la façana de l'església del convent, que implicava l'ocupació de part de l'espai de la plaça de sant Llorenç, on donava la façana de l'edifici. És natural que els paers es neguessin en un principi a una intervenció que suposava en realitat una modificació del traçat d'una plaça pública, però és evident -només cal observar la façana de l'església i l'avançament que presenta respecte a la façana del convent- que malgrat aquesta primera negativa i malgrat el parèntesi d'anys transcorreguts fins que el projecte fou possible, el pòrtic fou construït, sembla que entre 1664 i 1687, anys en els quals també es portaren a terme algunes sepultures pels frares<sup>100</sup>. L'església fou consagrada el 1695, i un any més tard les obres del convent es donaven per acabades. L'expansió de les dependències conventuals amb l'adquisició de terrenys veïns (afavorits per la despoblació de la vila entre 1644 i 1648) i la destrucció a resultes dels conflictes bèl·lics de la dècada dels anys quaranta dels altres convents lleidatans que es trobaven extramurs (i que es veieren obligats a instal·lar-se dins de la ciutat en petits locals), feren del convent de sant Josep el més gran de Lleida a finals del segle XVII. Hem de tenir en compte, a més, que, a banda de les dependències conventuals pròpiament dites, el monestir allotjava també un noviciat i una biblioteca pública, formada aquesta última a partir del llegat del canonge de la seu lleidatana Francesc Xavier Marí, realitzat el 13 de maig del 1786<sup>101</sup>.

Afortunadament, el convent de carmelitans descalços de Lleida és un dels pocs a Catalunya que encara perviu, si bé, evidentment, ha patit diverses destruccions i modificacions. Molt poc després de donar per finalitzada la construcció, durant les dues primeres dècades del segle XVIII, es produïren diversos desperfectes arran dels setges

---

<sup>100</sup> J. Lladonosa, p. 35; M. Carbonell, p. 323.

<sup>101</sup> J. Lladonosa, pp. 36-38.

posats a la ciutat per les tropes borbòniques. L'entrada el 1810 de l'exercit napoleònic comportà nous saqueigs, i la conversió de l'església en un magatzem. Després de l'exclaustració esdevingué hospital militar. L'any 1898 va ser convertit en hospici, i posteriorment, amb algunes reformes i afegits, en la Llar de sant Josep. Actualment l'edifici, que encara es troba en funcionament -exceptuant l'església<sup>102</sup>- acollint una escola per a disminuïts, pertany a la Diputació de Lleida, organisme que pensa destinar les instal·lacions de l'antic convent a diversos usos culturals, tals com museu, arxiu i biblioteca. Cal esperar que aquests nous serveis contribueixin a preservar l'antiga estructura conventual de la construcció.

L'antic convent es troba a la part occidental de la plaça de sant Josep, disposat d'esquena a l'antiga muralla, i al costat de l'església gòtica de sant Llorenç [vegeu apèndix gràfic, **121** i **122**]. El que més destaca de la construcció és la façana de l'església, que va ser afegida, tal com hem dit anteriorment, a la segona meitat del segle XVII, no tant per crear un pòrtic (que en realitat no existeix), sinó més probablement per eixamplar el cor, afegint-li un altre tram; les reduïdes dimensions de l'església feien necessari que l'eixamplament es produís per la banda del carrer, no a l'interior, cosa que hauria suposat prescindir d'un tram de la nau i de dues capelles. És curiós constatar com, al contrari del que cabria pensar, un cop construïda la nova façana la comunitat no prescindí de la porta antiga, ni fou adequat un atri en el nou espai creat; tal com avui en dia se'ns presenta l'obra, la façana és ben bé una part afegida al cos de l'església, sense cap adequació interior -a excepció de la connexió dels dos trams del cor, amplíssim-. Un cop traspassada la porta principal, el que trobem és una altra porta (l'antiga) amb un marc encoixinat i

---

<sup>102</sup> Hem d'agrair al Pare Pere, de la comunitat de carmelitans de Lleida, la seva amabilitat i les seves indicacions en fer-nos de guia durant la visita.

coronada per un escut de l'Orde, que dona accés directe a la nau. A la part exterior, la façana presenta només un cos vertical, emmarcat a banda i banda per dues pilastres molt simples, amb un òcul al mig, i coronat per un frontó triangular. La porta és allindada, coronada per un petit frontó corb. Al costat de l'Evangelí se situa l'espaldana, visible des del claustre [vegeu apèndix gràfic, **132**].

L'església està situada a la part nord del convent, i presenta una planta irregular [vegeu apèndix gràfic, **123** i **124**]. El temple és de nau única, flanquejada per tres capelles per banda, de les quals només estan intercomunicades les del costat de l'Epístola; aquestes, a més, són més profundes -el doble- que les capelles del costat de l'Evangelí. L'explicació d'aquesta diferència de dimensions, que és d'on prové la irregularitat assenyalada abans, radica molt probablement en el fet que la banda de l'Evangelí de l'església està adherida a la galeria nord del claustre, i per tant la presència d'aquest limitava la profunditat de les capelles contigües a ell, limitació potser portada a terme amb posterioritat a la construcció pròpiament dita de l'església. En alçat, l'interior presenta un ordre dòrico-toscà molt simple, amb pilastres que flanquegen les capelles laterals i que sostenen l'entaulament que corre a tot el voltant [vegeu apèndix gràfic, **125**]. Només hi ha finestres a la part de l'Evangelí; les del costat de l'Epístola apareixen cegades, molt possiblement degut a l'afegiment d'un nou pis al convent per aquesta banda. La coberta de la nau és de volta de canó amb llunetes. El creuer, lleugerament estret, està cobert per un casquet el·líptic [vegeu apèndix gràfic, **127**], amb aspecte d'haver estat aixecat al segle XVIII, i dues de les capelles del costat de l'Epístola (les més properes al creuer) estan cobertes per casquets semiesfèrics, a l'estil de fra Josep de la Concepció. Segons explica Barraquer, a sobre de les capelles, i ocupant el lloc de les inexistentes tribunes, hi havia un llenç amb un sant de l'Orde, amb un total de sis, un per capella. L'autor també indica l'antiga presència a la capella annexa al creuer per la banda de l'Evangelí d'una porta que donava accés

directament al claustre. En aquest costat del creuer una porta comunica amb la petita sagristia, i a l'altra banda, de manera simètrica, una altra porta dona al *de profundis*. A sobre d'aquestes dues portes s'obren sengles tribunes al més pur estil jesuític [vegeu apèndix gràfic, **126**].

El claustre, situat a la banda sud de l'església, consta només d'un pis, articulat per arcs de mig punt, excepte en el costat adherit al temple, on existia una galeria per on passava el corredor que comunicava el convent amb el cor [vegeu apèndix gràfic, **130** i **131**]. A la banda est del claustre estava situada la porteria, i a l'oest l'entrada al convent. Encara existeix, al costat de la porteria i amb una porta oberta al claustre, l'escala que donava accés a la biblioteca, situada al segon pis, col·locada aquí per a que els que hi volien accedir des del carrer no haguessin d'entrar al recinte claustral<sup>103</sup>. Les dependències conventuals, que comptaven amb cinquanta cel·les, es repartien, com és habitual, al voltant del claustre, i són encara avui dia ben visibles des del carrer, amb aparença, però, d'haver estat molt remodelades en els segles XVIII o XIX [vegeu apèndix gràfic, **128** i **129**]. El refector, situat a la part nord de l'església, estava connectat amb la cuina, que limitava el convent per aquest costat. A la part posterior del convent, a la banda oest, s'obria –s'obre encara– un enorme espai dedicat a hort, amb accés directe al carrer que limitava el convent per la banda sud, a partir d'una porta de servei anomenada “porta de carruatges” [vegeu apèndix gràfic, **133**].

Finalment hem de constatar la presència d'un altre cos d'edifici, més modern, situat a la part nord del primitiu convent, disposat de nord a sud. Aquesta nova ala està literalment enganxada a la façana de l'església, amb tan mala fortuna (o tan poca habilitat)

---

<sup>103</sup> Justament una de les condicions que posava Martí en el seu acte de donació era que la biblioteca que s'havia de formar fos pública; G. Beltrán, p. 521.

que tapa pràcticament la totalitat de la pilastra de la dreta. I, a més, es presenta més avançada respecte a la línia de la façana, que ja de per si estava avançada respecte a la façana del convent, de manera que l'apreciació de l'espectador que se situa a la plaça de davant del convent és el d'un conjunt irregular mancat completament d'harmonia. A falta d'altres notícies -Lladonosa no en parla-, creiem que aquest afegiment, molt poc interessant des del punt de vista arquitectònic, correspon als anys en què l'antic convent esdevingué hospital militar, a mitjans del segle XIX, i per tant només forma part d'una adequació posterior de l'edifici. Així sembla certificar-ho l'escut i, més concretament, la inscripció que l'acompanya, encara visibles sobre la porta principal.

## **6. Convent de Nostra Senyora del Miracle de Tortosa**

L'establiment dels carmelitans descalços a les contrades del sud del país va fer-se efectiva amb la fundació del convent de Tortosa pel setembre de l'any 1590. El dia 5 d'aquest mateix mes la ciutat cedia als descalços l'ermita de la Mare de Déu del Miracle, situada en una de les portes de la població, per portar a terme la fundació. Pel que sembla, Francesc Oliver de Boteller, membre d'una de les més il·lustres i conegudes famílies de Tortosa<sup>104</sup>, va tenir un paper important en aquest assentament dels descalços, propiciant la

---

<sup>104</sup> Francesc Oliver de Boteller provenia d'un llinatge tortosí de mercaders ennoblits, nascut en el segle XV de la unió de les famílies Oliver i Boteller. Fill natural de Lluís Oliver i Boteller, obtingué, no sense dificultats a conseqüència del seu origen, l'abadiat de Poblet el 1583, gairebé trenta anys després de vestir l'hàbit benedictí, i el retingué fins a la seva mort, el 1598. És una de les figures polítiques més importants de les dues darreres dècades del cinc-cents a les terres de parla catalana, amb un important paper a les Corts catalanes i valencianes del 1585. Del seu regiment com a diputat eclesiàstic de la Diputació del General de Catalunya durant els triennis 1587-1590 i 1596-1598, cal destacar el seu tarannà independent, però alhora conciliador amb els interessos de la monarquia. Recordem que fou l'impulsor, poc abans de morir, de la construcció de la façana de Sant Jaume del Palau de la Generalitat. Sobre el personatge vegeu M. Pérez Latre, "*Llevar la corona...*", pp. 81-82; S.-



cessió que feia el municipi del lloc per a la fundació del convent<sup>105</sup>. Dos dies després de ser concedida la llicència municipal, el bisbe de Tortosa Gaspar Punter autoritzava el Pare Roca l'establiment de la comunitat<sup>106</sup>. La fundació es portà a terme el 21 de setembre, i dos dies més tard, el 23 de setembre, tenia lloc la inauguració oficial de la nova comunitat amb el trasllat del Santíssim.

Els frares habilitaren els edificis que el municipi els havia cedit, i que estaven adossats a les muralles, “de tal suerte, que estaban incorporadas en el mismo muro, sacando las ventanas a la otra parte de afuera”<sup>107</sup>. El primer convent, connectat amb l'ermita, constava de catorze cel·les, adequades a l'estretor del lloc. La pobresa consubstancial dels primers anys d'existència de la comunitat es fa palpable al cap d'un any d'estar instal·lats en la sol·licitud al municipi d'ajut econòmic per poder acabar les obres de construcció, un ajut que es va estendre “per a acabar de pintar la Capella de Nostra Señora de dita Casa”<sup>108</sup>. La manca de mitjans, a més, va portar els religiosos a demanar la intervenció del rei. Pel juliol de l'any 1593, davant la sol·licitud del convent tortosí d'ajut econòmic, el rei concedia llicència “para que ellos por la persona o personas que deputaren, o su poder tuvieren puedan poner y parar en todas las ciudades villas y lugares del nuestro Principado de Cataluña y condados de Rossellon y Cerdaña joyas o suertes en dinero oro plata, o otras cosas en tanta cantidad que pagados los gastos que por

---

J. Rovira i Gómez, *Els nobles de Tortosa (segle XVI)*, pp. 198-207; J.M. Rovira, *Renacimiento y arquitectura. El Palacio de la Generalitat*.

<sup>105</sup> BUB, ms. 991, llibre II, capítol XIX, p. 125; Fray Francisco de santa María, *Reforma de los Descalzos de Nuestra Señora del Carmen de la primitiva observancia*, vol. II, p. 561. Dos anys després d'entrar a viure en el convent els frares feren amb els permís del consistori noves obertures a la muralla (“unes espilleres en la murada de dita Ciutat”) per tal de donar llum a altres parts del convent; ACTE, *Provisions*, 1591-1592, s.f., abril del 1592.

<sup>106</sup> G. Beltrán 1986, p. 524.

<sup>107</sup> BUB, ms. 991, llibre II, capítol XX, p. 126.

<sup>108</sup> ACTE, *Provisions*, 1591-1592, s.f., juliol i octubre del 1591.

razon desto se offrescieren y tambien la espedicion y derecho del sello (...) les queden francas para el dicho convento mil libras barcelonesas”<sup>109</sup>.

Fruit o no d'aquests ingressos, el cert és que els descalços van portar a terme en els anys següents una sèrie de reformes en el convent, centrades entre els anys 1596 i 1598 en la construcció de la cisterna del claustre<sup>110</sup>, i realitzades per Martí Garcia de Mendoza, mestre major de la fàbrica de la Seu, i el seu nebot Llop d'Abària<sup>111</sup>. Les reformes i intervencions puntuals no van aconseguir, però, que els religiosos acabessin de trobar-se còmodes, de manera que al voltant del 1600 la comunitat començà a pensar en reorganitzar el vell edifici i construir unes noves dependències en el mateix emplaçament. Aquesta nova construcció seria possible gràcies les donacions particulars i, sobretot, a la nova intervenció de Francesc Oliver de Boteller, que en el seu testament havia llegat a la comunitat de descalços 3.000 ducats de plata. La intervenció consistí bàsicament en formar el cos principal del convent aprofitant les catorze cel·les ja existents, i afegint altres dues ales, que, unides a la paret de l'església, tancaven així l'espai necessari per formar el claustre -encara en la tardana data de 1605 la clausura del convent no estava tancada per la banda de les muralles-. Això permeté obrir noves finestres a les cel·les de manera que aquestes miressin a la banda del claustre, i no a l'exterior de les muralles. El cost total de les obres va pujar a la considerable xifra de 12.000 ducats, la major part procedents de les almoines<sup>112</sup>.

---

<sup>109</sup> ACA, *Cancelleria*, 4321, fols. 20-21.

<sup>110</sup> G. Beltran 1986, p. 627, aporta les referències relatives als documents notariaus que fixen els acords amb els mestres de cases que s'encarregaren de les citades obres.

<sup>111</sup> J.H. Muñoz i Sebastià- S.J. Rovira i Gómez, *Art i artistes a Tortosa durant l'època moderna*, pp. 40-45. Els autors transcriuen el document on queden especificades les reformes portades a terme.

<sup>112</sup> BUB, ms. 991, p. 126. És a aquestes ampliacions que respon la donació de terreny efectuada per la ciutat el 1608; vegeu G. Beltran, p. 542.

Malgrat les millores i les ampliacions realitzades al convent, era evident que l'emplaçament, tocant les muralles i al costat mateix d'una de les principals portes de la ciutat -la del camí de Tarragona- no era el més indicat per a una comunitat de frares reformatos. Aquesta inconveniència es va fer palesa amb tota cruessa durant el setge que l'exercit francès va posar a la ciutat el 1642; els religiosos, davant el perill, van haver d'abandonar el convent. En aquest abandonament van ser també cominats pel governador de Tortosa que, essent conscient de la situació estratègica del monestir, va fer demoure una gran part de la construcció, incloent-hi l'església, perquè es trobava al mig del pas que es requeria per a la defensa de la ciutat. Aquests afanys, però, no van impedir que els francesos obrissin una esquerda a les muralles justament a la part del convent, destrossant nou cel·les de les catorze primitives. Quan, un cop finalitzat el conflicte l'any 1643, els religiosos retornaren, van haver d'acomodar un altre cop el poc que quedava del convent -algunes cel·les, el claustre i la cisterna-, i instal·lar-hi provisionalment l'església en unes dependències baixes<sup>113</sup>. El mateix any 1643 el governador ordenà una valoració dels danys soferts pel convent durant el setge.

Encara que les notícies no diuen res de la reconstrucció del monestir, és evident que aquesta es portà a terme, almenys en les seves parts més essencials, de manera que fos habitable pels frares. Perquè, en realitat, no tenim evidències de noves intervencions fins el 1664; en aquesta data es decidí construir un nou convent. La traça d'aquesta nova edificació va ser encomanada, com ja hem dit en altre apartat, a fra Josep de la Concepció i, malauradament, no ens queda cap evidència, ni sobre el paper ni sobre el terreny, que ens permeti fer una valoració d'aquest projecte, a banda de la succinta descripció que trobem al

---

<sup>113</sup> BUB, ms. 991, p. 127.

llibre de la fundació: “Abra como cosa de diez y nueve años<sup>114</sup> que se enpezo la obra de yglesia i casa (...). Quando al dia que se empieza a habitar, se halla la yglesia echo todo el Presbiterio con la devida perfeccion; dicha yglesia todo el casco de ella cubierto y hasta la mitad con su boveda: con tres capillas perfetamente acabadas, que son la de N.P. San Joseph, de N<sup>a</sup> M<sup>a</sup> Santa Teresa y de San Gregorio. La casa se halla con un quarto para trenta celdas ya cubierto y las quinze celdas del quarto de abajo perfetamente acabadas”<sup>115</sup>.

El nou monestir va ser construït pràcticament al mateix emplaçament i unit a l'antiga edificació, però separat de les muralles. El pressupost final de l'obra va ser de 50.000 ducats, procedents en la seva totalitat de donacions de particulars. Sabem que l'església es cobria el 1674<sup>116</sup>. Tal com acabem de veure, el 1683 el sotsprior fra Miquel de sant Josep, autor de la crònica del *Libro de las fundaciones y estado del convento*, donava per acabades les obres, que pel que sembla no havien resultat a gust del tracista, sinó amb pobre qualitat<sup>117</sup>. Pel juliol els religiosos s'instal·laren al nou convent. En aquest nou trasllat van ser també portades les despulles dels frares enterrats a l'antic convent, que foren dipositades a la capella del Sant Crist de la nova església.

Per desgràcia el nou monestir no fou gaire durador. Igual que a l'anterior ocasió, va ser la situació al costat de les muralles la que propicià la seva destrucció, esdevinguda durant els conflictes del 1708 motivats per la Guerra de Successió; a més del mal que ja havien causat les bales i les bombes en el convent, els enginyers reials van decidir acabar-lo d'enderrocar per construir en aquest terreny part de les fortificacions de la ciutat. En

---

<sup>114</sup> El text està redactat l'any 1683.

<sup>115</sup> AHN, *Libro de las fundaciones y estado del Convento*, Clero, llibre 14.531 (sense foliar).

<sup>116</sup> La notícia la dona indirectament fra Joan de sant Josep, que fa esment de la mort del frare llec Pablo de Santiago l'any 1674, a la tornada de Tortosa, on havia estat cridat per cobrir l'església nova; BUB, ms. 991, llibre II, capítol XLII.

<sup>117</sup> Vegeu l'apartat dedicat a aquest convent en el capítol II.

abandonar el convent, els religiosos es van refugiar en una casa propietat de Juan Deona, “bienechor de la Religion”, plantejant-se poc després la necessitat de trobar un lloc més permanent, on fos possible habitar fins que els fos assenyalat un nou lloc, de manera que “determinaron comprar una casa con licencia de N. P. General, no con animo de fundar alli, si solo con animo de estar juntos recogidos”. El 8 d’abril de 1710 els religiosos compraren per 400 lliures una casa als marmessors de Teresa Bajes, situada a la placeta de la Rosa<sup>118</sup>.

L’any 1712, veient que seria impossible tornar a l’emplaçament que havien ocupat des del seu primer establiment a Tortosa, al costat de la porta d’entrada a la ciutat, van demanar al rei que els concedís un altre lloc on poder reinstal·lar una nova comunitat. Els fou assenyalat un lloc al barri de Remolins (el que s’estén al voltant de la catedral) per poder reedificar el convent<sup>119</sup>. Entre les noves condicions establertes pel Capítol per aquest nou assentament figurava la prohibició expressa d’ampliar el convent “fuera de la raya de Santiago<sup>120</sup>, y del callejon que sube al matadero, de manera que no podemos passar de los dos callejones”<sup>121</sup>. Novament, però, intervingueren els enginyers militars, advertint que no podien “erigir allí ni un palmo de pared, pues seria preciso derribarlo por perjudicar a las obras del Castillo”. A canvi els va ser ofert un espai lliure situat al costat d’un molí de vent, que pel que sembla va ser del gust dels frares. Tanmateix, i per raons que ens resulten desconegudes, la resolució d’aquest projecte de nou establiment es perllongà durant anys i anys; encara romania irresolt el 1726. Aquest any, durant el Capítol Provincial celebrat a

---

<sup>118</sup> AHN, Clero, llibre 14531, fol. 65.

<sup>119</sup> Aquesta nova fundació va ser ratificada pel Capítol catedralici l’any 1715; ACTO, *Actes Capitulars* 1715, fol. 112.

<sup>120</sup> Suposem que es refereix als límits de la parròquia de sant Jaume, situada també al barri de Remolins.

<sup>121</sup> AHN, Clero, llibre 14.531, fol. 4.

Reus del 10 al 16 de maig, l'Orde decretà la nova fundació i assenyala la ubicació del nou convent, que havia de ser definitivament al barri de Remolins, després d'haver considerat i posteriorment descartat la molt propera població de Roquetes<sup>122</sup>. La qüestió resulta encara més incomprensible quan constatem que el principal motiu que normalment dificultava les noves fundacions o la construcció de nous convents, és a dir, els diners, en aquesta ocasió no suposava cap obstacle; l'Orde disposava en aquells moments d'una considerable suma procedent d'el dot de Pau Badia (que professà després a l'orde dels carmelites descalços com fra Pau de sant Elies), adinerat comerciant de Reus, casat amb Maria Sentís, que havia decidit junt amb la seva esposa entrar en religió<sup>123</sup>. L'Orde estava disposat a donar prioritat a la nova fundació i no reparar en despeses.

Increïblement, dos anys més tard encara s'havia de trobar una solució definitiva pel convent dels descalços. Per l'abril del 1728 el consistori de Tortosa responia al suggeriment fet des de Madrid de construir el nou convent separat de les casernes militars, considerant que la ubicació al costat del molí de vent era la més idònia: “Es lugar sin vezindario alguno inculto pedregoso, y solitario, que por la calidad y naturaleza del terreno no puede utilizarse ni dar otro beneficio al Comun de la Ciudad, ni sus vezinos y ciudadanos, que el que podran prometerse en la asistencia y consuelo espiritual, y temporal desta orden Religiosa, en las nezesidades se ofrecieren en servicio de enfermos y nezesitados a que les muebe su ardentissima caridad siendo el referido sitio por lo perteneziente a la ciudad lugar sin estimazion que pareze no puede resultar perjuhizio en

---

<sup>122</sup> G. Beltran 1986, p. 200. Són fàcils d'imaginar els motius per descartar l'establiment a Roquetes, que sens dubte oferia molta més tranquil·litat i apartament per a una fundació religiosa, però que, pel mateix motiu, no tenia els avantatges -estratègics, econòmics- que suposava la situació a una vila tan important com era Tortosa en aquells moments.

<sup>123</sup> Ell ingressà al convent de Sant Josep de Barcelona, i ella al monestir de carmelites descalces de Tarragona (on va anar a para part de la dot, destinada a la fundació del convent) com a Maria de santa Anna, el 16 de desembre del 1712; *ibidem*.

atención que para esta nueva translacion no se han de tomar casas, ni ha de seguirse demolición de ninguna de ellas, por no haverlas”. La corporació municipal, a més, considerava necessari assenyalar definitivament una ubicació concreta tenint en compte la situació de provisionalitat en què es trobaven els religiosos des de feia tants anys, “reduzidos a dos cassas pequeñas en el barrio de Remolinos donde viven con suma incomodidad y estrechez, sin poder acudir a la indispensable obligacion de su Instituto”<sup>124</sup>.

La del convent de descalços de Tortosa és la història d'un cúmul de contratemps i d'accions desafortunades. Malgrat la determinació de l'Orde, malgrat la bona voluntat del municipi, l'any 1742 els frares continuaven sense convent. Encara en aquesta data la comunitat negociava amb el governador de la ciutat el tema de la reconstrucció, remetent a Madrid plànols i perfils del lloc on es pretenia edificar [reproduïts a l'apèndix gràfic, **134-137**], i plantejant l'incomprensible dubte del possible “perjuicio a la fortificacion de la ciudad o a las Yglesias”. El lloc apuntat ara per establir el convent és el Temple, a l'entrada sud de la ciutat, al costat -i d'aquí el nom- de l'antiga església de l'orde del Temple, també destruïda durant la guerra de Successió, que en aquell moment servia de magatzem per a la pólvora. De fet, aquests terrenys continuaven sent encara propietat de la comanda de sant Joan del Temple. La instal·lació del convent dels descalços en aquesta ubicació suposava l'enderrocament de diverses cases sense valor que envoltaven el polvorí. Però, lluny de ser un inconvenient, aquesta proximitat dels religiosos al polvorí era considerada com a positiva per les autoritats, donat que, en certa mesura, salvaguardava aquest de l'accés dels veïns.

Les sol·licituds i les gestions portades a terme entre el 1742 i el 1743 pels carmelitans descalços de Tortosa per aconseguir dintre de la ciutat un lloc on instal·lar-se

---

<sup>124</sup> AGS, *Guerra Moderna*, lligall 3320

ens permeten, entre altres coses, conèixer amb exactitud els danys materials soferts per la comunitat amb la destrucció del convent durant el setge de 1708. En una carta adreçada als procuradors del rei pel setembre del 1742, i acompanyada de diversos testimonis d'alguns càrrecs públics de la ciutat, el prior dels descalços valorava les pèrdues econòmiques en “mas de treinta sinco mil quatrocientas setenta y sinco libras de plata valenciana”. Les tropes reials no només van enderrocar l'antic convent, sinó que, a més, la pedra va ser utilitzada per a reconstruir la muralla, sense indemnitzar prèviament als descalços, a més de la pèrdua que això va suposar quant a l'aixovar litúrgic i a les diverses obres i materials que guarnien l'església. Els religiosos, segons subtil suggeriment expressat en la missiva citada, esperaven que a canvi dels danys econòmics soferts i no compensats en el passat, el rei els concediria un terreny, “por cuya gracia esta prompta la Religion a condonar a V<sup>a</sup> Magestad todo el valor de las alajas y materiales, como el terreno que en dichas ruinas perdio”.

El governador de la plaça, Melcior de Mendieta, en un gest que –pel que nosaltres entenem– no era gaire habitual en aquests casos, va consultar al Capítol i a la resta de comunitats de religiosos de la ciutat, demanant el seu vist i plau al nou trasllat dels descalços. Sembla que tots el van acceptar de bon grat; només els trinitaris de sant Blai van expressar el seu desacord donat el suficient nombre de convents que ja existien intramurs, i la desatenció que suposaria de cara als feligresos que vivien fora muralles, “que se quedan cerradas extramuros de esta Plasa sin el consuelo, ni el bien de Iglesia Parroquia ni Convento, de cuyo beneficio gosan los que estan dentro pues tienen para su consuelo cinco conventos de religiosos, la Iglesia Cathedral, y la Parroquia de San Jayme” [vegeu apèndix documental, n. 17].



Finalment, el 15 d'octubre del 1743, després de ser consultades totes les parts (civils, militars i eclesiàstiques) i de no haver-se trobat cap inconvenient greu per a la nova instal·lació, el rei va concedir als carmelitans el permís desitjat: “Copia de una carta de D. Gaspar de Aitona al Governador de esta ciudad D. Melchor de Mandieta, en la qual le participa la orden del Rey Felipe V para que se trasladara este convento a los patios del Temple (...). El Prior de Carmelitas Descalzos de la ciudad de Tortosa han echo presente las incomodidades que padecen en unas casillas extramuros della, desde el año 1708 (...), solicitando se le senyale intra muros la plaza, terreno oportuno en que bolberse a establecer (...). Enterado el rey de ello, y de los varios informes pedidos en este assumpto, de que resultan algunas oposiciones por parte del Cavildo Ecclesiastico y Comunidades de Tortosa, ha venido su Magestad en condecender a la instancia y cesion del referido Prior y Convento, para que puedan bolverse a establecer dentro de la Plaça de Tortosa (...), senyalandose para la ereccion del nuevo Convento las casillas y patios contiguos a la Iglesia del Temple que actualmente sirve de almacen de polvora”<sup>125</sup>. Aquesta gràcia, però, no incloïa la cessió gratuïta dels terrenys, tal com pretenien els religiosos -i tal com hauria estat lògic després de la pèrdua soferta el 1708-; els carmelitans no només havien d'abonar el valor de les construccions i els terrenys que hi havia al voltant del magatzem de pólvora, en el lloc on pretenien construir, sinó que a més havien de pagar religiosament (mai millor trobada una expressió) l'impost del cadastre corresponent a aquestes propietats.

Lluny de suposar aquesta concessió la fi de les dificultats pels descalços, sorgí un nou i inesperat problema: uns mesos després, pel desembre del 1743, el comanador de l'orde de sant Joan a Tortosa, Rafael Despujol i de Pons, manifestà que l'Orde al qual pertanyia no estava en absolut disposat a cedir ni a vendre els terrenys on els carmelitans

---

<sup>125</sup> AHN, *Libro de la Fundacion y Estado...*, Clero, libro 14531, fols. 156-157.

pretenien construir el seu convent; ans el contrari, els templers pensaven reedificar en aquests terrenys la casa del comanador i dels seus subalterns, destruïdes, com s'ha dit abans, el 1708<sup>126</sup>. En qualsevol cas, i suposant que no hagués existit l'esmentada voluntat de reedificació per part dels templers tortosins -cas que aquesta fos real- Despujol argumentava que no estava en les seves mans la cessió dels terrenys als descalços, i que aquests haurien d'acudir al Gran Mestre i Consell de Malta i a la Santa Seu per a l'aprovació definitiva en el supòsit que continuessin aspirant a aquesta ubicació pel seu convent.

No és en absolut d'estranyar que davant tants entrebancs els carmelitans decidissin renunciar a construir llur convent en aquesta propietat. En la documentació relativa a aquest afer hi ha un buit de més de vuit anys, només interromput per una carta datada el 1745 en la qual els descalços tornen a proposar una nova ubicació pel convent, ubicació que no queda especificada, encara que ens imaginem que el lloc triat era el barri de Remolins, perquè en el Llibre de la Fundació del Convent, en data de 1748, hom fa constar que “en Remolins, y en lo carrer de les Gentils dones te lo Convent una casa”<sup>127</sup>. Tornarem a trobar notícies d'ells l'octubre del 1752, a partir d'una petició feta per fray Carlos de San José, procurador general dels descalços, en ordre a una nova sol·licitud per traslladar-se “a las Casas de las Huerfanas”, intramurs de la ciutat. És el mateix procurador el que especifica les causes d'aquest parèntesi de 8 anys entre una i altra petició: “...quedaron defraudados los suplicantes de su premeditado consuelo, por haverseles al fin negado el

---

<sup>126</sup> Aprofitava a més el comanador per fer arribar la seva queixa davant el fet que l'església fos ocupada com a polvorí sense que l'Orde hagués rebut cap indemnització a canvi, i instava el governador militar que l'edifici fos buidat i retornat als seus legítims propietaris. L'església de sant Joan del Camp, degut a la seva ubicació vora muralles, havia patit els mateixos problemes que el convent de sant Josep durant els setges posats a la ciutat; després del de 1642 va ser reconstruïda, acabada l'any 1694, i enderrocada novament durant la guerra de Successió; vegeu R. O'Callaghan, *Anales de Tortosa*, vol. II, pp. 49-50.

expresado consentimiento con la unica esperanza de poder usar del real permiso, y mejorar su condicion quando se ofreciese ocasion oportuna, de lugar que no fuese en perjuicio de tercero. Esta oportunidad se ha presentado ahora...”.

El nou lloc triat pels carmelitans per erigir el seu convent era l’orfenat femení, i la caserna militar que hi havia al costat. Per a que la concessió als descalços d’aquests edificis de propietat municipal fos possible, l’ajuntament de la ciutat va posar una condició als religiosos: aquests s’havien de comprometre a construir i pagar al municipi una cavallerissa amb capacitat per vuitanta cavalls i dues companyies de cavalleria, en el mateix terreny que durant aquest temps havien ocupat extramurs els religiosos, “en lugar de otro edificio, que, teniendo este destino, se les cede por la ciudad”. El 23 de febrer del 1753 el rei, després de gairebé cinquanta anys, dóna el seu consentiment a aquest trasllat<sup>128</sup>.

Així doncs, el 1753 es fundà el nou convent de carmelitans descalços a Tortosa, essent prior fra Llorenç de sant Josep. Poques coses sabem d’aquesta construcció, excepte que l’església va ser traçada, segons Muñoz Jiménez, pel conegut tracista fra Damià dels Apòstols<sup>129</sup>, ajudat en l’obra per fra Miquel de sant Josep, fuster i manobre, i fra Miquel de sant Joan de la Creu, fuster. En una carta que sembla datada el 1755, el procurador general de l’orde dels descalços s’adreçava novament al rei, en aquesta ocasió per demanar la seva intercessió en l’expropiació de tres cases que els religiosos necessitaven per erigir llur església, al costat del convent, en el lloc que dos anys abans els va cedir el govern municipal. Si ens hem de refiar d’una inscripció que consta en un lateral de la mateixa

---

<sup>127</sup> AHN, libro 14531, fol. 66.

<sup>128</sup> AGS, *Guerra moderna*, lligall 3320.

<sup>129</sup> Sobre aquest tracista vegeu la veu corresponent en l’apartat inclòs al capítol II, dedicat als tracistes de l’Orde.

carta, la petició va ser denegada. Malgrat aquest nou contratemps, les obres continuaren endavant, encara que es retardaren considerablement. El 4 de març del 1764 era col·locada la primera pedra de la nova església, deu anys després d'haver començat la construcció del convent, lapse de temps durant el qual les obres romangueren aturades<sup>130</sup>.

Les obres de construcció del temple avançaren a un ritme molt lent; durant el trienni comprés entre 1781 i 1783 la construcció adoptà la seva forma definitiva: "... se perficiono toda la Iglesia que estava imperfeta por no poder correr recta la pared foranea de la parte del callejon que ya estava hecha, y el dicho callejon impedia (...). Y habiendo en secreto hallado que tomando parte del callejon no quedava mas estrecho alli de lo que estava mas abajo, pidio licencia al Illustre Ayuntamiento con un Memorial muy bien tirado, y habiendose hecho visura por orden de dicho Illustre Ayuntamiento dos vezes, logro la licencia que se pedia (...). Y con esto se remediaron otras imperfecciones que havia de la poca correspondencia que havia entre las capillas de la parte del Evangelio con las de la parte de la Epistola<sup>131</sup>. Finalment, durant el trienni 1785-1788 fou coberta la nau, encara que quedaren pendents de cobriment les capelles, el creuer i el presbiteri<sup>132</sup>.

Cap a 1802, durant el priorat de fra Joaquim de sant Albert, es cobria i beneïa definitivament l'església, després de quaranta anys d'obres: "...cubriendo y perfeccionando las dos capillas colaterales, puliendo y formando las molduras de todas las ornas, el bajo coro, el Portico; enladrillando mas de la mitad del Templo; trasladando los altares desde la Iglesia vieja, el organo, y construyendo su tribuna con la nueva casa, plantando la nueva perspectiva del Altar Mayor con su barandilla de madera, y el Altar de San Juan de la

---

<sup>130</sup> AHN, libro 14531, fol. 149; J.M. Muñoz Jiménez, *La Arquitectura Carmelitana...*, p. 298.

<sup>131</sup> AHN, *Ibidem*, fol. 420

<sup>132</sup> *Ibidem*, fol. 421.

Cruz, los dos pulpitos; los rejados del portico, los grados de las dos escalinatas para subir a el". És ara també quan s'acaba de perfeccionar el convent; la construcció de la nova porteria, de l'escala que anava del *de profundis* a la sagristia, la supressió de la part vella que tapava la llum per la part de l'escorxador i la construcció de parets de càrrega i altres paraments. Les despeses d'aquestes obres de condicionament van pujar a 4.000 lliures<sup>133</sup>.

Com sol ser habitual, el convent no ha perviscut, de manera que només coneixem el seu aspecte a partir de la descripció feta per Barraquer. Després de l'exclaustració l'església va ser convertida en magatzem, romanent gairebé intacta, mentre que el convent, més alterat, esdevingué presó pública. L'església, a la qual s'accedia mitjançant dues escales situades a banda i banda de la façana que salvaven el desnivell respecte al carrer, presentava les corresponents capelles laterals intercomunicades, capçalera plana formada per dos trams de volta, i dues capelles grans situades al transepte, com a continuació de les naus laterals, a banda i banda del presbiteri, que eren dedicades a combregatori la de l'Evangeli i a santa Teresa la de l'Epístola. Quant al convent, aquest estava situat a la banda meridional de l'església, disposat al llarg de la banda de l'Epístola. Segons sembla, les dependències conventuals no eren excessivament grans; estaven disposades al voltant d'un pati -segons Barraquer no arribava a la categoria de claustre- quadrangular, que presentava galeria amb arcs només al costat nord (l'adherit al temple), en una successió de tres pisos, amb quatre arcs de mig punt cada un<sup>134</sup>.

---

<sup>133</sup> Fray Joaquin de san Alberto, *Diario de notas*, BUB, ms. 1718.

## **7. Convent de Sant Josep de Girona**

La fundació de Girona va córrer novament a càrrec del Pare Roca, que responia d'aquesta manera a la petició del que aleshores era bisbe de la Seu gironina, Jaume Caçador. El 22 d'abril del 1591 el Pare provincial sol·licità permís als consellers de la ciutat per fundar un convent de descalços, permís que el municipi li atorgà<sup>135</sup>. Quatre van ser els religiosos encarregats de buscar emplaçament per a la nova fundació: fra Andreu de la Purificació, fra Bartomeu de la Concepció, fra Martí de sant Miquel, i el germà Galcerán<sup>136</sup>.

És evident que les gestions que portaren a terme aquests religiosos van ser molt satisfactòries, perquè la celeritat amb la qual s'aconseguí l'establiment és com a mínim sorprenent, sobretot si ho comparem amb altres fundacions catalanes. Un altre fet sorprenent en el cas del convent gironí és l'afany posat pel virrei en què aquesta fundació es fes possible, fins al punt que sembli una qüestió personal; a 26 d'abril agraiïa en una missiva adreçada als jurats de Girona la bona acollida dispensada als carmelitans descalços per part de la ciutat, "lo que es molt conforme al que de persones tant considerades y devotes podia sperarse y per nostra part vos agrahim molt esta tant bona y sancta obra". El veritable motiu de la carta, però, era sol·licitar per als descalços la casa del gremi de paraires, que "seria molt al proposit" per a que poguessin fundar allà el seu monestir, "y que als dits perayres ne sie donada altra comoda pera sos ministers". En els mateixos termes s'adreçava el virrei al capítol catedralici i als veguers i batlle de Girona un dia

---

<sup>134</sup> G. Barraquer, pp. 495-497.

<sup>135</sup> G. Beltrán, p.543.

<sup>136</sup> BUB, ms. 991, llibre II, capítol XXVI, p. 139.

després, agraint també la bona acollida dispensada als religiosos i confiant que els seria facilitada la casa del gremi de paraires de cara a llur establiment<sup>137</sup>.

Les peticions del virrei degueren tenir efecte, perquè el 14 de maig els carmelitans compraven la casa propietat de la confraria de paraires de la ciutat -que havien aprovat la venda en una reunió celebrada a la seva seu del convent de sant Francesc el dia 3 del mateix mes<sup>138</sup>-, situada a la plaça del Pou del Rossinyol. El dia 29 de juny els religiosos prenién possessió del nou convent<sup>139</sup>. Un cop instal·lats a l'edifici van començar les obres de remodelació, tendents a habilitar cel·les, i a la construcció d'una església. Amb aquesta finalitat, dos anys després els descalços van adquirir més terreny (dues cases veïnes amb hort) per a ampliar el seu propi hort. Les ampliacions es succeïren en els anys següents, 1610, 1613, 1619 i 1638<sup>140</sup>. L'any 1620, comptant doncs amb prou espai, els descalços gironins abordaren la construcció d'un nou convent i d'una nova església. Almenys aquesta última estava finalitzada el 12 de març del 1631, data en la qual s'inaugurà.

Justament aquest afany d'ampliació i adquisició de terrenys limítrofs amb el convent va ser el que motivà un doble conflicte; per una banda el plet, ja citat per Carbonell, que a partir de l'any 1618 mantingueren els descalços amb els jesuïtes del convent de sant Martí Sacosta, i d'altra l'estira i arronsa amb el col·legi de Predicadors de la ciutat. El conflicte sorgí a partir de la compra que pel juny del mateix any havien fet els carmelitans d'una casa amb hort veïna a llur convent, al costat de la muralla, que havia estat propietat del bisbe Arévalo de Suazo, i que, quan aquest va morir van comprar ells

---

<sup>137</sup> ACA, *Cancelleria*, 4762, fol. 38; 4760, fols. 179-180.

<sup>138</sup> G. Beltrán 1986, pp. 544-545

<sup>139</sup> AHCG, *Acords municipals*, 1591, sign. 193, fol. 55r; J.Recoder, p. 46.

<sup>140</sup> BUB, ms. 991, p. 140.

per 221 lliures, amb la idea d'enderrocar la casa i la torre que comprenia per fer lloc a l'hort del monestir, on havia de ser construïda una ermita. El col·legi de Predicadors s'oposava a que la propietat passés als frares si això suposava que els edificis haguessin de ser enderrocats, i els descalços, per avenir-se a aquesta sol·licitud, demanaven una indemnització dels diners que havien pagat per la compra, més els interessos corresponents als censals perduts. Possiblement, l'oposició dels jesuïtes no radicava tant en el fet que es perdessin les construccions, sinó en el de la sospita que els carmelitans pretenguessin a la llarga expropiar-se el carreró que separava llur convent de la nova propietat adquirida -no hauria estat el primer cas-. Desentenent-se de l'opinió adversa dels seus veïns, els descalços van finalment enderrocar la casa i la torre, provocant així la reacció airada del col·legi de Predicadors, que aixecà davant el consell reial un plet exigint que tornessin a ser edificades, cosa a la qual, com era d'esperar, es negaven els carmelitans. Tanmateix, sembla que la intenció dels descalços no era fer seu el carreró -almenys això era el que deien-, sinó construir un passadís soterrani (una "mina") entre el convent i el nou terreny. Justament a això es negaven els jesuïtes, que pretenien que els descalços els revenguessin a ells la propietat.

El contuberni mantingut per ambdues comunitats s'estengué irresolt en el temps i, pel que sembla, motivà les males relacions de la comunitat amb el govern municipal, que el 2 de maig del 1630 determinà revocar totes les llicències que havia concedit als carmelitans gironins, com la d'incloure en el recinte del monestir dos carrers, la cessió de l'espai de la plaça del Rossinyol que ocupava l'escala d'accés a l'església, i la cessió d'un altre espai d'un carrer lateral ocupat per una capella: "Deliberan y ordenan [els jurats de la ciutat] que sian revocadas com ab thenor el present revocan todas y qualsevols llicencias facultats y permissos donats y concedits de qualsevol temps a esta part y fins lo die present anal Pare Prior y Convent dels Pares descalços de la present Ciutat, y qualsevols



beneplacits y meras y liberas voluntats en los actes de ditas llicencias posades y reservades, y en particular y sens perjudici de dita revocacio general qualsevols llicencias que tingan concedidas de poder fer qualsevols minas y altres sotarranis que tingan fets en qualsevol carrer o camins publichs de la present Ciutat, y tambe de poder obrir y fer la porta que tenen oberta y feta en la torra dita den Selrra al costat del Portal de Vilanova: ordenant y deliberant que totas y qualsevol minas que tingan fetas en dits camins y en particular las que tenen en lo carrer que passa y puja del monestir de la Merce al monestir de Predicadors sian en continent enderrocadas y demolidas y aquellas obertas y arribe lo vano de ellas omplit de terra y pedra, y tornarlo de la manera que abans estava, y de manera que liberament se puga passar per dit carrer y tambe que se obra la paret que es de de sobra la una de ditas minas que tapa lo carrer qui puja de dit carrer al dit portal de Vilanova conforme acostumava, axi que se puga pujar en dit portal ordenant al syndich de la present ciutat que en continent ab los mestres de cases y altres personas que sian menester y ab un veguer de dits senyors jurats vaja a posar en exequicio la present ordinacio”<sup>141</sup>. A partir d’una sentència civil els carmelitans foren condemnats a vendre les propietats als jesuïtes, mentre que amb el col·legi de predicadors arribaren a una concòrdia satisfactòria per ambdues comunitats<sup>142</sup>.

La resta de notícies que tenim sobre la comunitat són molt disperses; el 1683, per exemple, tenim constància que es portaren a terme obres de millora al convent, consistents en construir noves cel·les i fer una nova llibreria, el magatzem de roba i l’albergueria. L’any 1694, durant el setge francès a la ciutat, van caure quatre bombes sobre el convent

---

<sup>141</sup> AHCG, *Acords municipals*, 1630, fol. 53.

<sup>142</sup> BUB, ms. 992, Segismundo del Espíritu Santo, *Monumentos acerca de los sucesos pertenecientes a la provincia de los Carmelitas Descalzos de Cataluña, titulada de San Joseph*, pp. 215-242 i 290-294.

que, entre d'altres pèrdues, van causar l'enfonsament de tota la teulada de l'església. La reparació es va portar a terme després del conflicte<sup>143</sup>.

Com en el cas del convent de descalços de Lleida, el de Girona és un dels pocs conservats avui dia gràcies a la successiva reutilització després de l'exclaustració de les seves dependències -si bé aquestes han estat molt remodelades- amb diverses finalitats<sup>144</sup>. Des de l'any 1961 i fins a l'actualitat l'edifici és utilitzat com a seu de l'Arxiu Històric de la ciutat. Les dues peces que encara es conserven amb certa integritat són l'església (sala de lectura, sens dubte la més modificada) i el claustre, que manté gairebé intactes les galeries que el formen. A l'exterior, la façana del temple [vegeu apèndix gràfic, **138**] presenta la particularitat de tenir la porta d'entrada -ara convertida en balcó- a l'alçada del primer pis; aquesta circumstància és deguda al desnivell del terreny, que forçà en aquesta banda la presència d'una graderia per accedir-hi des del nivell del carrer, graderia avui inexistent. Formalment, la façana presenta els trets característics d'altres façanes carmelitanes: un sol cos flanquejat per pilastres toscanes (que no arriben a terra, sinó que arrenquen del primer pis, a l'alçada de la porta) i rematat per un frontó triangular, amb un òcul central, sense pòrtic -igual que la façana de Lleida-. Els cossos laterals de la façana són molt estrets, i no responen a l'amplada de les capelles. Les capelles laterals de l'esquerra no són visibles a l'exterior per l'afegiment d'un cos en angle recte d'època posterior per on s'accedia al convent.

A l'interior, l'església era com d'habitual, d'una sola nau, amb tres capelles laterals per banda allotjades entre els contraforts, creuer i capçalera plana. La coberta

---

<sup>143</sup> BUB, ms. 991, llibre II, capítol XXVI, p. 140.

<sup>144</sup> L'any 1843 l'antic convent allotjava al mateix temps les oficines de Rendes, l'alfolí de la sal, el magatzem de comisos i les oficines del govern militar. Aquest darrer organisme va sol·licitar que tot el

era de volta de canó amb llunetes i cúpula al creuer. A cada costat del presbiteri se situaven sengles sagristies. El claustre està situat a la part est del que era l'església, i és de planta pràcticament quadrada; compta amb dos pisos, l'inferior dels quals està format per galeries compostes de cinc arcs de mig punt sobre pilars per banda [vegeu apèndix gràfic, **139-141**]. Els arcs s'obren a galeries cobertes amb volta de canó amb llunetes, mentre que al primer pis, que repartia les cel·les dels religiosos, la coberta es fa a partir de volta d'aresta. Al voltant del claustre es disposaven la resta de les dependències conventuals.

## **8. Convent de Sant Llorenç de Tarragona**

El convent descalç de Tarragona va ser fundat el 20 de maig del 1597, el mateix dia que el bisbe Terés havia donat la seva llicència a l'Orde per establir-se a la ciutat. Els frares descalços s'instal·laren provisionalment a unes cases propietat del canonge de la Seu tarragonina Bartomeu Roca, germà del nostre Pare Roca. En el seu testament el canonge Roca llegava aquestes cases, juntament amb la seva biblioteca, als carmelitans descalços de Tarragona; feia la donació de la casa, que es trobava al carrer Puig de Pallàs, també anomenat de l'Escorxador -per la ubicació en el mateix carrer d'aquest servei-, amb la finalitat "que servesca de posada per als anadors y venidors (...) per a que passant per la present ciutat tinguen casa y posada". La condició per a que es produís la donació era que la casa no podia ser venuda ni traspassada, sinó que havia de romandre sempre propietat del monestir. A més, estipulava una pensió procedent de diversos censals per fundar un

---

convent fos destinat al ram de guerra; vegeu Fray Miguel de los Angeles, "El antiguo convento de carmelitas descalzos de Gerona", *Anales del Instituto de Estudios Gerundenses*, XIV, 1960, pp. 315-322.

convent de carmelitans descalços a Sanaüja, la seva vila natal, apuntant que si aquesta fundació no era portada a terme, els diners havien de revertir en el seu nebot<sup>145</sup>.

Els marmessors del testament del canonge Roca decidiren, però, dedicar la donació exclusivament al convent de Tarragona. Sens dubte, el que més va tenir a veure en aquesta decisió va ser el també canonge i ardiaca de la Seu -a més de marmessor del testament de Roca- Rafael Llorenç, mort el 14 de juliol del 1600 i enterrat en el presbiteri de l'església del convent carmelità tarragoní<sup>146</sup>. Rafael Llorenç, natural de Barcelona, havia decidit llegar la seva fortuna als carmelitans descalços per a que fundessin un convent a Tarragona. Tractant d'aquesta qüestió amb el Pare Provincial, arribaren a l'acord d'unificar ambdós llegats; les cases i la llibreria del canonge Roca més la dotació que Llorenç faria per construir el convent i l'església, a més d'una dotació de 300 ducats d'argent. El cost total de la fundació va arribar a 20.000 ducats<sup>147</sup>.

El mateix mes de maig del 1597 els carmelitans ocuparen les cases cedides pel canonge, evidentment de manera provisional. I aquell mateix setembre el capítol concedia la llicència per col·locar la primera pedra del que havia de ser el nou convent, que, molt probablement, no anava més enllà de ser una simple remodelació dels edificis preexistents per adequar-los a les noves funcions conventuals<sup>148</sup>.

És Sanç Capdevila el primer en citar Pere Blai com a autor de la traça del convent dels descalços de Tarragona, autoria acceptada també per Ràfols, i més modernament per Muñoz Jiménez. Tanmateix, i seguint el parer de Marià Carbonell, som de l'opinió que

---

<sup>145</sup> AHT, Francisco de Reverter, *Testamentos 1582-1622*, fols. 355-356, sign. 115, 22 de febrer del 1595.

<sup>146</sup> G. Beltrán, pp. 552-553.

<sup>147</sup> BUB, ms. 991, llibre II, capítol XXXVIII, p. 164.

<sup>148</sup> M. Carbonell, *L'arquitectura classicista...*, pp. 327-328.

aquesta atribució no està prou documentada, malgrat la subsistència d'una porta que mostra una tendència de classicisme purista molt pròpia de finals del XVI, però que per si mateixa no constitueix cap prova irrefutable<sup>149</sup> [vegeu apèndix gràfic, 142].

Els frares van prendre possessió del nou convent el 9 de març del 1599, amb el trasllat del Santíssim. Segons se'n desprèn d'una petició feta al consell municipal el 5 de desembre del 1600, els descalços tingueren problemes per fer efectiu el llegat de l'ardiaca Llorens. Sembla que el llegat del fundador es va perdre degut a la mala gestió exercida pels marmessors del seu testament, la confraria de Preveres, que l'esmerçaren en censals i rendes que després no van poder cobrar. Era aquesta confraria l'encarregada d'administrar els diners de l'herència i passar als religiosos unes quantitats periòdiques pel seu manteniment. Però aquestes quantitats no es van fer efectives, almenys amb la freqüència requerida, cosa que motivà problemes de subsistència a la comunitat. Ho sabem per la petició de cinc o sis quarteres de blat que en aquesta data feia al consell municipal el prior dels descalços, petició motivada, evidentment, per la manca total de recursos econòmics que els havia produït la retenció de l'herència del fundador<sup>150</sup>. No fou fins el 1618 que els frares aconseguiren tota la hisenda del fundador i la seva administració<sup>151</sup>.

Les intervencions de més rellevància realitzades posteriorment al convent tarragoní semblen centrades en la construcció d'algunes capelles, les més importants de les quals, probablement, eren les dedicades als sants fundadors de l'Orde, santa Teresa i sant Joan de la Creu. Pel gener del 1685 el prior fra Jaume de la Purificació demanava a la corporació

---

<sup>149</sup> S. Capdevila, *El convent de Sant Llorenç*, p. 11; J.F. Ràfols, *Pere Blay i l'arquitectura del Renaixement a Catalunya*, p. 19; J.M. Muñoz Jiménez, *La Arquitectura Carmelitana...*, p. 131; M. Carbonell, *L'arquitectura classicista...*, p. 328.

<sup>150</sup> AHT, *Llibre del Consolat, 1600-1601*, fol. 31v. El document relata que la petició de la comunitat es fonamenta en el fet de "haver la cambra apostolica embargat y apresada la hazienda del quòndam artiaça Llorens fundador".

municipal un tros de carrer amb la finalitat de construir dues capelles, que havien de ser dedicades a aquests dos Sants. El prior argumentava en la seva petició que les capelles només podien ser edificades en la part de l'església que donava a un carreró proper al portal de sant Antoni, i que era inevitable endinsar-se vuit pams dins el carrer per construir-les “ab la deguda proporció”. El convent formulava aquesta petició emparant-se en la suficient amplària que presentava dit carreró, a més de justificar que les capelles ocuparien el mateix espai que ocupaven les grades que donaven accés a la casa del ciutadà Jacint Redolat, i que també prenien un tros de carrer. El prior, finalment, es comprometia que les entrades de les capelles, que havien d'obrir-se al carreró, es construïssin de manera que “no puga servir de algun abrigo o amago pera perpetrar algun delictes”. La petició, però, fou denegada, donada la invasió important de la via pública que suposava<sup>152</sup> [vegeu apèndix documental, **n. 12**].

L'any 1686, essent prior fra Joan de la Concepció i amb l'ajut del bisbe Josep Sanchís el convent va ser engrandit amb vint-i-quatre cel·les. Aquest mateix any va arribar al convent la relíquia del cos de sant Teodor, que havia estat portada a Espanya pel Procurador de l'Orde a Roma, fra Josep de sant Tomàs. Aquest n'havia fet donació al General de l'Orde, i el bisbe Sanchís el sol·licità pel convent de carmelitans descalços de Tarragona, cosa a la qual accedí el General. Hom decidí construir una capella nova per allotjar aquesta relíquia, aconseguint els diners necessaris a partir de donacions de particulars. Amb aquest motiu fou sol·licitada la intervenció del tracista fra Josep de la Concepció -al qual “le hallo repugnante”, diu l'historiador, en referència a la poca predisposició que mostrava l'arquitecte- que, pel que sembla, va trobar molts

---

<sup>151</sup> BUB, ms. 992, p. 354.

<sup>152</sup> AHT, *Llibre del Consulat, 1684-1690*, fol. 38.

inconvenients per portar endavant la construcció de la capella, donat que les parets de l'església eren massa primes i es corria el perill d'enfonsament de l'edifici. Finalment, fra Josep accedí i, amb la seva traça, l'erecció de la capella es va portar a terme en un any, essent inaugurada el mes de setembre del 1688. Inútil és dir que ni sabem res d'aquesta traça ni han quedat evidències de la seva execució<sup>153</sup>.

Durant el segle XVIII sovintejaren les remodelacions i les millores en el convent; entre el 1757 i el 1760 l'església va ser enrajolada, el presbiteri va ser aïllat amb una barana de ferro, i es va construir davant de la capella del Carme la sepultura general d'aquesta confraria. Entre el 1760 i el 1763 es van fer obres a la cambra propera a la tribuna, condicionant-la per a les visites seglars. També es construïren al damunt d'aquesta cambra altres tres cel·les. Entre el 1769 i el 1772 es construï la porta principal del convent, que donava accés al claustre, i se situà la porteria. Finalment, entre el 1772 i el 1775 es construïren un forn i la infermeria.

L'any 1835 el convent -que ja aleshores havia vist créixer la seva comunitat amb els religiosos de l'extingit convent de La Selva del Camp- va ser abandonat definitivament. Uns anys més tard, el 1842, va ser cedit al ministeri de Guerra, convertit en caserna militar i, finalment, va desaparèixer<sup>154</sup>.

El convent de sant Llorenç es trobava a la part alta de la ciutat, entre els actuals carrers de Puig d'en Pallàs -on donava la façana principal-, dels Descalços, carrer del Llorer i el carrer de l'Escorxador. Seguint les indicacions de Capdevila, l'església -disposada de llevant a ponent- era de nau única, sense creuer ni cúpula, amb capelles

---

<sup>153</sup> BUB, ms. 991, llibre II, capítol XXXIX, pp. 165-166. Sabem només que les parets de la capella estaven revestides amb un sòcol de rajola; BUB, ms. 992. p. 438.

<sup>154</sup> S. Capdevila, *op. cit.*, pp. 12-13 i 49.

laterals entre els contraforts. La volta era d'arc apuntat i creueria de nervis. Al presbiteri estava enterrat el fundador. Un dels pocs elements conservats de l'antic convent és la porta de la façana principal del temple, d'estil netament classicista, amb l'escut del fundador encastat a l'entaulament [vegeu apèndix gràfic, **143**], coronada de frontó triangular amb denticles en el qual s'obria un petit nínxol que probablement allotjava la imatge del Sant titular. El convent -del qual sabem ben poca cosa- estava disposat al nord de l'església; constava de dos pisos, i s'allargava de nord a sud, paral·lelament al carrer del Llorer. El claustre, al centre, consistia en un simple pati de planta quadrada<sup>155</sup>.

## **9. Convent de Sant Joan Baptista de Reus**

La fundació carmelitana que havia de seguir la tarragonina en terres catalanes es trobava ben a prop d'aquesta, a la vila de Reus, i vingué motivada també per la devoció d'un particular, la de Francesc Robuster i de Sala, la família materna del qual era originària de Reus. Aquesta branca materna comptava entre els seus membres ni més ni menys que amb vuit canonges de la Seu tarragonina, tots ells oncles del mencionat, entre els quals es trobava el seu homònim, amb el qual cal no confondre'l. Francesc Robuster i de Sala, el nostre fundador, havia estat ardiaca de Santa Maria del Mar i canonge de la Seu barcelonina. Felip II el nomenà bisbe d'Elna l'any 1589. Va ser com a prelat d'aquesta Seu que entrà en contacte amb els carmelitans descalços de la vila de Perpinyà, que pertanyia a la diòcesi d'Elna. Uns anys més tard Felip III el va designar bisbe de Vic, Seu de la qual prengué possessió l'octubre del 1598. Fou justament com a dignatari de la Seu vigatana

---

<sup>155</sup> G. Barraquer, pp. 481-48.



que Robuster concebé la idea de fundar un convent de l'orde descalç a la ciutat d'on provenia la seva família materna<sup>156</sup>.

Comptant ja amb l'autorització papal, concedida l'octubre del 1604, la del bisbe de Tarragona, i amb la llicència de l'Orde -que donà la seva aprovació a la nova fundació el 28 de gener del 1605- només restava que el municipi veiés amb bons ulls aquest nou establiment. Amb aquesta finalitat, el 23 de maig es reuní el consell de la vila, davant del qual el projecte de fundació fou presentat pel delegat de Robuster en aquest afer, Onofre Menescal, rector de La Selva del Camp, amic personal i, pel que sembla, veritable inspirador de la fundació carmelitana de Reus, que aconseguí que la fundació fos aprovada. Entre les condicions estipulades pel fundador -que donava 2.000 lliures per emprendre l'obra i 12.000 més destinades a renda- es trobaven que el convent fos dedicat a sant Joan Baptista, que comptés amb escola de Filosofia i Teologia, i el desig de ser enterrat en el futur convent<sup>157</sup>.

El 4 de juliol el municipi va acordar cedir als religiosos un terreny fora muralles pel seu establiment, amb la condició que la comunitat dels descalços no instituís col·legi de moment, fins que el convent i l'església no fossin convenientment condicionats. La fundació es portà a terme el 24 de gener del 1606 a l'ermita de la Mare de Déu del Roser i sant Roc, emplaçada als afores de la vila, amb la intenció que aquest fos un establiment provisional mentre els era designat un emplaçament definitiu -qüestió en la qual insistiran

---

<sup>156</sup> BUB, ms. 991, llibre II, capítol LV, pp. 199-201. Un dels seus il·lustres avantpassats canonges, Gabriel Robuster, havia estat promocionat des de la Seu tarragonina a la cúria romana, i aquí havia intervingut de manera decidida en la reforma de l'orde carmelità; vegeu X. Torres, *Nyerros i cadells*, p. 203. També sobre el personatge *cfr.* M.A. Bisbal i Sendra- M.T. Miret i Solé, *Diccionari biogràfic d'igualadins*, p. 243.

<sup>157</sup> E. Todà i Güell, *Los convents de Reus y sa destrucció en 1835*, p. 119; A. de Bofarull, *Anales históricos de Reus desde su fundación hasta nuestros días*, vol. II, pp. 145-147; G. Beltrán, p. 558; M. Carbonell, *L'arquitectura classicista...*, pp. 328-329.

els descalços en els mesos successius- i es portava a terme la construcció del convent. El 12 de febrer els jurats de la vila proposaven enviar un delegat a Vic per tractar d'aconseguir del bisbe Robuster els diners necessaris per emprendre les obres de fàbrica del convent i part de les rendes que havien de servir per mantenir-lo<sup>158</sup>. El municipi adquirí un terreny fora de la ciutat, a l'anomenat *camí nou*, situat a l'esquerra del portal de Monterols<sup>159</sup>. Els mestres de cases encarregats de la construcció en primera instància foren Damià Pallarés i Joan Salvat, ambdós de Reus<sup>160</sup>.

Tanmateix, el de Reus no seria un establiment fàcil; d'ençà que fou aprovada la nova fundació carmelitana, la comunitat de franciscans de la ciutat s'hi havia oposat, argumentant com a justificació el poder que tenien els prelats dels ordes religiosos mendicants d'impedir noves edificacions de monestirs a prop seu. No van poder impedir, però, l'establiment dels descalços<sup>161</sup>. L'oposició dels framenors es mantingué i fins i tot s'incrementà, acudint en els seus requeriments al bisbe de Tarragona. El 21 d'agost el consell municipal s'havia vist obligat a intervenir, determinant que els jurats de la vila visitessin al bisbe per suplicar-li que aquesta fundació pogués arribar a realitzar-se, “que es la voluntat del poble es aqueixa i per ser gran la vylla no pot estar en un monestir a soles y ser vylla de mes de mill cases i de cada die va creixent”<sup>162</sup>.

Resolts els primers entrebancs per part dels descalços, i veient els franciscans que el convent carmelità començava a ser una realitat -les obres de construcció s'havien iniciat pel març del 1605-, aquests van intentar oposar la major resistència, arribant a interpel·lar

---

<sup>158</sup> ACR, *Actes municipals*, 1593-1610.

<sup>159</sup> G. Beltrán, pp. 558-559.

<sup>160</sup> M. Carbonell, pp. 329-330.

<sup>161</sup> ACR, *Cofradías, iglesias y conventos, 1598-1866*, doc. 15.

<sup>162</sup> ACR, *Actes municipals*, 1593-1610.

el nunci apostòlic a Madrid, que ordenà que les obres fossin aturades. A partir d'aquest moment es produïren una sèrie de conflictes, que arribaren a l'amenaça d'excomunió per part dels franciscans a qualsevol que intervingués en la construcció del nou convent: "...mandavan a los Albañiles, carrateros, peones, y a cualesquiera otros oficiales, que ayudavan a la obra de la Iglesia que los Descalços fabricavan, que so pena de excomunion mayor, y de mil ducados, que nadie fuera osado ayudar a dicha obra, ni de llevar adelante lo comenzado". La comunitat reusenca de framenors, en el seu desig d'evitar el que ells consideraven un greu inconvenient pels seus interessos, va recorre fins i tot a la violència per tal d'intentar aturar la construcció del convent dels descalços, pagant un grup d'homes per a que amenacessin als oficials que treballaven a l'obra del nou convent. Els descalços van recórrer la sentència del nunci apostòlic, que finalment els donà la raó i ordenà la continuació de les obres el 22 d'agost del 1606<sup>163</sup>.

Abans d'acabar les obres -la primera pedra del que havia de ser col·legi va ser col·locada l'11 de juny del 1606-, els carmelitans ja habitaven el convent, donada la celeritat amb la qual es desenvolupaven aquestes, fins al punt que el 10 de febrer del 1607 se celebrà la primera missa en una de les capelles ja aixecades. El fundador va fer donació aleshores d'altres 4.000 ducats per avançar més la construcció; però d'aquesta quantitat la comunitat només va percebre la meitat degut a la mort sobtada de Francesc Robuster, produïda a Vic el 27 d'abril del 1607<sup>164</sup>. Tal com era el seu desig, registrat al testament redactat el 9 de juny del 1606, Robuster va ser enterrat a l'església del convent de Reus,

---

<sup>163</sup> Els descalços, a més, havien comptat amb el suport indirecte del rei, que havia agraït per carta a Robuster els seus favors envers la ciutat. Per tot el que fa als litigis mantinguts pels framenors reusencs cfr. J. Alsina i Gebellí, *El convent de Sant Francesc de Reus (1488-1835)*, pp. 97-105.

<sup>164</sup> BUB, ms. 991, llibre II, capítol LVII, pp. 205-207.

encara que dos anys més tard de la seva mort, el 13 de novembre del 1609. Mentrestant, el seu cos va ser dipositat provisionalment a la catedral de Vic<sup>165</sup>.

Fins l'any 1608 els descalços continuaren comprant terrenys limítrofs al temps que sol·licitaven del municipi la cessió d'alguns espais, tot amb la finalitat de poder ampliar les edificacions i emplaçar l'hort del monestir<sup>166</sup>. Els anys successius van ser de gran activitat constructiva al convent de Reus; els frares aconseguiren acabar l'ala que donava a llevant i part de la que donava a migdia. Entre 1610 i 1613 foren construïts els soterranis de l'ala meridional i l'ala occidental, que arribava fins a l'església, així com el claustre. Durant el trienni del prior fra Joan Baptista, iniciat el 1613, va començar la fàbrica de l'església, aixecant-la fins a la cornisa. El seu successor, fra Joan de sant Rafael, la va cobrir, i durant el seu trienni van ser enllestits el cos de convent que donava a migdia i el claustre. Entre 1619 i 1622 s'aixecaren totes les cobertes interiors de l'església, es construï el cor, i van ser col·locats el paviment i les reixes. El final de les obres de construcció de l'església va permetre que el 20 de gener del 1620 pogués ser traslladat el Santíssim, que havia estat mentrestant a una capella provisional. El dia següent va ser traslladat el cos del fundador des del sepulcre de l'església provisional al sepulcre definitiu de la nova església, en un extrem del creuer, en la qual, per desig del fundador havia estat també habilitada una sepultura pels seglars que ho sol·licitessin<sup>167</sup>.

Encara en els anys següents s'enllestirien algunes parts del convent, entre elles el seu aspecte exterior; el 7 de setembre del 1619 el prior dels descalços demanava al consell municipal que aquest fes un camí que anés del portal de Monterols a la mateixa porta de

---

<sup>165</sup> G. Beltrán, pp. 560-563.

<sup>166</sup> ACR, *Actes municipals*, 1593-1610, 28 de març i 15 d'abril.

<sup>167</sup> BUB, ms. 991, llibre II, capítol LVIII, pp. 208-209; G. Beltrán, p. 558-564; P. Anguera, *Hospital de Sant Joan de Reus, 1240-1990*, p. 50; M. Carbonell, p. 330.

l'església del convent, sol·licitud que fou acceptada per la corporació. Fou portada a terme una millora dels accessos al convent, consistent bàsicament en enderrocar horts i cases, de manera que la façana pogués ser vista des de lluny. No seria aquesta l'última col·laboració del municipi amb el convent de descalços. Els frares van sol·licitar novament la seva intervenció l'any 1630, amb motiu de la instal·lació de col·legi al monestir: "...dins pocs dies se ha de posar col·legi format en lo convent, y que lo general ha consedida llicència que los fills de vila puguen estudiar en dit col·legi, y vuy esta lo convent molt apretat que no te dit convent pera comprar mantas, ni fer la aula perso demane que la vila per caritat lo subvinga de alguna cosa competent pera que se puga posar dit col·legi que altrament seria imposible posarlo". En resposta, el consistori concedí els religiosos 100 lliures per subvenir a les mencionades necessitats<sup>168</sup>.

Una de les darreres intervencions rellevants portades a terme al convent de Reus en els anys posteriors va ser la construcció de la capella dedicada al Santíssim, també anomenada capella de la Comunió, sota la invocació de la Mare de Déu del Carme. L'erecció de la capella respon a la voluntat expressada pel devot Jaume Pedret al seu testament. Pedret era, segons l'historiador de l'Orde, cosí germà de Francesc de Montserrat i Vives, marquès de Tamarit, el responsable de la fàbrica de la capella del Santíssim a la prioral de sant Pere de Reus traçada per fra Josep de la Concepció, i construïda alguns anys més tard. Jaume Pedret va deixar estipulada en el seu testament (redactat el 19 de gener de 1648)<sup>169</sup> una quantitat de 3.000 escuts per a que fos construïda a l'església del convent carmelità una capella dedicada al Santíssim. Aquesta capella, que havia de ser finalitzada en quatre anys, havia d'estar emplaçada en un costat del creuer, i havia d'incloure la

---

<sup>168</sup> ACR, *Actes municipals*, 1610-1634, fol. 335v, 11 de setembre del 1630.

sepultura familiar. Les obres s'allargaren des de l'any 1668 fins a finals de 1671, en què es donaven per acabades. El 18 de desembre d'aquest any era traslladat el Santíssim, i al dia següent les despulles dels membres de la família Pedret. Res no ha perdurat d'aquesta capella, com tampoc de la resta del convent reusenc, però dels pocs comentaris relatius a ella desprenem que estava emplaçada al creuer, a la part de l'Epístola i, pel que sembla, era de planta octogonal, una autèntica raresa pel seu moment<sup>170</sup>. ¿Podria haver intervingut en la seva traça fra Josep de la Concepció? És molt probable, però no tenim cap certesa documental.

Les notícies aportades per alguns autors relatives a un enderrocament de l'església del convent portat a terme el 1721 i la construcció a continuació d'un nou edifici acabat el 1728, són, tal com ja assenyalà Carbonell, certament estranyes, tenint en compte que no es tractava d'un temple provisional, ni tenim constància que patís cap tipus de desperfecte o quedés malmès amb motiu del conflicte del 1714. És més probable, per tant, que s'hagi produït una confusió quant a alguna intervenció puntual al temple. Sí en canvi és segura una ampliació portada a terme a les dependències conventuals uns anys després; el 8 de maig del 1733 el convent establí una concòrdia per construir un nou cos d'edifici. Sabem que dos anys després les obres de construcció d'aquesta nova ala encara continuaven, perquè pel maig del 1735, durant la celebració a la mateixa vila del Capítol Provincial de l'Orde, la comunitat de Reus, davant la impossibilitat de fer front a les despeses originades per les mateixes, va sol·licitar ajut de la resta de convents de la Província, ajut que fou aprovat<sup>171</sup>.

---

<sup>169</sup> Coneixem la data del seu testament per la referència que hom fa anys després a la causa pia establerta per Pedret; AHT, Pere Brocà, *Manual*, 1674, fols. 123-127.

<sup>170</sup> BUB, ms. 992, p. 415; BUB, ms. 991, llibre II, capítol LVIII, p. 209.

<sup>171</sup> G. Beltrán, p. 215.

Amb motiu de l'enrenou causat per la invasió napoleònica l'any 1811 els religiosos es veieren obligats a abandonar el convent, el qual fou aleshores convertit de manera provisional en hospital militar. El 1814 els religiosos van tenir oportunitat de tornar a ocupar-lo, però per poc temps. Uns anys més tard, el 1835, l'església va ser cremada, quedant intacta únicament la capella dels Dolors. El convent va ser definitivament abandonat, en estat ruïnós, fins que el 1837 l'ajuntament decidí derruir les poques restes que encara quedaven de l'església i la capella que encara es mantenia dempeus. El 1843 l'estat va cedir el convent a l'ajuntament, i aquest el convertí en hospital civil, quedant els baixos ocupats per les escoles públiques. Algunes parts de l'antic convent encara sobreviuen en el remodelat hospital, com per exemple el claustre, que va ser convertit en pati d'entrada, la sagristia convertida en moderna capella, i les cel·les convertides en habitacions<sup>172</sup>.

Seguint la descripció feta per Barraquer i Todà i Güell, la façana presentava el consegüent pòrtic tancat per tres reixes de ferro. Hi havia dues finestres al nivell del cor, amb dos escuts a sobre, el de l'Orde i el del fundador, i una mica més elevat un nínxol amb la imatge de sant Joan Baptista. El conjunt estava rematat per un frontó. A l'interior del temple sembla que el més destacat era la capella dels Dolors, advocació constituïda al convent l'octubre del 1756. La capella va ser construïda gràcies a les donacions particulars dels membres de la confraria. Es trobava situada als peus de l'església, de manera perpendicular respecte a l'eix longitudinal d'aquesta, al costat nord, i tenia entitat pròpia, per les seves dimensions, i perquè l'entrada estava situada a l'atri, de manera que no calia

---

<sup>172</sup> A. de Bofarull, pp. 149-152; E. Todà i Güell, p.145.

accedir primer al temple. Quant al convent, aquest es trobava adherit a l'església, a la part de l'Evangeli, i comprenia les habituals dependències repartides al voltant del claustre<sup>173</sup>.

## **10. Convent de Nostra Senyora de Gràcia de Barcelona**

Les circumstàncies que envoltaren aquesta fundació van estretament unides novament a la voluntat i a la devoció per l'orde carmelità professades pel matrimoni Dalmau, Josep i Lucrècia, autèntics fundadors del convent de Sant Josep de Barcelona, tal com ha quedat ja explicitat anteriorment, i fundadors també d'aquest convent de Gràcia. Ens estalviarem, doncs, les dades biogràfiques relatives al matrimoni, així com els detalls pertinents als motius fundacionals, i remetem novament a la publicació de Martí i Bonet i a la nostra pròpia<sup>174</sup>.

La voluntat per part dels Dalmau de portar a terme una nova fundació es manifestà per primera vegada l'any 1618. La idea, però, no era fundar un nou convent pròpiament dit, sinó un noviciat, que permetés la formació i adoctrinament de futurs religiosos descalços. I amb aquesta intenció van oferir a l'Orde la seva propietat de Sarrià, que es trobava situada al costat del convent de caputxins de Santa Eulàlia. L'oferiment, però, va ser refusat per les autoritats carmelitanes. Van haver de passar set anys per a que aquest oferiment tingués finalment a l'Orde una bona acollida; després que Josep Dalmau s'adreçà al Definitori per insistir en la seva petició, el projecte de fundació es legalitzà el

---

<sup>173</sup> G. Barraquer, pp. 482-484; E. Toda, p. 124; C. Vilà, *Descripción de mi estimada patria la villa de Reus*, p. 50.

<sup>174</sup> Vegeu l'apartat dedicat al convent de Sant Josep de Barcelona, i concretament les referències bibliogràfiques ressenyades a la segona nota a peu de plana del mencionat capítol.



10 d'agost de 1625. Només uns mesos abans, el 21 de febrer, havia mort Lucrecia Dalmau sense haver vist realitzats els seus propòsits.

Tan aviat com tingueren coneixement de les pretensions dels carmelitans descalços de fundar convent, alguns col·lectius, com els jurats de la vila, la comunitat de clergues, la comunitat de caputxins del convent de santa Eulàlia, i la pròpia abadessa del monestir de Pedralbes, s'oposaren frontalment al projecte, considerant que l'assistència religiosa a la parròquia de Sarrià estava suficientment coberta i no hi havia necessitat d'una nova comunitat<sup>175</sup>. Aquestes queixes i les accions empreses en conseqüència, comportaren la necessitat de buscar pel noviciat un nou emplaçament, donat que el fundador no es mostrava disposat a retardar el nou establiment en espera del dictamen que havia de pronunciar el bisbe de Barcelona en favor d'uns o altres. Dalmau va trobar un altre terreny, denominat "Torre Guinardó", propietat de Marianna Mitjà i Puigjaner, viuda del mercader barceloní Pere Mitjà. El mateix fundador s'encarregà de la compra directament, fent donació de la propietat als carmelitans que en van prendre possessió el 17 de gener de 1626 amb quatre religiosos<sup>176</sup>. El 6 de novembre del mateix any, Dalmau, ja ordenat com a sacerdot, va tancar la seva casa de Sarrià -on havia viscut els últims anys amb la seva dona- i es traslladà a viure amb els frares. Josep Dalmau va voler que tot el llegat de la

---

<sup>175</sup> F. de Sagarra i de Siscar, *Sant Vicenç de Sarrià*, p. 175.

<sup>176</sup> G. Beltrán, pp. 594-599; J.M. Martí i Bonet, pp. 26-30. Tanmateix, encara fou necessari realitzar una altra adquisició de terreny atès que la primera propietat, encara que podia allotjar provisionalment la comunitat a la casa preexistent, era insuficient per abordar el projecte de construcció d'un convent, un noviciat i una església. Aquesta nova compra suposà un nou litigi, donat que la seva legítima propietària, Dorotea Moradell, no estava disposada a vendre l'estreta franja de terra que volien els compradors. Portat el cas als tribunals, aquests van fallar en favor de la propietària, obligant així els compradors a adquirir més tros del que sol·licitaven. Així doncs, la primera propietat adquirida, la torre de la viuda Mitjà, va romandre inhabitada -exceptuant el terreny limítrof, que fou destinat a hort del convent-, i formant part de les possessions de Josep Dalmau, el qual la llegà en el seu testament als carmelitans; vegeu AHPB, Rafael Riera, *Secundum librum testamentorum*, 1609-1638, fol. 121r.

seva difunta esposa fos dedicat íntegrament a la fundació i construcció del convent; en això últim van ser esmerçats la major part dels diners.

Amb la col·locació de la primera pedra i el trasllat del Santíssim a l'església provisional el 9 de març de 1628 els frares començaven la construcció del nou convent i noviciat. El nou edifici havia estat projectat pel tracista castellà de l'Orde, fray Alberto de la Madre de Dios. Pel que sembla, l'arquitecte s'havia desplaçat expressament a Barcelona amb aquesta finalitat -recordem que ja havia fet una altra estada a la ciutat l'any 1603 amb motiu de la confecció de les traces del convent de Sant Josep de la Rambla-, circumstància que ens hauria de fer reflexionar sobre l'absència encara en aquests anys de la figura d'un tracista de qualitat en la província carmelitana de Catalunya, absència que comportava la necessitat de fer-lo venir des de Castella.

Les obres, dirigides en un començament pel mestre de cases barceloní Lluís Calmell, van ser iniciades el 26 d'abril, i en elles es van succeir diversos mestres, tals com Joan Cairó -futur carmelità descalç, fra Joan de sant Josep, profés l'any 1633-, mestre Arnau, mestre Roca -dels quals, com hom pot apreciar, només tenim referència del cognom- i Francesc Amat<sup>177</sup>. Sembla que existiren alguns problemes durant les obres de construcció, donat que alguns manobres de Barcelona intentaren aturar-les amb el pretext que el territori pertanyia a la ciutat i que, per tant, els mestres de cases havien de ser examinats segons la normativa vigent a Barcelona. L'incident, però, no va comportar retards importants de les obres, que van continuar endavant<sup>178</sup>. La construcció avançà amb tanta celeritat que la comunitat es traslladà al nou edifici el 20 de juny de 1630; l'abundant

---

<sup>177</sup> ACA, *Monacals-Hisenda*, vol. 3446, fols. 141-142; vol. 3447, fols. 7-60. Cfr. C. Narváez, "Josep Dalmau, promotor dels convents de carmelites descalços de Barcelona", p. 596. Recordem que aquestes dades estan extretes dels llibres particulars de registre escrits pel propi Dalmau.

pluja que queia aquell dia va fer impossible celebrar la processó de trasllat del Santíssim, amb motiu de la qual s'havien traslladat a Gràcia els religiosos del convent de sant Josep de Barcelona. Dos dies després Josep Dalmau celebrava la seva primera missa a l'església del convent<sup>179</sup>.

El primer en començar a ser edificat va ser l'ala principal del convent orientada al sud, és a dir, cap a Barcelona, i més endavant l'ala que corria de sud a ponent, que feien un total de vint-i-quatre cel·les. Als pisos inferiors van ser instal·lades les estances de servei (refector, cuina, infermeria) i també fou habilitada una església provisional. Tanmateix, malgrat la rapidesa amb la qual van ser endegades les obres de construcció, aquestes van patir una sobtada interrupció cap a l'any 1631 a causa de la manca de recursos econòmics; aquesta mancança, pel que sembla prolongada en el temps, va fer que les obres estiguessin aturades gairebé durant vint anys<sup>180</sup>. Això indicaria que el llegat del fundador va ser destinat a altres necessitats, considerades més precàries -entre elles, probablement, la manutenció dels religiosos-. Tot i així, l'any 1631 es produí una altra compra de terreny per part de Dalmau, pensem que en vistes a futures ampliacions del convent i noviciat<sup>181</sup>.

El fundador va morir el 5 de gener de 1633. En el seu testament [vegeu apèndix documental, **n. 4**], redactat el 30 de gener de 1631<sup>182</sup>, Dalmau indicava la voluntat de ser enterrat en el convent de Gràcia, en el lloc que disposessin els frares, amb l'hàbit de l'Orde. A més llegava tots els seus béns al monestir, encomanant que aquest fos acabat tan

---

<sup>178</sup> ACA, *Llibre de notas y capbreus del Convent de N<sup>a</sup> S<sup>a</sup> de Gracia de Carmelitas Descalços, Monacals-Hisenda*, vol. 1930, fol. 1.

<sup>179</sup> ACA, *Monacals-Hisenda*, vol. 3446, fol. 141v.

<sup>180</sup> BUB, ms. 991, llibre IV, capítol XIX, fol. 323.

<sup>181</sup> Josep Dalmau va tornar a comprar a la viuda Mitjà una propietat amb data del 15 de juliol de 1631; G. Beltran, *Fuentes históricas de la Provincia O.C.D.*, p. 599.

aviat com fos possible en cas que ell morís abans, tal com efectivament va succeir. Aquesta preocupació el portà inclús a incloure en el seu testament un codicil, redactat el 9 d'octubre de 1632, en el qual disposava altres vendes del seu ja migrat llegat (objectes d'argent i antics deutes de censals), i en el qual assenyalava la obligatorietat d'acabar la clausura del convent abans d'emprendre qualsevol altra obra, “per lo que se conve molt aquella per lo dit Monestir, que en dit Monestir nos puga fer obra ni fabrica alguna fins a tant dita cerca sia acabada y posada a tot punt com conve”<sup>183</sup> [vegeu apèndix documental, **n. 5**]. És potser la mort de Dalmau la que suposà el més gran obstacle per a que les obres del convent de Gràcia continuessin amb la normalitat amb què havien semblat desenvolupar-se fins aquell moment. El cert és que les restes de Josep Dalmau no van poder ser traslladades a la seva sepultura definitiva fins l'any 1688.

No va ser fins el mes de març de l'any 1647 que el convent de Gràcia passà a assolir el seu paper de noviciat pel qual havia estat plantejat des d'un primer moment, seguint una resolució del Capítol provincial, en la qual hom argumentava que calia acomplir la voluntat del fundador. Fins aquell moment el noviciat havia estat emplaçat al convent de Sant Josep de la Rambla. Tanmateix l'estada del noviciat gracienc no va ser gaire duradora; durant la pesta dels anys 1650 i 1651, i degut a la gran mortaldat produïda entre els religiosos i els novicis, va ser novament traslladat a la Rambla, i ja no tornaria més a Gràcia. La raó principal que el noviciat no fos restituït a Gràcia un cop acabada l'epidèmia van ser les obres de construcció de la nova església que s'havien d'emprendre. I

---

<sup>182</sup> AHPB, Rafael Riera, *Secundum librum testamentorum*, 1609-1638, fols. 117-119. Còpia a ACA, *Monacals-Hisenda*, vol. 1931, inclosa dintre del lligall.

<sup>183</sup> AHPB, Rafael Riera, *Secundum librum testamentorum*, 1609-1638, fol. 121v.

un cop finalitzades aquestes l'any 1687, el convent havia quedat massa endeutat i sense els mitjans necessaris com per afrontar el manteniment d'un noviciat<sup>184</sup>.

El 8 de setembre del 1658 va ser col·locada la primera pedra de la nova església del convent, que havia de ser construïda seguint la traça de fra Josep de la Concepció<sup>185</sup>. Les obres es desenvoluparen sense interrupció durant set anys, fins que la construcció al convent de la Rambla de la biblioteca i de l'ala d'edifici nou van fer necessari que els oficials es traslladessin a Barcelona, abandonant momentàniament l'església de Gràcia. És evident que, almenys durant els primers anys -i molt probablement per problemes de tipus econòmic-, es treballà a un ritme força lent; no és fins dos anys després de ser col·locada la primera pedra, el 1660, que s'enllesteixen els fonaments. Entre 1673 i 1675, coincidint amb el priorat de fra Pere de sant Joan, s'aixecaren els quatre arcs del creuer i es cobriren el presbiteri i gran part de la nau. L'església va ser totalment coberta entre 1679 i 1682, durant el priorat de fra Dídac de sant Miquel, trienni durant el qual també va ser construït el campanar i una gran part de la façana, pràcticament fins al frontispici<sup>186</sup>.

Les obres del temple finalitzaren de manera definitiva l'any 1687; el 13 d'abril va ser beneïda l'església i traslladat el Santíssim. L'acabament de l'església va ser possible en gran mesura gràcies als donatius del General de l'Orde fra Joan de la Concepció, i del marquès de Tamarit, Francesc de Montserrat, continuats un cop mort per la seva filla Gertrudis -recordem que el marquès de Tamarit és el fundador de la capella del Santíssim de Reus, traçada per fra Josep de la Concepció-. Aquestes i altres donacions van fer

---

<sup>184</sup> J.M. Martí i Bonet, pp. 35-37; BUB, ms. 991, llibre IV, capítol XXI, fol. 330.

<sup>185</sup> ACA, *Monacals-Hisenda*, vol. 1930, *Libre de notas y capbreus del Convent de N<sup>a</sup> S<sup>a</sup> de Gracia de Carmelitas Descalços*, fol. 446.

<sup>186</sup> ACA, *Monacals-Hisenda*, lligall 151, fols. 51-53. Tanmateix, les obres es degueren perllongar en el temps, donat que tenim consignat un viatge realitzat per fra Josep de la Concepció des del convent de

possible també la construcció d'altres parts del convent; per exemple, l'any 1645 es construí l'ermita de sant Joan Baptista, dotada amb 200 ducats pel germà fra Joan Baptista de sant Jeroni, fundador del convent de Vic. L'octubre de 1671 es començà a obrir la cisterna -la primera pedra de la qual fou col·locada pel gener de 1672- gràcies als donatius realitzats per Pere de Muntaner i Sacosta, que a més finançà l'escala de pedra -on, en agraïment, el prior va fer esculpir les seves armes-<sup>187</sup>. En aquests anys també s'afegiren set cel·les al primer cos d'edifici construït, es va fer el claustre, la sagristia i la biblioteca. En total foren construïdes trenta cel·les. En el pis superior s'obrí una terrassa amb vistes cap a Barcelona<sup>188</sup>.

En els anys posteriors les principals intervencions al convent de Gràcia anaren destinades sobretot a millorar i embellir l'interior del temple<sup>189</sup>; un bon exemple va ser la donació vinguda de mà del canonge de la Seu de Lleida Ignasi de Copons i Boixadors a mitjans del segle XVIII. L'any 1743 el canonge demanava permís a l'orde descalç per poder retirar-se al convent de Gràcia i conviure amb els frares. Atorgada la llicència, es va fer construir un annex al propi convent, conegut com a "Casa del canonge", en el qual va viure els últims anys de la seva vida. En el seu testament redactat el 6 de juliol de 1753, a més de llegar al convent diners i diversos objectes litúrgics, estipulava entre d'altres coses l'erecció de la seva sepultura en l'església del convent de Gràcia, al costat del creuer, a la

---

Vic al de Gràcia el mes de gener del 1689, amb molta probabilitat per supervisar noves intervencions portades a terme a la fàbrica del temple; AEV, *Llibre de l'obra*, 1677-1715, fol. 117r.

<sup>187</sup> *Ibidem*, fol. 445. Muntaner va pagar també la llum gran de l'altar major i el retaule de la capella de santa Teresa; ACA, *Monacals-Hisenda*, lligall 151, fol. 59; BUB, ms. 991, llibre IV, capítol XIX, fol. 324.

<sup>188</sup> BUB, ms. 991, fols. 323-324; J.M. Martí i Bonet, pp. 37-44.

<sup>189</sup> I en alguns casos també a reparar greus desperfectes produïts en algunes dependències conventuals, potser deguts a la poca qualitat de la construcció; és el cas de la biblioteca i la sagristia, que l'any 1729 van requerir una urgent intervenció; ACA, *Ordres religiosos*, Carmelites Descalços, lligalls grans, nº 153.

capella de sant Joaquim i santa Anna. El canonge volia que el seu enterrament seguís el model del de Josep Dalmau, de manera que fos executat “a proporció y correspondencia del que se troba construït en la altre part de dit crusero ahont es enterrat lo fundador de dit convent de Gracia y que en ell se pose y sepulte mon cadaver conforme se troba sepultat lo fundador de dit convent”. A més de la sepultura, el canonge Copons encarregava per a la mateixa capella la construcció d'un retaule dedicat als sants titulars, sant Joaquim i santa Anna<sup>190</sup>. El retaule, construït per l'escultor Josep Trulls, va ser col·locat el juliol de 1756. Quant a la seva sepultura -de la qual desconeixem l'autor- va ser col·locada sobre la porta que comunicava l'església amb la sagristia<sup>191</sup>.

L'enorme mortaldat que causà entre els religiosos dels convents de Gràcia i de Sant Josep de Barcelona l'epidèmia de pesta de 1821 serví a l'estat d'excusa per aplicar una normativa redactada el mateix mes de setembre segons la qual quedava reglamentat el nombre de religiosos a les comunitats. Amb aquest pretext, hom decretà el tancament del convent de Gràcia i el trasllat i la consegüent fusió amb la comunitat de descalços de la Rambla. Així, abandonat el convent, aquest fou subhastat el gener de 1837 i, comprat per un particular, desaparegué. Quant al temple, els conflictes del 1936 provocaren el saqueig i posterior incendi del mateix, amb el consegüent esfondrament de les cobertes<sup>192</sup>. Afortunadament, aquest succés no va provocar el previsible enderrocament de les restes de l'església carmelitana -darrera evidència del que en temps va ser el monestir-, que va ser convenientment refeta i reconstruïda, adquirint l'aspecte amb el qual avui la coneixem.

---

<sup>190</sup> AHPB, Josep Bonaventura Fontana, *Primum librum testamentorum*, 1745-1755, fols. 50-53.

<sup>191</sup> ACA, *Monacals-Hisenda*, lligall 151, fols. 62-64. Més tard el sepulcre fou reinstal·lat sobre la porta que comunicava l'església amb el convent, a la part de l'Evangeli.

<sup>192</sup> J.M. Martí i Bonet, p. 89-93.

La façana [vegeu apèndix gràfic, **7 i 8**] del temple no podia presentar una tipologia més típica de façana carmelitana: pòrtic amb tres arcs de mig punt tancats per reixes de ferro, cadascun dels quals donava accés a àmbits diferents; dels dos laterals, el de l'extrem esquerre accedia a la porteria, el de l'extrem dret a un oratori obert als feligresos, i el central, el més gran, que donava accés a l'església<sup>193</sup>. Més amunt dels tres arcs del pòrtic, també com d'habitual, trobem el nínxol que allotja una escultura de la Mare de Déu, flanquejat als costats pels escuts de l'Orde. L'espadaña està adossada a la banda de l'Evangeli [vegeu apèndix gràfic, **9**]. Quant a l'interior, és de nau única, amb cor al peus formant l'atri d'entrada, quatre capelles laterals per banda intercomunicades, creuer i capçalera -plana originalment, i modificada amb posterioritat-. L'ordre arquitectònic és enormement simple: pilastres d'ordre toscà que sostenen un entaulament també molt simplificat i ininterromput (ho era abans que la capçalera fos modificada). La volta de la nau és amb llunetes, igual que als braços del creuer (aquí disposada transversalment), mentre que les capelles laterals estan cobertes amb cúpula –com hem demostrat, tret distintiu de la manera de fer de fra Josep de la Concepció- obertes amb un ull de bou de manera que permeten el pas de la llum. Aquestes estructures cupulars, però, no són visibles a l'exterior, de manera que queden amagades dins el cos de les capelles laterals [vegeu apèndix gràfic, **10**]. Finalment, el creuer és cobert amb cúpula, sense tambor.

A banda i banda del creuer existiren dues portes d'estil clàssic, les quals eren anteriorment coronades amb sengles sarcòfags esculpits a sobre; la porta del costat de l'Epístola era figurada, i el sepulcre, situat sota un arc “vestido de arquitectura” treballat en

---

<sup>193</sup> BUB, ms. 991, llibre IV, capítol XIX, fol. 325.



marbre, contenia les restes del fundador del convent, Josep Dalmau<sup>194</sup>. A l'altra porta es trobaven les despulles del canonge de Lleida Ignasi de Copons i Boxadós, mort l'1 d'agost del 1752. D'aquestes dues portes no resta en l'actualitat més que una gran arc de mig punt a la banda de l'Evangelí, que dóna accés a un espai quadrangular cobert amb volta bufada, vestigi sens dubte de l'antic espai que devia comunicar el temple amb la resta del convent. La sagristia era ubicada darrere l'altar major, en sentit perpendicular a l'eix de l'església, ocupant tota l'amplada d'aquesta, i coberta amb volta. A partir d'unes escales que sortien del creuer s'accedia a una cripta situada sota el presbiteri; era aquesta una galeria amb enterraments a banda i banda que corria d'est a oest.

El convent estava situat al costat occidental de l'església, compost per dos cossos de planta quadrada. El primer cos comprenia el claustre -de proporcions considerables, segons l'historiador de l'Orde-, que es trobava adherit a la part de l'Evangelí de l'església, amb galeries només al pis baix, formades per quatre arcs de mig punt per banda sostinguts per pilars. El segon cos es composava de tres pisos repartits al voltant d'un pati central<sup>195</sup>.

## **11. Convent de Sant Rafael de La Selva del Camp**

Molt abans que la fundació carmelitana de La Selva del Camp fos portada a terme, el consell municipal ja havia mostrat el seu interès per establir a la vila algun orde religiós; és així com, tenint notícia d'aquesta voluntat, el 12 de març del 1595 el prior del convent

---

<sup>194</sup> El sarcòfag amb les restes del fundador va ser traslladat el segle XIX a la primera capella del mateix costat de l'Epístola.

<sup>195</sup> BUB, ms. 991, fols. 324-325; G. Barraquer, pp. 464-468.

de sant Agustí de Tarragona s'adreçava a la vila interessant-se per la possibilitat que l'Orde es pogués establir a La Selva, "que te entes que la vila tindria voluntat de aseptar alguns frares". L'establiment dels agustins, però, no es féu efectiu -desconeixem els motius; probablement les dues parts no van arribar a un acord-, i uns mesos després continuem trobant constatat en els acords municipals el desig que aquest establiment es produeixi, no només per part de la vila, sinó també del rector, Llorenç Rossa, que pel desembre del mateix any demana "molt que fessen un monesti per lo que conve en grandissima manera per la salvasio de les animes, y com moltes vegades se a tractat y se a donat conqlusio en dit efecte".

És evident que el tema va quedar paralitzat, perquè no tornem a tenir notícies fins un any i mig més tard; el 4 de maig del 1597 el consell municipal acordava enviar a Barcelona -i no a Tarragona, curiosament- un síndic per tractar amb algun orde religiós de la instal·lació al municipi d'una comunitat de religiosos. L'oferiment, a més, es feia extensiu a l'edifici que havia d'habitar la futura comunitat, i hom parla de la disponibilitat per a l'establiment de la "casa de Sant Pau", que era una antiga església abandonada. Tanmateix, tampoc tenim constància que aquest viatge a Barcelona donés cap mena de fruit, perquè no es torna a esmentar. A més, dos mesos després, pel juliol, els jurats comunicaven al consell de la vila el vist i plau de l'arquebisbe de la Seu tarragonina per fundar a La Selva un monestir i, pel que desprenem de la lectura de l'acord, sembla que el municipi deixava en mans de l'arquebisbe Terés l'elecció final de l'orde que s'havia d'establir a la població. Pensem, doncs, que fou l'arquebisbe qui suggerí l'orde de carmelitans descalços, amb els quals van començar amb certa celeritat els contactes, prou seriosos com per a que es produís inclús la visita a la població del Provincial de l'Orde el 27 d'agost del mateix 1597, i per motivar a finals de setembre la visita a Tarragona de dos síndics de la vila per tractar directament amb els descalços -que tot just feia quatre mesos

que havien fundat a Tarragona- la fundació de La Selva. Tots aquests contactes, al contrari del que podia semblar, tampoc no van fructificar, i la raó fou que els selvatans van trobar excessives les condicions que els carmelitans posaven per a la seva instal·lació a la localitat. Aquestes pretensions van ser presentades pel prior de Tarragona en un memorial, en el qual els descalços demanaven al municipi una dotació econòmica per portar a terme la fundació, punt no previst per la vila, que evidentment no va acceptar les condicions<sup>196</sup>. El fracàs de les negociacions amb els descalços no va fer, però, que el municipi desistís en les seves pretensions, i va ser així que tornaren a contactar amb l'orde dels agustins, amb els quals sí van arribar a un acord, que permetria l'establiment d'aquesta comunitat a La Selva l'any 1598.

Aquest primer intent de fundació carmelitana produït a finals del segle XVI no va fructificar fins gairebé mig segle més tard, i ho féu definitivament gràcies a la figura de Rafael de Ripollés, nascut a la mateixa població de La Selva el 6 d'abril de 1575. Fort i Cogul -al qual devem la completa monografia entorn del convent carmelità de La Selva<sup>197</sup>- apunta el destacat paper de Ripollés com a col·laborador en la construcció de l'església parroquial de la localitat amb repetits i freqüents donatius, col·laboracions aquestes que li foren agràides reservant-li el patronat de la primera capella al costat del presbiteri, a la banda de l'Evangeli, en la qual va fer obrir sepultura familiar. Al no tenir descendència, i mancant-li també família propera (el seu germà havia professat com a religiós, i la seva germana tampoc havia tingut fills), va decidir llegar tot el seu patrimoni a l'orde de carmelitans descalços. En el seu testament, redactat a finals de 1634 i llegit el 23 de gener

---

<sup>196</sup> AHMSC, *Llibre de determinació dels Consells*, 1585-1600.

<sup>197</sup> *El convent de Sant Rafael, de carmelites descalços, de la Selva del Camp*.

de 1635 -dues setmanes després de la seva mort- estipulava les següents quantitats<sup>198</sup>; 44.000 lliures per a fundar dos convents de l'orde descalç a La Selva del Camp, un de monges (dotat amb 20.000 lliures) i altre de frares (dotat amb 24.000). El primer -l'edificació del qual havia de ser portada a terme amb les rendes produïdes pel llegat del fundador- va córrer pitjor sort que el segon; haurien de passar força anys per a que arribés a ser una realitat, i a més a Reus, no a La Selva. Quant al convent de religiosos, les condicions eren que aquest havia de ser fundat un any després de la mort del fundador, i construït a partir dels 12.000 escuts de renda produïts pel llegat inicial de 44.000<sup>199</sup>.

Ripollés deixà estipulades altres disposicions testamentàries molt més explícites que tocaven qüestions més puntuals, relacionades evidentment amb el patronatge sobre el convent de frares. Entre aquestes disposicions destaquen la relativa a la seva sepultura familiar, que havia de ser emplaçada a la capella més propera al presbiteri de l'església del convent, i on havien de ser esculpides les seves armes. A la mateixa capella havia de ser oberta també la sepultura dels religiosos, amb una làpida treballada amb l'escut de l'Orde, que fes parella amb la làpida del fundador. Seguint un curiós desig d'uniformitat cromàtica no gaire usual, Ripollés manava que totes les sepultures obertes a la futura església havien de ser cobertes amb una llosa de pedra blanca "guarnecida de una faxes negra", i en cas que els titulars d'aquestes sepultures o llurs familiars no disposessin de mitjans econòmics, obria la possibilitat que fossin enterrats a una sepultura comuna. Deixava escrit, a més, el seu desig que les seves armes fossin esculpides a la porta de l'església, "en una tarjeta de piedra de quatro palmos", i que a sobre fos col·locada una imatge de l'arcàngel sant Rafael. També en l'ornamentació interior del temple va voler Ripollés marcar els seus gustos;

---

<sup>198</sup> G. Beltran, p. 605, aporta la referència del document notarial.

estipulà que el quadres que havien de guarnir els altars fossin portats exclusivament de Roma, “los mejores que se pudiere”. I encara determinà altres aspectes, com la construcció d’una capella “sumptuosa y dorada” destinada a allotjar el Monument de Setmana Santa, i que només havia de ser oberta en aquest temps del calendari litúrgic. I, per últim, volia Ripollés que el Sagrari fos fet a imitació del que es trobava al convent de sant Josep de Barcelona, que havia estat realitzat a Milà<sup>200</sup>.

Acomplint el desig del fundador, que estipulava que la fundació no fos portada a terme fins que no hagués transcorregut un any de la seva mort, aquesta s’efectuà a la mateixa casa de Rafael Ripollés, situada en el centre de la població, al carrer de la Font Nova, el 24 de gener del 1636. No només va ser fundada aquest dia la comunitat de religiosos, sinó que també va quedar instituïda la de les monges, sota l’advocació de la Puríssima Concepció. Aquesta segona, però, no prosperà per motius econòmics; el llegat del fundador estava basat en rendes, béns immobles i altres propietats difícilment convertibles en efectiu. Com a resultat, la renda que havia de ser destinada a la fundació i construcció dels dos convents, el de frares i el de monges, va quedar reduïda a les dues terceres parts de la quantitat inicialment establerta per Ripollés<sup>201</sup>. Va ser necessari, doncs, concentrar els diners en una sola fundació, i els marmessors es decantaren per la dels religiosos, renunciant pel moment a la de les monges.

El 3 de maig quedà instal·lat el Santíssim al nou monestir de frares descalços. Va ser el propi germà i marmessor del fundador, fra Felip de Jesús, religiós de l’orde

---

<sup>199</sup> Part del seu llegat (4.000 lliures) anava destinat també a l’església parroquial, i altra part (altres 4.000 lliures) al convent de sant Agustí; AHMSC, *Correspondència*, C-78, doc. 2034.

<sup>200</sup> E. Fort i Cogul, pp. 24-26.

<sup>201</sup> Aquest era un motiu prou important per a que el General de l’orde descalç es desplaçés a La Selva del Camp en un intent de clarificar la qüestió del llegat de Ripollés, i establir definitivament el capital que havia de percebre el convent de frares; E. Fort i Cogul, p. 51.

carmelità, qui intervingué en els preparatius de la nova fundació per a que els frares es poguessin instal·lar de manera provisional. Només dos dies abans havia estat concedida la llicència episcopal. La provisionalitat de la fundació i les condicions poc favorables que presentava l'antiga casa de Ripollés van comportar la necessitat de buscar un nou emplaçament pel convent pocs mesos després que la fundació hagués estat portada a terme; pel juliol del mateix any la comunitat adquirí per 1.150 lliures un terreny fora muralles, a la banda de la porta de sant Antoni, i començà a obrar un nou convent. Les obres s'iniciaren amb el condicionament d'una església provisional i de les cel·les dels religiosos. La celeritat d'aquests treballs facilità la ràpida instal·lació de la comunitat al (encara inacabat) nou convent només un any després, el 23 de juny de 1637<sup>202</sup>. Durant el procés de construcció del convent es produí un petit conflicte amb el municipi motivat per l'extracció de pedra que els descalços havien realitzat sense permís de la pedrera destinada a l'obra de l'església parroquial: "...per part de mestre Arbell<sup>203</sup> sent ha presentat una suplica ab la qual es queixa de que los pares descalsos de la present vila van a fer arrencar pedres al tall de la pedrera de la vila per la obra de la nova Isglesia y sen aporten les pedres tallades de la dita obra"<sup>204</sup>. Deu anys més tard la construcció del monestir encara no havia finalitzat, si bé els religiosos ocupaven progressivament les dependències que anaven quedant enllestides<sup>205</sup>.

L'any 1658, amb la col·locació de la primera pedra, començaren les obres de construcció de l'església definitiva. Tant la traça d'aquesta com la del convent -com ja hem especificat anteriorment- van ser encomanades a fra Josep de la Concepció. L'any 1667,

---

<sup>202</sup> BUB, ms. 991, llibre IV, capítol XXXIV, fols. 359-362; E. Fort i Cogul, pp. 39-43.

<sup>203</sup> Es refereix a Josep Arbell, mestre de cases.

<sup>204</sup> AHMSC, *Llibre de determinació dels Consells*, 1629-1639, 2 de juny de 1639.

<sup>205</sup> BUB, ms. 991, fol. 362.

encara amb la construcció inacabada, se celebrà la primera missa a la nova església del convent selvatà<sup>206</sup>, que no seria definitivament bastida (igual que la resta del convent) fins a 1696. El 19 de febrer d'aquest any el convent i l'església foren inaugurats oficialment<sup>207</sup>.

La comunitat descalça de La Selva del Camp perdurà fins a l'exclaustració. Des de l'any 1835 i fins el 1847, el convent romangué abandonat. Aquest mateix any va ser ocupat per les monges de l'orde de sant Vicenç de Paül. Aquestes religioses van portar a terme diverses reformes a l'antic convent que modificaren de manera important la seva estructura original. No fou així, en canvi, amb l'església, que perdura encara amb el seu aspecte original.

La façana de l'església presenta un cos central emmarcat per dues pilastres gegantines de pedra picada [vegeu apèndix gràfic, **11**]. En la part inferior podem veure el pòrtic, al qual donen accés tres obertures, la central en forma d'arc de mig i punt i les laterals allindades. L'escut del fundador corona l'obertura central, i per sobre d'ell un nínxol, coronat per un frontó triangular interromput, allotja la figura de sant Rafael. Per sobre, i pensada per donar llum al cor, s'obre una gran finestra [vegeu apèndix gràfic, **12**]. I finalment, coronant tot el conjunt, trobem un frontó triangular, en el qual s'obre un ull de bou. Dos alerons uneixen aquest frontó amb el cos de la façana, dissimulant d'aquesta manera la teulada de doble vessant. En aquest últim pis, situada de manera perpendicular a la façana sobre la paret que separa l'església del convent, podem veure l'espadaña doble.

---

<sup>206</sup> M. Jiménez, *La Arquitectura Carmelitana...*, p. 242.

<sup>207</sup> Segons assenyala Fort i Cogul, p. 56, l'altar major, dedicat a la Mare de Déu del Carme, fou construït el 1691, cinc anys abans que l'església fos definitivament bastida. L'autor de la traça va ser fra Jaume de sant Agustí. Aquest mateix germà, fins l'any 1703, traçà també els retaules de les quatre capelles laterals veïnes a l'altar major. L'autor aporta igualment dades sobre l'autoria i les dates de construcció de la resta de retaules que ornamentaven el temple carmelità.

Un cop penetrem al temple, el primer que hom pot apreciar és l'ampli atri d'entrada -al qual s'accedeix per les obertures practicades a la façana anteriorment mencionades-, cobert amb volta de canó amb llunetes, que sosté una part del cor. La porta al fons de l'atri que dona accés directe a l'interior de l'església mostra l'aire classicista propi de l'arquitectura de fra Josep gràcies a l'elaborat coronament que la remata, confeccionat a partir d'unes motlures molt pulcres [vegeu apèndix gràfic, **13**]. En travessar-la hom accedeix al sotacor, que ocupa el mateix espai que l'atri, és a dir, un tram de volta, de manera que, en total, el cor té la llargària de dos trams de volta. L'interior [vegeu apèndix gràfic, **14**], de majestuoses proporcions i de destacada elegància pels esgrafiats de motius florals en blanc i negre (afegits probablement en el segle XVIII), es genera a partir de l'habitual nau única flanquejada per tres capelles laterals per banda, que en aquesta ocasió són notablement amples i profundes, fins al punt de sobresortir respecte als braços del transepte. Aquest últim, per tant, queda en aquesta ocasió reulat respecte a la paret que tanca les capelles, retrocés visible sobretot a l'exterior. La capçalera que tanca el presbiteri, d'igual amplada que la nau, és plana. L'alçat s'articula a partir d'un ordre arquitectònic molt simple, proper al toscà, amb la particularitat que alguns dels seus elements apareixen duplicats: per sobre dels reglamentaris capitell, arquitrau i fris, tornem a trobar repetit novament l'ordre, és a dir, hom pot apreciar dues motlures en forma de capitells, dos arquitraus i dos frisos, coronats tots ells per una única i molt desenvolupada cornisa que recorre tot l'interior de l'església, fins i tot en els trams del cor. Quant a les cobertes, la de la nau, el sotacor, el presbiteri i els trams del creuer, són de volta de canó amb llunetes -disposades de manera transversal aquestes dues últimes-. La coberta del creuer i de les capelles laterals -a excepció de les dues primeres a banda i banda, que es cobreixen amb volta bufada- es fa a partir de la cúpula, en la primera sobre petxines (a cada una de les quals trobem la representació pictòrica d'un sant de l'Orde: sant Josep, santa Teresa, sant



Joan de la Creu i Elies), sense tambor, i en les segones sense petxines, amb casquet semiesfèric, invisibles a l'exterior. La sagristia, formada per un espai quadrangular cobert amb volta de canó amb llunetes, estava situada darrere l'altar major, i actualment és un petit oratori utilitzat per la comunitat que habita el convent, on encara es conserva un armari les portes del qual estan decorades amb treball d'ebenisteria que mostra l'escut de l'Orde [vegeu apèndix gràfic, **145**].

El convent va ser establert a la banda meridional de l'església i, encara que modificat, s'ha conservat en la seva major part. Té la seva entrada a l'esquerra de la façana del temple, a partir d'una porta allindada, que s'obre al que abans devia ser la porteria. A partir d'aquí, un llarg passadís distribueix a banda i banda diverses estances (una de les portes accedeix directament a l'església, concretament al braç del creuer), entre les quals encara es poden distingir l'antic refectori i el *de profundis*. Justament d'aquesta banda parteixen dues ales que corren de nord a sud, i que, juntament amb la perpendicular d'est a oest que tanca el perímetre del convent, són les que formen el claustre, del qual pràcticament l'únic que perviu és la cisterna del mig; les galeries que el conformaven han estat cegades, formant uns corredors tancats [vegeu apèndix gràfic, **146**].

## **12. Convent de Sant Jeroni de Vic**

Aquest convent va ser fundat gràcies a la donació testamentària feta per fra Baptista de sant Jeroni. Aquest religiós carmelità descalç era fill de Jeroni Guerau, nascut a Tortosa i membre de la reial Audiència, que va ser ferit de mort durant els disturbis produïts a Barcelona el 17 de setembre de 1640. En el moment en què va ser atacat,

Guerau anava acompanyat dels seus dos fills varons, Josep (el més gran) i Joan Baptista; el primer va morir al moment, i Joan Baptista es lliurà de la mort refugiant-se en una casa. Abans de morir, Jeroni Guerau va tenir temps de redactar testament. En ell instituïa hereu el seu fill gran -sense saber que ja era mort- i estipulava que en cas que els seus fills morissin sense descendència, el seu patrimoni havia de ser destinat a la fundació d'un convent de monges carmelites descalces a la ciutat de Tortosa<sup>208</sup>. En saber poc després que el seu fill gran era mort, va afegir al testament un codicil, en el qual llegava tota la seva hisenda al seu fill petit Joan Baptista.

Colpit per tan dramàtics esdeveniments, Joan Baptista va decidir prendre els hàbits de l'orde descalç. Amb aquest motiu, i abans de professar -tal com era habitual- va redactar testament el 15 de desembre del 1641<sup>209</sup> [vegeu apèndix documental, **n. 6**]. En ell, fra Baptista de sant Jeroni -el nom amb el qual va professar- dedicava el llegat rebut del seu pare a la fundació d'un convent de carmelitans descalços a Vic, que havia de ser creat sota l'advocació de sant Jeroni, en memòria del seu progenitor. Destinava 12.000 ducats de renda per a la fàbrica del convent i 16.000 més de renda perpètua per al manteniment de la comunitat. A canvi, estipulava l'obligació de construir a l'església del futur convent una sepultura familiar, “un carner gran y capas devant lo altar major de la Iglesia dalt sobre las

---

<sup>208</sup> El germà de Jeroni Guerau, Josep, també nascut a Tortosa, havia professat a l'orde descalç amb el nom de fra Elies de sant Josep, i va ser conventual a Barcelona fins a la seva mort el 1648. I un altre dels fills de Guerau, Jeroni, mort anys enrere, havia estat també religiós de l'Orde. Així entenem que l'oïdor de la Reial Audiència fos especialment afecte a l'orde descalç; perquè entre els objectes inventariats a la seva mort, i heretats pel seu fill Joan Baptista, apareixen diverses pintures de tema religiós, entre les quals trobem diversos sants de l'orde descalç, encapçalats per un retrat de santa Teresa. I encara tenia Guerau una altra filla religiosa, Sor Elisabeth dels Angels, monja hospitalaria de l'orde de Sant Joan a Tortosa. En general, aquest jurista devia ser aficionat a la pintura, donat que, a banda dels citats, apareixen a l'inventari altres “67 quadros en los quals stan pintats diffarents paysos y figuras molt dolents y sens guarnir”, així com un retrat del difunt; AHPB, Jaume Rondó, *Llibre de testaments*, 1638-1649, fols. 12-17. Existeix una còpia del testament a BUB, ms. 992, fols. 262-265. Jeroni Guerau disposà que el seu cos fos enterrat al monestir de Scala Dei, i que fos també traslladat i sepultat allà el cos del seu fill Jeroni, dipositat fins al moment al convent de carmelitans descalços de Perpinyà. Provisionalment, Guerau fou enterrat primer a l'església de Santa Maria del Pi, després al convent de Sant Josep de la Rambla, i, finalment a la cartoixa de Scala Dei; BUB, ms. 991, llibre IV, capítol XLV, fols. 386-387.

gradas del presbiteri ahont se posara una llosa de pedra y en ella un lletrero que denote y diga qui es lo fundador de dit convent del qual sera y se tindra per tal dit q<sup>o</sup> Sr. y Pare meu y yo dit testador”. A banda de la generosa quantitat destinada al convent de Vic, el religiós feia altres importants donacions: 500 ducats al convent de Sant Josep de Barcelona i 400 al de Gràcia, dels quals 200 havien de ser destinats a construir una ermita dedicada a sant Joan Baptista, i els altres 200 a construir el nou cor de l’església, a més de dotar també el noviciat amb seu en aquest monestir<sup>210</sup>. Tres dies després d’haver redactat testament, el 18 de desembre, Joan Baptista Guerau va fer la seva professió com a religiós de l’orde descalç al convent de Sant Josep de Barcelona. En aquesta mateixa ciutat morí el 6 d’agost de 1655<sup>211</sup>.

Pocs dies després d’haver-se fet públic el testament de fra Baptista, i comptant ja amb aquest llegat i amb la pertinent llicència episcopal, el 21 de gener de 1642 el Provincial dels descalços, fra Miquel de Jesús, sol·licitava personalment al consell de la vila de Vic la llicència per fundar a la localitat un convent de l’Orde. I al mateix temps, demanava “lloc apte y convenient per la present ciutat de aquella acomodat per lo edifici del monestir y casa del dit nou convent”. El municipi aprovà els termes de la nova fundació, “essent la nova erectio y fundatio de dit monestir y convent dels pares carmelitas descalsos de tanta importancia y conveniencia per la present ciutat axi per lo que la dita erectio y nova fundacio ha de resultar en augment del culto divino com tambe per los

---

<sup>209</sup> AHPB, Jaume Rondó, *Testaments*, 1638-1649, fols. 21-29. Existeix còpia a BUB, ms. 992, fol. 271.

<sup>210</sup> En el seu testament, fra Baptista també mostrava el desig que les despulles del seu pare i el seu germà Josep, dipositades al convent de Sant Josep de Barcelona, fossin traslladades al convent de Vic quan aquest fos acabat, així també com les del seu altre germà Jeroni, enterrat al convent de l’Orde de Perpinyà.

<sup>211</sup> BUB, ms. 991, capítol XLVI, fol. 388; G. Beltrán, p. 607.

fruyts espirituals”. Així doncs, el consell nomenà quatre delegats per negociar la fundació i la recerca d’un espai adequat dintre de la ciutat.

Només un mes després d’haver estat sol·licitat l’establiment per part de l’Orde, el 24 de febrer la delegació encarregada de l’establiment dels carmelitans descalços a la vila proposà al consell municipal diversos llocs on podia ser edificat el nou convent. Finalment va ser designat un terreny al final del carrer Manlleu, fora muralles, propietat del doctor Pau Taravall, i altres terrenys circumdants. El consistori, mostrant-se extremadament comprensiu, manifestà que, mentre duressin les obres de construcció d’església i convent, “necessitaven los dits religiosos de alguna casa per llur habitacio y estada”, de manera que assignaren com a habitatge provisional dels frares les cases del sastre Jacint Pla de la Sala “y altres ad aquella contigues”, que es trobaven a prop del portal de Manlleu, al mateix carrer<sup>212</sup>. El 2 de març els religiosos prenen possessió de les cases que havien de constituir el convent provisional, i el dia 19 del mateix mes era traslladat el Santíssim des de la catedral a la capella provisional habilitada a les mateixes cases.

Malgrat que a primera vista el convent de Vic comptava amb tots els avantatges possibles -una bona acollida per part del municipi i, encara més important, una considerable renda per poder afrontar la construcció i la subsistència-, els inicis de la comunitat van venir marcats pels entrebancs econòmics. El llegat del fundador, per diversos problemes generats per la seva pròpia família, no va ser tan fàcilment accessible com hom podia haver pensat en un primer moment. Alguns parents de fra Baptista -encapçalats per les seves dues germanes- van impugnar el seu testament, de manera que els enfrontaments per l’herència van dificultar que aquesta arribés a mans dels seus legítims destinataris. Va ser així que la comunitat patí des dels seus primers dies d’existència una

important pobresa que suposava, per damunt de tot, la impossibilitat de portar a terme la construcció d'església i convent. Informa l'historiador de l'Orde que la manca de recursos s'evidenciava en l'estretor que patia la comunitat en les cases que ocupaven de manera provisional: "la iglesia no era mayor que dos celdas; la sacristia, un rincosico, como la quarta parte de una celda. El coro era el desvan (...). Las celdas, que no passavan de seis, eran muy angostas". Va ser aquesta precarietat la que féu plantejar en un moment determinat la inviabilitat de continuar amb la vida de comunitat, i la necessitat de clausurar la fundació de Vic. La situació, però, millorà en certa manera gràcies a la concòrdia a la qual s'arribà el 1656 amb els familiars del fundador, segons la qual, encara que la hisenda de fra Baptista anava a parar definitivament a aquests, el convent de Vic retenia els beneficis que el llegat havia produït en els anys passats. D'aquesta manera, malgrat que els religiosos sortien perdent en el litigi, es desbloquejava el plet mantingut entre uns i altres, que era el que mantenia retinguda la hisenda del fundador, i que era la situació que menys interessava als descalços, que necessitaven d'una manera urgent els diners per poder mantenir la fundació<sup>213</sup>.

Comptant ja amb una certa quantitat de diners, els frares pogueren començar a pensar finalment en la construcció de llur convent. I el primer pas era que el municipi concedís per segona vegada -havia passat massa temps des que els fou assignat el terreny al carrer de Manlleu- un lloc on fer el nou establiment, a poder ser ben situat dintre de la ciutat. La tàctica per aconseguir-ho -i utilitzada en moltes altres ocasions- era queixar-se de la ubicació actual del convent provisional. El 22 de maig de 1656 el prior del convent de descalços adreçava una carta al consell de la ciutat lamentant-se de la construcció de dos

---

<sup>212</sup> AMV, *Acords municipals*, 1638-1644, fol. 366 i 377v.

fortins que s'estava portant a terme a banda i banda del convent, "juntament ab los perills de les invassions del enemic". Sol·licitava el prior amb aquest motiu que els fos assignat un altre lloc dintre de la ciutat, "lo lloc competent pera traslladar sa cassa a ont estigue mes segura dels perills ocurrents; lo qual com aje aparegut esser ahont vosenyoria tenia los corrals dels moltons fora lo portal de les beses", per poder construir el convent. Aquesta petició, però, va ser denegada en primera instància pel consell, cosa que no desanimà en absolut els carmelitans, que a l'octubre de l'any següent tornaven a repetir la mateixa petició, justificada pels mateixos motius, encara que en aquesta ocasió els frares sol·licitaven per edificar un lloc a prop del portalet de la Mercè, a la Rambla, ubicació que els fou concedida.

No eren els carmelitans descalços els únics a demanar en aquests anys el canvi d'ubicació dels seus convents. La mateixa petició de trasllat lluny de les muralles és formulada en aquesta època per altres ordes, com és el cas del convent de Sant Domènec i del convent del Carme. Les lamentacions d'aquestes comunitats portaren fins i tot a la creació d'una comissió municipal que estudiés els casos particulars, i que assenyalés les autèntiques necessitats. Va ser així que el consell municipal accedí, per exemple, a les peticions dels carmelitans i dels dominics. Aquesta última circumstància, a més, afavorí de retruc els descalços, donat que en el lloc que els dominics deixaven lliure a la Rambla de les Devallades (i que els havia estat assignat anteriorment per la ciutat), el consell concedí permís als carmelitans per assentar el seu nou convent, en una ubicació molt més favorable que la del portal de la Mercè assignada en primer lloc. Prèviament, els carmelitans descalços s'havien adreçat al consell per exposar l'acord al qual havien arribat amb els

---

<sup>213</sup> Fray Manuel de san Gerónimo, *Reforma de los Descalzos de Nuestra Señora del Carmen de la primitiva observancia*, p. 848.

religiosos dominics. Segons la missiva, els frares descalços havien proposat als dominics la cessió del terreny a la Rambla de les Devallades en cas que el consell accedís a la petició d'aquests últims, tal com efectivament es produí, “y respongueren que per demostrar lo affecte y voluntat quels han tingut senpre, que si V.S. determinava donarlos alli puesto competent pera sa fundatio renunciarian dites devallades (...). Y axi pera que uns y altres estigan acomodats dits religiosos Carmelitas suplican a V.S. sia de son servey assenyalar als Pares de St. Domingo lloch competent haont vuy estan, pera sa fundatio, y als Carmelitas en tal cas lo de les devallades”.

Solucionat el tema de la ubicació, el 5 de novembre de 1660 els descalços demanaven al consell permís per edificar l'església i reedificar el convent, així com per comprar dues cases que donaven a la Rambla, de manera que els permetés engrandir les dimensions de l'església i tenir aquesta “en lloch patent i eminent”. El municipi accedí a concedir el permís de construcció, no així el de la compra de les cases, justificant que això afectaria el traçat del carrer<sup>214</sup>.

Inqüestionable en la posada en marxa de les obres del nou convent va ser el paper jugat pel religiós fra Andreu de l'Assumpció, nomenat prior de Vic l'any 1662. Fra Andreu (Isidre Rossell, natural de Centelles) ja havia ajudat amb anterioritat aquesta comunitat, enviant des de Mèxic -on havia residit durant un temps- algunes almoines. Un cop tornat a Espanya va ser designat prior del convent vigatà, en un intent per part del Definitori d'impulsar d'una manera decidida la construcció de les noves edificacions i la continuïtat de l'establiment<sup>215</sup>. Com a prior aconseguí diversos préstecs, ajudat sobretot per Joan Pau Llauder, ciutadà honrat de Barcelona i habitant a Mataró, que va ser un dels més

---

<sup>214</sup> AMV, *Acords municipals*, 1655-1663.

destacats benefactors del convent. Va ser gràcies a aquestes donacions que es van poder posar els fonaments per a la nova obra<sup>216</sup>; el dia 20 de juliol del 1663 era col·locada la primera pedra del convent. L'obra -que, com hem vist, seguia la traça realitzada per fra Josep de la Concepció- començà per les ales de llevant i de migdia, i avançà prou ràpid com per a que durant el priorat de fra Andreu de l'Assumpció la construcció arribés fins a l'alçada dels arcs de les capelles i fossin enllestides les cel·les dels frares<sup>217</sup>.

L'any 1672 les obres patiren una important aturada forçada per la manca de diners. Van ser represes novament en ser elegit prior fra Joan de Jesús Maria, priorat durant el qual ja hem vist que la primera traça del convent va ser revisada i reformada per fra Josep, vista la impossibilitat de portar endavant el primer projecte per les seves excessives dimensions; de manera que es va fixar el nombre de cel·les en dinou i en el pis superior fou projectada una terrassa<sup>218</sup>. El dia 10 d'abril del 1675 era signat el contracte de l'obra del convent entre fra Antoni de sant Josep, del convent de Barcelona, com a apoderat del prior de Vic, i el mestre d'obres vigatà Pere Cases.

Amb l'arribada al priorat de fra Joan de sant Albert l'any 1676 es produïren noves aportacions econòmiques per continuar l'obra; les més destacades van ser la de fra Isidre de l'Assumpció des de les Indies i la de José Martínez de Salazar, galleg, general d'artilleria i cavaller de l'orde de Santiago, que havia estat governador a Buenos Aires i a

---

<sup>215</sup> ACA, Monacals-Universitat, vol. 83, *Catalogo de los religiosos que han muerto en este Convento de nuestro Padre San Iosef de Barcelona*, fol. 145; Fray Manuel de San Geronimo, p. 847.

<sup>216</sup> AEV, *Llibre de la fundació*, fol. 11. Fra Andreu també sol·licità l'ajut del municipi, si bé tot el que aconseguí va ser que el consell acordés concedir els frares un crèdit de 280 lliures a compte de les 120 que els descalços tenen dipositades a la taula de la ciutat; AMV, *Acords municipals*, 1663-1671, 20 de juny de 1663, fol. 139.

<sup>217</sup> AEV, *Llibre de l'obra*, fol. 65; ACA, *Monacals-Universitat*, vol. 83, fol. 145. La pedra utilitzada en la construcció provenia de la propera localitat de Folgueroles, mentre que la fusta era del Montseny; AEV, *Llibre de la fundació*, fol. 87.

<sup>218</sup> AEV, *Llibre de la fundació*, fols. 12-13.



Puigcerdà, i que va donar 500 lliures. Gràcies en gran mesura a aquests ajuts, el mes de setembre del mateix any començaren els treballs de cobriment, segons condicions estipulades en el contracte redactat entre agost i setembre de 1676. La feina -sense comptar el material necessari, que havia de ser proveït pel convent- va ser convinguda a preu fet -137 lliures i 10 sous- amb el mestre Cases. La presència d'aquest mestre al capdavant de les obres es perllongà un cop enllestits els treballs de cobriment; un any després, el 18 de juny del 1677, contractava novament amb el convent la construcció de l'escala -per la qual cobrava mitja dobla per grada- i el campanar, compromentent-se a tenir tota l'obra acabada pel març del 1678<sup>219</sup>. Fins a l'any 1679 les obres de construcció foren portades a terme a bon ritme i -pel que sembla- sense cap altra interrupció greu, dirigides pel mestre Cases, que va ser auxiliat -entre d'altres- durant una temporada pels religiosos fra Josep dels Àngels, fra Miquel de santa Teresa i fra Francesc de la Mare de Déu, tots tres conventuals del monestir de Nostra Senyora de Gràcia, “per enlluir la obra y fer algunes voltes”<sup>220</sup>. La bona marxa de les obres animà inclús els religiosos a realitzar l'encàrrec de dues pintures

---

<sup>219</sup> AEV, *Llibre de la fundació del convent de Sant Josep*, fols. 18-24 i fol. 98. Intentant recabar fons per poder tirar endavant les obres, pel febrer del 1674 el convent vigatà sol·licitava del consell de la vila que li fos avançada una quantitat indeterminada de diners, com a senyal de la cessió que fra Josep de la Concepció havia fet a la comunitat dels diners que li pertocaven per haver realitzat les traces de la nova casa de la ciutat, “en satisfaccio de ditas trassas, y de las revistas de la obra ha promes fer dit religiosos”. El consell, accedint a aquesta petició, va concedir 50 lliures; AMV, *Acords municipals*, 1671-1681.

<sup>220</sup> Com a curiositat podem dir que els frares citen a l'escultor Pau Costa entre els aprenents de fuster que treballaren en la construcció del convent, i al qual van ensenyar a llegir i escriure ells mateixos. Segons explica el llibre de la fundació, “treballa en casa y del ofisi de fuster y com a aprenent per espai de dos anys enters Pau Costa tambe de Vich lo qual avia prestat en casa per escola tot lo trienni del P. Fr. Fco. de la Asuntio, y per tenir un natural molt bo eser fiat y amich de treballar se li enseña de llegir, escriurer y les quatre Regles de contar y com sabes tambe molt de dibuix, y no tingues para ni mara ni altre amparo que la providencia de Nostre Señor lo P. Prior lo posa per aprenent de escultor en Manresa en casa de Mestre Suñer pera pagarli lo be que avia servit lo temps que avia estat en lo convent. Comensa son aprenentatge per lo mes de maig de 1678 [Costa nasqué l'any 1672] ab obligasio de averi de estar sis anys”; AEV, *Llibre de la fundació*, fol. 102.

que en el futur havien d'ornamentar el convent, una de sant Josep i una altra de sant Joan de la Creu<sup>221</sup>.

El 22 de gener de l'any 1679 hom donava per finalitzada l'obra del convent i per celebrar-ho era traslladat el Santíssim a la capella provisional. Després d'haver esperat un temps prudencial, que serví molt probablement per recaptar més fons, el 4 d'agost del 1680 s'emprengueren novament les obres de construcció de l'església, seguint la traça de fra Josep de la Concepció<sup>222</sup>. També en aquesta ocasió fou Pere Cases el mestre encarregat de l'execució de les obres, ajudat pel picapedrer Francesc Nogués. Durant el priorat de fra Tomàs de l'Encarnació s'acabaren d'aixecar les parets de l'església i, a més, es construï un nou cos de cel·les a migdia. Pel maig del 1689 ja era transportada al convent la pedra de la llinda per la porta de l'església, i el juny de l'any següent trobem consignat el pagament per la fusta de les llates destinades a cobrir la cúpula. En el priorat del seu successor, fra Jaume de la Purificació, s'emprengueren també les obres de cobriment de la resta de la fàbrica, que van haver de ser aturades, però, quan els oficials es van haver de traslladar a Mataró amb motiu de les obres que s'estaven portant a terme en aquest convent<sup>223</sup>. Sense més complicacions, doncs, i trobant-se enllestides les obres, el 14 d'octubre del 1696 era inaugurada la nova església.

Un cop enllestida l'església els frares emprengueren la construcció de la sagristia annexa. Així ho desprenem de la petició realitzada per part del prior al municipi el 17

---

<sup>221</sup> AEV, *Llibre de l'obra, 1675-1679*, fol. 36v; *Llibre de l'obra, 1677-1715*, fol. 7v. Ja l'any 1678, molt abans que fos plantejada la construcció de la nova església, s'havia produït una important donació per part del prevere i beneficiat de la seu vigatana, Onofre Fontanelles, que havia cedit a la comunitat un retaule dedicat a la Concepció de Nostra Senyora, retaule que, un cop enllestit el temple, fou instal·lat al costat del presbiteri a la banda de l'Epístola. Aquest prevere també llegà al convent després de la seva mort la figura d'un Crist; AEV, *Llibre de la fundació*, fol. 70.

<sup>222</sup> E. Junyent, *La ciutat de Vic i la seva història*, p. 231. Recordem que en aquests dies fra Josep era conventual del convent de Vic; AEV, *Llibre de la fundació*, fol. 84.

d'octubre del mateix any 1696, en la qual sol·licitava del consell alguna donació per poder començar les obres de construcció d'aquesta peça, donat que, segons explica, les obres realitzades al convent fins al moment havien acabat amb els ja de per si migrats recursos econòmics de la comunitat<sup>224</sup>.

Les relacions dels descalços amb la ciutat, però, no havien estat les més ideals, almenys durant part del temps que duraren les obres de construcció del convent; sembla que els veïns del monestir van presentar davant el consell municipal un plet queixant-se que l'església i la porteria del convent sobresortien massa i ocupaven un tros de la plaça a la qual donaven. Seguint el relat de fray Manuel de san Jerónimo -i la dels propis religiosos al llibre de la fundació- l'oposició dels veïns a aquestes construccions va arribar fins el punt que aquests aprofitaven la nit per destruir les parets que els carmelitans aixecaven de dia. Aquesta acció popular es veié secundada per la decisió del consell de la vila d'ordenar derruir la paret de l'església provisional que, segons el municipi, sobresortia excessivament, trencant la línia recta del carrer, i que, a més, contravenia els pactes que havien estat establerts entre ambdues parts. Els descalços, davant aquesta situació, recorreren a l'autoritat reial, que decantà el seu favor cap als religiosos i manà que fossin respectades llurs edificacions, donant per tancat el tema, que no tingué més repercussions<sup>225</sup>.

El convent de Sant Jeroni de la ciutat de Vic estava emplaçat al nord de la vila, a l'extrem del carrer de Manlleu, tocant la muralla, i desaparegué quan fou portada a terme l'ampliació d'aquest carrer, de manera que coneixem l'aspecte que presentava gràcies

---

<sup>223</sup> AEV, *Llibre de l'obra, 1677-1715*, fols. 24-27.

<sup>224</sup> AMV, *Acords municipals, 1691-1697*.

<sup>225</sup> AEV, *Llibre de la fundació del convent de Sant Josep*, fols. 15-17; Fray Manuel de san Geronimo, pp. 849-850.

novament a la descripció realitzada per Barraquer, i en part també al llibre de la fundació. L'església comptava amb l'imprescindible pòrtic sobre el qual es disposava el cor. Constava de nau central i capelles laterals intercomunicades -quatre per banda-, i creuer amb cúpula sobre petxines. La coberta de la nau era de volta de canó amb llunetes. Un sòcol de guix donava la volta a tot l'interior del temple, mentre que el presbiteri quedava convenientment aïllat per una reixa, no de ferro, sinó de fusta de roure. Quant al convent, la porta principal es trobava emplaçada al costat de la porta de l'església. Un cop traspassada la porteria s'accedia a un llarg passadís que distribuïa les dependències del pis baix i on es trobava l'escala (amb esglaons de pedra picada, excepte a l'últim tram, de fusta i rajola) per accedir als pisos superiors. Al final d'aquest passadís sengles portes donaven accés a l'església i a la sagristia. Una estança no més gran que una cel·la donava accés directe des de la porteria a l'hort sense haver de passar per l'interior del convent, mentre que l'accés al claustre es realitzava per la mateixa porteria a través d'un arc de mig punt. Les dependències conventuals es distribuïen en tres pisos, un pis baix i altres dos pisos superiors. Les cel·les, en número de vint, s'obrien mitjançant finestretes a la banda sud. Al que era el tercer i últim pis es trobaven el terrat -pensat com a lloc de descans pels religiosos- i la biblioteca, il·luminats per deu arcs enrajolats, quatre que miraven a migdia, tres a llevant i altres tres al nord. Dues de les finestres de la part de ponent donaven llum a la biblioteca, mentre que la tercera ho feia a una mena de saleta. Pensant en les hores que els religiosos passaven llegint i en la necessitat que aquesta fos una peça de la casa prou confortable durant els freds de l'hivern, la biblioteca tenia el sostre revestit de fusta. El claustre es trobava situat a la banda de llevant de l'església, i estava format al pis inferior per una galeria de cinc arcs i per finestres al segon pis<sup>226</sup>.

---

<sup>226</sup> AEV, *Llibre de la fundació del convent de Sant Josep*, fols. 69-82; BUB, ms. 991, llibre IV, capítol L,

Entre les descripcions fetes pel baró de Maldà durant el seu viatge a Vic, trobem la breu referència al campanar del convent dels descalços, que en aquella època estava pintat de blanc, “ab cucurulla”, coronat per rajoles “de València ab dibuixos grochs y blaus ab son gerro y panell, ab que termina, una o dos campanas que quédan dintra; y los finestrals ab ventanas verdas, fins a casi mitgs finestrals”<sup>227</sup>.

### **13. Convent de Santa Teresa de Balaguer**

El convent carmelità de Balaguer va ser fundat per la voluntat de Josep Roger, ciutadà honrat de Barcelona, encara que resident a la localitat lleidatana<sup>228</sup>. Explica l'historiador fra Joan de sant Josep que tant Roger com la seva dona Anna Maria eren molt propers a l'orde descalç, i que freqüentment allotjaven a llur casa els religiosos del convent de Lleida que s'havien de desplaçar per diversos motius fora de la capital. Aquestes simpaties els havien portat ja a afavorir la comunitat de Lleida l'any 1671, fent construir un nou retaule per a l'altar major de l'església d'aquest convent. Trobant-se el matrimoni sense descendència, Josep Roger va decidir llegar tots els seus béns per a que fos fundat un convent de l'Orde a la localitat, i així ho deixà estipulat en el seu testament, posant com a condició que la nova fundació fos dedicada a santa Teresa -canonitzada ja des de l'any 1622-. El testament va ser llegit poc després de la seva mort, l'any 1678, essent present en

---

fol. 397; G. Barraquer, vol. II, p. 478.

<sup>227</sup> R. de Cortada i Amat (Baró de Maldà), *Exili de Barcelona i viatge a Vic (1808)*, p. 104.

<sup>228</sup> Sembla que amb anterioritat hom havia fet algun intent d'establir una comunitat de carmelitans descalços a la població; per exemple, l'any 1602, en què la ciutat pretengué substituir la comunitat de

aquest acte l'historiador fra Joan de sant Josep, que aleshores era prior del proper convent de Lleida, i que va quedar encarregat d'executar aquesta voluntat de portar a terme la fundació.

A aquesta donació de Josep Roger es va sumar una altra també digna de tenir en consideració, procedent en aquest cas del matrimoni format per Josep Trilla, notari, i la seva muller Elena, que mancats igualment d'hereus van llegar en el seu testament 4.000 ducats a la nova fundació. Sense aquesta última aportació l'establiment hauria resultat enormement difícil de portar a terme, donat que la muller de Josep Roger, poc després de ser llegit el testament del seu difunt marit, començà a posar objeccions a que el llegat d'aquest anés a parar a l'orde descalç, de manera que els diners romangueren retinguts durant una temporada, resultant així determinant la donació del notari Trilla<sup>229</sup>.

El nou convent havia de ser construït en uns terrenys donats pel propi Josep Roger, que es trobaven situats entre la muralla, el carrer del Barrinou, el camí de Lleida (actual carrer de sant Josep) i el carrer de Jesús. Mentre hom duia a terme la construcció, la comunitat s'establí provisionalment en una casa cedida per Gaspar de Portolà, que es trobava ben a prop del futur convent, al portal de Jesús, i que va ser condicionada com a convent, amb una petita església. Va ser aquí on els frares prengueren possessió el dia 18 d'agost de 1678, el mateix dia que els fou concedida la llicència episcopal -la del Definitori havia estat atorgada el 16 de maig, i la del municipi el 14 d'agost, aquesta darrera malgrat l'oposició de les altres comunitats religioses de la vila, que intentaren impedir l'establiment-<sup>230</sup>. En tot cas, aquest establiment provisional ho va ser realment, perquè els

---

monges clarisses per una altra de frares descalços, en un desig de salvar el convent que habitaven les primeres. La idea, però, no prosperà; J. Aznar i Solé, *Història de Balaguer*, p. 103.

<sup>229</sup> BUB, ms. 991, llibre VI, capítol XXXII, fol. 616; P. Sanahuja, *Història de la ciutat de Balaguer*, p. 352.

<sup>230</sup> BUB, ms. 992, fol. 517.

religiosos es veieren obligats a abandonar al cap de poc temps la casa cedida per Portolà i a comprar una altra al costat de la muralla, a prop del portal de Lleida. Mentrestant, les obres de construcció del nou convent restaven pendents de ser començades, probablement per la manca de mitjans econòmics per posar-les en marxa. La comunitat aprofità aquest temps per fer noves adquisicions de terrenys pel futur convent<sup>231</sup>.

Van haver de passar quatre anys després de la fundació per a que el projecte tirés endavant; el 30 de juny del 1682 era col·locada la primera pedra del convent, que en opinió de Madurell i de Muñoz Jiménez possiblement seguia la traça de fra Josep de la Concepció<sup>232</sup>. Amb les obres del convent prou avançades, el dia 7 de maig del 1687 els descalços posaven la primera pedra de la nova església, moment a partir del qual les dues construccions van córrer paral·leles. El primer a ser finalitzat va ser el convent, que constava de disset cel·les. Les obres de construcció de l'església, en canvi, s'endarreriren per l'habitual manca de diners. Tanmateix, es produïren importants ajuts adreçats a l'acabament del temple. Un dels més destacats sembla que fou el de la duquessa de Cardona, que des de Madrid finançà gran part d'aquestes obres, entre les quals la més destacada va ser una capella dedicada a sant Joaquim i santa Anna, on posteriorment la duquessa va fer col·locar una pintura en llenç dedicada a aquesta devoció, pintura que va ser enviada des de Madrid. Amb la mort de l'aristòcrata, però, esdevinguda l'any 1697, desaparegué la principal font d'ingressos, de manera que les obres començaren a patir importants retards, encara que afortunadament no s'aturaren. Van ser definitivament

---

<sup>231</sup> Tenim, per exemple, constància l'any 1679 de la compra per part dels descalços d'un hort veí al terreny on havia de ser construït el convent; ACBA, *Protocols*, Ignasi Novell, *Quindecim manuale contractuum*, 1679, fols. 100-102.

<sup>232</sup> J.M. Madurell i Marimon, "El tracista Fray José...", p. 59; J.M. Muñoz, p. 244. La nostra recerca ha estat, en aquest sentit, infructuosa; després de consultar els protocols notariais balaguerins d'aquesta època i altres fonts documentals a l'Arxiu Comarcal, evidenciem que no s'ha conservat cap testimoni

acabades l'any 1704, amb l'excepció del condicionament interior, realitzat en els anys posteriors, i que també s'endarrerí a causa de la guerra de Successió.

Mentrestant, la precarietat amb què havien estat construïdes les dependències conventuals s'evidenciava en les queixes formulades per la comunitat el 10 de maig del 1699, amb motiu de la celebració del Capítol Provincial a Reus, durant el qual el Pare Provincial plantejà la possibilitat de traslladar el convent a un altre lloc, degut a la seva insalubritat, i a la incomoditat que suposava que no existís una autèntica clausura, car el convent no estava convenientment tapiat i els seglars podien accedir-hi amb llibertat. Però el Capítol no va atendre aquestes peticions -probablement aquest mateix problema el patien altres comunitats, i a més es presentava el problema de la nova ubicació- de manera que la comunitat restà al mateix lloc<sup>233</sup>. L'estat de pobresa pel qual va passar el convent al llarg d'algunes temporades va fer perillar la continuïtat de l'establiment en diverses ocasions, però aquesta circumstància fou finalment evitada gràcies a la protecció reial exercida sobre la comunitat i a la intervenció directa del bisbe Pere Copons. Aquestes decidides proteccions, però, no evitaren que el convent mantingués amb el municipi una forta desavinença que a la llarga desembocaria en un plet interposat a la Reial Audiència. La diferència d'opinions vingué provocada per la pretensió dels descalços d'obrir una porta a la muralla de la ciutat per tal de comunicar el convent amb un hort que la comunitat havia comprat fora muralles; finalment, la Reial Audiència va fallar a favor de la comunitat de religiosos<sup>234</sup>.

---

escrit que certifiqui l'autoria de la traça ni tampoc la identitat del mestre o mestres de cases que hi intervingueren.

<sup>233</sup> G. Beltrán, p. 169.

<sup>234</sup> BUB, ms. 991, fol. 618; P. Sanahuja, p. 353; G. Beltran, p. 617.



Després de l'exclaustració, i un cop els descalços abandonaren el convent, l'església va passar a ser parròquia de sant Josep l'any 1840. Poc després l'antic convent carmelità fou ocupat per una comunitat de monges clarisses, que hi romangueren fins l'any 1868, i després fou utilitzat com a caserna de la guàrdia civil<sup>235</sup>. L'església –o el que queda d'ella: la coberta es va esfondrar estrepitosament el juny de l'any 1996- és l'única edificació que sobreviu; sobre el terreny on s'aixecava el convent, llargament abandonat, va ser construït fa pocs anys el Museu Municipal. I el temple correrà d'aquí a poc la mateixa sort; és previst enderrocar el poc que es manté dempeus (a excepció de la façana, que no va patir danys amb l'esfondrament) per aixecar en aquest punt el nou Arxiu Comarcal, amb una construcció moderna que, en principi, ha de respectar la façana i adaptar-la al futur edifici. Molt ens temem, però, que a la llarga aquest frontis no sigui més que un impediment per als arquitectes i que també acabi desapareixent.

L'església és de petites dimensions. Presenta la previsible façana de tres cossos verticals, units a partir d'alerons amb acroteris al nivell inferior [vegeu apèndix gràfic, **147**]. Els cossos laterals mostren l'habitual motllura que marca l'alçada de les capelles laterals. El cos central, emmarcat per pilastres gegantines, presenta porta allindada flanquejada per pilastres toscanes que sostenen un entaulament bastant simple. A sobre de la porta trobem un nínxol emmarcat també per una estructura allindada que repeteix en miniatura la de la porta. I al nivell superior, una finestra rectangular, sense cap mena de motllura. Tanca aquest cos central un frontó triangular amb òcul al mig i acroteris als costats, coronat al centre per una espadanya. A cada un dels cossos laterals veiem una porta allindada –la del cos dret, però, va desaparèixer en situar en aquesta banda una escala que salva el desnivell existent entre el temple i el carrer veí-, lliures de motlures, que

---

<sup>235</sup> P. Sanahuja, p. 353.

estaven coronades per petites finestres rectangulars [vegeu apèndix gràfic, **148**]. L'interior s'articulava a partir de la nau única i dues capelles laterals per banda. No hi havia atri, de manera que la porta comunicava directament el carrer amb la nau. El creuer estava coronat amb cúpula sobre petxines, tancada en una estructura cúbica –una de les poques coses que encara són visibles de l'antiga coberta- [vegeu apèndix gràfic, **149** i **150**]. Un dels aspectes més destacables de l'interior era la ubicació al costat del creuer, a la banda de l'Epístola, d'una capella disposada de manera perpendicular a l'eix longitudinal del temple, i dedicada a la Mare de Déu del Carme. Quant al convent, aquest estava ubicat darrere l'església, disposat en una única ala de dos pisos que corria de llevant fins a ponent. El claustre, de petites dimensions, estava adossat a l'església, a la banda de l'Evangeli, i davant de l'ala del convent. Era de planta quadrada, format no de galeries amb arcs, sinó per corredors tapiats i amb tres finestres per banda, i coberts per volta d'aresta. Estava format només per un pis baix, exceptuant la banda de ponent (l'adossada al temple), que tenia dos pisos, essent el superior el passadís que comunicava directament el convent amb el cor, sense necessitat d'haver d'entrar a l'església.

#### **14. Convent de Nostra Senyora dels Dolors de Vilanova i la Geltrú**

Abordem l'anàlisi de l'últim convent fundat pels carmelitans descalços a Catalunya dins l'època que centra el nostre interès. Malgrat que la fundació descalça de Vilanova fou portada a terme el 1735, ja l'any 1700 s'havia produït un primer intent de fundació per part del prevere i mestre en teologia Pere Rosell, antic beneficiat de la basílica de Santa Maria del Mar de Barcelona. Curiosament, la voluntat de Rosell de fundar un convent de

descalços a Vilanova sorgí a partir de les dificultats trobades per portar a terme les últimes voluntats de Pere Coli, antic rector de l'església parroquial de Santa Olalla de Banyeres, del qual Rosell era marmessor testamentari. Coli, natural de Vilafranca, havia estipulat en el seu testament que tots els seus béns anessin a parar a la fundació de misses celebrades pels pares descalços del convent de Vilafranca, que en el moment de redactar el testament no existia, però que, evidentment, Coli esperava que existís en un futur gens llunyà. Coli preveia la possibilitat que, efectivament, en el moment de la seva mort no existís tal convent, i en tal cas la fundació de les misses hauria de correspondre al convent del mateix orde més proper en tres llegües a la rodona. Donada la inexistència de convent a Vilafranca i als seus voltants, el marmessor, Pere Rosell, va decidir fer una donació de 6.000 lliures per a que aquest convent pogués ser fundat a Vilanova o a la Geltrú, de manera que es fes possible l'aplicació de l'herència del prevere Coli, respectant la seva voluntat. La donació havia de ser efectuada a la mort de Rosell per part del seu hereu, i la condició per a que la mateixa fos efectuada era que li fos concedit el patronat, essent nomenat fundador. Tanmateix, malgrat la claredat d'aquesta voluntat, pronunciada al seu testament pel desembre de l'any 1700, i malgrat haver estat aprovada pel Provincial, la fundació desitjada per Rosell no va ser portada a terme per motius que desconeixem.

Seria un altre llegat testamentari el que uns anys més tard faria possible de manera definitiva la fundació d'un convent de l'orde descalç a Vilanova. Ramon de Sembasart i Roger, ciutadà de Barcelona, morint sense fills -i sembla que convençut pel Pare fra Isidre de Santa Teresa de Reus-, en el seu testament, redactat el 18 de febrer del 1719, deixava la seva hisenda a l'orde de carmelitans descalços, amb la finalitat que fos fundat un convent a Vilanova o al seu terme, o, en cas que això no fos possible, a qualsevol altra localitat del Principat que indiquessin els frares dels convents barcelonins de Sant Josep o de Gràcia. Un cop triat el lloc i obtingudes les llicències corresponents, Sembasart estipulava que el

seus marmessors lliuessin al Provincial de l'Orde 5.000 lliures, destinades a les obres de construcció. A més, dotava la nova fundació amb 20.000 lliures procedents de censals i altres rendes, llegava també una quantitat per a que fos dotada la sagristia amb els ornamentals necessaris, així com una altra quantitat destinada a la construcció del retaule de l'altar major.

Entre les condicions estipulades pel fundador en el seu testament constaven les següents; en primer lloc, el nou convent hauria d'estar sota la invocació de Nostra Senyora dels Dolors. Sembasart volia ser enterrat de manera provisional a l'església del convent de Sant Josep de Barcelona mentre era construïda la seva sepultura definitiva a l'església de la nova fundació. Aquesta havia de ser emplaçada al presbiteri, distingida amb l'escut d'armes familiar, i a ella, un cop feta, havien de ser traslladades les seves restes i les dels seus familiars, dipositades a la mateixa sepultura de l'església del convent de Sant Josep de Barcelona -amb excepció de les despulles del seu germà Manel, mort a Olot el 1699 i enterrat a l'església del convent del Carme de la mateixa localitat, i que també havien de ser traslladades a Vilanova<sup>236</sup>. Una de les principals condicions expressades per Sembasart en referència a la fundació del convent era la limitació del nombre de religiosos; el fundador temia que succeís com a molts convents, en els quals les obres de construcció eren indefinidament endarrerides per la desviació dels diners requerits cap a la manutenció de la nombrosa comunitat que els habitava des del primer moment. Per tant, Sembasart mostrava el seu desig que al convent de Vilanova no fos traslladat cap religiós fins que no estigués completament construïda l'església, l'hort no fos tancat amb la necessària clausura, i, sobretot, no existís al convent prou capacitat per allotjar vint-i-cinc o trenta

---

<sup>236</sup> ACA, Monacals-Hisenda, vol. 1917, fols. 1-16. Existeix una altra còpia del testament de Sembasart a ACA, Monacals-Hisenda, lligall 190.

religiosos, “encarregant la Conciencia del Molt Reverent P. Provincial, que no pose, ni permite habitar en dita fundacio de Convent mes numero de Religiosos dels que seran necessaris per la direccio de la Fabrica, y per cumplir la devocio del Poble, y obligacions del Convent”<sup>237</sup>.

Ramon de Sembasart va morir el 20 de novembre del 1732, i seguint la seva voluntat testamentària va ser enterrat provisionalment a la capella de la Consolació de l'església del convent de Sant Josep de Barcelona. Estudiada la petició de la nova fundació al Definitori General celebrat poc després de la defunció de Sembasart, el mes de gener del 1733, aquella va ser aprovada, si bé la fundació encara es retardaria un parell d'anys; el 6 d'agost del 1735 era concedida la llicència reial, i poc després la del consell de la vila, que justificava la necessitat de la fundació “a causa de passar dicha Villa de mas de seis cientos sinquenta vezinos, y no haver en ella mas de dos curas Parrochos para la subministracion de los sacramentos (...), pues aunque havia otro convento de Capuchinos, estos diariamente lo mas del año se hallavan fuera a pedir limosnas para su manuntención por lo que no podian dedicarse a las enseñansas christianas”<sup>238</sup>. La llicència episcopal no va ser concedida fins el 2 de setembre del 1735.

Un cop avançats els tràmits es desplaçà a Vilanova una representació dels religiosos que havien de formar la nova comunitat -integrada al començament per set frares-, amb la missió de trobar lloc on establir la fundació provisional. En un primer moment es van hostatjar a la casa de la vídua Anna Torrents, fins que -després d'haver tingut dificultats per trobar lloc a Vilanova- llogaren dues cases a la vila de La Geltrú, a

---

<sup>237</sup> ACA, Monacals-Hisenda, lligall 190. Sembasart afegí amb posterioritat un codicil en el qual expressava la seva voluntat que a l'altar major fos col·locada una imatge de la Mare de Déu dels Dolors que es trobava a la capella que hi havia a casa seva; ACA, Monacals-Hisenda, vol. 1917, fol. 16.

<sup>238</sup> AHMVG, *Acords del consell*, 1725-1742, fols. 413-414.

prop del pont del Carro, propietat ambdues de Francesca Fuster, per 76 lliures l'any<sup>239</sup>. El 29 de setembre van prendre possessió d'elles i establiren la fundació. L'església va ser col·locada al pòrtic d'una de les cases, que van ser habilitades com a convent.

Els inicis de l'establiment es presentaren dificultosos malgrat totes les precaucions de Sembasart i del mateix orde descalç, que durant el Capítol Provincial celebrat a Reus pel maig del 1735 -mesos abans de ser portada a terme la fundació, fent gala d'una enorme i sorprenent prevenció- acordà que tots els convents de la Província ajudessin econòmicament al futur convent de Vilanova de manera que poguessin ser empreses amb rapidesa les obres de construcció<sup>240</sup>. Els carmelitans vilanovins no podien disposar de la hisenda del fundador per diverses dificultats testamentàries, entre elles la urgència de fer front a alguns deutes pendents. Mancaven els diners per emprendre la construcció del nou convent -les 5.000 lliures que el fundador havia llegat al seu testament-, i la comunitat es mantenia gràcies a les rendes de dos religiosos, els pares fra Pau de sant Elies i fra Josep de sant Bru. Decidits a no perllongar per temps la situació de provisionalitat, els descalços obtingueren els diners necessaris per altres vies. Gràcies a diversos censals i rendes, la comunitat va aconseguir 6.000 lliures, quantitat amb la qual hom pogué comprar el terreny necessari -dotze jornals de terra, adquirits a diversos propietaris- per començar a edificar.

El 13 de maig del 1737 fou col·locada la primera pedra del convent, i les obres començaren tot seguit, amb la construcció de vint cel·les, diverses estances i una església provisional. A l'obra, segons consta al Llibre Major, van intervenir com a manobres els germans fra Marià de la Mare de Déu, fra Isidre de sant Josep i fra Damià dels Apòstols, i

---

<sup>239</sup> ACA, Monacals-Hisenda, vol. 1917, fol. 34; J.A. Garí i Siuñer, *Descripción e historia de la villa de Villanueva y Geltrú*, p. 131; A. Virella i Bloda, *Vilanova i la Geltrú. Imatges de la ciutat i de la comarca*, p. 69.

<sup>240</sup> G. Beltrán, p. 215.

com a fusters fra Paulí de sant Francesc i fra Miquel de sant Josep. Només pocs mesos després els descalços emprengueren la construcció de l'església; el 24 de juliol era col·locada la primera pedra del que havia de ser el temple definitiu. L'inici d'aquesta obra, començada al mateix temps que eren empreses les obres de construcció del convent, va ser possible gràcies als diners provinents d'una fundació que havia fet al convent Francesc Fuster, protector local dels descalços<sup>241</sup>. Garí i Siumell apunta com a autor de la traça del temple al germà llec fra Josep de la Mare de Déu, tracista de l'Orde i autor anys més tard de la traça de l'església de monges carmelites descalces de Tarragona<sup>242</sup>. Aquesta atribució -tret del cas que existís en aquests anys un altre tracista anomenat fra Josep de la Mare de Déu que nosaltres desconeixem- comporta un considerable problema, i és que fra Josep de la Mare de Déu havia nascut l'any 1722, de manera que el 1737 -any de començament de les obres del convent de Vilanova i la Geltrú- comptava només amb 15 anys, i difícilment es podia haver fet càrrec d'aquesta ni de cap altra traça. Més probable -almenys possible- seria la intervenció a la traça de l'església de fra Damià dels Apòstols, nascut el 1704, al qual uns anys més tard sí trobem documentat amb tota seguretat com autor de la traça del claustre del convent vilanoví.

La velocitat amb la qual es portaren a terme les obres d'aquest resulta com a poc sorprenent; un any i pocs mesos després d'haver estat col·locada la primera pedra, el 22 de novembre del 1738 era traslladat el Santíssim i beneïda l'església provisional, acte que marcava l'establiment dels religiosos al nou i definitiu convent<sup>243</sup>. La solemnitat de l'esdeveniment va quedar remarcada uns mesos més tard amb el trasllat al convent

---

<sup>241</sup> ACA, Monacals-Hisenda, vol. 1917, fol. 36.

<sup>242</sup> J.A. Garí i Siumell, p. 138. Pel que fa a aquest tracista vegeu l'apartat dedicat als tracistes de l'Orde inclòs a la primera part d'aquest treball.

<sup>243</sup> ACA, Monacals-Hisenda, vol. 1917, fol. 39.

carmelità de la relíquia dels ossos de sant Antoni Abat. Aquesta relíquia havia estat donada el 2 de desembre a la parròquia de Vilanova pel Provincial dels carmelitans descalços, fra Nicolau de Jesús Maria, que, al seu torn, l'havia rebuda de mans del bisbe romà Eleusino l'any 1733. La relíquia va ser traslladada el 16 de gener del 1739 des de l'església parroquial fins al nou convent dels carmelitans descalços, on s'havia habilitat una capella a l'església provisional<sup>244</sup>. Tanmateix, pel que se'n desprèn d'una part de la documentació, el trasllat de la comunitat al nou convent no significava la finalització definitiva de les obres de construcció; el prior manifestava pel juny de l'any 1767 que “falta todavia la mayor porcion del edificio del Convento, y parte de la Iglesia”, fet que el portava a decidir en aquesta data no augmentar el nombre de religiosos de la comunitat, ajustant-se així a la voluntat del fundador<sup>245</sup>.

Un gran ajut a l'avançament d'aquestes obres va ser la tan esperada hisenda de Sembasart, que havia quedat finalment desbloquejada l'any 1748, i que va permetre sobretot continuar amb l'obra de l'església<sup>246</sup>. El 14 d'octubre del 1784 era traslladat el Santíssim a l'església definitiva. La translació, però, es va fer sense que l'obra estigués totalment acabada, puix que restaven per construir les voltes de les sis capelles laterals<sup>247</sup>. Durant els anys següents, a més, es portaren a terme diverses obres de condicionament, entre elles l'habilitament l'abril del 1790 d'un oratori situat al costat del cor i dedicat a santa Teresa<sup>248</sup>.

---

<sup>244</sup> AHMVG, *Llibre de despeses i actes de la parroquia*, 1640-1803, fol. 17v.

<sup>245</sup> ACA, Monacals-Hisenda, Carmelites Descalços, lligall 197.

<sup>246</sup> ACA, Monacals-Hisenda, vol. 1917, fol. 36.

<sup>247</sup> *Ibidem*, p. 43.

<sup>248</sup> *Ibidem*, fol. 123.



El 5 de desembre d'aquest mateix any, essent totalment acabada l'obra de l'església i preparat ja el sepulcre on havien de ser dipositades, es va procedir al trasllat de les despulles del fundador i la seva família des del convent de Barcelona al de Vilanova<sup>249</sup>.

No tanta sort van córrer les dependències conventuals, la construcció de les quals es perllongaria en el temps durant decennis, i aquesta vegada no només per manca de recursos econòmics, sinó també per problemes tan curiosos com els relacionats amb les proporcions del claustre. El 9 de setembre del 1771 el tracista fra Damià dels Apòstols s'adreçava al Definitori en relació a l'obra que s'havia de portar a terme per acabar la construcció del claustre. Exposava fra Damià que els dos costats de claustre ja construïts no s'adaptaven a les mides establertes en les constitucions de l'Orde, donat que depassaven cadascun tres peus dels límits. El tracista es trobava en la necessitat, doncs, d'acabar els altres dos costats del claustre amb les mateixes mides, “para no incurrir en el desacierto de la fabrica”, excedint, per tant, tres peus a cada costat, “a fin de que quede la fabrica con la correspondencia y reglas que pide el Arte”. En la seva missiva fra Damià incloïa un plànol que assenyalava les parts ja construïdes, les que restaven per construir, l'església en construcció i la part habitada per la comunitat, i sol·licitava del Definitori li fos concedida la llicència per poder passar de les mides establertes per l'Orde en la preceptiva referent als claustres [vegeu apèndix documental, n. 21]. Ni més ni menys que set anys -a menys que existeixi un error en la data per part de l'escribà- va trigar el Definitori en donar resposta afirmativa a la petició del convent de Vilanova, segons la resolució presa per la junta ordinària el 27 de novembre de 1778<sup>250</sup>.

---

<sup>249</sup> Les restes del seu germà, enterrat a Olot, no van ser trobades donat que al mateix lloc havien estat sepultats altres cossos, i va ser impossible la seva identificació; *Ibidem*, fol. 218.

<sup>250</sup> ACA, Monacals-Hisenda, lligalls grans, 510.

Sembla que l'activitat constructiva va continuar al convent en els anys successius; el 14 d'octubre del 1804 la comunitat demanava llicència de construcció al consell de la vila, amb la intenció d'edificar a l'hort del convent “para acudir a sus urgencias”, petició indicativa, probablement, que la comunitat havia crescut i les dependències conventuals resultaven ja insuficients<sup>251</sup>. Però la manca d'espai no era l'únic problema que patien els descalços de Vilanova, sinó, en general, el de l'inacabament. L'any 1806 la comunitat exposava al Definitori l'estat lamentable en què es trobava el convent, “que las paredes principales de la fabrica de dicho Convento amenazan proxima ruina, por motivo de una grandissima excavacion hecha muy cerca de ellas, destinada para la cisterna: Assi mismo, que el Convento se halla sin claustro, sin bodega; con el refectorio, y demas piezas necessarias, que son interinas, pero muy poco acomodadas: Finalmente, sin otra escalera que una muy estrecha: tanto, que es necesario bajar los cadaveres de los Religiosos difuntos, sin el feretro, y a brazos; con la inteligencia de que con la construccion de lo dicho, se remediaria la ruina dicha de las paredes”. Per tal de posar remei a aquesta ruïna i portar a terme les obres necessàries, la comunitat sol·licitava del Definitori el permís per aplicar al convent els diners provinents de la venda d'uns terrenys veïns que, en realitat, estava previst que fossin destinats a pagar un comerciant barceloní que havia mantingut un litigi amb la comunitat pels béns del fundador [vegeu apèndix documental, n. 25].

A petició del Definitori -que en resposta a la primera sol·licitud va demanar un informe més aclaridor quant als diners aconseguits per la venda dels terrenys i a l'aplicació concreta que es pensava fer d'ells- el convent de Vilanova va remetre una justificació de la venda dels terrenys veïns al convent, amb una sèrie de comptes de pagament i de líquid, remarcant amb insistència la total necessitat que la comunitat tenia d'efectuar les

---

<sup>251</sup> AHMVG, *Culte, 1804-1819. Correspondencia i varis.*

mencionades millores, i pintant, si cap, un panorama encara més negre: “qual cantidad se suplica rendidamente para gastarla, primero en reparar la ruina del convento, la escalera principal, y si sobra en la prosecucion de la obra del convento; pues estamos sin sacristia, refectorio, cozina, enfermeria, bodega, y sin otra oficina alguna, sino todo interino: Y esto (sino se fabrica un angulo de Claustro, y escalera principal) se habra de reparar, por amenazar una pronta ruina, que para repararla se necessita una gran partida de dinero, que no tenemos, ni esperanza de adquirirlo; a no ser que nos cargassemos de un censal, y aun para esto, no hay adonde acudir, por ser los tiempos tan calamitosos”. El 18 de juliol d’aquest mateix any el General de l’Orde donava finalment la llicència per a que el convent pogués gastar en les obres els diners restants de la venda dels terrenys, un cop pagat el deute de 8.157 lliures al comerciant barceloní, i també les quantitats resultants de la venda dels terrenys que encara posseïen<sup>252</sup>. Les últimes intervencions importants al convent de Vilanova, doncs, es van estendre fins la primera dècada del XIX. Poc van poder gaudir els religiosos, però, de l’establiment.

Després de 1835 el convent va ser utilitzat durant un temps com a caserna militar. El 1854 el municipi decidí convertir l’edifici en hospital<sup>253</sup>, funció que encara desenvolupa, allotjant les dependències de l’Hospital Comarcal de Sant Antoni Abat que, en algunes de les seves parts (entrada, passadissos) encara conserva l’aspecte original de la construcció, aspecte que desapareixerà aviat degut a les reformes i modernització de l’edifici, que ja s’han posat en marxa. També l’antiga església conventual, tancada al culte des de fa temps, forma part actualment del complex hospitalari. Probablement el veïnatge amb l’hospital és el que ha preservat el temple, i l’ha mantingut en un estat acceptable, si

---

<sup>252</sup> ACA, Monacals-Hisenda, lligalls grans 510.

<sup>253</sup> A. Virella i Bloda, p. 70.

bé comencen a ser urgents algunes intervencions, tendents sobretot a protegir l'interior de les humitats.

La façana de l'església [vegeu apèndix gràfic, **152**] mostra un aire marcadament estilitzat, aconseguit pel fet que el cos central, emmarcat per pilastres que marquen l'amplada de la nau, és més estret i alt del que acostuma en altres convents carmelitans. Aquesta major alçada, a més, obliga a que les volutes que uneixen el cos central amb els cossos laterals tinguin més inclinació i major elegància. A la façana de Vilanova trobem també l'acostumat pòrtic, al qual s'accedeix a partir dels tres habituals arcs de mig punt, els tres amb les mateixes proporcions -si bé els laterals han estat cegats, podent accedir al pòrtic només pel central-. Per sobre dels arcs, la façana ve dominada pels dos grans escuts, a l'esquerra el de l'Orde, i a la dreta el del fundador, que flanquegen una finestra allargassada, les dimensions de la qual la fan més similar a una porta [vegeu apèndix gràfic, **153**]. Aquest cos central està coronat per un frontó triangular amb un òcul al mig. L'espadanya està disposada al costat de l'Evangeli, paral·lela a l'eix de la façana [vegeu apèndix gràfic, **154**]. A sobre de la porta central es trobava la imatge esculpida de la Mare de Déu dels Dolors, titular de l'església, feta a Barcelona amb pedra de Menorca, i encarregada i finançada per Joan Vidal, vilanoví domiciliat en l'època a la plaça de Caputxins de la mateixa localitat. La imatge va ser col·locada el 7 de juliol del 1787, i va perdurar fins l'exclaustració<sup>254</sup>.

A l'interior, el temple presenta una nau única d'una considerable alçada i força ampla, la qual cosa crea una sensació d'amplitud no gaire habitual en una església conventual. Les capelles laterals -quatre per banda- són bastant profundes, i estan comunicades per un corredor d'arcs de mig punt, tan alts i amples que formen unes

autèntiques naus laterals. Estan cobertes amb cúpula sobre petxines. El cor, als peus, ocupa dos trams, el de l'atri exterior i el del sotapòrtic a l'interior; és també molt ample, i està il·luminat per la finestra visible a la façana. La coberta de la nau és de volta de canó amb llunetes, amb petites finestres emmarcades per esgrafiats, i amb una decoració de floró al centre de cada compartiment de la volta.

Quant a l'alçat, aquest ve ordenat a partir de pilastres d'ordre toscà, que sostenen un entaulament molt desenvolupat, amb les motlures de la cornisa sobresortints, de manera que les pilastres -entre les quals s'obren els arcs de mig punt que separen la nau de les capelles- queden remarcades i destacada la seva presència. Pel costat interior d'aquests arcs que obren les capelles apareix un doble joc de pilastres, superposades, que formen una mena de doble ordre arquitectònic. A l'església del convent de Vilanova sí podem parlar amb propietat de la presència d'un transepte, que sobresurt considerablement del cos de l'església, cosa que tampoc és gaire habitual en els temples dels convents carmelitans. El creuer està cobert amb cúpula sobre petxines, adornada amb arcs radials, llunetes i finestres cegades sobre una cornisa ampla -projectat a l'exterior amb les habituals formes cúbiques- [vegeu apèndix gràfic, **155**]. A les petxines apareixen en relleu les figures dels sants fundadors de l'Orde, Elies, Eliseu, santa Teresa i sant Joan de la Creu. Tocant al presbiteri, i enfrontats a les capelles laterals, podem apreciar sengles curiosos retaules pintats sobre el mur, recreant unes arquitectures fingides que allotgen autèntiques pintures sobre tela. La capçalera és plana. El presbiteri és cobert amb un tram de volta de canó disposada transversalment, amb llunetes, i decorada amb baixrelleus, igual que les pilastres que emmarquen el tram de volta. Dins el presbiteri, una porta a la banda de l'Epístola dona pas a la sagristia.

---

<sup>254</sup> J.A. Garí i Siumell, p. 136

Els extrems del transepte presentaven sengles obertures: una porta -avui tapiada, i que devia comunicar amb el convent- al costat de l'Evangelí, sobre la qual hi ha una petita tribuna amb gelosia; i un enorme arc de mig punt al costat de l'Epístola, que dóna pas a una capella amb dimensions d'església, dedicada a la Mare de Déu del Carme. La capella està disposada en sentit perpendicular a l'eix del temple, i és de planta de creu grega, coberta amb cúpula i petxines, i amb restes de pintures murals. Cal destacar la presència del cambril darrere l'altar.

L'antic altar major del temple, dedicat a la Mare de Déu dels Dolors, va ser realitzat per l'escultor tarragoní Francesc Bonifaç, que el col·locà el 1795.

Encara hauríem d'afegir al llistat de convents descalços catalans un intent de fundació, no portada a terme, tot i haver estat aprovada per les autoritats de l'Orde; el 17 de maig del 1743, durant la celebració del Definitori general celebrat al convent de San Hermenegildo de Madrid, el Provincial fra Nicolau de Jesús informava de la voluntat del barceloní Pau Martí de fundar un convent de carmelitans descalços a Premià. Aquest ciutadà oferia una casa gran de la seva propietat, amb oratori públic, i altres possessions veïnes a aquesta casa, valorades en un total de 16.000 ducats, més 2.000 ducats en efectiu destinats a dotar la sagristia i l'aixovar litúrgic, així com la roba. Martí posava diverses condicions per a que la fundació fos possible, entre d'altres la presència de sis sacerdots i d'un o dos frares, i que, mentre visqués, el fundador tingués reservada una habitació al convent. A més, totes les llicències per a la fundació havien d'estar enllestides el 5 de setembre del 1744, quedant, si no, la fundació sense efecte. És evident que alguna d'aquestes condicions va ser incomplerta, perquè tot i que el

Definitori aprovà la fundació amb les conseqüents condicions el 24 de maig del mateix any, la fundació no va ser duta a terme<sup>255</sup>.

### **15. Desert de Sant Hilari de Cardó (Benifallet)**

En el nostre inventari de monestirs de carmelitans descalços ubicats en territori català hem reservat l'últim lloc al desert de Cardó, entenent que no parlem pròpiament d'un establiment del tipus conventual que hem vingut analitzant fins al moment, sinó d'una tipologia diversa, generada a partir d'unes necessitats diferents a les dels convents que es situaven en nuclis de població. Malgrat que molts dels elements que conformen els deserts carmelitans són compartits pels convents pròpiament dits, considerem que els usos i les finalitats d'uns i d'altres són prou clares en cada cas com per permetre establir una valoració i un anàlisi concret en ambdues tipologies.

La primera mostra de la voluntat d'establir un desert a la Província carmelitana de sant Josep va ser del prior del convent tortosí, fra Jeroni de l'Assumpció. Ja existien a altres províncies alguns deserts, el més antic d'ells el de Bolarque, a la Província de Castella, fundat el 1594, seguit per Las Nieves, a la província de Málaga, i Trasierra. La pretensió de l'orde carmelità era que existís un a cada Província, segons estava legislat a les constitucions. Fra Jeroni de l'Assumpció, natural de Tortosa i anterior mestre de novicis a Barcelona, havia estat designat prior del convent carmelità d'aquesta ciutat

---

<sup>255</sup> ACA, *Monacals-Hisenda*, lligalls grans, 171.

l'any 1604<sup>256</sup>. Va ser a partir del seu priorat que el religiós concebé el pensament de fundar als voltants de Tortosa el desert de la Província d'Aragó<sup>257</sup>, un pensament, però, que podria haver estat inspirat per Onofre Rovirosa, ciutadà de Lleida i habitant aquests anys a Tortosa, que en visitar i parlar amb fra Jeroni li hauria traspasat aquesta idea, i potser fins i tot li hauria suggerit la ubicació<sup>258</sup>.

Havent anunciat al Provincial les seves intencions i autoritzat per ell a portar endavant els tràmits de la fundació, la primera necessitat era la de trobar un lloc adient. Acompanyat d'un religiós del convent de Tortosa, fra Pau de Crist, fra Jeroni va inspeccionar diferents terrenys allunyats de la ciutat, fins a localitzar un a la serra de Cardó -actual terme municipal de Benifallet, a la comarca del Baix Ebre- que semblava adequat a les intencions de la fundació i a les característiques que havien de tenir els deserts, quant a la ubicació en paratges feréstecs i deshabitats que al mateix temps estiguessin relativament propers a un altre convent de l'Orde. El lloc escollit per fra Jeroni per establir el desert integrava diverses propietats: la de Josep Simó, canonge de Tortosa, la de Gabriel Selialt, àlies Salabardeña, i la de Joan Borrull. Aquestes propietats, juntament amb les limítrofs, formaven part de l'antiga Baronia del Cardó i Sellent, senyoriu que havia passat a mans del monestir cistercenc de Nostra Senyora de Benifassà, a la veïna província de Castelló, que havia cedit una d'aquestes propietats al

---

<sup>256</sup> Fra Jeroni havia professat en l'Orde l'any 1593, i ja abans de la seva professió havia col·laborat decisivament en la fundació del convent de Lleida. Al llarg de la seva vida va ser mestre de novicis de Barcelona, prior de Tortosa, de Tamarit de Llitera, de Mataró, de Barcelona, de Tarragona, de Reus, del convent de Gràcia, d'Osca i de Calatayud. Va ser diverses vegades Definidor provincial, Provincial de la Corona d'Aragó, i anys més tard nomenat Definidor General; sobre el personatge vegeu G. Beltran, "Jeroni de l'Assumpció Remolins i Costa (1571-1656)", *Miscel·lània "Les Terres de Lleida al segle XVI"*.

<sup>257</sup> Recordem que en aquestes dates la Província de sant Josep, també dita d'Aragó, incloïa Aragó, Catalunya i València, i que no serà fins l'any 1685 que es produirà la separació definitiva de les Províncies d'Aragó i Catalunya.



mencionat Joan Borrull. Els dos primers propietaris no posaren cap entrebanc als desitjos de fundació; Gabriel Selialt s'avingué a vendre la seva part, i el canonge Simó no només no s'oposà, sinó que va fer donació de la seva propietat als carmelitans descalços el 5 d'abril del 1606<sup>259</sup>. No va resultar tan fàcil comptar amb el beneplàcit dels cistercencs de Benifassà; en un principi aquesta comunitat es negà a vendre la propietat als carmelitans descalços, però, finalment, reunits en Capítol, els frares van donar la seva conformitat<sup>260</sup>. Els carmelitans, representats pel sotsprior del convent de Lleida, fra Francesc de la Mare de Déu, aconseguiren que el síndic que els cistercencs havien enviat a aquesta capital per tractar de la venda es comprometés verbalment a admetre la fundació, fins al punt que el 19 de gener del 1606 fou signada davant del notari lleidatà Joan Pellicer la compra del terreny de Joan Borrull. En aquesta transacció tornà a quedar demostrada la generositat del canonge tortosí Simó, que se'n feu càrrec del pagament de les 70 lliures que comportà l'adquisició de la propietat representada per Borrull<sup>261</sup>.

Ja vençudes les dificultats que comportà l'adquisició del terreny hom pogué emprendre la tasca fundacional. Els religiosos carmelitans prengueren possessió del lloc el 6 d'abril de l'any 1606, i la inauguració oficial fou portada a terme l'agost del mateix any, aprofitant la celebració a Tortosa en aquells dies de la reunió del Capítol Provincial, els membres del qual, juntament amb el General de l'Orde, van ser testimonis de l'acte inaugural del futur desert de Cardó. En el mateix capítol, a més, els

---

<sup>258</sup> Felipe de la Virgen del Carmen, *La Soledad Fecunda. Santos Desiertos de carmelitas descalzos*, p. 233.

<sup>259</sup> AHT, *Protocols Tortosa*, Pedro Puigvert, sign. 1665; citat per G. Beltrán 1986, p. 578.

<sup>260</sup> BUB, ms. 991, llibre III, capítol I, pp. 217-218; BUB, ms. 1956, *Miscelánea Carmelitana*, fols. 113-116.

assistents acordaren donar recolzament material a la nova fundació, de manera que totes les comunitats catalanes feren una donació per ajudar econòmicament a la construcció que havia de ser empresa, recaptant un total de 1.306 lliures<sup>262</sup>.

Foren els mateixos religiosos fundadors, el ja citat fra Pau de Crist de Tortosa, fra Francesc de la Mare de Déu -tarragoní, profés a Barcelona el 1602- i fra Elies de sant Josep -en el segle Josep Guerau, futur prior del desert, germà del jutge de la Reial Audiència Jeroni Guerau, i oncle del fundador del convent de Vic, fra Baptista de sant Jeroni- ajudats d'un peó, els que intervingueren directament en el condicionament del terreny i en la construcció -amb les seves pròpies mans- del cos d'edifici principal, treballant durant la setmana i baixant a Tortosa els dissabtes per tal d'assistir als oficis religiosos<sup>263</sup>. Aquest modestíssim primer edifici, situat al centre del desert, constava en origen d'una petita casa i una capella de reduïdes dimensions, construïdes ambdues amb pedres i fang<sup>264</sup>. En aquesta capella -davant de la qual més tard s'ubicaria la porteria- va ser col·locat el Santíssim l'abril del 1607, un any després de prendre possessió del terreny, i dita la primera missa celebrada al desert<sup>265</sup>.

L'adquisició de nous terrenys i la construcció continuaren en els anys següents, amb el propòsit sobretot d'edificar una església definitiva; el 12 de maig de l'any 1617, amb l'obra molt avançada, es traslladà el Santíssim a la nova església, aconteixement

---

<sup>261</sup> Felipe de la Virgen del Carmen, p. 234; Eulogio de la Virgen del Carmen, "Los Santos Desiertos carmelitanos en España", *España eremítica*, setembre 1963, p. 623.

<sup>262</sup> BUB, ms. 991, capítol II, fol. 220; BUB, ms. 992, fol. 451.

<sup>263</sup> BUB, ms. 991, fols. 218-219; ACA, *Monacals-Universitat*, vol. 83, *Catálogo de los religiosos que han muerto en este Convento de nuestro Padre San Iosef de Barcelona*, fol. 40; BUB, ms. 1755, Segismundo del Espiritu Santo, *Monumentos antiguos, relativos a la historia de la Provincia de Sant Joseph de Carmelitas Descalzos de Cataluña*, vol. II, fol. 181.

<sup>264</sup> M. Beguer, *El Valle de Cardó*, p. 52; M. Rosanas, "El Desierto carmelitano de Cardó en Cataluña, junto a la desembocadura del Ebro", *El Carmelo Teresiano en Cataluña 1586-1986*, p. 276.

aprofitat per instal·lar la comunitat que havia d'habitar el desert. Anys abans d'estar establerta la comunitat havien començat a ser construïdes les ermites que havien de poblar l'erm, i que justificaven la vida de recés practicada en aquest tipus de fundacions. Aquestes ermites, aixecades al llarg dels anys, van ser finançades en molts casos per particulars o fidels afectes a l'orde carmelità. L'estructura de les edificacions era molt similar; tenien una alçada de quatre o cinc vares (entre 3 i 4 metres), vint o vint-i-cinc peus de llargària, i distribució en quatre sales: un porxo o pòrtic, un oratori, una cel·la i una petita cuina, que permetien a l'ermità fer una vida totalment independent [vegeu apèndix gràfic, **158**]. A més, al voltant de cadascuna hi havia un petit hort per a que les hores de meditació fossin alternades amb moments d'activitat profitosa<sup>266</sup>. Totes les ermites aixecades al desert comptaven amb font pròpia d'aigua gràcies als brolladors existents a la vall -que encara avui dia brollen-, i que feien en l'època un total de vint-i-set fonts. Les ermites aixecades al desert de Cardó eren les següents:

- L'ermita de sant Bernat, la primera construïda al desert de Cardó, que anys després de ser aixecada va ser derruïda per estar massa allunyada del convent.
- L'ermita de sant Josep, edificada a càrrec de Josep Dalmau, el benefactor del convent de sant Josep de Barcelona, que l'any 1611 va fer donació de 600 ducats per construir aquesta ermita. La primera missa va ser celebrada pel maig del 1612.
- La de l'Àngel Custodi, fundada per la mateixa comunitat. La primera missa es va dir el mateix any 1612.

---

<sup>265</sup> BUB, ms. 517, Fray Francisco de la Madre de Dios, *Vida del Venerable P. Fray Pablo de Cristo*, fols. 253-254.

<sup>266</sup> BUB, ms. 1956, fol. 108v.

- La de la Columna, batejada amb aquest nom per la forma de la roca sobre la qual estava assentada [vegeu apèndix gràfic, **156**], que commemorava la sagrada relíquia. Va ser fundada també per la comunitat l'any 1612.
- La de santa Teresa, edificada igualment el 1612 a càrrec de fra Francesc de la Mare de Déu, amb un cost de 1.000 ducats.
- L'ermita de sant Jeroni, feta construir pel racioner de la catedral de Tortosa Jeroni Ferrer, amb un cost de 1.575 ducats. La primera missa fou celebrada pel maig de l'any 1613.
- La de Nostra Senyora del Carme, edificada per la comunitat, que hi celebrà la primera missa el mes de setembre del 1613.
- L'ermita de santa Anna, edificada igualment a càrrec de la comunitat, inaugurada pel març de l'any 1614.
- La de sant Onofre, edificada també gràcies a l'aportació del racioner Ferrer l'any 1616. Sembla que era la més alta de totes les ermites del desert.
- L'ermita de sant Joan Baptista, edificada a càrrec de la senyora Agraïda de Pinós, benefactora del convent de sant Josep de Barcelona, inaugurada l'agost del 1616.
- La de santa Agnès, edificada per voluntat de la comunitat, inaugurada el mes de febrer de l'any 1622. Va ser finançada pel provincial fra Gabriel de la Santíssima Trinitat, que a més va donar un quadre per a la capella.
- La de sant Elies, feta construir el 1672 pel dues vegades prior del desert, fra Pere de sant Joan, que havia arribat a assolir dintre de l'Orde el càrrec de Definidor General. Aquesta ermita era la més gran de totes les que tenia el desert

de Cardó. Comptava amb dos pisos, i s'edificà pensant en les visites de personatges il·lustres que rebia el desert i que arribaven per passar uns dies dedicats a la meditació; aquests van ser els casos de Sever Auter i Joan Sanchís, bisbes respectivament de les diòcesis tortosina i tarragonina, o del cardenal Spínola, que feren una estada a Cardó. L'ermita de sant Elies estava emplaçada a la part oriental del desert, i constava d'un oratori espaiós presidit per un retaule dedicat al Sant, a més d'una sagristia, un porxo i una escala. En el pis de dalt hi havia una sala, una cel·la, cuina i una altra habitació. La dedicació de l'ermita va ser feta pel maig del 1673.

- L'última de les ermites erigides al desert va ser la de la Nativitat de Nostra Senyora, feta edificar per Pascual de Aragón, cardenal i arquebisbe de Toledo, que morí abans de poder dotar l'ermita. Sembla que el cardenal va ser substituït com a benefactor per Vicenç Folch de Cardona, que a més de fer fabricar a les seves costes l'ermita, va fer pintar el quadre que hi havia en ella<sup>267</sup>.

Quant al convent pròpiament dit, és a dir, l'edifici principal que acollia la comunitat i les dependències generals, presentava característiques comunes a la resta de convents de l'Orde, però amb criteris de major austeritat i -si cap- d'extrema simplicitat [vegeu apèndix gràfic, **159-162**]. Tot el recinte estava circumdat per la preceptiva tanca com a marca de la clausura papal, que a l'alçada de la porteria presentava una porta coronada per un petit nínxol. Traspassada aquesta entrada era visible la façana principal del desert, on es trobava la porta d'accés al recinte, que s'obria al sud a partir d'un

---

<sup>267</sup> BUB, ms. 991, llibre III, capítol VIII, fols. 234-237; BUB, ms. 992, fol. 490. La família Cardona destacà en general per la seva munificència envers el desert de Cardó; l'any 1676 els esposos Pedro Antonio de Aragón (de la casa de Cardona i Segorbe) i Ana Fernández de Córdoba, duquesa de Feria, feien donació a la comunitat de 14.000 ducats, a més de ornaments de roba i algunes joies; M. Beguer, p. 82.

pòrtic constituït per tres arcs de mig punt. Excepte aquesta obertura, la resta de la façana es presentava amb el mur completament llis, essent visible només la doble vessant de la teulada. Un cop traspassada la porteria, s'accedia a un petit pòrtic i una placeta, al fons de la qual es trobava l'escala de maó que conduïa a la porta reglar del convent. Al costat d'aquesta porta es trobava un oratori, dedicat a sant Joan de la Creu, que temporalment - mentre era construït el temple definitiu - havia fet les funcions d'església provisional [vegeu apèndix gràfic, **162**]. L'altra escala que sortia de la placeta d'entrada portava a diverses estances, la primera d'elles l'hostatgeria del monestir, que era en els deserts carmelitans la primera peça que hom podia trobar un cop traspassada la primera porta d'accés. L'hostatgeria estava constituïda per tres cel·les i una capella, i era destinada a hostatjar els religiosos d'altres ordes o a persones seglars que visitessin per uns dies el desert<sup>268</sup>.

El monestir comptà en un principi amb trenta cel·les, que més endavant van augmentar en funció de les necessitats adquirides per l'establiment. A més, cal citar l'existència d'altres dependències usuales, com la cuina, el refector, molí d'oli i de blat (que asseguraven l'abastiment), corrals, un calabós i una biblioteca, comptant aquesta última, pel que sembla, amb una gran quantitat de volums i essent de capacitat considerable. A la banda est del cos d'edifici que allotjava les cel·les estava emplaçat el claustre, que ocupava el centre de totes les edificacions [vegeu apèndix gràfic, **163** i **164**]. Era de reduïdes dimensions, constituït de dos pisos i envoltat de corredors sense voltes, pilars ni arcs, només una finestra rectangular a cada costat i una porta; era en aquests corredors on es portaven a terme les processons [vegeu apèndix gràfic, **166**]. Situats a cadascun dels angles del corredor, als extrems de les quatre galeries, hi havia

---

<sup>268</sup> BUB, ms. 1956, fol. 108r.

quatre altars en forma de nínxols. Al mig del claustre estava emplaçada la cisterna, envoltada d'un petit jardí<sup>269</sup>.

A la banda de llevant de les dependències conventuals i del claustre es trobava l'església [vegeu apèndix gràfic, **166** i **167**], a la qual, al no tenir porta als peus - innecessària, donat que els únics que havien d'accedir-hi eren els frares, i ho podien fer des del mateix convent- s'accedia únicament per una porta que es trobava al mateix claustre i que comunicava aquest amb l'interior del temple a l'alçada de la meitat del costat de l'Evangeli<sup>270</sup>. Lògicament, era de nau única coberta per volta de canó amb llunetes amb obertura de finestres, en aquesta ocasió sense creuer ni capelles laterals; les reduïdes dimensions del temple comportaven l'absència obligada de capelles a l'interior (amb excepció de dos nínxols oberts com a altars a la part de l'Evangeli, dedicats a la Mare de Déu del Carme i a santa Teresa, i un petit altar a la banda de l'Epístola, dedicat a sant Josep). En substitució de les habituals capelles laterals, aquestes -en número de quatre- van ser instal·lades tal com acabem de mencionar fa un moment al claustre, en forma de nínxol. Darrere l'altar major, dedicat -com corresponia- a sant Hilarió (suposat fundador de l'anacoretisme a Palestina), i obra dels reputats escultors Francesc Grau i Domènec Rovira (confeccionat entre 1660 i 1680)<sup>271</sup>, estava emplaçada la sagristia, a la qual s'accedia mitjançant una porta situada a la banda de l'Epístola, i que comptava amb un oratori dedicat a la Magdalena; aquí eren oficiades les misses pels fidels que no tenien permesa l'entrada al recinte conventual, i que les podien seguir mitjançant una

---

<sup>269</sup> L'aigua arribava fins a l'interior del convent gràcies a una canalització construïda en temps del priorat de fra Josep de Jesús Maria, que va fer aixecar un petit aqüeducte en forma de "como arco triunfal", suportat per dotze arcs, de manera que es feia accessible l'aigua d'un dels abundants brolladors amb els quals comptava el terreny; BUB, ms. 991, capítol IX, fol. 238.

<sup>270</sup> G. Barraquer, vol. II, p. 490.

<sup>271</sup> J. Bosch i Ballbona, *op. cit.*, p. 77.

reixa de fusta oberta a la porteria<sup>272</sup>. Als peus del temple faltava, com hem dit, l'habitual porta principal d'accés, però no el cor, que en aquest cas, al no existir porta, estava situat al nivell de l'església, comunicat amb ella mitjançant dos arcs. Emplaçada en aquest cor baix es trobava la sepultura de Gregori d'Oliver, cavaller tortosí benefactor del monestir, mort l'any 1675.

A banda d'aquestes edificacions principals que formaven el cos del desert i de les mencionades ermites, existia una altra capella, separada del conjunt del monestir, dedicada al culte públic celebrat en determinades ocasions. A més, a la part de migdia, el convent comptava amb un tros d'hort.

Després de l'exclaustració, el desert de Cardó va quedar totalment abandonat, i, degut al seu aïllament, inutilitzable per altres funcions civils. Uns anys més tard, tres ciutadans tortosins van restaurar i modificar algunes edificacions -malmeses no només per l'abandonament i el pas del temps, sinó també pel saqueig de què van ser objecte-, convertint l'antic monestir en una estació termal l'any 1866. Al voltant de 1877 s'obrí un balneari; les cel·les foren habilitades com habitacions, el claustre cobert amb vitralls per fer una cafeteria, i l'església va quedar convertida en menjador i saló de ball<sup>273</sup>. Ja en aquest segle, i tancat el balneari en els anys cinquanta, les abandonades instal·lacions han servit per acollir una planta embotelladora d'aigua (establerta l'any 1974) que aprofita la riquesa dels brolladors encara existents. L'establiment d'aquesta empresa, però, ha respectat les edificacions, que encara mostren l'empremta de les funcions per les quals van ser creades.

---

<sup>272</sup> BUB, ms. 1956, fol. 107v.

<sup>273</sup> M. Beguer, pp. 150-152.



#### **IV. FONTS DOCUMENTALS**



## **Fonts no impreses**

### ***Archivo General de Simancas***

- *Guerra Moderna*, lligall 3320.

### ***Archivo Histórico Nacional***

- Clero, vol. 14.531, *Libro de las fundaciones y estado del convento*.
- Clero, *Legajos*, 3833.

### ***Arxiu de la Corona d'Aragó***

- *Cancelleria* 4293, 4294, 4295, 4318, 4319, 4321, 4323, 4760, 4762, 4764, 4766, 4768, 4769, 4879.
- *Consell d'Aragó*, lligalls 695 i 783.
- *Generalitat* 1099.
- *Generalitat-Deliberacions*, vols. 207, 218, 219, 221 i 241.
- *Generalitat*, sèrie G-26, *Contes d'obres i reparacions*, 23 i 24.
- Monacals-Hisenda, lligalls grans 151, *Convent de Gràcia*.
- Monacals-Hisenda, lligalls grans 152, *Convent de Gràcia*.
- Monacals-Hisenda, lligalls grans 153, *Convent de Gràcia*.
- Monacals-Hisenda, lligalls grans 154, *Convent de Gràcia*.
- Monacals-Hisenda, lligalls grans 155, *Convent de Gràcia*.

- Monacals-Hisenda, lligalls grans 156, *Convent de Gràcia*.
- Monacals-Hisenda, lligalls grans 159, *Convent de Sant Josep de Barcelona*.
- Monacals-Hisenda, lligalls grans 160, *Convent de Sant Josep de Barcelona*.
- Monacals-Hisenda, lligalls grans 164, *Convent de Sant Josep de Barcelona*.
- Monacals-Hisenda, lligalls grans 166, *Convent de Sant Josep de Mataró*.
- Monacals-Hisenda, lligalls grans 171, *Convent de Sant Josep de Barcelona*.
- Monacals-Hisenda, lligalls grans 174, *Convent de Sant Josep de Barcelona*.
- Monacals-Hisenda, lligalls grans 175, *Convent de Sant Josep de Barcelona*.
- Monacals-Hisenda, lligalls grans 183, *Convent de Sant Josep de Mataró*.
- Monacals-Hisenda, lligalls grans 184, *Convent de Sant Josep de Mataró*.
- Monacals-Hisenda, lligalls grans 185, *Convent de Sant Josep de Mataró*.
- Monacals-Hisenda, lligalls grans 478 (b).
- Monacals-Hisenda, lligalls grans 480 (a).
- Monacals-Hisenda, lligalls grans 495.
- Monacals-Hisenda, lligalls grans 496.
- Monacals-Hisenda, lligalls grans 499.
- Monacals-Hisenda, lligalls grans 502 (b).
- Monacals-Hisenda, lligalls grans 510.
- Monacals-Hisenda, lligalls grans 513 (a).
- Monacals-Hisenda, lligalls petits 65.
- Monacals-Hisenda, lligalls petits 66.
- Monacals-Hisenda, lligalls petits 67.
- Monacals-Hisenda, lligalls petits 68.
- Monacals-Hisenda, lligalls petits 69.

- Monacals-Hisenda, vol. 1861, *Acte de establiment de una pesa de terra fet per lo Pare Prior y convent de San Joseph a Joseph Pasqual pages ciutada de Barcelona.*
- Monacals-Hisenda, vol. 1891, *Llibre de las personas que se enterran en est Nostre Convent de Sanct Joseph de Barcelona de Carmelitas descalsos, 16...*
- Monacals-Hisenda, vol. 1900, *Llibre primer major del convent de Sant Joseph.*
- Monacals-Hisenda, vol. 1901, *Tercer llibre major del Convent de Sant Ioseph de Carmelitas Descalsos de Barcelona corregits y esmentats los dos antecedents, any 1700.*
- Monacals-Hisenda, vol. 1902, *Llibre Major Quart de la venda de la renda ab censals, que tè lo present Convent de Sant Joseph de Carmelites Descalsos de Barcelona, novament escrit en lo present any 1768.*
- Monacals-Hisenda, vol. 1903, *Sumari de todas las Fundacions y Obligacions tè aquest Convent de Carmelitas Descalsos de Sant Joseph de Barcelona, fet lo present any 1770.*
- Monacals-Hisenda, vol. 1904, *Llibre de las fundacions que han fet diferents particulars en est Convent de Sant Joseph de Carmelitas Descalsos de Barcelona. Novament escrit, cohordenat, y esmenat en lo present any 1770.*
- Monacals-Hisenda, vol. 1910, *Llibre de entrades y exides de la hacienda de fray Francisco de Sant Joseph en lo mon anomenat lo doctor Francischo Sala.*
- Monacals-Hisenda, vol. 1917, *Llibre Major: conte varias cosas que tocan al Convent de Carmelitas Descalzos de Vilanova de Cubellas. Fet en lo any 1761.*
- Monacals-Hisenda, vol. 1925, *Libro del inventario de las cosas de este Convento de Sant Joseph de Mataro hecho en el año de 1615. Lo inventari mas ultim fet en lo any 1721.*
- Monacals-Hisenda, vol. 1930, *Llibre de notas y capbreus del Convent de N<sup>a</sup> S<sup>a</sup> de Gracia de Carmelitas Descalços, 16...*

- Monacals-Hisenda, vol. 1931, *Llibre de tota la renda dels censals que reb lo convent de Nostra Senyora de Gracia.*
- Monacals-Hisenda, vol. 1932, *Manual de escriptures procedent de N<sup>a</sup> S<sup>a</sup> de Gracia.*
- Monacals-Hisenda, vol. 1939, *Llibre de Memorias de cosas particulars del Señor Don Joseph Dalmau fundador del convent de N<sup>a</sup> S<sup>a</sup> de Carmelitas Descalzos fora los murs de Barcelona.*
- Monacals-Hisenda, vol. 1940, *Actas de Gracia.*
- Monacals-Hisenda, vol. 1963, *Segon llibre de la fundacio y estat del Convent de Religiosos Descalços de N<sup>a</sup> S<sup>a</sup> del Carme de la primitiva observancia en lo Principat de Catalunya de la Ciutat de Barcelona, 1636-1700.*
- Monacals-Hisenda, vol. 3431, *Llibre dels comptes de la Sra. Lucretia Dalmau muller de Micer Joseph Dalmau doctor de la Real Audiencia.*
- Monacals-Hisenda, vol. 3444, *Llibre primer de micer Joseph Dalmau Asessor de la Ballia General de Cathalunya, 1591.*
- Monacals-Hisenda, vol. 3445, *Llibre tercer de M. Joseph Dalmau doctor de la Real Audiencia, gener 1613.*
- Monacals-Hisenda, vol. 3446, *Llibre quart de M. Josep Dalmau Doctor de la Real Audiencia, gener 1618.*
- Monacals-Hisenda, vol. 3447, *Llibre quint de M. Joseph Dalmau Prevere Doctor de la Real Audiencia, gener 1630.*
- Monacals-Hisenda, vol. 3763, *Diferents papers autentichs tocants a la Religio,...*
- Monacals-Hisenda, vol. 3787, *Proceso seguido por Joseph Dalmau y su mujer Lucrecia sobre la torre de Sarria.*
- Monacals-Hisenda, vol. 3801.
- Monacals-Hisenda, vol. 3915.
- Monacals-Hisenda, vol. 4110, *Codern de tots los papers contenguts en los calaixos del Arxiu del Convent de Carmelitas Descalsos de Sant Joseph de Mataró, 1754.*

- Monacals-Hisenda, nº 180, Carmelites Descalços, Convent de Sant Josep de Barcelona.
- Monacals-Hisenda, nº 182, Carmelites Descalços, Convent de Sant Josep de Mataró.
- Monacals-Hisenda, nº 186, Carmelites Descalços, Convent de Sant Josep de Mataró.
- Monacals-Hisenda, nº 187, Carmelites Descalços, Convents de Barcelona i Balaguer.
- Monacals-Hisenda, nº 190, Carmelites Descalços.
- Monacals-Hisenda, nº 197, Carmelites Descalços.
- Monacals-Universitat, vol. 83, *Catalogo de los religiosos que han muerto en este Convento de nuestro Padre San Iosef de Barcelona*, 1669.
- Protocols Mataró, Juan Antonio Vigo, *Manuale contractorum*, 1677-1678, sign. 1498.
- Diversos-local Arboç, *Comptes-sortides*, vol. 18.
- Diversos-local Arboç, *Llibre del Comú*, vol. 2, 1638-1680.

#### ***Arxiu Capitular de Barcelona***

- *Actes capitulars*, 1670-1679.
- Capelles de la catedral, Capella de Sant Oleguer, *Libra de la administratio de Sant Olaguer*, 1674-1676.
- Capelles de la catedral, Capella de Sant Oleguer, *Libra de la administratio de Sant Oleguer*, 1674-1677.
- Capelles de la catedral, Capella de Sant Oleguer, *Libre de las obras fetas per la Capella de Sant Olaguer*, 1676, 1676-1678.
- Notaria capitular, Maties Marçal, *Llibre del Capitol*, 1675-1680, vol. 926.

***Arxiu Capitular de Girona***

- *Resolucions capitulars*, 1665-1672.
- *Resolucions capitulars*, 1672-1678.
- *Resolucions capitulars*, 1678-1680.

***Arxiu Capitular de Tortosa***

- *Actes Capitulars* 1715.
- *Actes Capitulars* 1716.
- *Actes Capitulars* 1718.
- *Actes Capitulars* 1721.
- *Actes Capitulars* 1725.
- *Actes Capitulars* 1726.

***Arxiu Departamental dels Pirineus Orientals***

- JOSEPH COMA, *Notícies de la Yglesia insigne Collegiada de Sant Joan de Perpinya dividides en quatre parts*, 1707.

***Arxiu Episcopal de Vic***

- Convent de Carmelites Descalços, *Llibre de la fundacio del convent de Sant Josep*, nº 1.
- Convent de Carmelites Descalços, *Llibre de l'obra*, 1675-1679, nº 4.
- Convent de Carmelites Descalços, *Llibre de l'obra*, 1677-1715, nº 5.
- Generalitat i Corts, 1599-1690, calaix 39, nº 24.
- *Obra de la Seu*, 1655-1674.



- *Llibre d'entrada y exida de la obra de la Seu de Vich*, 1674-1701.
- *Obra de la Seu. "Vària"*, ss. XV-XVIII.
- Palau Episcopal, *Noticies referents a la construcció y mobiliari del Palau*, 1680-1817, 2046.
- *Secretaria*, 1666-1674.
- *Secretaria*, 1674-1681.

#### ***Arxiu Històric Arxidiocesà de Tarragona***

- *Acords capitulars*, 1664-1668.
- *Acords capitulars*, 1672-1674.
- *Informatio recepta instantibus Patribus Conventus Sancti Laurentii Ordinis Descalceatorum. In Curia Vicariatus Ecclesiae Tarraconae*, 118 (a. 1651).
- *Aniversari del Marquès de Tamarit*, Armari 7 A nº 4.
- Parròquia de Botarell, *Manual Notarial*, 1645-1675.

#### ***Arxiu Històric de la Ciutat de Barcelona***

- *Deliberacions del Consell de Cent*, Municipal B, sèrie II-97, 1587-1588.
- *Deliberacions del Consell de Cent*, Municipal B, sèrie II-127, 1618.
- *Consell de Cent, Estudi General*, XVIII-2.
- Gremis, Mestres de cases, 39-9, *Llibre de pagaments 1644, amb una entrada d'aprenents*, 1644-1648.
- Gremis, Mestres de cases, 39-30, *Llibre de Aprenents*, 1632-1639.
- Gremis, Mestres de cases, 39-22, *Llibre del Credencer*, 1623-1692.
- Gremis, Fusters, 39-61, *Llibre aont se han de assentar tots els aprenents*.

- Gremis, Fusters, 37-9, *Llibre dels aprenents*, 1624-1707.
- *Obreria*, C XIV-30-41.

***Arxiu Històric de la Ciutat de Girona***

- *Acords municipals*, 1591, sign. 193.
- *Acords municipals*, 1683, sign. 287.

***Arxiu Històric Comarcal de Balaguer***

- *Protocols*, Josep Gomar, 1664-1696.
- *Protocols*, Ignasi Novell, 1667-1688.
- *Protocols*, Ignasi Novell, *Quindecim manuale contractuum*, 1679.
- *Protocols*, Joan Pocurull, 1679.
- *Protocols*, Simó Vilatella, 1685.

***Arxiu Històric Comarcal de Reus***

- *Actes municipals*, 1593-1610.
- *Actes municipals*, 1605-1610.
- *Actes municipals*, 1610-1634.
- *Actes municipals*, 1636-1673.
- *Actes municipals*, 1674-1693.
- *Actes municipals*, 1693-1710.
- *Actes municipals*, 1710-1741.

- *Cofradías, iglesias y conventos*, 1598-1866, doc. 15.
- *Documentos sobre los terrenos del convento de los PP. Carmelitas Descalzos*, 1764-1894, 6/6/4/23-G.
- Hospital, *Cuentas*, 1621-1823, 6/5/2/4.
- Hospital, *Documentos varios*, 1578-1865, 6/2/3/4.
- Prioral de Reus, Marquès de Tamarit, *Llibre de resolucions*, 1681-1720, 6/7/2/V.
- *Protocols*, Jaume Brocà, 1673-1674.

#### ***Arxiu Històric Comarcal de Tàrraga***

- *Llibre de Consells*, 1582-1611.
- *Llibre de Consells*, 1670-1683.
- *Llibre de Consells*, 1684-1698.
- *Llibre de l'obra de l'església*, 1672-1722, sign. 3639
- *Llibre de l'obra de l'església*, 1672, 1872, sign. 3640.
- *Reconstrucció de l'església i campanar*, 1672-1872.

#### ***Arxiu Històric Comarcal de les Terres de l'Ebre***

- *Provisions*, 1569-1592 i 1591-1592, caixa 11.305.
- *Provisions*, 1612-1613, caixa 11.306.
- *Provisions*, 1663-1664, caixa 11.313.

**Arxiu Històric Comarcal de Vilanova i la Geltrú**

- *Acords del Consell*, 1655-1710, sign. 13.
- *Acords del Consell*, 1725-1742, sign. 16.
- *Llibre de despeses i actes de la parròquia*, 1640-1803, sign. 2955.
- *Culte, Correspondència i varis*, 1804-1819, sign. 2959.
- *Protocols*, Francesc Roig, *Manual*, 1673.
- *Protocols*, Francesc Roig, *Manuale instumentorum receptorum*, 1669.
- *Protocols*, Francesc Roig, *Manuale instumentorum receptorum*, 1670.

**Arxiu Històric Municipal de La Selva del Camp**

- *Llibre de Determinació dels Consells*, 1585-1600.
- *Llibre de Determinació dels Consells*, 1648-1657.
- *Llibre de Determinació dels Consells*, 1657-1675.
- *Llibre de Determinació dels Consells*, 1685-1693.
- *Correspondència*, C-78, doc. 2034.

**Arxiu Històric de Protocols de Barcelona**

- Francesc Blanc, *Sextum decimum manuale sive prothocollum contractuum comunium*, lligall 6.
- Francesc Blanc, *Tercium decimum manuale*, 1611-1612, lligall 5.
- Pere Carbonell, *Vigesimus quartus liber comunis notularum*, 1619-1628, lligall 20.

- Pere Carbonell, *Vigesimum octavum manuale omnium contractuum*, 1626-1627, lligall 10.
- Jaume Corbera, *Primus concordiarum*, 1646-1685, lligall 6.
- Josep Bonaventura Fontana, *Primum librum testamentorum*, 1745-1755.
- Joan Parejà, *Duodecimus liber vendicionum*, 1604-1605.
- Francesc Pujó, *Nonum prothocollum*, 1591-1592, lligall 1.
- Rafael Riera, *Manual de concordies*, 1606-1620, lligall 25.
- Rafael Riera, *Manual de concordies*, 1621-1627, lligall 25.
- Rafael Riera, *Secundum librum testamentorum*, 1609-1638, lligall 20.
- Rafael Riera, *Decimum tertium librum vendicionum*, 1608-1631, lligall 19.
- Rafael Riera, *Decimum septimum librum vendicionum*, 1625-1633.
- Rafael Riera, *Vigesimum primum manuale*, 1626.
- Rafael Riera, *Vigesimum tertium librum vendicionum*, 1629-1633, lligall 23.
- Rafael Riera, *Llibre de vendes*, 1632-1637, lligall 22.
- Jaume Rondó, *Llibre de testaments*, 1638-1649, lligall 19.
- Antoni Roure, *Llibre tercer de concordies*, 1613-1622, lligall 19.
- Joan Soler Ferran, *Liber inventariorum et encantum*, 1599-1607, lligall 26.
- Joan Terés, *Decimus prothocollus, sive decimum manuale omnium instrumentorum*, 1601-1602, lligall 8.
- Sebastià Vilella, *Aprisiarum*, 1600-1614, lligall 2.

#### **Arxiu Històric de Tarragona**

- *Llibre del Consolat*, 1597-1598, caixa 50.
- *Llibre del Consolat*, 1600-1601, sign. 148.

- *Llibre del Consolat*, 1601-1602, sign. 149.
- *Llibre del Consolat*, 1613-1614, sign. 159.
- *Llibre del Consolat*, 1669-1676, sign. 196.
- *Llibre del Consolat*, 1684-1690, sign. 200.
- Protocols Tarragona, Damià Gili, caixa 9, sign. 13, man. 1577
- Protocols Tarragona, Francesc de Reverter, *Testaments*, 1582-1622.
- Protocols Tarragona, Francesc de Reverter, *Capitols matrimonials*, caixa 90, sign. 114.
- Protocols Tarragona, Bernat Gendre, caixa 58, sign. 80, man. 1588-1590.
- Protocols Reus, Pere Brocà, *Concordies*, 1674.
- Protocols Reus, Pere Brocà, *Manual*, 1674.
- Protocols Reus, Joan Garau, *Manualis decimus septimus*, 1672.

#### ***Arxiu Municipal de Lleida***

- *Llibre de concells*, 1586-1591.
- *Llibre de concells*, 1592-1599.

#### ***Arxiu Municipal de Mataró***

- *Acords municipals*, 1589-1596.
- *Acords municipals*, 1613-1685.

#### ***Arxiu Municipal de Vic***

- *Acords municipals*, 1638-1644, nº 17.
- *Acords municipals*, 1655-1663, nº 20.

- *Acords municipals*, 1663-1671, n° 21.
- *Acords municipals*, 1671-1681, n° 22.
- *Acords municipals*, 1691-1697, n° 25.

***Arxiu Parroquial de Torelló***

- *Llibres de l'obra: fàbrica del temple*, s. XVII, vol. 57.
- *Llibre de l'obra*, segles XVI, XVII, XVIII, ref. 112.

***Biblioteca Nacional (Madrid)***

- *Regla primitiva de los religiosos descalzos de nuestra Señora del Carmen*.

***Biblioteca Universitària de Barcelona***

- Ms. 30, *Sumari de les fundacions de Carmelites Descalços*.
- Ms. 214, *Ritual de los Carmelitas Descalzos de Barcelona*.
- Ms. 304, *Miscelanea*.
- Ms. 344-345, *Catálogo de los conventos O.C.D. de la Provincia*.
- Ms. 386, *Libro de óbitos de los religiosos*.
- Ms. 412, *Regla primitiva y Constituciones de la Provincia de los frayles Descalzos de la Orden de N<sup>a</sup> S<sup>a</sup> la Virgen del Monte Carmelo*, 1581.
- Ms. 434, *Comentarios sobre la Regla O.C.D.*
- Ms. 471 I, *Miscelanea referida a algunos religiosos de San José de Barcelona*.
- Ms. 511, *FRAY SEGISMUNDO DEL ESPÍRITU SANTO, Vida de fray Antonio de San Matías*.

- Ms. 517, FRAY FRANCISCO DE LA MADRE DE DIOS, *Vida del Venerable Padre Fray Pablo de Christo.*
- Ms. 753, *Miscelanea Historica.*
- Ms. 991, FRAY JUAN DE SAN JOSÉ, *Annales de los Carmelitas Descalços de la Provincia de San Iosef en el Principado de Cathaluña.*
- Ms. 992, FRAY SEGISMUNDO DEL ESPÍRITU SANTO, *Monumentos acerca de los sucesos pertenencientes a la provincia de los Carmelitas Descalzos de Cataluña, titulada de San Joseph.*
- Ms. 1008-1010, FRAY GASPAR VICENS (O.P.), *Miscelanea político-elesiástica*, 3 vols.
- Ms. 1113, FRAY FRANCISCO DEL SS<sup>o</sup> SACRAMENTO, *Breve exposicion de nuestra Regla Primitiva.*
- Ms. 1718, FRAY JOAQUÍN DE SAN ALBERTO, *Diario de notas.*
- Ms. 1755, FRAY SEGISMUNDO DEL ESPÍRITU SANTO, *Monumentos antiguos relativos a la historia de la Provincia de San Joseph de Carmelitas Descalzos de Cataluña.*
- Ms. 1956, *Miscelanea carmelitana.*

***Museu Arxiu de Santa Maria. Centre d'estudis locals de Mataró***

- *Libro de la fundacion y estado del Convento de Religiosos Descalzos de N<sup>a</sup> S<sup>a</sup> del Carmen de ésta Villa de Mataron con notas.*
- *Llibreta de Cobranças de la Renda de est Convent de Carmelitas Descalzos de Sant Joseph de Mataró que comensa per lo Mes de Octubre del Any 1739, Església 6, carmelites n<sup>o</sup> 2.*



**Fonts impreses**

- *Declaraciones autenticas de las leyes de los carmelitas descalzos de la Congregación de España y actas decretadas en sus capitulos generales, aprobadas, confirmadas y añadidas en el ultimo, que se celebrou en San Pedro de Pastrana en 9 de Mayo de 1772, imprès a Pamplona el 1774.*
- DIEGO DE JESÚS MARIA, Fray: *Desierto de Bolarque, yermo de carmelitas descalzos, y descripcion de los demas Desiertos de la Reforma*, Madrid 1651.
- FRANCISCO DE SANTA MARIA, Fray: *Apologia del tomo primero de la Historia General Profetica de la Orden de Nuestra Señora del Carmen*, Valencia 1643.
- FRANCISCO DE SANTA MARIA, Fray: *Reforma de los Descalzos de Nuestra Señora del Carmen*, Madrid 1655.
- FRANCISCO DE SANTA MARIA, Fray: *Reforma de los Descalzos de Nuestra Señora del Carmen de la primitiva observancia*, Madrid 1683.
- JOSÉPH DE SANTA TERESA, Fray: *Reforma de los Descalzos de Nuestra Señora del Carmen, de la primitiva observancia*, 4 vols., Madrid 1684.
- JUAN DE LA ANUNCIACIÓN, Fray: *Avisos religiosos que a los Descalzos de Nuestra Señora del Carmen escribe en Carta Pastoral su General*, Madrid 1698.
- MANUEL DE SAN JERÓNIMO, Fray: *Reforma de los Descalzos de Nuestra Señora del Carmen de la primitiva observancia*, 5 vols., Madrid 1706.
- *Regla primitiva y Constituciones de los Religiosos Descalzos de la Orden de Nuestra Señora del Carmen del Monte Carmelo de la Congregación de España*, Uclés 1623.
- *Regla primitiva y Constituciones de los religiosos descalzos de la Orden de la Bienaventurada Virgen Maria de el Monte Carmelo, de la primitiva observancia, de la Congregación de España*, Madrid 1736.



## **V. BIBLIOGRAFIA**



- ADROHER, Lluís (*et alt.*): *Girona i els seus barris*, Ajuntament de Girona, Girona 1983.
- AGUADO, José: “Templos de Madrid. Parroquia de San José”, *Revista Cisneros*, 48, 1974, pp. 80-83.
- AGUILLÓ, J.: *Los institutos religiosos*, Barcelona 1891.
- AINAUD DE LASARTE, Joan: *Cataluña. El Renacimiento, el Barroco y el Neoclásico*, vol. II, “Tierras de España”, Fundación Juan March, Noguer, Barcelona 1978.
- AINAUD DE LASARTE, Joan: “El Barroc català”, *El Barroc català. Actes de les jornades*, Girona 17-19 de desembre de 1987, Quaderns Crema, Barcelona.
- AINAUD, Joan; GUDIOL, José; VERRIÉ, F.P.: *La ciudad de Barcelona*, “Catálogo monumental de España”, CSIC, Madrid 1947.
- ALBERTO DE LA VIRGEN DEL CARMEN, Fray: *Historia de la Reforma Teresiana (1562-1962)*, Editorial de Espiritualidad, Madrid 1968.
- ALCOLEA GIL, Santiago: “Arquitectura del Renaixement i del Barroc”, *Art català. Estat de la Qüestió*, Diputació de Barcelona, Barcelona 1984, pp. 239-251.
- ALEJO DE LA VIRGEN DEL CARMEN: *Breve resumen histórico de la restauración de la provincia carmelitana de San José de Cataluña*, Palma de Mallorca 1939.
- ALMERICH, Lluís: *La Rambla de Barcelona. Su historia urbana y sentimental*, Millà, Barcelona 1945.
- ALSINA i GEBELLÍ, Josep: *El convent de Sant Francesc de Reus (1488-1835)*, Associació d'Estudis Reusencs, Reus 1985.
- ÁLVAREZ, Tomás: *Santa Teresa y la Iglesia*, El Monte Carmelo, Burgos 1980.
- ÁLVAREZ VÁZQUEZ, José Antonio: “Financiación de las fundaciones teresianas”, *Actas del Congreso Internacional Teresiano*, 4-7 Octubre 1982, Salamanca 1984, vol. I, pp. 249-285.

- AMAT i DE CORTADA, Rafael d' (BARÓ DE MALDÀ): *Viatge a Maldà i anada a Montserrat*, Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1986.
- AMAT i DE CORTADA, Rafael d' (BARÓ DE MALDÀ): *Exili de Barcelona i viatge a Vic (1808)*, edició a cura de Vicenç Pascual i Rodríguez i Carme Rubió i Larramona, Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1991.
- ANASTASIO DEL SANTISSIMO ROSARIO, Fray: "L'Eremitismo della Reforma Carmelitana", *Ephemerides Carmeliticae*, II, 1948, pp. 245-262.
- ANGUERA, Pere: *Hospital de Sant Joan de Reus 1240-1990*, Reus 1990.
- ARAMBURU-ZABALA HIGUERA, Miguel Ángel: "El problema del clasicismo en la arquitectura española de la segunda mitad del siglo XVI", *Actas de las Jornadas Nacionales sobre el Renacimiento español. Príncipe de Viana*, LII, 1991, pp. 119-127.
- ARCO, Luís del: *Guía artística y monumental de Tarragona y su provincia*, Tarragona 1912.
- ARNALL JUAN, M. Josefa: "Aportación de los carmelitas descalzos a la cultura catalana", *El Carmelo Teresiano en Cataluña 1586-1986*, extracte de la revista *Monte Carmelo*, Burgos 1986, pp. 55-108.
- AVINYÓ ANDREU, Joan: *Història de Cubelles*, Ajuntament de Cubelles –Institut d'Estudis Penedesencs, Barcelona 1993.
- AZNAR i SOLÉ, Josep: *Història de Balaguer*, Balaguer 1981.
- BADA, Joan: *Situació religiosa de Barcelona en el segle XVI*, Balmes, Barcelona 1970.
- BARRAQUER i ROVIRALTA, Gaietà: *Las Casas de religiosos en Cataluña durante el primer tercio del siglo XIX*, Barcelona 1906.
- BARRIENTOS, Alberto (dir.): *Introducción a la lectura de Santa Teresa*, Editorial de Espiritualidad, Madrid 1978.

- BARRIO MOYA, José Luís: “El arquitecto fray Alberto de la Madre de Dios y el convento de Carmelitas Descalzas en Cuenca”, *Monte Carmelo*, 99, 1991, pp. 27-50.
- BASILI DE RUBÍ: *Un segle de vida caputxina a Catalunya 1564-1664*, Caputxins de Sarri . Barcelona 1978.
- BASSEGODA i HUGAS, Bonaventura; MARTINELL TAXONERA, Maria: *Bibliografia de Cèsar Martinell i Brunet (1888-1973)*, Barcelona 1990.
- BATTISTI, Eugenio: *L’antirinascimento*, Feltrinelli Editore, Milano 1962.
- BATTISTI, Eugenio: *Renacimiento y Barroco*, C tedra, Madrid 1990.
- BAYERRI i BERTOMEU, Enrique: *Historia de Tortosa y su comarca*, 8 vols., Tortosa 1959.
- BEGUER PINYOL, Manuel: *El Real Monasterio de Santa María de la Ràpita*, Tortosa 1948.
- BEGUER PINYOL, Manuel: *El valle de Cardó*, Tortosa 1948.
- BEGUER PINYOL, Manuel: *Llinatges tortosins*, Dertosa, Tortosa 1980.
- BEK, Lise: *Towards Paradise on Earth. Modern Space Conception in Architecture, a Creation of Renaissance Humanism*, Odense University Press 1980.
- BELTRAN I LARROYA, Gabriel (GABRIEL DE LA CRUZ, O.C.D.): “Elecciones hechas en los primeros capítulos de la reforma teresiana (1581-1622 y 1634)”, *Monte Carmelo*, tiratge apart, pp. 241- 278 (s.d.).
- BELTRAN i LARROYA, Gabriel (GABRIEL DE LA CRUZ, O.C.D.): “Escritores carmelitas descalzos de la Provincia de San José de Cataluña”, *Monte Carmelo*, 60, 1952, pp. 69-86.
- BELTRAN i LARROYA, Gabriel: “Carmelites Descalços de Mataró (1588-1835)”, *Fulls del Museu Arxiu de Santa Maria*, 14, juliol 1982.

- BELTRAN i LARROYA, Gabriel: “Un condiscípulo de Gracián: Juan de Jesús (Roca) en el libro de protocolo del Colegio de Baeza: 1582-1585”, *Monte Carmelo*, 91, 1983, pp. 451-480.
- BELTRAN i LARROYA, Gabriel: *Sintesi històrica dels carmelites descalços a Catalunya i Balears (1586-1939)*, Barcelona 1986.
- BELTRAN i LARROYA, Gabriel: *Fuentes históricas de la Provincia O.C.D. de San José (Cataluña i Balears)*, Monumenta Historica Carmeli Teresiani, Roma 1986.
- BELTRAN i LARROYA, Gabriel: “Juan de Jesús Roca (1544-1614), primer carmelita descalzo catalán”, *El Carmelo Teresiano en Cataluña 1586-1986*, extracte de la revista *Monte Carmelo*, Burgos 1986, pp. 7-54.
- BELTRAN i LARROYA, Gabriel: *Carmelitas Descalzas de Cataluña y Balears*, Roma 1990.
- BELTRAN i LARROYA, Gabriel: “Jeroni de l’Assumpció Remolins i Costa (1571-1656)”, *Miscel·lània “Les Terres de Lleida al s. XVI”*, Institut d’Estudis Ilerdencs, Lleida 1995, pp. 49-71.
- BENNASSAR, Bartolomé: “Medina del Campo: Un exemple des structures urbaines de l’Espagne au XVIe siècle”, *Revue d’Histoire Economique et Sociale*, 4, 1961, pp. 474-495.
- BENNASSAR, Bartolomé: *La España del Siglo de Oro*, Crítica, Barcelona 1983.
- BENEDETTI, Sandro: *Fuori dal Classicismo*, Multigrafica Editrice, Roma 1984.
- BENITO, Fernando; BÉRCHEZ, Joaquín: *Presència del Renaixement a València*, Conselleria de Cultura de la Generalitat Valenciana, València 1982.
- BERGA ROSSELL, R.; MAYMÓ, F.: *Notes històriques sobre les Santes Espines de Tàrraga*, Tàrraga 1965.
- BEVAN, Bernard: *Historia de la arquitectura española*, Juventud, Barcelona 1950.



- BIALOSTOCKI, Jan: *Estilo e iconografía. Contribución a una ciencia de las artes*, Barral Editores, Barcelona 1973.
- BILINKOFF, Jodi Ellen: *The Avila of St. Teresa; Religious Reform and Urban Development, 1480-1620*, Princeton University, 1983.
- BILINKOFF, Jodi Ellen: *Ávila de Santa Teresa. La reforma religiosa en una ciudad del siglo XVI*, Editorial de Espiritualidad, Madrid 1993.
- BISBAL i SENDRA, Maria Antònia; MIRET i SOLÉ, Maria Teresa: *Diccionari biogràfic d'igualadins*, Fundació Salvador Vives i Casajuana, Barcelona 1986.
- BLANCH ILLA, N.: *Gerona historico-monumental*, P. Torres, Girona 1853.
- BOFARULL i BROCÀ, Andrés de: *Anales históricos de Reus desde su fundación hasta nuestros días*, 2 vols., Asociación de Estudios Reusenses, Reus 1959-1961.
- BONET CORREA, Antonio: *Iglesias madrileñas del siglo XVII*, Instituto Diego Velázquez, CSIC, Madrid 1961.
- BORRÀS, Luís: *Efemérides religiosas del Obispado de Lérida*, Lleida 1911.
- BOSCH i BALLBONA, Joan: *Els tallers d'escultura al Bages del segle XVII*, Obra Cultura Caixa de Manresa, Manresa 1990.
- BOSCH i BALLBONA, Joan: *Els Agustí Pujol i l'escultura a la Catalunya del seu temps*, Tesi doctoral, Departament d'Història de l'Art, Facultat de Geografia i Història, Universitat de Barcelona, 1994.
- BRAUDEL, Fernand: *El Mediterráneo y el mundo mediterráneo en la época de Felipe II*, 2 vols., Fondo de Cultura Económica, México 1993.
- BRAUNFELS, Wolfgang: *Arquitectura monacal de Occidente*, Barral, Barcelona 1975.
- BRAUNFELS, Wolfgang: *Urbanismo occidental*, Alianza Forma, Madrid 1987.

- BRUNO DE SAN JOSÉ, Fray: “Arquitectura Hispano-Carmelitana”, *Monte Carmelo*, 51-52, 1947-1948, pp. 123-129.
- BUENDÍA, Rogelio: “El barroco y su ámbito”, *Boletín del Museo e Instituto ‘Camón Aznar’*, vol. XXVI, 1986, pp. 5-12.
- BUENDÍA, Rogelio: *Navarra*, “Tierras de España”, Noguer, Barcelona 1988.
- BUSQUETS DALMAU, Joan: *La Catalunya del Barroc vista des de Girona. La crònica de Jeroni de Real (1626-1683)*, 2 vols., Publicacions de l’Abadia de Montserrat 1994.
- BUSQUETS, Joan; SIMON, Antoni: *Girona al segle XVII*, Ajuntament i Diputació de Girona, Girona 1993.
- BUSTAMANTE GARCÍA, Agustín: “Los artífices del Real Convento de la Encarnación de Madrid”, *Boletín del Seminario de Estudios de Arte y Arqueología*, XL-XLI, 1975, pp. 369-386.
- BUSTAMANTE GARCÍA, Agustín: “En torno a Juan de Herrera y la arquitectura”, *Boletín del Seminario de Estudios de Arte y Arqueología*, XLII, 1976, pp. 227-250.
- BUSTAMANTE GARCÍA, Agustín: “En torno al clasicismo. Palladio en Valladolid”, *Archivo Español de Arte*, 205, 1979, pp. 35-54.
- BUSTAMANTE GARCÍA, Agustín: *La arquitectura clasicista del foco vallisoletano (1561-1640)*, Institución Cultural Simancas, Valladolid 1983.
- BUSTAMANTE GARCÍA, Agustín: “Juan de Herrera, El Escorial y la catedral de Valladolid”, *Tiempo y espacio en el arte. Homenaje al profesor Antonio Bonet Correa*, Complutense, Madrid 1994, pp. 415-432.
- BUSTAMANTE GARCÍA, Agustín; MARÍAS, Fernando: “Il Palladianesimo in Spagna”, *Bollettino del Centro Internazionale di Studi di Architettura Andrea Palladio*, XXII, 1980, pp. 95-109.
- BUSTAMANTE GARCÍA, Agustín; MARÍAS, Fernando: “La catedral de Granada y la

*Bibliografía*

introducción de la cúpula en la España del Renacimiento”, *Boletín del Museo e Instituto “Camón Aznar”*, VIII, 1982, pp. 103-115.

- BUSTAMANTE GARCÍA, Agustín; MARÍAS, Fernando: “La révolution classique: de Vitruve à l’Escorial”, *Revue de l’Art*, 70, 1985, pp. 29-40.
- CAAMAÑO, Jesús Maria: “Aspectos del Manierismo hispánico”, *España en las crisis del arte europeo*, Instituto “Diego Velázquez”, Madrid 1968, pp. 141-147.
- CALZADA, Andrés: *Historia de la arquitectura española*, Labor, Barcelona 1933.
- CÁMARA MUÑOZ, Alicia: “Pasadizos del Siglo de Oro: la arquitectura del símbolo”, *Revista de Occidente*, 73, 1987, pp. 97-108.
- CÁMARA MUÑOZ, Alicia: *Arquitectura y sociedad en el Siglo de Oro*, El Arquero, Madrid 1990.
- CAMÓN AZNAR, José: “La arquitectura española en tiempo de Lope de Vega”, *Cruz y Raya*, 25, abril 1935, pp. 53-90.
- CAMÓN AZNAR, José: “El estilo trentino”, *Revista de Ideas Estéticas*, 12, 1945, pp. 429-442.
- CAMÓN AZNAR, José: “Santa Teresa en la estética de su tiempo”, *Santa Teresa y su tiempo*, Catàleg de l’exposició, Madrid 1970.
- CAMÓN AZNAR, José: “Artes y letras en Santa Teresa de Jesús”, *Arte y pensamiento en San Juan de la Cruz*, Biblioteca de Autores Cristianos, Madrid 1972 (reeditat a *Boletín del Museo e Instituto “Camón Aznar”*, vol. X, 1982, pp. 105-117).
- CAMÓN AZNAR, José: *La arquitectura y la orfebrería españolas del siglo XVI*, “Summa Artis”, vol. XVII, Espasa Calpe, Madrid 1982.
- CANO DE GARDOQUI Y GARCÍA, José Luis: “El protagonismo de Felipe II en la implantación del estilo clasicista en la arquitectura renacentista española: el Monasterio de El Escorial”, *Actas de las Jornadas Nacionales sobre el Renacimiento español, Príncipe de Viana*, LII, 1991, pp. 139-144.
- CANO NAVAS, María Luisa: *El convento de San José del Carmen de Sevilla*, Publicaciones de la Universidad de Sevilla, Serie Filosofía y Letras, 76, 1984.

- CAPDEVILA, Sanç: *El convent de Sant Llorenç*, Tarragona 1928.
- CAPDEVILA, Sanç: *Tarragona*, Tarragona 1929.
- CAPDEVILA, Sanç: *La Seu de Tarragona*, Barcelona 1935.
- CARBONELL i BUADES, Marià: *L'Escola del Camp de Tarragona en l'arquitectura del segle XVI a Catalunya*, Institut d'Estudis Tarraconenses Ramon Berenguer IV, Tarragona 1986.
- CARBONELL i BUADES, Marià: *L'arquitectura classicista a Catalunya (1545-1659)*, Tesi Doctoral, Departament d'Història de l'Art, Facultat de Geografia i Història, Universitat de Barcelona 1989.
- CARO BAROJA, Julio: *Las formas complejas de la vida religiosa. Religión, sociedad y carácter en la España de los siglos XVI y XVII*, Akal, Madrid 1978.
- CARRERAS i CANDI, Francesc: *Geografia General de Catalunya. Barcelona*, vol. IV, Barcelona II, Edicions Catalanes S.A., Barcelona 1980.
- CARRIÓN, María M.: *Arquitectura y cuerpo en la figura autorial de Teresa de Jesús*, Anthropos, Barcelona 1994.
- CASASAYAS i GUILLEM, Francina: "El desaparegut convent de Sant Josep de Carmelites Descalços a Barcelona. Obres i transformacions arquitectòniques", *D'Art*, 12, març 1986, Departament d'Història de l'Art, Facultat de Geografia i Història, Universitat de Barcelona, pp. 299-305.
- CASTELLANO i TRESSERRA, Anna: "Història del castell de Cubelles. Les relacions entre els senyors i la vila", *Quaderns científics i tècnics de restauració monumental*, 10, 1998, Diputació de Barcelona, Àrea de Cooperació Servei del Patrimoni Arquitectònic Local, pp. 89-133.
- CATALÀ i ROCA, Pere (coord.): *Els castells catalans*, 6 vols., Rafael Dalmau editor, Barcelona 1990.

*Catàleg de monuments i conjunts històrico-artístics de Catalunya*, Direcció General del Patrimoni Cultural, Servei del Patrimoni Arquitectònic de Catalunya, Generalitat de Catalunya, Barcelona 1990.

*Catálogo de monumentos y conjuntos de la Comunidad Valenciana*, 2 vols., Conselleria de Cultura, Educación y Ciencia de la Generalidad Valenciana, Valencia 1983.

CAVALLER, J.V.: "A la memoria de un convento", *Noulas*, 108, enero 1978.

CERVERA VERA, Luis: *Complejo arquitectónico del Monasterio de San José en Ávila*, Ministerio de Cultura, Madrid 1982.

CERVERA VERA, Luis: "Las obras y trabajos de Francisco de Mora en Ávila", *Archivo Español de Arte*, 240, 1987, pp. 401-417.

CERVERA VERA, Luís: *El arquitecto Francisco de Mora y Santa Teresa de Jesús*, Asociación de Escritores y Artistas, Madrid 1990.

CHECA, Jorge: *Gracián y la imaginación arquitectónica: espacio y alegoría de la Edad Media al Barroco*, Scripta Humanistica, Potomac 1986.

CHORPENNING, Joseph F.: "The Monastery, Paradise, and the Castle: Literary Images and Spiritual Development in St. Teresa of Ávila", *Bulletin of Hispanic Studies*, LXII, 1985, pp. 245-257.

CHRISTIAN, William A. Jr.: *Religiosidad local en la España de Felipe II*, Nerea, Madrid 1982.

CHUECA GOITIA, Fernando: "Desgracia y triunfo del barroco", *Revista de la Universidad de Madrid*, 42-43, 1962, pp. 249-293.

CHUECA GOITIA, Fernando: "El protobarroco andaluz. Interpretación y síntesis", *Archivo Español de Arte*, 166, 1969, pp. 139-153.

CHUECA GOITIA, Fernando: *Invariantes castizos de la arquitectura española*, Seminarios y Ediciones, Madrid 1971.

- CHUECA GOITIA, Fernando: "El estilo clásico. 1564-1599", *Arquitectura del Renacimiento en España, 1488-1599*, Madrid 1989.
- CIRÍA y NASARRE, Higinio: *Santa Teresa y Felipe II*, Madrid 1900.
- CIRICI, Alexandre: *L'arquitectura catalana*, Teide, Barcelona 1975.
- COLL, J.: *Crónica de la provincia franciscana de Cataluña*, Cisneros, Madrid 1981.
- CRUZ, Anne; PERRY, Mary Elizabeth (ed.): *Culture and Control in Counter-Reformation Spain*, Hispanic Issues, vol. 7, University of Minnesota Press, Minneapolis 1992.
- CUNNINGHAME GRAHAM, Gabriela: *Santa Teresa. Su vida y su época*, Revista de Occidente, Madrid 1927.
- CURET, Francesc: *Visions barcelonines 1760-1860*, 10 vols., Dalmau i Jover, Barcelona 1952-1958.
- DD.AA.: *El Barroc català*, Actes de les jornades celebrades a Girona, 17-19 de desembre de 1987, Quaderns Crema, Barcelona 1989.
- DD.AA.: *Los siglos del Barroco*, Akal, Madrid 1997.
- DEFOURNEAUX, Marcelin: *La vida cotidiana en España en el siglo de Oro*, Hachette, Buenos Aires 1964.
- DEJOB, Charles: *De l'influence du Concile de Trente sur la Littérature et les Beaux-Arts chez les peuples catholiques*, Paris 1884.
- DELEITO Y PIÑUELA, José: *La vida religiosa bajo el cuarto Felipe*, Espasa Calpe, Madrid 1952.
- DELUMEAU, Jean: *El catolicismo de Lutero a Voltaire*, Labor, Barcelona 1973.
- DE MARI, Niccolò: "L'architettura dei Carmelitani Scalzi e i complessi genovesi di Santa Anna, Santa Maria della Sanità e San Carlo", *Niccolò Dona. Itinerari economici, culturali, religiosi nei secoli XVI-XVII tra Spagna, Genova e l'Europa*, Institutum Historicum Teresianum, Roma 1996, pp. 357-388.

- DOMINGO BLAY, Josep M.: *La Prioral de Sant Pere*, Delegació de Cultura de l'Excm. Ajuntament de Reus, Reus 1977.
- DURAN i SANPERE, Agustí: "Visita a la catedral. Jornada undécima: La Capilla del Santísimo Sacramento", *Barcelona Divulgación Histórica*, 1947, pp. 57-62.
- EFRÉN DE LA MADRE DE DIOS: "El ideal de Santa Teresa en la fundación de San José", *Carmelus*, 10, 1963, pp. 206-230.
- EFRÉN DE LA MADRE DE DIOS: "Santa Teresa y Felipe II", *El Escorial 1563-1963, IV Centenario de la fundación del Monasterio de San Lorenzo de El Escorial*, Patrimonio Nacional, Madrid 1963, pp. 417-437.
- EFRÉN DE LA MADRE DE DIOS; STEGGINK, Otger: *Tiempo y vida de Santa Teresa*, Católica, Madrid 1977.
- EGIDO, Aurora: "La configuración alegórica del 'Castillo interior'", *Boletín del Museo e Instituto Camón Aznar*, 10, 1983, pp. 69-93.
- EGIDO, Teófanos: "The Historical Setting of Saint Teresa's Life", *Carmelite Studies*, I, 1980, pp. 122-182.
- EGIDO, Teófanos, "Ambiente histórico", *Introducción a la lectura de Santa Teresa*.
- EGIDO, Teófanos: "El tratamiento historiográfico de Santa Teresa", *Revista de Espiritualidad*, 40, 1981, pp. 171-189.
- EGIDO, Teófanos: "La crítica social en la reformadora carmelitana", *El País*, 15 d'octubre de 1981, p. 27.
- EGIDO, Teófanos: "Santa Teresa y su circunstancia histórica", *Revista de Espiritualidad*, 41, 1982, pp. 9-27.
- EGIDO, Teófanos: "Presencia de la religiosidad popular en Santa Teresa", *Actas del Congreso Internacional Teresiano*, 2 vols., 4-7 octubre 1982, edición dirigida por Teófanos Egido Martínez, Víctor García de la Concha y Olegario González de Cardedal, Salamanca 1983, pp. 197-227.



- EGIDO, Teófanos: “The Economic Concerns of Madre Teresa”, *Carmelite Studies*, 4, 1987, pp. 151-172.
- ELLIOTT, John H.: *Poder y sociedad en la España de los Austrias*, Alianza Editorial, Barcelona 1982.
- EMIGDIO DE LA SAGRADA FAMILIA, Fray: “Arte y artistas del Carmelo español”, *Monte Carmelo*, 1948, pp. 129-169.
- ESTEVE i PERENDREU, Francesc: “Capella de les Beneïdes Ànimes del Purgatori (segle XVII)”, *Congrés de la Seu Vella de Lleida. Actes*, 6-9 març 1991, Ajuntament de Lleida, 1991, pp. 329-334.
- EULOGIO DE LA VIRGEN DEL CARMEN, O.C.D.: “Los Santos Desiertos carmelitanos en España”, *España eremítica*, Actas de la VI Semana de Estudios Monásticos, Abadía de San Salvador de Leyre, 15-20 septiembre de 1963, pp. 587-632.
- FELIPE DE LA VIRGEN DEL CARMEN: *La Soledad Fecunda. Santos Desiertos de carmelitas descalzos*, Editorial de Espiritualidad, Madrid 1961.
- FÉLIX MATEO DE SAN JOSÉ, Fray: “Canon arquitectónico en la legislación carmelitana”, *Monte Carmelo*, 1948, pp. 117-122.
- FERNÁNDEZ ÁLVAREZ, Manuel: “El entorno social de Santa Teresa”, *Actas del Congreso Internacional Teresiano*, Salamanca 1982, pp. 91-101.
- FERNÁNDEZ ÁLVAREZ, Manuel: “El entorno histórico de Santa Teresa”, *Studia Zamorensia*, 3, 1982, pp. 37-46.
- FERNÁNDEZ ÁLVAREZ, Manuel: *La sociedad española en el Siglo de Oro*, Gredos, Madrid 1989.
- FERNÁNDEZ ÁLVAREZ, Manuel: *Poder y sociedad en la España del Quinientos*, Alianza Editorial, Madrid 1995.

- FERNÁNDEZ GRACIA, Ricardo; ECHEVERRIA GOÑI, Pedro Luis: “El convento e iglesia de los Carmelitas Descalzos de Pamplona. Arquitectura”, *Príncipe de Viana*, 164, setembre-desembre 1981, pp. 787-818.
- FERNÁNDEZ GRACIA, Ricardo; ECHEVARRIA GOÑI, Pedro Luis: “Aportación de los Carmelitas Descalzos a la Historia del Arte Navarro. Tracistas y Arquitectos de la Orden”, *Santa Teresa en Navarra. En el IV Centenario de su muerte*, Villafranca de Navarra 1982.
- FERNÁNDEZ y DOMINGO, Daniel: *Anales o Historia de Tortosa*, Barcelona 1867.
- FERRER i CLARIANA, Lluís: *Santa Maria de Mataró. La Parròquia, El temple*, 2 vols., Museu i Arxiu Històric Arxiprestal, Mataró 1968.
- FERRER i SOLER, A.: “El campanario de la iglesia arciprestal de Villanueva y Geltrú”, *Boletín de la Biblioteca Museo Balaguer*, Vilanova i la Geltrú, 1953, pp. 5-11.
- FIGUEROLA ROTGER, Pere Jordi; MARTÍ BONET, Josep M.: *Betlem. Quatre segles a la Rambla de Barcelona*, Generalitat de Catalunya, Departament de Cultura, Barcelona 1993.
- FIGUEROLA ROTGER, Pere Jordi; MARTÍ BONET, Josep M.: *La Rambla. Els seus convents. La seva història . Catàleg Monumental de l'Arquebisbat de Barcelona. Barcelona*, vol. VI/2, Arxiu Diocesà de Barcelona, Barcelona 1995.
- FLORISOONE, Michel: “Estética de Santa Teresa”, *Revista de Espiritualidad*, 87-89, 1963, pp. 482-488.
- FLUVIÀ, Armand de: “El ‘Pacte de Joia’, un curiós precedent de les apostes d’avui en la Barcelona del segle XVI”, *Cuadernos de Historia económica de Cataluña*, XII, 1974, pp. 49-76.
- FORT i COGUL, Eufemià: *El convent de Sant Rafael, de carmelites descalços, de la Selva del Camp*, Analecta Selvatana, La Selva del Camp 1959.

- FORT i COGUL, Eufemià: “El eremitismo en la diócesis Tarraconense”, *España eremítica*, 1970, pp. 78-134.
- FORTUNATUS A IESU, PP.; BEDA A SS. TRINITATE (ed.): *Constitutiones Carmelitarum Discalceatorum 1567-1600*, Teresianum, Roma 1968.
- FRANCISCO DEL NIÑO JESÚS, O.C.D.: “El Desierto en el Carmen Descalzo”, *Revista de Espiritualidad*, 52, 1954, pp. 347-368.
- FRANKL, Paul: *Principios fundamentales de la Historia de la Arquitectura*, Gustavo Gili, Barcelona 1981.
- GABRIEL, Pere (dir.): *Renaixement i Barroc. Segles XVI-XVII*, “Història de la cultura catalana”, vol. II, Edicions 62, Barcelona 1997.
- GABRIEL DEL ESTAL, Fray, O.S.A.: “La Iglesia, Trento y El Escorial”, *El Escorial 1563-1963*, IV Centenario de la fundación del Monasterio de San Lorenzo el Real, vol. I, Patrimonio Nacional, Madrid 1963, pp. 467-527.
- GALASSI PALUZZI, C.: “La Compañía de Jesús y el Barroco”, *Revista de la Universidad de Madrid*, vol. XI, 41, 1962, pp. 565-584.
- GARCÍA i ESPUCHE, Albert; GUARDIA i BASSOLS, Manuel: *La construcció d’una ciutat: Mataró 1500-1900*, Patronat Municipal de Cultura de Mataró, Alta Fulla, Mataró 1989.
- GARCÍA i ESPUCHE, Albert: *Un siglo decisivo. Barcelona y Catalunya, 1550-1640*, Alianza Editorial, Madrid 1998.
- GARCÍA GUTIÉRREZ, Pedro; MARTÍNEZ CARBAJO, Agustín: *Iglesias de Madrid*, Lavapiés, Madrid 1994.
- GARCÍA HINAREJOS, Dolores: “Las ideas arquitectónicas de Santa Teresa de Jesús”, *I Congreso Internacional del Monacato Femenino en España, Portugal y América (1492-1992)*, vol. II, Universidad de León, León 1992, pp. 249-257.

- GARCÍA HINAREJOS, Dolores: “La arquitectura de los carmelitas descalzos del siglo XVII en Valencia”, *Actas del Primer Congreso de Historia del Arte Valenciano*, Mayo 1992, Generalitat Valenciana, Valencia 1993, pp. 249-259.
- GARCÍA HINAREJOS, Dolores: “El convento del Carmen de Orihuela y los informes y juicios para la reparación de los defectos de fábrica de su iglesia”, *Actas del X Congreso del CEHA. Los clasicismos en el Arte Español*, Madrid 27-30 de septiembre de 1994, Departamento de Historia del Arte, UNED, Madrid 1994, pp. 507-514.
- GARCÍA MORALES, M<sup>a</sup> Victoria: *La figura del arquitecto en el siglo XVII*, UNED, Madrid 1991.
- GARCÍA ORO, José: “Conventualismo y observancia. La Reforma de las órdenes religiosas en los siglos XV y XVI”, *Historia de la Iglesia en España. La Iglesia en la España de los siglos XV y XVI*, vol. III-1º, Biblioteca de Autores Cristianos, Madrid 1979.
- GARCÍA ORO, José: “Reformas y Observancias: crisis y renovación de la vida religiosa española durante el Renacimiento”, *Revista de Espiritualidad*, 40, 1981, pp. 191-213.
- GARCÍA ORO, José: “La vida monástica femenina en la España de Santa Teresa”, *Actas del Congreso Internacional Teresiano*, vol. I, Salamanca 1983, pp. 331-349.
- GARCÍA Y ORTIZ DE TARANCO, Felipe M<sup>a</sup>: “Santa Teresa en la crisis del Renacimiento”, *Santa Teresa en el IV centenario de la reforma carmelitana*, Universidad de Barcelona, Barcelona 1963, pp. 97-113.
- GARCÍA VILLOSLADA, Ricardo: “Santa Teresa de Jesús y la Contrarreforma Católica”, *Carmelus*, 10, 1963, pp. 231-262.
- GARÍ i SIUMELL, José Antonio: *Descripción è historia de la villa de Villanueva y Geltrú*, Vilanova 1963 (primera edició 1860).
- GARÍN Y ORTIZ DE TARANCO, Felipe M<sup>a</sup>: *Catálogo Monumental de la Provincia de Valencia*, Caja de Ahorros de Valencia, Valencia 1986.

- GARCÍA VILLOSLADA, Ricardo: “Santa Teresa de Jesús y la Contrarreforma católica”, *Carmelus*, 10, 1963.
- GARCÍA-VILLOSLADA, Ricardo: *Historia de la Iglesia en España. La Iglesia en la España de los siglos XVII y XVIII*, Biblioteca de Autores Cristianos, Madrid 1979.
- GARRIDO, Pablo M. (O.C.): *Santa Teresa, San Juan de la Cruz y los Carmelitas españoles*, Universidad Pontificia de Salamanca, Madrid 1982.
- GARRIDO, Pablo M. (O.C.): *El solar carmelitano de San Juan de la Cruz. La antigua provincia de Castilla (1416-1836)*, Biblioteca de Autores Cristianos, Madrid 1996.
- GARRIGA i RIERA, Joaquim: “El Renaixement, orígens i influències (segles XVI-XVII)”, *L'Arquitectura en la història de Catalunya*, Caixa de Catalunya, Barcelona 1987, pp. 153-196.
- GARRIGA i RIERA, Joaquim: “Continuidad tipológica en la arquitectura religiosa del siglo XVI en Cataluña”, *Arte Gótico Postmedieval*, C.E.H.A., Segovia 7-8 junio de 1985, Caja de Ahorros de Segovia, Segovia 1987, pp. 133-139.
- GARRIGA i RIERA, Joaquim: *L'època del Renaixement, s. XVI*, “Història de l'Art Català”, vol. IV, Edicions 62, Barcelona 1986.
- GARRUT, Josep M.: “Planificación de la Historia de Barcelona en los siglos XVI y XVII”, *Cuadernos de Arqueología e Historia de la ciudad*, Museu d'Història de la Ciutat, Barcelona 1962, pp. 129-138.
- GAYA NUÑO, Juan Antonio: *Madrid monumental*, “Los monumentos cardinales de España”, VI, Plus Ultra (s.d.).
- GIMÉNEZ CATALÁN, Manuel: *Apuntes para la Historia de Balaguer*, Lleida 1912.
- GIMÉNEZ SOLER, A.: *Las alteraciones de Aragón en tiempo de Felipe II*, Biblioteca de Autores Aragoneses, Ediciones Aragonesas, Zaragoza 1916.
- GIRBAL, Enrique Claudio: *Guía-Cicerona de la inmortal Gerona*, Girona 1866.

- GÓMEZ-MORENO CALERA, José Manuel: *La arquitectura religiosa granadina en la crisis del Renacimiento (1560-1650)*. Diócesis de Granada y Guadix-Baza, Universidad de Granada- Excma. Diputación Provincial de Granada, Granada 1989.
- GONZÁLEZ Y GONZÁLEZ, Nicolás: *El Monasterio de la Encarnación de Ávila*, 2 vols., Caja Central de Ahorros y Préstamos de Ávila, Ávila, 1976-1977.
- GONZÁLEZ MORENO-NAVARRO, Antoni: “Restauració i reutilització del Castell de Cubelles”, *Quaderns científics i tècnics de restauració monumental*, 10, 1998, Diputació de Barcelona, Àrea de Cooperació Servei del Patrimoni Arquitectònic Local, pp. 37-40.
- GORT i JUANPERE, Ezequiel: *Conèixer Sant Pere*, Àrea de Cultura de l’Ajuntament de Reus, Reus 1985.
- GRAS i ELIAS, Francesc: *Historia de los lugares, villas y ciudades de la Provincia de Tarragona*, Barcelona 1907.
- GRAU, Ramon; LÓPEZ GUALLAR, Marina: “L’urbanisme de la Il·lustració a Barcelona: el memorial de Francesc Canals (4 de maig de 1786)”, *Pedralbes*, 5, 1985, pp. 59-79.
- GREGORIO M<sup>a</sup> DE SANTA TERESITA, Fray: “El arte en los Carmelitas Descalzos”, *Monte Carmelo*, L, 1946, pp. 51-64.
- GREGORIO M<sup>a</sup> DE SANTA TERESITA, Fray: “El arte en los carmelitas (nuevos datos)”, *Monte Carmelo*, 1947, pp. 55-63.
- GUDIOL i CUNILL, Josep: *Arqueologia Sagrada*, Vic 1902.
- GUTIÉRREZ, Ramón; VIÑUALES, Graciela M<sup>a</sup>: “La fortuna del Palladio in Spagna”, *Bollettino del Centro Internazionale di Studi di Architettura Andrea Palladio*, XIII, 1971, pp. 320-329.
- GUTIÉRREZ-CORTINES CORRAL, Cristina: *Arquitectura, economía e Iglesia en el siglo XVI*, Xarait, Madrid 1987.

- GUTIÉRREZ RUEDA, Laura: “Ensayo de iconografía teresiana”, *Revista de Espiritualidad*, 90, 1964, número monográfico, pp. 2-168.
- HERAS GARCÍA, Felipe: *Arquitectura religiosa del siglo XVI en la primitiva diócesis de Valladolid*, Diputación Provincial de Valladolid, Valladolid 1975.
- HERNÁNDEZ, Buenaventura: *Historia de Tarragona desde sus remotos tiempos hasta la época de la restauración cristiana*, Tarragona 1892.
- HIDALGO MONTEAGUDO, Ramón: *Iglesias antiguas madrileñas*, La Librería, Madrid 1993.
- HORNEDO, Rafael M. de: “Arte tridentino”, *Revista de Ideas Estéticas*, 1945, nº 12, pp. 443-471.
- HOWE, Elizabeth Teresa: *Mystical Imagery. Santa Teresa de Jesús and San Juan de la Cruz*, Peter Lang, New York 1988.
- IBÁÑEZ FERRER, Silvestre: *Tortosa ciudad famosa*, Tortosa 1977.
- JANSSEN, P.W.: *Les origines de la Reforme des Carmes en France au XVIIe siecle*, Martinus Nijhoff, La Haye 1969.
- JERÓNIMO DE SAN JOSÉ, Fray: “Descripción del santo Desierto del Cardón en Cataluña a un religioso descalzo carmelita en Indias”, *Monte Carmelo*, 11, 1910, p. 375-379.
- JIMÉNEZ-LANDI, Antonio: “Santa Teresa de Jesús en su momento histórico”, catálogo de la exposición *Santa Teresa y su tiempo*, Casón del Buen Retiro, Madrid 1970.
- JORDÀ i FERNÁNDEZ, Antoni: *Església i poder a la Catalunya del segle XVII. La Seu de Tarragona*, Publicacions de l’Abadia de Montserrat, Barcelona 1993.
- JUNYENT, Eduard.: “El convento de carmelitas descalzos de Vic”, *Ausa*, 25, 1958, pp. 91-97.
- JUNYENT, Eduard: “La Casa de la Ciudad”, *Vic*, juliol 1964 (s.f.).

- JUNYENT, Eduard: *La ciutat de Vic i la seva història*, Curial, Barcelona 1976.
- KAMEN, Henry: *La España de Carlos II*, Crítica, Barcelona 1981.
- KAMEN, Henry: “La Contrarreforma en Cataluña”, *Historia 16*, 1984, pp. 57-62.
- KIRSCHBAUM, Engelbert.: “L’influsso del Concilio di Trento nell’Arte”, *Gregorianum*, XXV, 1945, pp. 100-116.
- KUBLER, George: *Arquitectura de los siglos XVII y XVIII*, “Ars Hispaniae”, vol. XIV, Plus Ultra, Madrid 1957.
- KUBLER, George: “Palladio e l’Escuriale”, *Bollettino del Centro Internazionale di Studi di Architettura Andrea Palladio*, vol. V, 1963, pp. 44-52.
- LACUESTA, Raquel: “La història constructiva del castell de Cubelles a través dels documents escrits d’època moderna i de l’anàlisi de l’edifici”, *Quaderns científics i tècnics de restauració monumental*, 10, 1998, Diputació de Barcelona, Àrea de Cooperació Servei del Patrimoni Arquitectònic Local, pp. 191-237.
- LAPLANA, Josep de Calassanç: “L’esplet del Barroc (1714-1789)”, *L’Arquitectura en la Història de Catalunya*, Caixa de Catalunya, Barcelona 1987, pp. 197-230.
- LEBRAS, G.: *Les Ordres Religieux. La vie et l’art*, 2 vols., Paris 1979-1980.
- LINAGE CONDE, Antonio: *El Monacato en España e Hispanoamèrica*, Instituto de Historia de la Teología Española, Salamanca 1977.
- LLADONOSA i PUJOL, Josep: *El Carmelo en Lérida. Monografía histórica*, Lérida 1953.
- LLADONOSA i PUJOL, Josep: “Urbanisme i fortificacions a Lleida, després dels setges de 1646 i 1647”, *Miscel·lània “Les terres de Lleida al segle XVII”*, Institut d’Estudis Ilerdencs, Lleida 1984, pp. 335-367.
- LLAGUNO i AMIROLA, Eugenio: *Noticias de los arquitectos y arquitectura de España desde su restauración*, vol. IV, Ediciones Turner, Madrid 1977.
- LÓPEZ PELÁEZ, Antonio: *Santa Teresa y las Órdenes Religiosas*, Reus 1915.



- LORENTE JUNQUERA, Manuel: “Sobre la cúpula de El Escorial y sus antecedentes italianos”, *Archivo Español de Arte*, XIV, 1940, pp. 377-383.
- LORENZO DE SAN NICOLÁS, Fray: *Arte y uso de arquitectura*, Albatros Ediciones, Madrid 1989.
- LOZOYA, Marqués de: “El barroco académico y el barroco hispánico”, *Revista de Espiritualidad de Madrid*, 42-43, 1962, pp. 295-320.
- MADURELL i MARIMON, Josep M.: “El tracista Fray José de la Concepción”, *Analecta Sacra Tarraconensia*, 1954, pp. 59-99.
- MADURELL i MARIMON, Josep M.: *La capilla de la Inmaculada Concepción de la Seo de Tarragona*, Institut d’Estudis Tarraconenses “Ramon Berenguer IV”, Diputació Provincial de Tarragona, 1958.
- MADURELL i MARIMON, Josep M.: *L’art antic al Maresme*, Caixa d’Estalvis Laietana, Mataró 1970.
- MÂLE, Émile: “L’architecture gothique du Midi de la France”, *Revue des deux mondes*, 15 febrer 1926, pp. 826-857.
- MARCH, José M.: “Sobre el origen de la arquitectura jesuítica”, *Razón y Fe*, abril 1926, nº 299, pp. 220-228.
- MÀRIA i SERRANO, Magdalena: *Religión, sociedad y arquitectura: las iglesias parroquiales en Catalunya (1563-1621)*, Tesi doctoral dirigida per Josep M. Rovira i Gimeno, Departament de Composició Arquitectònica, Universitat Politècnica de Catalunya, 1994.
- MARÍAS, Fernando: “El problema del arquitecto en la España del siglo XVI”, *Academia*, 48, 1979, pp. 175-216.
- MARÍAS, Fernando: *La arquitectura del Renacimiento en Toledo (1541-1631)*, 4 vols., Toledo 1983.

- MARÍAS, Fernando: “A propósito del Manierismo y el arte español del XVI”, próleg a *Manierismo*, de John Shearman, Xarait Ediciones, Madrid 1984, pp. 7-47.
- MARÍAS, Fernando: *El largo siglo XVI*, Taurus, Madrid 1989.
- MARISTANY i TIÓ, Carles: *Guia de Botarell*, Diputació Provincial de Tarragona, Tarragona 1981.
- MARQUÉS CASANOVAS, J. “La fachada de la catedral de Gerona”, *Anales del Instituto de Estudios Gerundenses*, 1955, vol. X, pp. 285-316.
- MÁRQUEZ VILLANUEVA, Francisco: *Espiritualidad y literatura en el siglo XVI*, Alfaguara, Madrid 1968.
- MARTÍ i BONET, Josep M. (et alt.): *Els “Josepets”. Parròquia de la Verge de Gràcia i Sant Josep, 300 anys d’història*, Arxiu Diocesà de Barcelona, Akribos Edicions, Barcelona 1987.
- MARTÍ i COLL, Antoni: *Historia de una familia de la Villa de Mataró, Juan Arnau Palau y sus descendientes*, Caja de Ahorros y Monte de Piedad de Mataró, Mataró 1962.
- MARTÍN GONZÁLEZ, Juan José: *Arquitectura barroca vallisoletana*, Excelentísima Diputación Provincial de Valladolid, Valladolid 1967.
- MARTÍN GONZÁLEZ, Juan José: “Primeras iglesias jesuíticas en Castilla la Vieja”, *España en las crisis del arte europeo*, Instituto “Diego Velázquez”, Madrid 1968, pp. 149-157.
- MARTÍN GONZÁLEZ, Juan José: “De arquitectura jesuítica”, *Bellas Artes*, abril 1975, nº 42, pp. 8-12.
- MARTÍN GONZÁLEZ, Juan José: “El convento de Santa Teresa de Ávila y la arquitectura carmelitana”, *Boletín del Seminario de Estudios de Arte y Arqueología*, XLII, 1976, pp. 305-319.
- MARTINELL, Cèsar: *L’art català sota la unitat espanyola*, Canosa, Barcelona 1933.

- MARTINELL, Cèsar: *L'Art Renaixentista i Barroc*, "Art Català", vol. II, Aymà, Barcelona 1958.
- MARTINELL, Cèsar: *Arquitectura i escultura barroques a Catalunya*, "Monumenta Cataloniae", 3 vols., Alpha, Barcelona 1959.
- MARTINELL, Cèsar: "La Capilla de la Purísima Concepción en la Seo de Tarragona", *Destino*, 1218, 1960, pp. 29-31.
- MARTINELL, Cèsar: "Un arquitecto eminente del siglo XVII, Fray Josep de la Concepció 'El Tracista'", *Cuadernos de Arquitectura*, 63, 1966, pp. 9-14.
- MARTÍNEZ CARBAJO, Agustín: "La iglesia de San José", *Crítica de Arte*, 80, enero 1993.
- MARTORELL y DE LUNA, Francisco: *Historia de la antigua Hibera*, Tortosa 1627.
- MAS, Josep: *Notes històriques del Bisbat de Barcelona. Taula dels altars y capelles de la Seu de Barcelona*, vol. I, Barcelona 1906.
- MAS, Josep: *Guía itinerario de la Catedral de Barcelona*, Barcelona 1916.
- MASOLIVER, A.: "El monaquisme a Catalunya en els segles XVI i XVII", *Studia Monastica*, 20/2, 1978, pp. 345-396.
- MIGUEL DE LOS ÁNGELES O.C.D., Fray: "El antiguo convento de carmelitas descalzos de Gerona", *Anales del Instituto de Estudios Gerundenses*, XIV, 1960, pp. 315-322.
- MIR, Miguel: *Santa Teresa de Jesús. Su vida, su espíritu, sus fundaciones*, 2 vols., Madrid 1912.
- MIRALLES MESSEGUER, Fernando: *Tortosa y su comarca*, Tortosa 1901.
- MIRALLES MESSEGUER, Fernando: *Guía del Obispado de Tortosa*, Tortosa 1902.

- MIRAMBELL BELLOC, Enrique: “El convento de carmelitas descalzos”, *Revista de Gerona*, 19, 1962, pp. 51-54.
- MIRAVALL, Ramon: *Tortosa i els tortosins*, Selecta, Barcelona 1969.
- MIRAVALL, Ramon: *Tortosa. Guia general*, Dertosa, Tortosa 1983.
- MONNERET DE VILLARD, U.: “Le ordini monastici e l’architettura”, *Il Rinascimento*, 5-6, 1909, pp. 1-11.
- MONSALVATGE i FOSSAS, F.: *El obispado de Elna*, 4 vols., Olot 1911-1915.
- MONTORIOL, Josep: “Notes per una Monografia d’Esparreguera”, *Butlletí del Patronat de la Joventut*, 1, juliol 1906.
- MORERA i LLAURADÓ, Emili: *Tarragona cristiana*, 5 vols., Diputació Provincial de Tarragona, Tarragona 1955-1959.
- MUNTÉ VILÀ, José; TOMÁS ÁVILA, Andrés: *Tarragona. La tesis concepcionista*, Real Sociedad Arqueológica Tarraconense, Tarragona 1957.
- MUÑOZ JIMÉNEZ, José Miguel: “El convento de ‘la Santa’ en Ávila. Nueva documentación sobre la polémica del convento de Santa Teresa de Ávila (1652-1655): la arquitectura carmelitana en la disyuntiva manierismo v. Barroco”, *Monte Carmelo*, 93, 1985, pp. 15-29.
- MUÑOZ JIMÉNEZ, José Miguel: “El Padre Fray Alonso de San José (1600-1654), arquitecto carmelita”, *Boletín del Seminario de Estudios de Arte y Arqueología*, LII, 1986, pp. 429-434.
- MUÑOZ JIMÉNEZ, José Miguel: “La arquitectura de los desiertos carmelitanos”, *Monte Carmelo*, 97, 1989, pp. 407-431.
- MUÑOZ JIMÉNEZ, José Miguel: “El Manierismo en la arquitectura española del siglo XVI: la fase serliana (1530-1560)”, *Cuadernos de Arte e Iconografía*, 5, 1990, pp. 81-92.

- MUÑOZ JIMÉNEZ, José Miguel: *Fray Alberto de la Madre de Dios, arquitecto (1575-1635)*, Tantin, Santander 1990.
- MUÑOZ JIMÉNEZ, José Miguel: *La Arquitectura Carmelitana (1562-1800)*, Diputación Provincial de Ávila, Institución Gran Duque de Alba, Ávila 1990.
- MUÑOZ JIMÉNEZ, José Miguel: “El arquitecto Fray Alonso de San José y la sacristía del Monasterio de Guadalupe”, *Goya*, 219, 1990, pp. 143-148.
- MUÑOZ JIMÉNEZ, José Miguel: “La evolución estilística de la arquitectura española del siglo XVI: El parangón italiano”, *Actas de las Jornadas Nacionales sobre el Renacimiento español, Príncipe de Viana*, LII, 1991, pp. 233-240.
- MUÑOZ JIMÉNEZ, José Miguel: “Aportación documental sobre el arquitecto fray Alberto de la Madre de Dios (1575-1635)”, *Monte Carmelo*, 99, 1991, pp. 15-26.
- MUÑOZ JIMÉNEZ, José Miguel: “El Manierismo en la arquitectura española de los siglos XVI y XVII: la fase clasicista (1560-1630)”, *Cuadernos de Arte e Iconografía*, 9, 1992, pp. 111-134.
- MUÑOZ JIMÉNEZ, José Miguel: “Diccionario de Artífices del Carmelo Descalzo. Arquitectos y maestros de obras”, *Monte Carmelo*, 100, 1992, pp. 64-57.
- MUÑOZ JIMÉNEZ, José Miguel: “El eco de Juan de Herrera en la arquitectura religiosa: las iglesias parroquiales y las colegiatas”, *Juan de Herrera y su influencia*, Actas del Simposio, Camargo, 14-17 julio, Universidad de Cantabria, Santander 1993, pp. 205-216.
- MUÑOZ i SEBASTIÀ, Joan Hilari; ROVIRA i GÓMEZ, Salvador-J.: *Art i artistes a Tortosa durant l'època moderna*, Dertosa, Tortosa 1999.
- NADAL i FARRERAS, Joaquim: *Dos segles d'obscuritat (XVI i XVII)*, Dopesa, Barcelona 1979.

- NARVÁEZ CASES, Carme: “Josep Dalmau, promotor dels convents de carmelites descalços de Barcelona”, *I Congrés d’Història de l’Església Catalana des dels orígens fins ara*, 1er volum, Solsona 1993, pp. 589-598.
- NARVÁEZ CASES, Carme: “La gestació de l’estil arquitectònic carmelità; les primeres disposicions dels descalços respecte a la construcció dels seus convents”, *Locus Amoenus*, 1, 1995, Universitat Autònoma de Barcelona, Servei de Publicacions, Bellaterra 1996, pp. 139-144.
- NAZARIO DE SANTA TERESA: *La psicología de Santa Teresa: posturas, feminismo, elegancia*, Estudios del Colegio Filosófico La Santa, Ávila 1950.
- NIETO, Víctor; MORALES, Alfredo J.; CHECA, Fernando: *Arquitectura del Renacimiento en España, 1488-1599*, Cátedra, Madrid 1989.
- O’CALLAGHAN, Ramón: *Anales de Tortosa*, 3 vols., Tortosa 1886.
- O’CALLAGHAN, Ramón: *Episcopologio de la Santa Iglesia de Tortosa*, Tortosa 1896.
- O’CALLAGHAN, Ramón: *Los conventos de Tortosa y las ermitas de su término*, Tortosa 1910.
- OLUCHA MONTINS, Fernando: “Nules. Templo y plaza de los Carmelitas Descalzos”, *Catálogo de Monumentos y conjuntos de la Comunidad Valenciana*, vol. I, Conselleria de Cultura, Educación y Ciencia de la Generalidad Valenciana, València 1983.
- OROZCO DÍAZ, Emilio: *Lección permanente del Barroco español*, Ateneo Madrid, 1952.
- ORRIOLS, M. Lluïsa; SORNÍ, Xavier: “Cessió en comanda del castell de Cubelles el 1511”, *Reembres*, 11, agost 1996, pp. 3-22.
- PARASSOLS i PI, Mossèn Pau: *San Felio de Torelló, la Virgen de Rocaprebera y San Fortián*, Caixa d’Estalvis Comarcal de Manlleu, Manlleu 1985 (edició facsímil de l’original, Barcelona 1876).

PASTOR i LLUÍS, Federico: *Narraciones tortosinas*, Tortosa 1901.

PEREANTON y RUIZ, Sebastián: *Guía de Gerona*, Girona 1862.

PERELLÓ FERRER, Antònia M.: “Els càrrecs oficials del Consell de Cent relacionats amb la construcció, a la Barcelona del segle XVII”, *Pedralbes*, 13-I, 1993, Tercer Congrés d’Història Moderna de Catalunya, vol. I, Barcelona 1993, pp. 595-600.

PERELLÓ FERRER, Antònia M.: *L’arquitectura civil del segle XVII a Barcelona*, Publicacions de l’Abadia de Montserrat, 1996.

PÉREZ LATRE, Miquel: “*Llevar la corona del cap a sa Magestat*”. *Juntes de Braços i Divuitenes a la Diputació del General de Catalunya (1567-1593)*, Tesi de llicenciatura inèdita, Institut Universitari d’Història Jaume Vicens i Vives, Universitat Pompeu Fabra, 1994.

PÉREZ LATRE, Miquel: “*Dogmatitzadors de males doctrines*”. *Els juristes i les institucions en una època de torbacions (1563-1602)*, Fundació Noguera (en premsa).

PÉREZ SÁNCHEZ, Alfonso E.: *Valencia*, “Tierras de España”, Noguer, Barcelona 1985.

PFANDL, Ludwig: *Cultura y costumbres del pueblo español de los siglos XVI y XVII*, Araluce, Barcelona 1959.

PI i ARIMON, Andrés A.: *Barcelona antigua y moderna*, 2 vols., Barcelona 1854.

PIÉTRI, François: *La España del Siglo de Oro*, Guadarrama, Madrid 1960.

PIQUER, Jordi: *400 anys de presència a Catalunya, 1586-1986*, Carmelites Descalços, Barcelona 1986.

PITA ANDRADE, José Manuel: *La arquitectura española del siglo XVII*, “Summa Artis”, vol. XXVI, Espasa Calpe, Madrid 1982.

PLA CARGOL, Joaquim: *Gerona històrica*, Girona 1940.

- PLA DALMAU, Josep M.: *La arquitectura barroca española y el churrigueresco*, Dalmau Carles, Girona 1951.
- PLADEVALL i FONT, Antoni.: *Els monestirs catalans*, Destino, Barcelona 1970.
- PLANES i CLOSA, Josep M.: *La parròquia i la vida religiosa de Tàrraga, segles XVI-XIX*, Tàrraga 1994.
- PLEYÁN DE PORTA, José: *Apuntes de Historia de Lérida*, Lleida 1873.
- PORTABALES PICHEL, Amancio: *Los verdaderos artífices de El Escorial y el estilo indebidamente llamado Herreriano*, Madrid 1945.
- POU, Josep: *Història de Balaguer*, Manresa 1913.
- POVEDA ARINO, José M<sup>a</sup>: *La psicología de Santa Teresa de Jesús*, Rialp, Madrid 1984.
- PUIG, Arnau: *Del Renaixement al Barroc*, Taber, Barcelona 1970.
- RÀFOLS, Josep-Francesc: *Pere Blay i l'arquitectura del Renaixement a Catalunya*, Associació d'Arquitectes de Catalunya, Barcelona 1934.
- RÀFOLS, Josep-Francesc: *Diccionario de artistas de Cataluña, Valencia y Baleares*, Edicions Catalanes S.A.- La Gran Enciclopedia Vasca, Barcelona-Bilbao 1980.
- RAHOLA, Carles: *Gerona*, Barcelona 1927.
- RAPHAËL DE L'IMMACULÉE CONCEPTION: *Le Carme Dechaussé*, Paris 1911.
- RECODER ANNEXY, MISIONERO, José (J.R.A.M.): *Glorias Teresianas de Cataluña*, Barcelona 1888.
- REGLÀ, Joan: *Els Virreis de Catalunya*, Vicens Vives, Barcelona 1991.
- REY, Eusebio: "Leyenda y realidad en la expresión 'estilo jesuítico'", *Razón y Fe*, 1955, n° 690-691, pp. 79-98.



- RIBAS i BERTRÁN, M.: “L’església de Sant Josep”, *Fulls del Museu Arxiu Santa Maria*, juliol 1982, pp. 21-30.
- RÍOS URRUTI, Fernando de los.: *Religión y estado en la España del siglo XVI*, Instituto de las Españas en los EE.UU., México 1957.
- RIQUER i PERMANYER, Borja de (dir.): *Crisi institucional i canvi social, segles XVI i XVII*, “Història, Política, Societat i Cultura dels Països Catalans”, Enciclopèdia Catalana, Barcelona 1997.
- RIVERA BLANCO, José Javier: *Juan Bautista de Toledo y Felipe II. La implantación del clasicismo en España*, Universidad de Valladolid, Valladolid 1984.
- ROBERTSON JR., D.W.: “The Doctrine of Charity in Mediaeval Literary Gardens. A Topical Approach through Symbolism and Allegory”, *Speculum*, gener 1951, pp. 24-49.
- RODRÍGUEZ G. DE CEBALLOS, Alfonso: “La arquitectura del manierismo”, *Revista de Ideas Estéticas*, 1962, nº 77, pp. 3-29.
- RODRÍGUEZ G. DE CEBALLOS, Alfonso: *Bartolomé de Bustamante y los orígenes de la arquitectura jesuítica en España*, Roma 1967.
- RODRÍGUEZ G. DE CEBALLOS, Alfonso: “Motivos ornamentales en la arquitectura de la Península Ibérica entre Manierismo y Barroco”, *Actas del XXIII Congreso Internacional de Historia del Arte, España entre el Mediterráneo y el Atlántico*, vol. II, Universidad de Granada, Departamento de Historia del Arte, Granada 1973.
- RODRÍGUEZ G. DE CEBALLOS, Alfonso: “El Manierismo como constante o como estilo”, *Revista de Ideas Estéticas*, 130, 1975, pp. 95-108.
- RODRÍGUEZ G. DE CEBALLOS, Alfonso: “En torno a Felipe II y la Arquitectura”, *Real Monasterio-Palacio de El Escorial. Estudios inéditos en el IV Centenario de la terminación de las obras*, CSIC, Madrid 1987, pp. 107-125.

- RODRÍGUEZ G. DE CEBALLOS, Alfonso: “Liturgia y configuración del espacio en la arquitectura española y portuguesa a raíz del Concilio de Trento”, *Anuario del Departamento de Historia y Teoría del Arte*, III, 1991, Universidad Autónoma de Madrid, pp. 43-52.
- RODRÍGUEZ G. DE CEBALLOS, Alfonso: “La arquitectura religiosa de Juan de Herrera y la Contrarreforma”, *Juan de Herrera y su influencia*, Actas del Simposio, Camargo, 14-17 julio de 1992, Universidad de Cantabria, Santander 1993, pp. 197-203.
- ROSA, Alberto: *La cultura della Controriforma*, Roma-Bari 1981.
- ROSANAS, Mariano: “El Desierto carmelitano de Cardó en Cataluña, junto a la desembocadura del Ebro”, *El Carmelo Teresiano en Cataluña 1586-1986*, extracte de la revista *Monte Carmelo*, pp. 273-289.
- ROSENTHAL, Earl: “The Image of Roman Architecture in Renaissance Spain”, *Gazette des Beaux-Arts*, 1079, desembre 1958, pp. 329-346.
- ROSSI, Rosa: *Juan de la Cruz. Silencio y creatividad*, Trotta, Madrid 1996.
- ROVIRA, Josep M.: *Renacimiento y arquitectura. El Palacio de la Generalitat*, Edicions de la Universitat Politècnica de Catalunya, Barcelona 1998.
- ROVIRA i GÓMEZ, Salvador J.: “El reusenc Francesc de Montserrat i Vives, primer Marquès de Tamarit”, *Reus*, 1207, maig 1975, p. 8.
- ROVIRA i GÓMEZ, Salvador J.: *La desamortització dels béns de l'Església a la província de Tarragona (1835-1845)*, Institut d'Estudis Tarraconenses Ramon Berenguer IV, Excelentíssima Diputació Provincial de Tarragona, Tarragona 1979.
- ROVIRA i GÓMEZ, Salvador-J.: *Els nobles de Tortosa (segle XVI)*, Consell Comarcal del Baix Ebre, Tortosa 1996.

- RUIZ, Felipe: “La población española en los tiempos modernos”, *Cuadernos de Historia*, I, 1967, pp. 189-ss.
- RUIZ SOLER, Luis: *La personalidad económico administrativa de la Santa Madre Teresa de Jesús*, Icharopena, Zarauz 1970.
- SABAT ANGUERA, Joan: *Apuntes para la historia de Balaguer*, Lérida 1886.
- SABATÉ i BOSCH, Josep M.: *Monges, frares, canonges, capellans, i capellanets. Tarragona religiosa a les acaballes de l'Antic Règim*, Ajuntament de Tarragona, 1992.
- SAGARRA i DE SISCAR, Ferran de: *Sant Vicens de Sarrià*, Barcelona 1921.
- SANAHUJA, Pere: *L'antiga ciutat de Balaguer*, Lleida 1930.
- SANAHUJA, Pere: *Historia de la Seráfica Provincia de Cataluña*, Seráfica, Barcelona 1959.
- SANAHUJA, Pere (O.F.M.): *Història de la ciutat de Balaguer*, Ed. Seráfica, Barcelona 1985.
- SÁNCHEZ ALISEDA, Casimiro: *Las Órdenes Religiosas*, Seix Barral, Barcelona 1952.
- SÁNCHEZ MARCOS, Fernando: *Cataluña y el gobierno central tras la guerra de los Segadores (1652-1679)*, Universitat de Barcelona, Barcelona 1983.
- SARRET, Lluís: “Església parroquial”, *Crònica targarina*, 247-248 i 253-255, maig-juliol 1926.
- SCHNEIDER, Reinhold: *Felipe II o religión y poder*, Madrid 1943.
- SCHUBERT, Otto: *Historia del Barroco en España*, Madrid 1924.
- SEBASTIÁN, Santiago: “El Manierismo y la arquitectura manierista italiana”, *Revista de Ideas Estéticas*, 103, 1968, pp. 259-275.

- SEBASTIAN, Santiago: *Contrarreforma y barroco*, Alianza Editorial, Madrid 1985.
- SEGARRA i MALLA, Josep M.: *Recull d'episodis d'història tarraquina*, Camps Calmet, Tàrraga 1973.
- SEGARRA i MALLA, Josep M.: *Història de Tàrraga amb els seus costums i tradicions*, 2 vols., Museu Comarcal de Tàrraga, Tàrraga 1987.
- SELVA, José: *El arte en España durante los Borbones*, Amaltea, Barcelona 1943.
- SEMPERE, Vicent Felip: "Notes sobre el convent de la vila de Nules", *Penyagolosa*, 3 i 4, desembre 1979-gener 1980, (s.f.).
- SERRANO MORALES, J.E.: "Breves apuntes históricos de la orden carmelitana y de sus conventos en Valencia", *Revista de Valencia*, 1 d'octubre 1882, pp. 481-490.
- SHEARMAN, John: *Manierismo*, Xarait Ediciones, Madrid 1984.
- SILVERIO DE SANTA TERESA: *Historia del Carmen Descalzo en España, Portugal y América*, 5 vols., Burgos 1935.
- SMET, Joaquin (O.C.): *Los Carmelitas. Historia de la Orden del Carmen*, 3 vols., Biblioteca de Autores Cristianos, Madrid 1990.
- SOBREQUÉS i CALLICÓ, Jaume (dir.): *Història de Barcelona. Barcelona dins la Catalunya moderna (segles XVI i XVII)*, vol. 4, Enciclopèdia Catalana, Barcelona 1992.
- SOLÀ, Fortià: *Història de Torelló*, 2 vols., Barcelona 1948.
- SOLÀ, Francesc de Paula: "Devoción y culto a San José en la diócesis de Barcelona", *Estudios Josefinos*, 76, 1984, pp. 193-224.
- SOLER i FONRODONA, R.: "El llibre de la fundació del convent de carmelites descalços de Sant Josep de Mataró", *Fulls del Museu Arxiu de Santa Maria*, juliol 1982, pp. 5-17.

*Bibliografía*

STEGGINK, Otger: *Experiencia y realismo en Santa Teresa y San Juan de la Cruz*,  
Editorial de Espiritualidad, Madrid 1974.

- SUÁREZ QUEVEDO, Diego: “Toledo, siglos XVI-XVII: de ciudad imperial a ciudad-convento. Los espacios abiertos como claves histórico-urbanísticas”, *Tiempo y espacio en el arte. Homenaje al profesor Antonio Bonet Correa*, vol. I, Editorial Complutense, Madrid 1994, pp. 191-210.
- SUREDA i PONS, Joan (dir.): *L'Època dels genis: Renaixement i Barroc*, Ajuntament de Girona-Ajuntament de Barcelona, 1988.
- TAFURI, Manfredo: *Teorías e historia de la arquitectura*, Laia, Barcelona 1972.
- TAMAYO, Alberto: *Las iglesias barrocas madrileñas*, Madrid 1946.
- TARRAUBELLA i MIRAVET, F. Xavier: *Urbanisme, arquitectura i construcció a Catalunya. Guia d'arxius i de fonts documentals*, Col·legi d'Aparelladors i Arquitectes Tècnics de Barcelona, Garsineu edicions, Barcelona 1993.
- TERESA DE ÁVILA, Santa: *Epistolario*, por el P. Fray Francisco de San José, Enciclopedia Literaria, vol. X, Toledano, López y Compañía, Barcelona (s.a.).
- TERESA DE JESÚS, Santa: *Camino de perfección*, Espasa Calpe, Madrid 1996.
- TERESA DE JESÚS, Santa: *Libro de las fundaciones*, Espasa Calpe, Madrid 1957.
- TERESA DE JESÚS, Santa: *Las Moradas*, Juventud 1967.
- TODA i GÜELL, Eduard: *Los convents de Reus y sa destrucció en 1835*, Revista del Centre de Lectura, Reus 1930.
- TOMÁS ÀVILA, Andrés: “La Capilla del Sacramento de la Prioral de San Pedro”, *Reus*, 533, 28 juny 1962, (s.f.).
- TORMO, Elías: *Las iglesias del antiguo Madrid*, Instituto de España, Madrid 1985.
- TORRES i SANS, Xavier: *Nyerros i cadells: bàndols i bandolerisme a la Catalunya moderna (1590-1640)*, Quaderns Crema, Barcelona 1993.

- TOVAR MARTÍN, Virginia: *Arquitectura madrileña del siglo XVII*, Instituto de Estudios Madrileños, Madrid 1983.
- TOVAR MARTÍN, Virginia; MARTÍN GONZÁLEZ, Juan José: *El arte del Barroco. I, Arquitectura y escultura*, Taurus, Madrid 1990.
- TRIADÓ, Joan-Ramon: *L'època del Barroc, s. XVII-XVIII*, "Història de l'Art Català", vol. V, Edicions 62, Barcelona 1984.
- TRIADÓ, Joan-Ramon: "L'art català del segle XVII. Estat de la qüestió i problemes metodològics", *D'Art*, 12, març 1986, Universitat de Barcelona, Departament d'Història de l'Art, pp. 161-171.
- TRIADÓ, Joan Ramon: *Arquitectura religiosa moderna i contemporània*, "Art de Catalunya", vol. 5, Edicions L'Isard, Barcelona 1999.
- VALDIVIESO GONZÁLEZ, Enrique: *El Barroco y el Rococó. La arquitectura*, "Historia del Arte Hispánico", vol. IV, Alhambra, Madrid 1980.
- VALDIVIESO GONZÁLEZ, Enrique: *La arquitectura española del siglo XVIII*, "Summa Artis", vol. XXVII, Espasa Calpe, Madrid 1984.
- VALLS i BROQUETES, Orenci: *La vila d'Esparraguera i el seu terme*, Esparraguera 1961.
- VARRIANO, John: *Arquitectura italiana del Barroco al Rococó*, Alianza Editorial, Madrid 1990.
- VÁZQUEZ DE PRADA, Valentín: "La reforma teresiana y la España de su tiempo", *Santa Teresa en el IV centenario de la reforma carmelitana*, Universidad de Barcelona, Barcelona 1983, pp. 79-96.
- VERMEYLEN, Alphonse: *Sainte Thérèse en France au XVIIe siècle*, Louvain 1958.
- VIAPLANA, Gaietà: *Notes històriques de la Parròquia i vila d'Arbós*, Arboç 1927.

- VÍCTOR DE JESÚS MARIA, O.C.D.: “La exposición canónico-moral de la Regla carmelitana según los comentadores descalzos”, *Ephemerides Carmeliticae*, II, febrer 1948, pp. 123-203.
- VIDAL, Pierre: *Histoire de la Ville de Perpignan depuis les origines jusqu'au Traité des Pyrénées*, H. Welter Editeur, París 1987.
- VILÀ, Celedonio: *Descripción de mi estimada patria la villa de Reus*, Manuscrito inédito del año 1787, Asociación de Estudios Reusenses, Reus 1955.
- VILASECA ANGUERA, Salvador: “Hospital Civil de Reus”, *Butlletí del Sindicat de Metges de Catalunya*, 80, abril 1927, pp. 12-25.
- VIRELLA i BLODA, Albert: *Vilanova i la Geltrú. Imatges de la ciutat i de la comarca*, Institut d'Estudis Penedesencs, Vilanova i la Geltrú 1987 (edició facsímil de l'edició de 1949).
- WEINSTEIN, Donald; BELL, Rudolph M.: *Saints an Society: The Two Worlds of Western Christendom, 1000-1700*, University of Chicago Press, 1982.
- WEISBACH, Werner: *Arte Barroco en Italia, Francia, Alemania y España*, Labor, Barcelona 1934.
- WEISE, Georg: *Il Manierismo. Bilancio critico del problema stilistico e culturale*, Leo S. Olschki, Firenze 1971.
- WITTKOWER, Rudolf; JAFFE, Irma: *Baroque Art: The Jesuit Contribution*, Fordham University Press, New York 1972.
- ZIMMERMAN, P.: *Les Saints Déserts*, Paris 1927.
- ZUGASTI, Juan Antonio: *Santa Teresa y la Compañía de Jesús*, Madrid 1914.



## **VI. APÈNDIX DOCUMENTAL**



- [1] Concessió reial feta als carmelitans descalços per mediació del Pare Joan de Jesús Roca, a partir de la qual les autoritats de l'Orde obtenen llicència per poder extreure del Principat 5.000 quarteres de blat. Els beneficis produïts per la venda han de ser destinats a acabar les obres de construcció dels cinc convents fundats fins al moment a Catalunya: Barelona, Tortosa, Girona, Lleida i Perpinyà (1591).
- [2] Concòrdia signada entre Josep Dalmau i el mestre de cases Pau Martí en relació a les obres de construcció del noviciat de carmelitans descalços, ubicat al convent de Sant Josep de Barcelona (1623).
- [3] Carta pastoral del General fray Juan del Espíritu Santo recordant la necessitat que totes les construccions realitzades dins l'Orde s'ajustin a la traça establerta (1626).
- [4] Còpia del testament de Josep Dalmau, redactat el 3 de març del 1631.
- [5] Codicil al testament de Josep Dalmau, en el qual prohibeix dur a terme amb el seu llegat cap altra obra de construcció al convent de Gràcia abans que sigui acabada la tanca que marca la clausura del monestir (1632).
- [6] Extracte del testament de fra Baptista de san Jeroni, fill de Jeroni Guerau, en el qual llega les seves propietats, i estipula diverses donacions a benefici d'alguns convents de carmelitans descalços del Principat, a més de la seva sepultura i la dels seus germans i pare (1641).
- [7] Circular del General fray Diego de la Presentación recordant l'obligatorietat d'ajustar-se a les mides i els preceptes constructius dictats per l'Orde (1657).
- [8] Els consellers de Vic, seguint la petició de fra Josep de la Concepció, aproven la donació de 50 lliures al convent de carmelitans descalços de la ciutat, en concepte de la feina que l'arquitecte a dut a terme en la confecció de les traces de la nova seu municipal (1674).
- [9] i [10] Època de rescissió del contracte per a la construcció del sòcol del retaule de l'església parroquial de Santa Eulàlia d'Esparreguera (1674).
- [11] Visura de fra Josep de la Concepció en el convent de carmelitans descalços d'Oriola (1681).
- [12] Petició del prior del convent de carmelites descalços de Tarragona al consell municipal per construir dues capelles dedicades a santa Teresa de Jesús i a sant Joan de la Creu que han d'envair una part del carrer (1685).
- [13] Resolució de la Junta ordinària del Capítol celebrada a Lisboa en la qual les autoritats de l'Orde adverteixen sobre els excessos comesos en l'ornamentació d'algunes esglésies (1690).

- [14] Resolució presa al Definitori celebrat al convent de San Hermenegildo sobre la necessitat que les capelles comprades per particulars se sotmetin també a la traça establerta per l'Orde (1693).
- [15] Contracte per a les reformes portades a terme a l'atri de l'església del convent de Sant Josep de la Rambla (segle XVIII).
- [16] Nova normativa sobre les mides i les proporcions aplicades a la construcció dels convents de l'Orde (1736).
- [17] Missiva de la comunitat de trinitaris de Tortosa adreçada al governador Melcior de Mendieta, en la qual mostren la seva argumentada oposició a l'establiment dels descalços dins els murs de la ciutat (1743).
- [18] Concòrdia entre l'Abat de Poblet i el prior del convent de Sant Josep de Barcelona en relació al contenciós que en matèria constructiva enfrontava ambdues comunitats (1763).
- [19] Carta del tracista fra Damià dels Apòstols adreçada al Pare fra Josep de Santa Isabel, procurador de la Província de Catalunya, en la qual li exposa els entrebancs sorgits en la confecció de la traça del nou convent de monges carmelites descalces de la ciutat de Tarragona (1766).
- [20] Ressolució de la Reial Audiència per la qual s'eximeix a Maria Reimir, de la vila de Mataró, de l'obligació de vendre un tros del seu hort als carmelitans descalços per tal que aquests eixamplin el seu temple (1770).
- [21] Carta de fra Damià dels Apòstols adreçada al Definitori, en la qual sol·licita llicència de les autoritats de l'Orde per alterar el cànon establert en les mides dels nous claustres en el cas de la construcció del claustre del convent de Vilanova (1771).
- [22] Resolució del Capítol General celebrat a Pastrana segons la qual és obligatori seguir en les noves construccions les traces confeccionades pels artífexs de l'Orde (1772).
- [23] Queixa del prior del convent de Sant Josep de Barcelona en relació a la instal·lació de l'escorxador municipal a la Rambla (1786).
- [24] Contracte signat entre fra Joaquim de Sant Josep, Prior del convent de Mataró, i els mestres de cases Salvador Viada i Salvador Simon (1793).
- [25] Sol·licitud adreçada al Definitori per part de la comunitat de Vilanova i la Geltrú per tal que les autoritats de l'Orde els permetin esmerçar els diners provinents de la venda d'uns terrenys en l'acabament de les obres de construcció del convent, degut a l'estat d'incomoditat permanent que pateixen els religiosos. La sol·licitud és acceptada (1806).

. [1] ACA, *Cancellaria*, 4319, fols. 190v-192v.

**Concessió reial feta als carmelitans descalços per mediació del Pare Joan de Jesús Roca, a partir de la qual les autoritats de l'Orde obtenen llicència per poder extreure del Principat 5.000 quarteres de blat. Els beneficis produïts per la venda han de ser destinats a acabar les obres de construcció dels cinc convents fundats fins al moment a Catalunya: Barcelona, Tortosa, Girona, Lleida i Perpinyà.**

7 d'agost de 1591

Don Phelippe II. A los Illustres Venerables Nobles Magnificos y Amados Consejeros Nuestros Lugarteniente y Capitan General Canciller Rte. La Cancellaria doctores de la Nuestra Real Audiencia. Por tantas veces de Nuestro General Governador Regente la Thesoreria, Arrogado y Procurador fiscales, vegueres, Bayles, Sotsvegueres, sotsbayles, alguaziles, vergueros, Porteros y Guardas de los nuestros derechos Reales y del General y otros qualesquier oficiales y Ministros assi nuestros como de barones en el nuestro Principado de Cataluña y Condados de Rossellon y Cerdaña constituydos y constituyderos al qual, o a los quales las presentes pervendran, y sean presentadas y de las cosas infrascritas.

Por quanto teniendo consideracion a la mucha necessidad que los frayles de los Monasterios de St. Joseph de la orden de los Carmelitas Descalsos de las nuestras ciudades de Barcelona, Tortosa, Gerona y Lerida y de la nuestra fidelissima villa de Perpiñan tienen de reparar las yglesias y hazer en ellos otras muchas obras que son necessarias para poder vivir con la clausura que su profession les obliga y por la relacion que nos ha sido hecha de la gran religion y exemplo con que viven y del fruto que con sus predicaciones y otros exercicios spirituales hazen al pueblo dessa Provincia, les havemos hecho merced y

limosna según que por la presente a suplicacion de Fray Juan de Jesus Provincial que fue de dicha orden se la hazemos de dar las licencias y facultad para que puedan sacar desse dicho Principado y Condado cinco mil quarteras de trigo, y para que con lo procedido della, lo qual aya de intrar en poder de los Presidentes de dicha orden y por su mano se reparta y igualmente entre los dichos cinco Monasterios, puedan remediar sus necessidades y por su comission y poder de los dichos Presidentes se aya de beneficiar la presente licencia y no otramete (...) encargamos y mandamos que por qualesquier passos, Puertos y cargaderos desse nuestro Principado y Condados de Cataluña sacar dellos libremente a los dichos Presidentes de la orden de St. Joseph de los Carmelitas Descalsos o a la persona o personas que por su poder tuvieren en una o mas vezes las dichas cinco mil quarteras de trigo quedando la tierra proveyda a conocimiento del Virrey nuestro lugarteniente general, y pagando los derechos devidos y acostumbrados con que ayan de prestar caucion en la forma acostumbrada en poder del official Real por cuyo distrito se hiziere la dicha extraccion de que no se sacaran mas cantidad de la arriba contenida ni la llevaran a tierras de infieles ni otros enemigos nuestros, no embargante qualesquier Pragmaticas, prohibiciones o vedamientos que aya en contrario, a los quales por esta vez y en este caso tan solamente derogamos y dispensamos quedando en lo demas en su fuerça y valer y que para que no se puedan sacar mas de las cinco mil quarteras de trigo, mandamos que en las espaldas de las presentes se assiente lo que cada vez se sacare permano del official Real a quien tocare y que en la ultima saca queden originalmente en su poder, y no hagais ni permitais que sea hecho lo contrario en manera alguna por quando assi procede de nuestra determinada voluntad. Datado en S. Lorenço a siete dias del mes de Agosto año del nacimiento de Nuestro Señor Mil quinientos, noventa y uno.

Yo el Rey

[2]. AHPB, Rafael Riera, *Manual de concòrdies*, 1621-1627, fol. 44.

**Concòrdia signada entre Josep Dalmau i el mestre de cases Pau Martí en relació a les obres de construcció del noviciat de carmelitans descalços, ubicat al convent de Sant Josep de Barcelona**

3 de març de 1623

Memorial de la obra que se ha de fer en lo quart del noviciat de San Joseph.

Primerament en lo sostre de baix se han de fer dos mitjans de rejola de pla, y una faixa de la emplaria de una rejola, tot alrededor, de cada aposento y rabosar las parets, y assentar portas y finestras, y enrajolar y enblancar, y en lo hu de aquestos que ha de ser estable se ha de fer una menjadora y rabosar las parets.

En lo segon sostre ha de aver una pessa per la sacristia, ab una faixa alrededor y enblancada, junt de aquest aposento ha de aver un oratori, las voltes an de ser ab llunetas, entre lluneta, ha de aver una faixa a modo de un arch, y un altre faixa per lo rededor del oratori, y en aquest mateix sostre ha de aver dos celdas, y una escala que ha de pujar al sostre mes alt de las celdas, y una pessa gran ab revoltons, y se an de mudar los archs ab portas y finestras, y se ha de fer una ximineia y se ha de rabosar y enblancar tot aço, los asentos de las necessarias se han de mudar, y fer una paret mitgera de rejola de pla, y desfer un tros de teulada, en aquest sostre si sera menester obrir o tancar alguna finestra.

En lo tercer sostre ha de aver deu celdas y un corredor, y al cap de aquest quarto se ha de desfer una celda, y se han de assentar portes y finestras, las celdas ab envans

dobles, y una faixa de la enplaria de una rejola hanse de rabosar las parets y tancar los forats y enblancar, la porta del noviciat que es ara sea de mudar, y lo que serveix ara de oratori se ha de fer una celda, y assentar una porta, en una celda de las vellas se ha de tancar una finestra y obrirne un altra.

Mes se ha de entendre que tota aquesta obra se ha de acabar ab la perfeccio que sanyala la traça sens poder demanar milloras.

Item ha de donar dit Senyor Dalmau tota la manobra vuy faria per dita feyna a peu de obra.

De tota la dita feina se donan de mans vuitanta lliures en esta forma que y an de treballar dos paletas y treballat y dos paletas quada semmana Micer Dalmau aja de donar quaranta y sinc reals y en estimant sera acabada la feya dit Micer Dalmau pagara lo que faltava a cumpliment de las vuitanta lliures.

[3]. ACA, Monacals-Hisenda, lligalls grans, 171

**Carta pastoral del General fray Juan del Espíritu Santo recordant la necessitat que totes les construccions realitzades dins l'Orde s'ajustin a la traça establerta**

28 de març del 1626

Fray Juan del Espiritu Santo General (...)

Queriendo escusar en nuestros edificios los excesos y cosas que desdizen de nuestra descalçez y pobreza, para lo qual nuestras leyes tasan la medida y forma que en



todo se ha de guardar, ya la Religion ha señalado para mejor cumplirlas traçadores que dispongan las traças de las fabricas, y ha obligado con precepto a que ninguna exceda, ni varie en cosa alguna del orden y disposicion que los mismos traçadores le dexaren, de lo qual la Religion toda ha experimentado conocidos bienes. Por tanto conforme al precepto que mis predecesores han puesto, para que en el cumplimiento de lo susodicho no aya quiebra de nuevo por el tenor de la presente mando en virtud del Espiritu Santo Santa Obediencia y debaxo de precepto a todos los prelados y preladas de Nuestra Sagrada Religion; y a quales quiera otros Religiosos o, religiosas particulares de nuestra orden a quien esto pueda tocar en cualquier manera por residir en la casa, o por officio de clavarios, o, executores de las traças, o de otra suerte que aviendo venido por qualquier camino a su noticia este precepto guarden y cumplan en la disposicion y execucion de las obras lo que estuviere asentado, o, delineado en traças hechas por los dichos hermanos que para ello estan señalados sin alterar, mudar, ni exceder en cosa alguna en todo ni en parte, en la materia ni en la forma no teniendo expresa licencia nuestra en escrito, o, orden de los mismos traçadores tambien por escrito, o por traça suya firmada; y que ellos no la pueden ni den de palabra aunque sea para abrir una ventana o puerta en lo ya hecho. Item que si alguno de los dichos traçadores hechase de ver que va alguna cosa desacertada la mande parar hasta dar aviso y acudiendo a qualquier Religioso le obligue a que notifique este precepto a quien le quisiere impedir su acuerdo para que assi la obra no pase adelante hasta ser yo informado. Todo lo qual mando debaxo del dicho precepto. Y apretadamente encargo a los padres Provinciales que haviendo hecho escrutinio deste punto y materia de edifficios, si de sus visitas resultare algun exceso contra lo sobredicho me lo avisen para que yo ponga remedio en ello (...).

En Salamanca a veynte y ocho de Março de Mil y seyscientos y veynte y seys años.

[Còpia de l'original firmada pel Pare Provincial fra Lluís de sant Josep, a 21 d'abril del 1626]

[4]. **AHPB**, Rafael Riera, *Secundum librum testamentorum e codicillum*, 1609-1638, fols. 117v-119v. També a **ACA**, Monacals-Hisenda, vol. 1931

**Còpia del testament de Josep Dalmau, redactat el 3 de març del 1631**

Die III Mensis Marty Anno Nativitate Domini Millesimo Sexcentesimo Trigesimo primo

Hoc est exemplum bene e fideliter Barcinone sumptum a quodam publico et autentico testamento in papyro scripto manu publici Notary clauso et subsignato non vitiato non cancellato nec in aliqua eius parte suspecto tenoris sequentibus JH. Christi nomine Amen. Pateat Universis q<sup>o</sup> anno a nativitate Domini Millesimo sexcentesimo trigesimo primo, Die Vero tertia mensis Marty intitulata existens personaliter constituto ad modum Reverendus Domino Josephus Dalmau presbyter et de regio consilio praesentis Principato Cathaloniae Doctor sanus per Dei gratiam mente et corpore intus Monasterium Sancti Josephi presentis Civitatis Barcinone vocavit et rogavit me Raphaellem Riera regia auctoritate notarium publicum Barcinone infrascriptum ac etiam in testes honorabiles Maginum Clarasso flassaderium et Hieronymum Ferrer caligarium cives dicta civitatis Barcinona, et coram me dicto et infrascripto notario et testibus

praedictis dixit et exposuit q<sup>o</sup> ipse animo testandi fecit suum ultimum testamentum et sua propria manu scripsit in quadam papyri plica, quam suis manibus tenebat clausam, et quodam sigillo armonium suorum obsignatam et ibidem in praesentia dictorum testuim tradidit mihi dicto et infrascripto notario plicam papyream supra dictam, et dixit q<sup>o</sup> ipsa scriptura suie plica erat, et est suum ultimum testamentum, seu sua ultima voluntas quod seu quam condidit, fecit, acapud me eundem notarium firmavit, dexteram manum mihi ponigendo: volens et mandans q<sup>o</sup> contenta in dicta papyri plica sint suum ultimum testamentum seu sua ultima voluntas, et valeant sibi iure testamenti, et si non valent, aut non valebunt iure testamenti saltem valeant et valere possint iure cudicillos, aut alterius speciei ultim voluntatis, qua melius de iure valere poterit et tenere. Et adyciens etiam q<sup>o</sup> morte sua secula ego ipse notario aperiam, pate faciam et publicare debeam dictum suum testamentum de quo voluit et mandavit per me fieri, et tradi heredibus legatarys et alys cuia intersit tot codices, et originalia testamenta, clausula, et transumpta, quod mihi dicto et infrascripto notario videantur facienda et tradenda, ore quoque proprio me et superius nominatos rogavit huic suo ultimo testamento, seu ultima voluntati testes asse. Ego vero dictus Notarius dictam papyri plicam clausam, et uno sigillo sigillata ad me recepi et conservavi et confectionem dicti testamenti, cui rogatus et requisitus inter fui in scriptis redegi praesentibus testibus supra dictis. Post modum vero cum praefatus dominus Josephus Dalmau sic ut placuit diem suum clasisset extremum die veneris septima mensis January anno a nativitate Domini Millesimo sexcentesimo trigesimo tertio instante et requirente Rdo. Patre fratre Aleixio de Jesus procuratore et economo Reverendi Patris Vicari, et devoti conventus Monastery Beata Maria de Gratia de Monte Carmelo procuratore et a conessio Rdi. Patris vicary et devoti Conventus dicti Monastery beata Maria de Gratia in dicto testamento interesse habere praetendente, ut de eius mandato constat instrummento recepto et testificato penes

discretum Petrum Paulum Vives notarium publicum Barcinone die sexta praesentis et currentis mensis January, praesentibus testibus Antonio Magino Bassa ferrifabro cuie et Josephus Prats scriptore Barcinonem praedictum papyri plicam apervi et publicavi huius modi sub tenore in dicta plica contento.

En nom de Nostre Señor Deu Jesuchrist y de la su humil Verge M<sup>a</sup> Mare sua y del glorios St. Joseph. Yo Micer Joseph Dalmau prevere Doctor de la real Audiencia, estant en sa unitat fas y orden mon testament y ultima voluntat en la forma seguent. Primerament acoman la mia anima a nostre Señor que la ha criada la vulla fer salva Amen. Elegesch per meu marmessor y executor desta ma ultima voluntat lo vicari o Prior sil y haura del monestir de nostra Señora de Gracia de frares Carmelitas Descalços lo que vuy es y per temps sera y vull que los deutes tindre lo dia de mon obit sien pagats en continent sens estrepit, ni figura de Juy y las injurias y agravis si alguns ne haure fets sien axi mateix esmenats. Lo cos meu vull sia soterrat en lo dit monestir de N<sup>a</sup> S<sup>a</sup> de Gracia per mi edificat y dotat y que los pares de aquell me posen alli hont los aparega y quem soterren en lo habit de nostra Señora del Carme y que pregunen a Deu per la mia anima com confie ho faran: Item en continent seguida ma mort vull sem digan mil missas per los monestirs dels frares Carmelitas Descalços de Cathalunya repartidoras per lo marmessor meu y sels sia donada la caritat acostumada: Item per quant seguida ma mort hauran de tornar a Francesch Dalmau mon nebot los censos de las casas de la capella den Marcus y los censos de las casas de la fusina prop la placeta de la Vilanova que me foren llegades per lo q<sup>a</sup> Joan Dalmau mon pare, ab pacte, que si moria sens fills tornassen a ells y a sos hereus y encara que pogues yo pretender que per ser lo llegat per la illegitima en lo qual noy pot haver gravamen algu no seria obligat a tornarlo; todavia vull se li tornen en la forma seguent; Primerament los censos de las casas de la Fusina. E perquant a vint y nou de Juliol mil siscentos y trenta en poder de M<sup>o</sup> Rafael Riera

notari de Barcelona dit Francesch Dalmau mon nebot me vene un censal de preu de sinch centes lliures y pensio vint y sinch lliures ab especial obligacio y entre mans missio de consemblant quantitat dels censos que reben sobre las casas prop la capella den Marcus en la una es de la viuda Carmini que fa vint lliures cada any en la altra esta t... [sic] Valldosera Valer que fa cada any nou lliures onse sous, les quals cases fan de censos a la communitat de Santa Maria de la Mar dos lliures catorse sous, que rellevades de vint y nou lliures onse sous, que reben de censos de las ditas dos casas, restan vint y sis lliures y deset sous, que pagades sent vint y sinch lliures del censal, restan per dit Francesch Dalmau de dits censos una lliura y deset sous y per satisferli axi dita quantitat, com tot lo demes podria serli obligat li fas llegat primerament de aquell censal pensio de set lliures y denou sous y preu de cent setanta y nou lliures que los nobles dona Magdalena Terre y don Joan Terre son fill me fan quiscun any a sinch de Janer, lo qual censal la q<sup>o</sup> Hieronyma Dalmau ma mare me doná en capitols matrimonials quan me casi ab altra major quantitat a totes mes lliberes voluntats. Item li deixe y llegue a dit Francesch Dalmau aquell censal de pensio set lliures y preu de cent quaranta lliures que quiscun any me feya y prestava Margarida Doli y apres t... [sic] Rigual garbellador y vuy lo fa y paga Magdalena fetas sobre una casa al carrer den Carabassa a t... de Juliol, los actes de dit censal estan en mon poder y vull li sian donats firmada primer apoca y diffinició per dit Francesch Dalmau, y dits llegats li fas ab totes las pensions degudes de aquell axi dels censos, com dels censals. Item deixe y llegue a Jaume Descarrega fill de Jaume Descarrega perayre que esta per apranent de fuster ab mestre Joseph Sayos fuster que cada any li sia fet un vestit, esassaber casaca y balons y de dos en dos anys en gipo, y cada any dos parells de sabates y aço tant quant estara per apranent, que apres del que guañara se podra vestir, y quant eixira de apranent se li fasa una capa de vint y dos e de la color voldra. Item deixe y llegue a dit Jaume Descarrega

que quant parara casa, y se casara se li compre fusta per la botiga y mobles pera sa casa fins en valor de cent y vint lliures, les quals no li sian donades a ell sino al que vendra la fusta, o los mobles, y si al dia de mon obit haura ja parada casa y sera casat cesse la prestacio de dit llegat. Item a Pere Llundres patje meu si al dia de mon obit estara en mon servey, vull se li fassa un vestit nou de vint y dose de la color volrra y se pose en offici, lo que ell volrra pendrer, lo vestit sia ab tot cumpliment capa, casaca, gipo, balons, sombrero, dos camises, dos balones, cinta y sabates. Tots los altres bens meus mobles è immobles haguts y per haver, veus, drets y actions mias hontsevulla siau ara o, en esdevenidor, que a mi me pertanguen, o pertanyeran deix a nostre Señor Deu y al Monestir de nostra Señora de Gracia per mi fundat y dotat de frares Carmelitas Descalços ahont yo estich, instituhint aquell hereu meu universal ab pacte y condicio que a mes del offici conventual que perpetuament cada dia se ha de dir per mi com a Patro y fundador de dit Monestir, sem digan quiscun dia dos missas quotidianas perpetuament per sufragi de la mia anima, de la q<sup>o</sup> Lucrecia Dalmau y de totes les persones a qui tindre obligacio: pregant a dits Pares de dit Monestir me encomanen a nostre Señor. Y acaben dit Monestir, si al temps de mon obit nol haure acabat, y que tant prest com pujan hi posan la communitat y los novicis. Aquesta es la mia ultima y derrera voluntat la qual vull valga per testament, codicil, o altre qualsevol ultima voluntat de la millor manera que de dret valer puga. Revocant, cessant y annullant qualsevol altre testament o testaments que abans de aquest hagues fet en poder de qualsevol notari. Fet de ma mia propria vuy a trenta de Janer mil siscents trenta y hu y fermat de ma mia Joseph Dalmau. Actum, laudatum, firmatum, et postea publicatum fuit husius modi testamentum sub annis, diebus et mensibus praedictis praesentibus testibus praedictis ad praemisa respective, vocabis specialiter et assumptis pro ut

superius continet. Signatum meum Raphaelis Riera regia auctoritate Notary publici Barcinone qui praemisis interfui, eaq. Aliena manu scripta rogatos et requisitos clausis.

[5]. **AHPB**, Rafael Riera, *Secundum librum testamentorum et codicillorum*, 1609-1638, fols. 120-121.

**Codicil al testament de Josep Dalmau, en el qual prohibeix dur a terme amb el seu llegat cap altra obra de construcció al convent de Gràcia abans que sigui acabada la tanca que marca la clausura del monestir**

6 d'octubre de 1632

Die Mercury VI Mensis Octobris Anno Nativitate Domini MDCXXXII in Monasterio Beata Maria de Gratia territory Barcinona

En Nom de Deu sia Amen yo Joseph Dalmau prevere doctor del Real Consell detingut de malaltia corporal de la qual tem morir estant empero ab mon seny sana, e, integra, memoria y ferma lo quella, sabent que tinch fet y ordenat mon darrer testament en poder del notari devall escrit a tres del mes de mars mil sis cents trenta hu, e sabent mes avant que aquí es licit testar, es licit ans y agues de son testament codicillar, com sie deambulatoria la voluntat dels homens fins al ultim exit de la vida; Pertant los presents meus fas y orden codicils en y ab los quals revoque tots y qualsevol llegats tinga fets ab lo dit mon testament a Jaume Descarrega Jove fuster volent que aquells sien de ninguna força, ni valor, com si fets no fossen.

Totes les demes coses en dit mon testament contengudes y per mi disposades llohe, aprobe, ratifique, y confirme, y vull obtinguen llur força y valor.

E aquestos son mos codicils y darrera y ultima voluntat mia, la qual vull que valega y valer puga per dret de codicils, o de altra qualsevol specie de ultima voluntat que millor de dret valer y tenir pora; dels quals lo obit meu seguit vull, orden, y man ne sien fets, ordenats y dictats y lliurats tants originals, clausules y transumptos quants y quantes demanades ne seran per les persones de que sie, o sera interes.

Fets y fermats son estats los presents meus codicils en lo monestir de Nostra Senyora de Gracia del orde del Carmelitas Descalços territori de Barcelona dimecres a sis del mes de octubre mil siscents trenta dos. Original de mi Joseph Dalmau codicilant predict, qui los presents meus codicils llohe y firme (...).

Die Sabbati VIII Mensis Octobris Anno Nativitate Domini MDCXXXII in Monasterio Beata Maria de Gratia territory Barcinona.

En nom de Deu sie Amen. Yo Joseph Dalmau prevere doctor del Real Consell detingut de malaltia corporal de la qual tem morir, estant empero ab mon bon seny sana, e integra memoria y ferma lo quella, sabent que tinch fet y ordenat mon darrer testament enpoder del natari devall scrit a tres de mars mil siscents trenta y hu e que aquí es licit testar es licit ans y apres de son testament codicillar, com sia deambulatoria la volunta dels homens fins al ultim exit de la vida. Per tant los presents meus fas y orden codicils en y ab los quals vull que mon hereu puga y li sie licit y permes quant li apareixera convenir vendrer la torre que yo tinch pres dest Monestir de Nostra Senyora de Gracia que fonch de la senyora Marianna Mitja y Puigjener y de Joseph Mitja son fill ab la gleva de dita torre, exceptada empero la part de dita gleva que esta designada pera cerca



del dit monestir y sos horts y terra. Vull empero y es ma voluntat que lo preu de dita torre y gleua sia depositat en la taula del cambi, o deposits comuns de la ciutat de Barcelona de hont no puga ser tret sino per smerç fahedor en lloch tuto y segur en nom y a obs de mon hereu e tambe vull que quitantse qualsevol censals, violaris, o altres propietats de ma heretat los preus de dites coses aixi mateix sian depositats en dita taula de hont no puguen esser trets sino per semblant smerç de censal y apres lluyntse los censals que se esmerçaran perpetuament estigan los preus de aquells subjectes a resmerç, e asso perque dure y es perpetue la pia disposicio que tinch feta en dit mon testament.

Item vull, orden, y man que en continent mon obit seguit sia per mon hereu venuda tota la mia plata de servey y lo preu de aquella y tambe tots los diners comptants se trobaran en lo cos de ma heretat y encara dos centes lliures me deura don Francisco Junyent en lo mes de Janer primer vinent per raho de dos vensions de censal, tot vull sia distribuhit y posat en la fabrica de dita cerca y encara vull per lo que se conve molt aquella per lo dit Monestir, que en dit Monestir nos puga fer obra ni fabrica alguna fins a tant dita cerca sia acabada y posada a tot punt com conve.

Item deix e y llegue a Marianna filla de Francesch Dalmau mon nebot les pensions me deura lo dia mon obit Mestre soler, mestre de cases per raho de unes cases li tinch stablertes situades en la Fusina de la ciutat de Barcelona. Item deix a la dita cent lliures les quals vull li sien donades quant casara per a ferse un vestit.

Totes les demes coses en dit mon testament y encara en los codicils tinc fets en poder del notari devall scrit a sis del corren llohe y aprobe y vull romanguen en sa forsa y valor.

E aquestos son mos codicils y darrera y ultima voluntat mia, la qual vull que valeda, y valer puga per dret de codicils, o de altra qualsevol specie de ultima voluntat que millor de dret valer y tenir pora (...).

[6]. **AHPB**, Jaume Rondó, *Llibre de testaments*, 1638-1649, fols. 21-29

**Extracte del testament de fra Baptista de san Jeroni, fill de Jeroni Guerau, en el qual llega les seves propietats, i estipula diverses donacions a benefici d'alguns convents de carmelitans descalços del Principat, a més de la seva sepultura i la dels seus germans i pare**

15 de desembre de 1641

Die dominica XV mensis desembris Anno a Nativitate Domini MDCXXXXI

(...) Item al Monastir y Convent de Nostra Senyora de Gratia fora los murs de Barcelona, dexo y llego de caritat per una vegada tant solament quatracentas lliures de dita moneda pagadores passat un any de ma professio de les quals dos centes serviran pera fer y obrar o ajudar a fer y obrar lo cor de la Isglesia de dit Convent que ha de durar pera sempre y las altras doscentas lliuras serviran per a fer una hermita en lo hort de dit Convent sots invocatio de Sant Joan Batista obligant al religios que en dita hermita habitara a encomenarme a Nostre Senyor en sas orations y sacrificis (...).

Immediatament seguida ma professio los dits administradors y de aquest meu testament prengan ma universal heretat y tot lo que en ella se trobara en canvi heretats mobles y altres qualsevols cosas se venga de la manera a ells ben vista y lo que de ditas

cosas resultara y los diners si acars en ma heretat ni haura tot se esmerce a for de censal en lloch tuto y segur, a coneguda de dits administradors immediatament seguida ma professio, o lo mes prest que sia posible, fundaran un Convent de Religiosos descalsos de Nostra Senyora del Carme sots invocatio del glorios Sant Hieronym doctor de la Isglesia lo qual Convent poran mos administradors fundar en la ciutat de Vich del present Principat de Cathalunya, o haont dits administradors ben vit los sera y aparexera convenient pera fundatio, erectio fabrica y mobles del qual Convent (...).

Item vull que en lo Convent que en aquest meu testament tinch fundat se fassa un carner gran y capas devant lo altar major de la Isglesia dalt sobre las gradas del presbiteri ahont se posara una llosa de pedra y en ella un lletrero que denote y diga qui es lo fundador de dit convent del qual sera y se tindra per tal dit quondam Senyor y Pare meu y yo dit testador volent que dintre dit carner en lo mitg de ell se fassa un atahut en lo qual se procuraran aportar y posar los cadavers del dit quondam Senyor i Pare meu y del quondam Senyor Misser Joseph Guerau mon germa que estan depositats en lo convent de Sant Joseph de Carmelitas Descalsos de la present ciutat de Barcelona y lo cadaver del quondam Hieronym Guerau tambe germa meu y esta depositat en lo convent de Sant Joseph de Perpinya de dita orde ahont mori volent que en dit carner no si puga enterrar persona alguna altra que los dits y los Religiosos que moriran en dit Convent si voldran en la fabrica del qual se gasteran doscentas lliures (...).

[7]. ACA, *Monacals-Hisenda*, lligalls grans, 171

**Circular del General fray Diego de la Presentación recordant l'obligatorietat d'ajustar-se a les mides i els preceptes constructius dictats per l'Orde**

2 de juny del 1657

Actas y advertencias para los Religiosos Carmelitas Descalzos (...)

Primeramente, he notado en algunas partes diferencia en los edificios, ya de Iglesia en su grandeza, que excede a la planta de la Religion, ya de mayor curiosidad de la que se permite, y demasia en las alturas. No por esso pretendo se derriben Iglesia, ni edificios ya acabados de fabricar, pero encargo, que todo lo que se pudiere reducir a la fabrica comun, y planta de la Religion, se haga, y en otras cosas que con menos gasto se puedan enmendar, y univocar, se ajusten luego (...). Y porque entre ellas es una, ser los transitos mas anchos de los seys pies que señala la constitucion, donde huviere excesso que passe de un pie mas, se remediara con un tabique a lo largo del transito, que se estreche lo necessario, y el hueco se podrá aprovechar para archivo de papeles.

Item, por averse abierto ventanas a calles, y al campo, fuera de clausura, contra el estilo de la Religion, y expuesto a muchos inconvenientes, y son de ruydo, que estorvan la Oracion, e impiden otros exercicios, y juntamente se oye fuera lo que se trata dentro, se cerraran todas las ventanas que recibieren luz de la calle, o de fuera de la clausura, procurando que solo entre la del Cielo, o de la parte que estuviere dentro de la cerca del Convento, y donde no se pudiese dar luz en otra forma, sea levantando la ventana todo lo mas que diere lugar el edificio, con rexa, y en forma de claraboya con derramo, de suerte que no se puedan assomar por ella (...).

En algunos Conventos he visto usar de azulejos por adorno de las paredes de la Iglesia, y de losas de precio para el pavimento. Es contra el uso comun de la Religion, y será bien que gasten en la limpieza de las paredes, y aseo de las Alvas, y Ornamentos lo que superfluamente se gasta en losas de pulimento, y azulejos, sin que se permitan mas tales excessos.

Y porque se han introduzido Retablos de mucha talla, ordenamos, que no se hagan en adelante sin traza de la orden que daran los Artifices que tuvieren patente de tales, y aprovacion de nuestra parte.

Item por aver visto en algunos Conventos lamparas de plata, vinageras, candeleros, y otros servicios semejantes de plata, y Ternos bordados de oro, ordenamos que se quiten en todas partes (...).

Otros ornatos suplerfuos ay en las Iglesias de algunas partes, como son, muchos quadros que de ordinario cubren paredes, y no dexan lugar a que se acuda a la mayor solemnidad de algunas fiestas pues apenas ay donde poner mas (...), y assi quitaran los quadros que huviere que passen de media dozena (...).

Las Cruces de las Processiones, son en algunas partes de bronce, o de metal semejante, y deven ser de madera (...).

En la fabrica de los Claustros ay diferencia en algunas partes, donde estan con columnas de piedra, y sin repechos, y se deven poner en la forma que usa la Religion, no labrando mas con columnas, y poniendo antepechos a todos los que estan sin ellos, y se quitaran las varandas de hierro de algunos corredores (...).

Item, porque en algunos Conventos de diferentes Provincias ay algunas possessiones de tierras, viñas, olivares, o casas, y tener en propiedad, o en administracion perpetua este genero de hazienda es contra nuestras constituciones, y

toca en punto de regla, y del modo de pobreza que professamos, y aunque se aya dado dispensacion, no ha podido ser perpetua si no por algun tiempo, hasta que se puedan vender, y reduzir a otra cosa que podamos gozar (...).

...en Granada a dos de Junio de Mil seiscientos, i cinquenta i siete años. Fray Diego de la Presentacion, General.

[8]. AMVI, *Acords Municipals*, 1671-1681

**Els consellers de Vic, seguint la petició de fra Josep de la Concepció, aproven la donació de 50 lliures al convent de carmelitans descalços de la ciutat, en concepte de la feina que l'arquitecte a dut a terme en la confecció de les traces de la nova seu municipal**

9 de febrer de 1674

Y apres fonch proposat per dits señors consellers per medi del dit Sr. Conseller president, que en lo any prop passat fonch determinat per los Señors Consellers y Jurats de Consell general, qui les horas eran de la present ciutat de Vich, de fer en las casas del Consell de ditat ciutat, en la part de la plaça del Mercadal uns balcones, que traguen y miren en dita plaça del Mercadal, fentse dita fabrica a coneguda dels Comissaris, que llavors foren elegits, los quals per que dita fabrica se fasse y estiga de art, qual conve; y per trassar la planta y obra de todas las presents casas del Consell; per que los successors en lo sdevenidor puguen ordenar se fassan aprobar ab la deguda rectitud enviaren ha cercar un frare religios del orde de Carmelitas Descalsos, gran architector, y home de

trassa, lo qual es estat aquí moltas vegadas; y ha fetas, y posadas moltas diligencias en fer com ha favor, y posadas en serios y reglas moltas trassas com se pot veurer dels papers, que te V.S. presents. Y si es veritat se dona intensio a dit Religios de satisfacer los treballs que son de gran consideratio conforme poden judicarlos experts en estas cosas; Y se li sien donadas per los gastos dels camins ha fets en venir a esta ciutat sinch doblas de or en or de bans, de la present Ciutat, ab tot per part del Convent dels pares Carmelitas Descalsos de la present Ciutat de Vich, aquí y per obras del dit Convent se enten, que lo dit Religios ha fetas ditas trassas ha cedit y donat, lo que la Ciutat li pot fer merce en remuneratio de los treballs, se ha fet entendre als Consellers de la Ciutat, que estimaria dit Convent per continuar la fabrica de aquell, fes charitat en satisfaccio de ditas trassas, y de las revistas de la obra ha promes fer dit religios, de alguna quantitat a V.S. benvista, quan estimaran a merce, que speran de V.S. lo ques proposa y representa a V.S. qui delibera lo fahedor.

[9]. ACA, *Protocols Sant Feliu de Llobregat*, Llo-333

Notari Pau Castell, fols. 318v-321r

**Època de rescissió del contracte per a la construcció del sòcol del retaule de l'església parroquial de Santa Eulàlia d'Esparreguera**

9 de setembre de 1674

Nos Bernardus Montariol et Joannes Sivil Jurati anno presenti et currenti villa et termini Sparagaria diocesi Barcinone dicto nomine Agentes haec vigore deliberationis

facta per consilium particulare dicta villa et termini, ut de dicta deliberatione constat in libro negotiorum dicti concily die herina, et una, et Paulus Ginestar major dierum magister domorum ejusdem villa Sparagaria et altera partibus Compromitimus in vos fratrem Josephum de la Concepsio ordinis Carmelitorum escalsiatorum Dominicum Rovira sculptorem civem Barcinone Joannem Grau et Franciscum Grau patrem et filium etiam sculptores Civitatis Minoris tanquam in arbitros arbitratores laudatores et amicabiles compositores, a nobis dictis partibus comuniter et concorditer electos, et nominatos, sub pena Mille librarum moneta Barcinone per unam partem alteri et nobis adinuicem, et vobis dictis arbitris et arbitratoribus per stipulationem promissa super omnibus et singulis actionibus, questionibus, petitionibus et demandis quas una pars nostrum contra alteram habet tant per raho del peu de pedra negra illustrada del retaula major de la Iglesia parrochial de Santa Eulalia de dita vila de Esparaguera que fins vuy ha fabricat y treballat dit Pau Ginestar en virtud de un acte de ajust fet y firmat entre dit Ginestar de una part, y los jurats que a las horas eran de dita vila de part altra rebut en poder del notari devall escrit a set de octubre mil sis cents setanta, com tambe sobre las capitulacions, y obligaciones en dit acte contengudas, y per evitar los gastos que una part y altra havian de suportar en la prosecucio de la causa que en la Real Audiencia del present Principat de Cathalunya se aporta entre la Universitat de dita vila de Esparaguera agent de una y dit Pau Ginestar defenent de part altra, a relacio del Magnifich Juan de Carbonell doctor de dita Real Audiencia, en poder de Salvador Golorons notari real collegiat, sobre las pretensions que dita Universitat te contra dit Ginestar per no haver exeputada dita obra, o peu de pedra negra illustrada ab la deguda perfectio segons las capitulacions en dit acte contengudas, y altrament requerex dita obra segons judici de officials experts (...).



[10]. ACA, *Protocols Sant Feliu de Llobregat*, Llo-333

Notari Pau Castell, fols. 321-323

10 de setembre del 1674

Ego Paulus Ginestar major dierum magister domorum villa Sparagaria diocesi Barcinone Gratis confiteor et recognosco vobis juratis universitati et singularibus personis dicta villa et termini Sparagaria nempe vobis Bernardo Montariol, et Joanni Sivil juratis anno presenti et currenti ejusdem villa presentibus, quod modo infrascripto dedistis et soluistis mihi et ego a vobis habuisse et recepisse confiteor Mille libras moneta Barcinone que sunt ad complementum bismille et ducentum librarum cum relique Mille et ducentum librae sint mihi exsoluta per Joannem Montariol clavarium opera ratabuli majoris ecclesia parrochialis Santa Eulalia ejusdem villa Sparagaria, ut constat diversis apochis apud notario infrascripto receptis, et dicta bismille et ducentum librae sunt a compliment de tota la feyna que jo dit Ginestar tinch feta y asentada fins lo dia present per raho del peu de pedra negra illustrada de dit retaula major que jo havia de fer y asentar en virtut de un acte de preu fet o ajust firmat entre los Jurats que las horas eran de dita vila de una part, y jo dit Pau Ginestar de part altra en poder del notari devall escrit a set de octubre de Mil Sis Cents Setanta, y sobre las capitulacions en dit acte contengudas. Y per quant tinch otras feynas que nom donan lloch de poder acabar dit peu de pedra dins lo termini en dit acte asenyalat, y haver aparegut als obrers de dit retaula ajustar pedra de jaspe al dit peu y no esser de ma facultat treballar aquella. Per tant de comu consentiment de las parts se resilex cancella y anulla lo dit y sobrecalendat acte de ajust fet entre dits Jurats y dit Ginestar aserca la fabrica de dit peu de pedra, y todas las obligaciones y capitulacions en dit acte contengudas, axi y de tal manera que ala

una part ni alaltra no puga aprofitar ni danyar en ningun temps, ni valerse de dit acte y obligacions en aquell contengudas com si aquell fet ni firmat no fos, acontentantse dit Ginestar que la vila puga acabar de fer y asentar dit peu de pedra a la persona o official que li aparexera. Y mes avant las ditas parts renuncian a la lite y causa que en la Real Audiencia del present Principat de Cathalunya se aporta entre lo sindich de dita vila agent de una part, y dit Pau Ginestar defenent de part altra, a relacio del Magnifich Juan de Carbonell doctor de dita Real Audiencia, en poder de Salvador Golorons notari real collegiat, acerca la fabrica de dit peu de retaula, y las capitulacions de dit acte, y a todas las pretensions que la una part contra laltra havian allegadas y deduidas en dita causa, y per havant podian deduir y allegar en virtud del sobredit acte de ajust. Prometent las ditas parts tenir per fermas y agradablas todas las cosas demunt ditas, y contra aquellas no fer o venir en ningun temps per alguna causa o raho ab obligacio ço es lo dit Pau Ginestar de sos bens propis, y los dits honorables Jurats dels bens de dita Universitat mobles e immobles haguts, y per haver drets y actions universals ab jurament llargament. Modus vero solutionis dictarum Mille librarum talis fuit et est quoniam illas dedistis et soluistis mihi dicto Paulo Ginestar realiter et de facto cum pecunia numerata ad meas omnimodas voluntates et Ideo Renuns et in testimonium et presentem vobis facio Apocham.

[12]. AHN, Clero, leg. 112.

**Visura de fra Josep de la Concepció en el convent de carmelites descalços  
d'Oriola, 28 de novembre del 1681**

Juisio de la obra de la iglesia nueva del Cto. de N<sup>a</sup> S<sup>a</sup> del Carmen de la ciudad de Orihuela, que hiso el Padre fr. Josef de la Consepion Religioso Carmelita descalso abiendola visto y examinado

Primeramente como esta de suio tan desproporsionada por ser demasiado alta, y las paredes delgadas y juntamente mal trabajada en quanto al material, o aplicacion del de lo qual se an originado muchisimos visios de aberturas, como displombamientos de paredes por los empujones de los arcos torales, y de arcos de otras aberturas, y juntamente el angulo del crusero que por aberle querido remendar y no tener el asierto que debian en el remedio a echo trabucar a los mismos arcos torales en tanto que bajan de su asiento mas de palmo y medio; con que los arcos de capilla y tribuna an correspondido a bajarse de pie proporsionalmente como los demas torales digo los dos que bienen a parar ensima de dicho pilar; en tanto que se ha abierto la pared que a la parte de arriba tiene mas de un palmo de abertura; por tanto para ocurrir al remedio es forroso que primeramente se desagan los arcos torales que aunque es berdad que los dos que no toman asiento ensima del pilar no an echo tanto asiento como los demas, sera bien para maior asierto desaserles por quanto tampoco no toman los arrancamientos en los puestos donde los abian de tomar, y tambien lo ocasiona el aberlos de desaser por no estar echos en la forma debida. Derribados que esten dichos arcos se derribara tambien dicho pilar con la pared de dicho lado de crusero dejando aquellas piedras que estaran firmes en la otra pared y no abran seguido el visio de dicha pared y pilar, y dicha pared

se derribara asta la cara de la tierra, y luego se tratara de bolberlo a reedificar advirtiendole al ofisial que lo trabajara que todo lo que toque el quadrangulo del pilar, lo a de aser de ladrillo trabandolo con lo demas con algunas trabas de ladrillo que salgan del mismo pilar, la de mas distansia de dicho pilar a la pared lo puede haser de piedra advirtiendole que todas sean llanas lo que sea pusible, todo esto lo a de aser con grandisima advertensia que no se ponga mucha cantidad de mortero a las juntas tanto al ladrillo como a las piedras si en este mortero quieren mesclar gransas de yeso bien pueden, y adviertan que el primer año para maior seguridad sera bien que no se haga mas alto que el nibel del coro y tribunas, el segundo año proseguir asta el arrancamiento de los arcos torales, y dejar pasar otro año para haser dichos arcos torales, advirtiendole que quando suban dicho pilar y la pared, se an de encaractar o meter unas buenas piedras bien largas des de la pared nueva a la vieja, sin los dientes que aian quedado de la pared bieja que tambien se ara que esten bien trabadas; y echo que este el arco de la capilla formara la jamba para la tribuna estrechando la abertura de la tribuna, palmo y quarto mas de lo que aora esta esto se entiende por cada parte con que bendran a quedar de abertura de tribuna nueve palmos y medio de ancho, y se le podra dar de altura asta onse palmos, el aser estas jambas podra aserse tambien a todas las aberturas de tribunas, y redusirlas a dicha medida, y por lindares se les pondra unas buenas piasas de madera que traben bien los arcos que estan ensima y la concabidad que quedara entre dichos lindares y arco se podra serrar con un taibique por cada parte en el pilar nuevo ensima de dichos lindares tambien se podra haser arco de medio punto como esta el de las demas para añadir a la gordura de la pared.

Antes que se hagan los arcos torales se ha de proseguir el estribo que oi se esta trabajando a la parte de fuera como tambien la pared que estaba comensada para cuarto, estas se an de proseguir, y haser asta un estado mas alto que la cornisa de la Iglesia,

como tambien antes de aser dichos arcos torales se ha de haser la abertura para la entrada de la capilla de la Virgen, y dicha se hara abriendo una abertura de tres palmos en la pared, y formar la jamba en dicha abertura que tenga todo el masiso de la pared, y a esta jamba se le podra dar de altura antes de empesar el arco, unos veinte palmos, y desde alli empesar a haser arco que sirba de sindria la misma pared, yendo atacando dicho arco a la pared que queda ensima, y esto se ira abriendo como de tres a tres palmos, y a dicho arco se le podra dar de luz unos diez y ocho palmos, y se podra haser en la misma conformidad dicha asta serca la mitad del arco, luego aser la otra mitad en la misma conformidad dicha. Tambien se han de abrir, y formar dos ventanas a las dos paredes del braso del crusero que tengan de luz siete palmos de ancho, y onse de alto; estas se haran de manera que el arco de la dicha bentana sea una vara mas bajo que la boveda de dichos arcos de crusero, dichas ventanas seria vien que se formasen y hisiesen de piedra de silleria, si fuese posible, sino de ladrillo. Prebenido todo esto se haran los arcos torales advirtiendole al ofisial que les ponga bien el peso o plomo a los cargamientos de los pilastrones; con advertensia que el arco que esta asia el presbiterio no a de seguir los pilastrones de vajo por quanto aquellos no estan regulados como los demas; y para que parezca bien y este mas fuerte seran bien reducirlo todo a una misma forma, con que sera foroso al forsar de los pilastrones ia dichos tocarles de una parte y añadir de otra, y al aser dichos arcos se aran las quatro conchas de entre arco y arco juntamente con dichos arcos asta un estado de hombre de alto, dejando de proseguir dichas conchas las quales asta alli a de ser todo masiso. Se iran prosiguiendo los arcos asta serrarles, y a dichos arcos se les dara de grueso dos ladrillos y medio, y de ancho por la parte debajo lo que tienen los pilastrones de ancho advirtiendole al ofisial que no deje regata para las conchas o bovedas que despues ia se haran a sus tiempos. Luego se formaran quatro pilares ensima del masiso que abemos dicho de las conchas,

advirtiendole que dichos pilares an de cargar al peso y plomo de los masisos debajo de los pilastrones digo de lo mas afuera dellos, y de pilar a pilar se formaran paredes de dos palmos de grueso formando la cara de mas afuera de las paredes a lo mas afuera de los arcos y de dichos pilares, atando con algunas trabas de ladrillo que prosedan asia las paredes que quede bien atado pilar con pared; advirtiendole que al subir dichas paredes se an de dejar unos augeros [sic] para enmaderar el tejado de ensima del presbiterio brasos del crusero y cuerpo de la Yglesia señalando el vertiente de dicho tejado que por lo menos tenga la mitad de la distansia digo que como la mitad de la luz de la Yglesia son diez y ocho palmos, y tres del masiso de la pared su mitad seran diez y medio y esto es lo que a de tener de vertiente cada lienso de tejado, y miren que los augeros an de estar de tres a tres palmos y augero en dentro, advirtiendole que dichos augeros no se a de aser ninguno dentro del arco sino ensima del arco; con que quedaran dos palmos des de los augeros a la vobeda; esos son para que pase bien el aire para la conserbasion de la madera; advirtiendole que este modo de enmaderar sirve para dos fines y efetos que es para sustentar el tejado, y sustentar y trabar la pared del presbiterio, y brasos de crusero que lo an bien menester para ocurrir a los visios, que tienen echos oi dia, y para que no agan mas de ai adelante, y en medio de dichas distansias de brasos de crusero y presbiterio en la distansia que queda de pared des de el formero de la vobeda a los maderos del tejado se podran aser unos augeros tan grandes como podran ser a manera obalos formando un reboltonsico de un ancho de ladrilla para sustentar el madero de la carena del tejado, estos obalos, o aujeros son para que entre el aire para la conservasion de la madera. Luego se proseguiran las dichas paredes de ensima los arcos junto con los pilares asta unos ocho palmos ensima lo mas alto de los arcos; luego se pondran quatro maderos que sean de buena calidad, y que cargen sobre los pilares, y algun medio palmo sobre las paredes, y en dichos quatro maderos se haran sus muesgas que encajen uno

con otro, y bien clabados con un buen clabo, o perno, y adviertan que dichos maderos an de tener por lo menos palmo y quarto de resio en quadro; luego para cubrir la distansia de este quadrangulo se a de aser en esta conformidad: se a de tomar un madero quadrado que tenga por lo menos palmo y tres quartos en quadro de resio y una vara de largo y este a de servir como para llabe adonde an de venir a parar quatro maderos que tengan prinsipio de un estado de hombre mas bajo de dichos maderos donde hara un encaje dentro la lista de los pilares, y al otro cabo a de parar en dicho madero o llabe albirtiendo [sic] que estos maderos y llabe an de parar que dicho tejado venga a tener unos trese palmos de vertiente cada lienso de tejado, y dichos quatro maderos se encastaran en dicha llabe con sus espigones, y augeros, dejando ensima de los augeros un palmo de madera, y de mas a mas de dichos espigones se clabara con un buen clabo en cada uno de ellos. Ensima de dichos quatro maderos se an de poner otros quatro maderos que tengan tambien palmo y quarto de resio en quadro, y estos se pondran que descansan ensima de dichos maderos; y encajados con una muesca de uña a los rectangulos, o rincones que forman los maderos que estan ensima los pilares, y dichos se clabaran con buenos clabos a un cabo, y a otro, y despues se clabaran los maderos dende dicho diagonal asia los maderos de bajo con su biax arriba, y muesga de punta abajo, y estos se pondran clabados, y todos se pondran de esquina o de canto, y ensima se entablara para resivir las tejas; advirtiendo que la crus y la bolilla si acaso la quieren poner por remate la haran fuerte con dicha llabe de madera prebiniendo que no se entre el agua por el yerro, no podresca o corompa la dicha llabe, y esto quanto mas se prebendra sera mucho mejor, porque jamas se prebiene arto, y advierta el ofisial que en este tejado no a de bolar mucho el rafe, o cornisa por no cargar tanto las paredes por ser tan delgadas, y advierta tambien el ofisial que quando ara las dichas quatro paredes de ensima los dichos arcos, a de dejar ocho augeros como obalos dos en cada lienso que

tengan dos palmos de diametro cada uno, y se haran a tres palmos de distansia de los pilares, y palmo y medio ensima de los tejados del presbiterio, y brazos del crusero. \_  
Cubierto que este todo este edificio se proseguiran las quatro conchas de ladrillo y yeso dandoles un ancho de ladrillo de resio, y mire que al aser dichas conchas baia siguiendo bien el punto que requiere para que baian bien sirculares, y para haser dichas conchas se ara un poco de regata en los arcos con instrumento que corte bien el ladrillo sin que casque los arcos, iguales que esten dichas conchas medio palmo antes de llegar a formar el sirculo pondra dos iladas de ladrillo de llano que atrabiese dende dicho anillo asia dentro retomando con pedasos de ladrillo, o cascos de teja la abertura que quede a una parte y a otra; a la parte de dentro para que descanse dicho ladrillo, y a la parte de fuera para que una una cosa con otra. Ensima de dichas iladas se formara la arquitrabe sircular que este bien atorno, y en drecho de los arcos se enbutira con cascos, y yeso lo que sera menester para forfar [sic] dicho alquitrabe. Ensima se proseguira el friso digo sobre las conchas, por quanto en medio de los arcos los mismos arcos ya sirven. Luego ensima de dicho friso, se formara la cornisa, la qual la corona de ella ya bendra a cargar ensima los arcos, y esto se cargara con aquel plamo que a quedado que no ocupan las paredes, y adviertan que esta alquitrabe, frisa, y cornisa no a de tener de alto mas de dos tersios de lo que tiene la alquitrabe, friso y cornisa del cuerpo de la yclesia aunque los miembros an de ser algo mas granados por estar mas distante de la vista conponiendo cornisa compuesta. Ensima de dicha cornisa se formara la media naranja, y se le dara todo aquel punto que podra sobrellebar que le quede de distansia desde lo mas alto digo al muslo o tersio de la dicha media naranja asia los quatro maderos mas bajos medio palmo de distansia, que si acaso algun dia algun madero de estos asia visio no agrabase la media naranja. Dicha media naranja se a de haser de dos falsas con yeso. La vobeda del presviterio se hara sircular con sus lunetas una por cada parte advirtiendolo que no tienen



que cascar las paredes para aser regatas para dichas lunetas que artos augeros ai entre piedras y piedras en donde con cascós se pueden formar los formeros para dichos lunetos, y tambien se haran lunetas aunque seran pequeñas en las vobedas de los brazos del crusero para que coresponda a todo lo demas, y desta manera tendran concluhidas todas las vobedas y tejados.

Para ocurrir a la deformidad que tiene la dicha yglesia en altura se le podra ajudar con aser tres gradas al entrar de la Yglesia y otra que se conpondra del marchapie de la puerta que seran quatro gradas, y las dichas tres gradas se conpondran los tres llanos dellas el uno en bolada de los pedestales de la portada y las dos que vaian tomando de enfrente de dichos pedestales estendiendose asia la plasa, y adviertan que el dicho marchapie se a de levantar en alto o poner otro, que la portada ia la permite bastantemente el lebantar dichas gradas, y a este nivel correra todo el cuerpo de la Yglesia y crusero, el presbiterio se lebantara sinco gradas y adviertan que tanto estas cosas de la entrada de la Yglesia no tengan mas que tres quartos de palmo de alto, y dichas sinco gradas se estenderan desde los pilastrones asia el cuerpo del crusero dejando franco todo el presbiterio y dichas gradas bendran a rematar a los altares del crusero y la ultima ara luego (esto es la primera subiendo) con las peanas de dichos altares.

Como se lebanta el cuerpo de la Yglesia y presbiterio sera forsose lebantar tambien las puertas que estan a los lados de dicho presbiterio, y miren que para lebantarlas baian poco a poco y con atendencia para que no casquen las paredes, y dichas puertas se formaran quadrangulares dandoles unos nueve palmos de alto, y para que baia con mas seguridad sera bien tomar un buen madero de buena calidad y encastarlo dentro de la pared a dicha distansia y bien retomado que este con yeso y que

carge en cada parte un buen palmo se podra abrir de alla abajo, y aser desta manera a todas las dos partes en cada puerta.

La avertura que esta a la parte del Evangelio que se avia dejado para la capilla de la Virgen se a de masisar y retomar el grueso de la pared formando y asentando en ella la portada para entrar y salir a la Yclesia, y adviertan que esto se ha de haser algun tiempo antes que corten las paredes que estaban echas para dicha capilla de la Virgen, por quanto dichas paredes se an de sacar de alli para dar lugar al edifisio del claustro. Los fundamentos que no les toquen por ningun caso, y adviertan que si acaso no abia fundamento en la dicha abertura que se a de masisar que le agan nuevo y bueno.

Por ser la verdad que es mi sentir según lo que Dios me da a entender y yo he podido discurrir según arte y por ser assi lo firmare de mi mano en esta misma Casa de la Virgen del Carmen oy a los 28 de Noviembre de 81.

Firmo: Fray Josef de la Concepcion

Certificamos los infra escritos Reverendos Clavarios y Notario de este Convento de Nuestra Señora de el Carmen de esta Ciudad de Orihuela como la antecedente relacion es de el sobredicho Padre Fray Joseph de la Consepsion Religioso Carmelita Descalço y Maestro de Arquitectura que la hiso habiendo visto y reconocido la Obra de la Iglesia y la firmo de su mano en 28 de Noviembre del año 1681.

Fray Francesc de la Torre, Prior

Fray Lorenzo Catala

Fray Salvador Cossar Nottario

Fray Vicente Berengueri Clavario

[12]. AHT, *Llibre del Consulat*, 1684-1690, fol. 38

**Petició del prior del convent de carmelites descalços de Tarragona al consell municipal per construir dues capelles dedicades a santa Teresa de Jesús i a sant Joan de la Creu que han d'envair una part del carrer**

14 de gener de 1685

A Gloria del Señor y major veneracio y culto dels Sants desitjan lo P. Prior y Convent de S. Llorens de Religiosos Carmelites Descalços de la present ciutat se edifiquen dos capellas en la Iglesia de dit Convent dedicant la una al culto y veneracio de la gran Mare Santa Theresa de Jesus y la altre al Beato Joan de la Creu y com ditas capellas nos puguen edificar sino en la part de dita Iglesia que dona al Carrer publich que gira al canto de aquella y encamina al Portal de San Antoni y semblantment no pugan ferse ab la deguda proporcio sens entrar ditas capellas vuyt palms poch menos dins dit Carrer que es de V.S. Y com nos puguen edificar ditas capellas del modo predict sens llicencia y permis de V.S. Y per motiu de la gran emplaria de dit carrer haventse trobat que encara que es donia lloch al sobredit quedaria amplaria de dos canas y mitja que es tota la emplaria de davant la casa del capita Jacinto Redolat aparega clar no resultarne dany algu al be publich y que permetent V.S. tinga dit Jacinto Redolat gradas que donan al dit carrer ocupant lo espay de aquell que vindrian a ocupar ditas capellas podra tambe y millor ascentir al sobredit que ha de servir per la Iglesia y en augment del culto divinal.

Per tant y altrament dit P. Prior y Convent offerint a V.S. adobar dit carrer en tot lo que correspon a dita Iglesia que es troba necessitarne molt. Y aixi mateix passar algunas parets y fer las prevensions necessarias per que la entrada de ditas capellas dins

lo dit carrer no puga servir de algun abrigo o amago pera perpetrar algun delictes se posan als peus de V.S. suplicant humilment sie de son servey concecirnos y donarnos llicencia per a fer ditas capellas com teniem de presentat a V.S. que a mes de ser cosa molt de agrado de nostre Senyor dits suplicants ho tindrem en tot temps per un gran favor dels molts havem rebut per la lliberalitat de V.S.

Fra Jaume de la Purificacio Prior de Carmelites Descalços

[13]. ACA, *Monacals-Hisenda*, lligalls grans, 171

**Resolució de la Junta ordinària del Capítol celebrada a Lisboa en la qual les autoritats de l'Orde adverteixen sobre els excessos comesos en l'ornamentació d'algunes esglésies**

24 de gener del 1690

Fray Christoval de San Joseph Secretario del Difinitorio General de Carmelitas Descalzos. Doy fee que en Junta ordinaria celebrada en este Nuestro Convento de los Remedios de Lisboa a 24 de Henero de 1690 se hicieron los Decretos siguientes.

Por quanto se a reconocido exceso en algunos conventos a cerca de la fabrica de los tronos para colocar la Ymagen que suele aver en el choro; se determino que de ahora en adelante no se hagan, ni ponga en el choro trono alguno sin que primero se remita traza especial a Nuestro Padre General y que la apruebe en la conformidad que se observa en los retablos igual. Y porque assi mismo se van introduciendo en la Religion Columnas Salomonicas en los retablos contra el estilo comun, y espiritu de la Religion

(...). Suplicó todo el Difinitorio a Nuestro Padre General que su Reverencia se sirva de no admitir, ni firmar las trazas en que se pusieren las tales columnas.

Item aviendo ponderado con igual sentimiento todo el Difinitorio la gran facilidad que ay en ir introduciendo ornamentos preciosos para el adorno del culto divino, que prohibe la ley (...). Determinó el Difinitorio que los Padres Provinciales en las visitas hagan especial inquisicion en este punto (...). Y por lo que mira adelante se les ordene, que si hallaren averse introducido sin dispensacion alguna alaja, o ornamento de los prohibidos en dicha ley, apliquen irremissiblemente tres meses de suspensión al Prelado que huviere permitido su uso (...). Y que esta misma pena se les aplique a los Padres Provinciales si de sus visitas resultare aver tolerado las tales cosas (...).

...en Lisboa a 28 de Henero de 1690

[14]. ACA, *Monacals-Hisenda*, lligalls grans, 171

**Resolució presa al Definitori celebrat al convent de San Hermenegildo sobre la necessitat que les capelles comprades per particulars es sotmetin també a la traça establerta per l'Orde**

10 de juliol del 1693

Fray Francisco de Jesus (...) Secretario de la Orden (...), doy fe que en el Difinitorio general que en junta extraordinaria se ha celebrado en este Nuestro Convento de San Hermenegildo de Madrid este presente mes y año, se hizo una acta del tenor

siguiente. Por quanto los que compran capillas en Nuestros Conventos haviendolas de hazer a su costa, procuran introducir excessos, asi en la fabrica, como en los retablos y adornos de las dichas capillas, pareciendoles que obran en cosa suia. Por tanto para obviar este inconveniente tan contrario a nuestra Descalcez y Reforma, ordenó el Difinitorio por modo de acta, que no solamente los edificios de capillas mayores, y menores no se puedan edificar sin traza del traçista de la Orden (...); sino que tambien los retablos se haian de hazer con traza del mismo tracista, y esta no se execute hasta que la dicha traza se imbie a nuestro Padre General y la apruebe para que assi se asegure mas la uniformidad en todos los Conventos (...).

...en nuestro convento de Madrid a 10 de julio de 1693.

[15]. BUB, *Miscelània Històrica*, ms. 753, fols. 274-277

**Contracte per a les reformes portades a terme a l'atri de l'església del convent de Sant Josep de la Rambla**

Segon quart del segle XVIII

[El document està incomplet; falten la primera i darrera fulles]

...trasa, antes de mourer lo arch se posara la imposta o faxa, conforme dita trassa senyala i despres se assentarán los archs, fent las faxas ab sas cartelas llissas, y finalment sera obligat a posar al nivell de ditas cartelas una faxa per tota la frenta, que mira a la Rambla del un cap al altre, com asseñala la trassa, y a la part de dit carrero correra quatre palms, peraque fassa cara a la cantonada de dit carrero (Y la cantonada de

la paret de la porteria se tirarà un poch en fora pera que vinga dreta, y a nivell ab la cantonada de dit carrero, segons dira lo Director).

Item sera obligacio del dit de pujar la cantonada de una part, y altra, ab unas faxas corresponent a las pilastras, fent los rematos, conforme senyala la trasa, advertint, que los Pares de S. Joseph elegiran un dels modos de rematos, que hi ha en dita trasa, lo quels apareixera millor, advertint, que la finestra ha de ser la mateixa, que vuy hi es, ben repicadas las pedras, com y tambe haura de fer la mateixa faxa al ninxo, ab sa imposta, y socul, com asseñala dita trasa, y tot ab claus y cantons, y lligadas de pedra picada.

Item todas las cosas dalt escritas se excutaran de bona pedra, ab cantons, y lligadas, fent que sia ben travat, ab la momposteria ordinaria. Y tota dita pedra picada menos los soculs, com es ja dit, sera tallentada del millor modo se estilia.

Item sapia dit Impressari, que lo gruix de la paret de la part que mira al carreró se deurá fer del modo assenyala la trasa, fins dalt al nivell del cor, y de alli en amunt, fins a la taulada de las capellas, de tres palms y mitg de gruix, lo que tambe se aurá de muntar ab lo mateix gruix de paret, lo tros, que correspont demunt de la Porteria, fins al mateix nivell de la taulada de las capellas, que es la que vuy existeix demunt de dita Porteria.

Item sera obligat dit Impressari, a fer des del nivell del cor en amunt als costats de dit cor, dos archs de mahons, un en cada costat, los quals han de ser apuntats, o de traspunt de un maho de cap, y traves, de alsada, y de gruix lo mateix, los quals son per tenir las parets que deuen dividir lo cor ab la tirada de la Iglesia, pera formar la volta, que deu fer demunt lo cor, que será al endret del portico, conforme als de la Iglesia, ab sas llunetas, y finestras als dos costats de dit cor, ab son vestiment, ventana, y baldó de Colp per tancarse, com, y tambe formar un arch dobler, conforme los de dita Iglesia, en

lo lloch, que esta la pared de la frenta, que vuy es feta, obrint tot lo que diu de ample la Iglesia, peraque se unesquian las duas voltas, aixis las que deu fer, com las que son fetas, a dita Iglesia, y arrimada a la pared, ques fara nova, a la frenta de la Rambla, a la part de dins, se fara un arch, contra la volta doblat, per sota, que tinga lo mateix gruix o relleu que tenen los de la Iglesia.

Item ha de saber dit Impressari, que a la obertura, ques fara a la pared vella, que vuy es devant la finestra del cor, será obligat a fer un arch dobler de un maho de cap, y traves de fardosa, y de gruix lo que te la pared, y despres sobredit arch continuar la pared, fins la taulada, espatllant, la que vuy hi es, fins al nivell del piso del cor.

Item sapia que las tauladas se auran de cubrir conforme las de la Iglesia, posant la fusta per escala y lo embigat, de manera que carreguia, des de la pared vella a la nova, ques farà, aixis la del nivell de las capellas, com la taulada gran de la Iglesia tot ben acabat, posant las bigas de distancia de una, a altre de dos palms, y mitg.

Item sera obligacio de dit Impressari, que la fusta de la taulada, y llatas, auran de ser de melis de Tortosa, las bigas de dita teulada auran de ser de un palm, y quart de alsada, y un palm de gruix, las quals auran de ser passadas per aixax, aixi las bigas, com las llatas galpadas, tota dita fusta ha de cadar treballada a caires vius, com, y tambe ha de ser tota dita fusta de melis, de manera que demostrian feya seguidament las quatre caras de un cap a altre, y ditas bigas tindrán de llarch poch mes o menos vint y vuyt palms, a tota fusta; Ben entés que no han de ser cerradissas, de manera que tingan lo cor enter.

Item sera obligat, a rebossar, y emblancar de morter blanch totas las parets de dita obra, per la part exterior, lo qual ha de ser tot de bon morter remolinat, ab broquer



de fusta, y emblencaro ab una de calcs de pinsell de sobre, pera que fassa millor unió a la obra.

Item lo Impressari, que empendrá dita obra, que tota la desferra, que hexira de ella, com es rebla, y pedra picada, se li cedirá, a son favor, pera poderla esmersar en dita obra, com es lo rebla ben netejat, se esmercera per la dita obra, mesclada ab pedra nova, com, y tambe los cantons, que se arrencaran de las cantonadas, quedan per lo que empendrá dita obra, tornantlos a repicar de nou conforme la demes pedra.

Item sapia que las voltas del Portico, será de sa obligacio fer las segons demostra la trasa, ab las lineas de punts, y ditas voltas seran dobladas, ab dos gruxos de rejola, ab sas faxas, per de sobre per los Diagonals, y dos en creu per sobre de dita volta, ab bon gruix, de manera que quedian ben fetas, com, y tambe tindra obligacio dit assentista de fer dos archs de ditas voltas de un maho de cap, y traves de tardosa, y la amplaria, com demostra la trassa, ab lineas de punts, los quals archs serán pera estrabar las ditas voltas de dit Portico, demunt de ditas voltas se auran de fer uns carrerons, a modo de contravoltas pera que quedia igual, que no si haja de carregar molta terra, quant se enrejolará.

Item tot lo que se farà de voltas, axi en lo portico, com lo que se espatllará, será de la obligacio de dit Impressari de encaironarho de palm, y quart, en quadro, y de gruix de rejola de las vellas, com, y tambe dit Impressari será tambe obligat adressar todas las voltas se farán novas aixien lo portico, com en la de desobre, costats, y testera del cor, y emblancarlas de guix blanch, conforme las que hi ha en lo mateix cor, y fer posar banch, y rejola valenciana a sas costas en tot lo districte, que dit cor se allargará, y en la tastera, y finestra de ell, que sia dita rejola de la mostra, que te la que vuy es, podentse valer de la que vuy es en la testera de dit cor; Ben entés que si arrencantlas sen trenca alguna,

tinga obligacio lo Impressari de posarni a sas costas altrás tantas, quantas seran las rompudas; Demanera quedia tot ben acabat, y perficionat, tot lo que es lo lloch del portico, y gruix de pared, y gruix de pared vella de la Iglesia tindra obligacio de enrajolarho de cairons, y bon morter, ben enrejolat, y fer y assentar los banchs, o, assientos de dit cor, com, y tambe los vestiments de la finestra de la Iglesia conforme; De manera que no quedia res imperfet en dita obra.

Item tota la desferra, que quedarà en dita obra queda a favor del mestre, o Impressari, com, y tambe sera obligat, acomodar algunas pedras picadas al paviment del portico.

Item sera obligat a posar tots los materials de dita obra, aixi pedra picada, rebla, morter blanch, carrons, rejolas, mahons, guix, fusta, y demes generos de material necessaris per fer dita obra, com, y tambe teulas, antenas, bastidas; Advertint que dits Pares, seran solament obligats en pagar lo total, en que se ajustaran, ab tres iguals pagas; la primera al comensament de dita obra, la segona a la meytat, y la ultima paga, visurada, que sia dita obra.

Item sapia lo Impressari, que tot quant se aurà de fer en dita obra se tindrà de executar a satisfaccio, gust, y disposicio del Director, que posará en ella, y no puga dit Impressari pretendrer millora alguna, sino en lo cas, que lo Director volgués anyadir, o llevar alguna cosa de lo ydeat en la planta, en eixos casos, lo mas, o menos se arbitrara, o judicara per dos personas, una por cada part elegidoras.

Item dit Impressari tindra obligacio de cubrir tota la circumferencia del portico de terra negra, o parda pastada ab cals, o guix, tenint de alsada del piso en amunt deu palms.

Item tindra obligacio de fer fer, y assentar en la Bolda, o pom de pedra, que es en lo remato de dit portico una creu del cor de la fusta de melis que se fara embatumar que tinga de grandaria lo que demana la fabrica, o assenyala lo perfil, segons disposara lo Director.

Item tindra obligacio de assentar, y posar las reixas de ferro del Portico, y los claus de bronse, o, ferro, que se li entregarán.

Item tindra obligacio de traurer la pared, que vuy es en lo carreró, desde la cantonada de la Iglesia, fins a la casa del costat, y posarla, devant de dit carrero, de manera que vinga seguida, y a nivell, unintla ab la cantonada de dit portico, y de dita casa.

Item tindra obligacio de fer fer, y posar en cada part de aquellas, que se engrandirá, o, allargará mes lo cor, dos, o, tres ferros mes en cada una de ellas, assentantlos conforme estan los que vuy hi ha en dit cor.

Item sapia dit Impressari, que dita obra ha de ser executada y feta ab la millor perfeccio del art, lligant y unint be la obra nova ab la vella; Y tots los materials de ella, los millors, y de la millor calitat cada un en son genero, tenint de ser concluhida, acabada, y perficionada, dints sinch mesos, contadors, des del dia, ques firmará lo acte del present contracte en avant, y en cas de no cumplir, puga lo Convent ferla acabar a costa del Impresari, per qui li aparega.

Item per seguretat del present contracte se ha de obligar segons se estila en semblants contractes, y ha de donar caucio idonea de dos o tres fermansas, a coneguda del que firmara lo present contracte; y en lo cas, que despres de firmat lo present contracte, y comensada la obra, o no comensada, per algun accident, o disturbi, se agues de (...).

[16]. **BUB**, *Regla primitiva y Constituciones de los religiosos descalzos de el Orden de la Bienaventurada Virgen Maria de el Monte Carmelo, de la Primitiva Observancia, de la Congregacion de España*, Madrid 1736, pp. 130-132

**Nova normativa sobre les mides i les proporcions aplicades a la construcció dels convents de l'Orde**

No siendo proporcionadas para hombres peregrinos, y pobres por profession las casas sumptuosas, ni curiosamente adornadas; mandamos, que nuestros Conventos, y Templos no sean magnificos. Y para que en todas las Provincias se labren con uniformidad, mandamos estrechamente, que lo ancho de las Iglesias sea por lo menos de veinte y quatro pies, y a lo mas de veinte y siete (...), y según esto se guardará la proporcion de el arte para lo largo, y alto. En los claustros no avrà mas espacio de una pared a otra, que de sesenta pies, ni menos, que de cinquenta y cinco: lo ancho de el àmbito será de nueve, o diez pies: y no avrà otros claustros altos. Las celdas no tendrán mas de onze pies en quadro, ni menos de diez, ni de alto mas de ocho, o nueve, sino las que se hicieren solo para los enfermos, (que en los Conventos mayores no serán mas de ocho, y en los menores à proporcion) en las quales se podrá exceder la dicha medida, con tal que no se estiendan mas, que a catorze, o quinze pies en quadro. El transito de el dormitorio tendrá de ancho cinco, o seis pies: las oficinas inferiores de la casa tendrán de alto onze, o doze pies: de suerte, que las paredes de el Convento, desde el suelo de el Claustro, hasta el techo, no excedan la altura de veinte y dos pies, sino es que por la estrechez de el sitio sea necessario levantarlas mas, para que no quede expuesto el Convento al registro de las casas de los seglares, por mas altas.

Lo interior de la casa se dispondrà à juicio de los Artifices, guardando esta proporcion. No se edificara Convento alguno, ni se empezará obra notable de èl, sin que preceda traza de Artifice de la Orden, en que se determine su forma, la qual mandamos se observe totalmente, sin mudar, añadir, ò quitar cosa alguna de ella, sin expressa licencia de el Padre General, ò con consentimiento de el mismo Artifice: pero guardando en todo la medida de esta Constitucion (...). En ninguna parte se empezará obra notable, cuya costa passe de cien escudos de oro, sin licencia de el Provincial por escrito (...).

[17]. AGS, *Guerra Moderna*, lligall 3320.

**Missiva de la comunitat de trinitaris de Tortosa adreçada al governador Melchior de Mendieta, en la qual mostren la seva argumentada oposició a l'establiment dels descalços dins els murs de la ciutat**

29 de maig del 1743

Ave Maria

Pidiendo los Padres Carmelitas Descalzos fundar Convento intramuros de esta Ciudad de Tortosa, se sirvio el Excelentissimo Señor Don Melchor de Mendieta Teniente General de los Exercitos, Governador de esta Plasa, y Corregidor de este partido, passar por manos de su Secretario, el Memorial que dichos Padres hazen a su Magestad (que Dios Guarde) con las adjuntas cartas de los Excelentissimos Señores Marques de la Mina, y Don Gaspar de Antona a esta Comunidad del Convento de San Blas, Martir del Orden de la Santissima Trinidad Redencion de Cautivos, para que por escrito diera relacion de lo que sentia en dicha fundacion. Por lo que el Reverendo Padre Prior

Predicador fray Marcos Antonio Perez, Ministro de dicho Convento, junto la Comunidad, se admirava pidieran dichos Padres fundacion intramuros de esta Ciudad con el motivo de estar reducidos, e incomodados en el sitio donde habitan, siendoles a dichos Padres tal estrechez, e incomodidad muy voluntaria; pues haze muchos años tienen el permiso, y consentimiento para fundar, y hazer Convento en forma en el mismo sitio, y ampliarse mucho mas, que en el paraje, o sitio que piden la fundacion, sin que se siga la ruina de tantas casas, como precissamente se ha de seguir en el paraje que la piden, ni la inconveniencia, ni gravamen de estar tantas Comunidades intramuros de esta Ciudad; pues siendo la gente pobre, y los Conventos mas pobres, es preciso el que ayan de hazerse mal tercio las unas Comunidades, a las otras. Piden tambien fundar dentro la Ciudad para bien de los vezinos, y se dejan sin consuelo mas de quinientas almas, las que se quedan cerradas extramuros de esta Plaza sin el consuelo, ni el bien de Iglesia Parroquial ni Convento, de cuyo beneficio gosan los que estan dentro, pues tienen para su consuelo cinco Conventos de Religiosos, la Iglesia Cathedral, y la Parroquia de San Jayme, y aquellos pobres se quedan cerrados sin el menor alivio. Siendo este el motivo del bien de los vezinos, que las Religiones pueden darles, parece darse mayor motivo para que funden en el sitio donde habitan, que no en el terreno que solicitan. Y assi no se puede presumir que la fervorosa caridad de dichos Padres deje sin consuelo a tantas almas que según su pretencion estan expuestas a perderlo. Esto es lo que responde dicha Comunidad, y para que conste donde convenga, por haver passado todo esto en mi presencia como Secretario de dicho Convento, doy fe, y veridica relacion a los 29 del mes de Mayo de 1743.

Fray Carlos Dolz

Lector en Sagrada Theologia, y Secretario del Convento

[18]. ACA, *Monacals-Hisenda*, lligalls grans 159

**Concòrdia entre l'Abat de Poblet i el prior del convent de Sant Josep de Barcelona en relació al contenciós que en matèria constructiva enfrontava ambdues comunitats**

18 de febrer del 1763

Concordia feta y firmada per y entre lo Illustre Abat, y Real Monastir de Nostra Senyora de Poblet de una, y lo Reverent Pare Prior y Convent de Sant Joseph de Pares Carmelitas Descalsos de Barcelona de part altre. En poder de Francisco Gualsa y Aparici, y de Ramon Serra, als 18 de Febrer de 1763.

Essent la una de ellas la que instá dit Illustre Abat, y Real Monastir de Nostra Senyora de Poblet, en la Curia Real Ordinaria de esta ciutat, als 7 de Maig mil setcents sinquanta sinch, ab que nuncia la nova obra, sobre la mutacio del embocadero de las ayguas pluvials, que donava principi ab una petita clavaguera, y despues las conduhia a la Clavaguera Mestre de la Rambla, servint dit embocadero, y petita clavaguera pera recullir las ayguas pluvials, y altres qual mutacio, se fabricava de orde del referit Pare Prior, y Convent de Sant Joseph. Y despues instant lo mateix Illustre Abat (...), als divuyt de Juliol del mateix any fou evocada, a la Real Audiencia y comesa a la Sala (...). La segona de ditas causas, es la que tambe introduhi lo mateix Illustre Abat (...), als vint y vuyt del referit mes de Maig 1755, ab que se nuncia la nova obra, ques feya en lo terreno propri de dit Reverent Pare Prior (...) y ahont era fabricada la antiga Casa del mateix Prior y Convent, y ab esta nova obra se fabricava, sobre lo terreno, que era carrero, y mediava entre la dita casa vella, y la Iglesia de dit convent de Sant Joseph (...). Y la tercera de ditas causas es la que a instancia del mateix Illustre Abat (...) als

setse de Janer, mil setcents cinquanta nou se començá en dit tribunal Real Ordinari de la present Ciutat, consistint en la nunciacio de la nova obra dirigida a que en la paret mitjera de ditas casas, ço es la del Priorat de Nostra Senyora de Nazaret, y de las proprias de dit Prior (...) por estos se posavan carregaments perjudicials a la dita paret, y així mateix a la part que mira a la Rambla unas oberturas, o portals, que demostravan haver de servir per balcones ab bolada arrimats a la dita paret mitjera, contra la expressa disposicio del dret municipal ab que se prohibeix al vehi que no puga fabricar o fer finestras, o balcones, o altres oberturas, per las quals se cause perjudici al altre vehi, y la dita causa fou evocada a instancia del referit Prior (...) a dita Real Audiencia (...) als sis de Febrer, mil setcents cinquanta nou (...). En las quals causas, y en cada una de ellas, se han fet diferents prossehiments, y diligencias, com visuras, y rebuts testimonis per una y altre de las parts ab que expediren crescudas quantitats de diners. Y conciderant que en la continuacio de aquellas haurian tambe de expendir altres majors quantitats, y de esser molt contingents, o dubtosos, los exhits, o eventus de las causas y plets. Y no menos atenentse lo notable circumstancia de verter y tractarse entre dos casas tan Religiosas y vehinas, e immediatas, que motiva a que se terminen de bona conformitat, per medi de Concordia o transaccio (...). Y vistos los paratges de las respective disputas, y conferenciant ab Joseph Molist y Joseph Ribas Mestres de Casas ciutadans de Barcelona, de satisfaccio de las mateixas parts interessadas (...), es dit Joseph Molist per part de dit Prior (...) y dit Joseph Ribas per part de dit Illustre Abat (...). Per tant lo dit Illustre Abat (...) y per ells lo Reverent pare Fra Don Joseph Salvador Monjo profes, y Prior de la Casa de Nostra Senyora de Nazaret de la present ciutat, com a son Procurador especial per estas cosas (...); y lo Reverent Pare Prior (...), convocats y congregats de orde de dit Pare Prior, a so de campana, com es estil en la pesa de la



llibreria de dit Convent (...); Han vingut ab dictamen y resolucio (...), ab los pactes y capitols següents.

Primerament en quant a lo que te mira, o respecte a la paret mitjera de las referidas dos casa (...) pera assegurar la estabilitat de las mateixas casas y sa major firmesa (...), convenen que la dita paret mitjera en la part que mira a la casa propia de dit Reverent Pare Prior de Sant Joseph dega sospedrase, fins al numero de divuyt canas en los paratges ahont individuuarán los sobre nomenats Mestres de Casas. Lo que deura ferse a gastos propis de dit Prior (...), aixi com a propis gastos de estos, se deuran tambe sospedrar sinch canas y mitja en la mateixa paret, per manera que de estas impensas no dega pagarse cosa alguna per dit Illustre Abat (...). Devent empero estas obligarse, com se obligan, en fer sospedrar la mateixa paret mitjera, a la part que dona y mira a la Casa del Priorat de Nazaret, en numero de divuyt canas, que segons relacio dels referits Mestres de Casas, necessita sospedrase en los paratges, que ells mateixos diran, y encara entre lo que ha de sospedrar lo dit Illustre Abat (...), y lo que deura sospedrar y ha sospedrat dit Prior (...), hi haze la diferencia de quatre canas y mitja (...).

(...) per quant la paret mitjera (...) se troba mes alta o elevada que lo teulat de la referida Casa del Priorat de Nazaret, se ha fet nova a gastos del dit Reverent Pare Prior (...); Que sempre y quant dit Illustre Abat (...) los aparega, y vullan elevar la dita Casa del Priorat de Nazaret, los sie licit y permes lo alzar y elevar dita casa, com y tambe lo fer carregaments sobre la dita paret nova, tant de bigas, com de jacenas; Devent empero en est cas dits Illustre Abat (...) pagar y satisfacer a dits Prior y Convent de Sant Joseph, la mitat del import de la dita part de la paret nova, en quant als paratges se fassen los carregaments, y sie tambe facultatiu, y permes, a dit Illustre Abat (...) foradar la dita nova paret, per immitir en ella las jacenas, bigas, y demes que sie necessari (...).

(...) en quant al Balcó del primer piso de la Casa del Reverent Prior (...), que mira y dona a la del Priorat de Nazaret, encara que no sie promediat, puga quedarse en lo modo y forma que actualment se troba posat; ab lo ben entes empero, que sempre y quant los Duenyos o Señors de la Casa del Priorat de Nazaret vullan los sie facultatiu y permes fer igual Balcó en dita llur Casa (...).

(...) en quant al terrat mes alt de la dita Casa del Prior (...), convenen que la barana que mira al lloch de Sarriá, y de ella pot mirarse y veurerse lo dit Jardí de la Casa del Priorat de Nazaret, pera obviar esta vista, o registre, dega alsarse la dita barana de modo, que desde lo dit terrat, no puga veurerse, ni registrarse lo dit Jardí (...); Per manera que a dits efectes los referits Mestres de Casa, deuran desde luego alsar ditas baranas, de un y altre dels referits dos terrats inferior y superior de la mateixa casa nova del Prior.

[19]. ACA, *Monacals-Hisenda, lligall grans 510*

**Carta del tracista fra Damià dels Apòstols adreçada al Pare fra Josep de Santa Isabel, procurador de la Província de Catalunya, en la qual li exposa els entrebancs sorgits en la confecció de la traça del nou convent de monges carmelites descalces de la ciutat de Tarragona**

20 de juliol del 1766

Pare fra Joseph y mol de la mia veneracio salud y gracia y en lo Senyor participo a Vuestra Reverencia que lo disapte a las quatre del mati vas arribar en est de Tarragona

y tot ocupat de la son me posi a fer lo mapa. Y gracias a Nostre Senyor que lo diumenge a las quatre de la tarde lo e tingut conduhit. En quant al terreno de las orfanas no lo e pogut midir ab tota satisficacio pues no e pogut fer sino a pasas las medidas per raho de la nota, pero no crec que puga ser molta la diferencia.

Avem tingut ventura de estar en mon poder un mapa dels primes que vas fer jo mateix y fas judici que aura fet prou mal a la sentencia lo no estar en las mapas primeras. Compres lo terreno de las orfanas pues alli demanavem lo que no se vege per no estar compres en la mapa. Pero jo feu lo que me digueren.

Ara li vull explicar a Vostra Reverencia que al principiarse aqueix plet vas dir que si jo o agues de fer tractaria de una composta amigable.

Prenent mapa ab tota justificacio del terreno y compondrer las orfanas ab una bona casa formada a la cantonada mes cerca de palacio y fent que ellas tinguesan un ortet y las monjas tambe podian tenirna part y quedavan acomodadas de las sacristias quant jo proposi això me respogueren que no pues avia de ser tot pues ara dic jo que qui tot o vol tot o pert. Prebine tambe que en la casa principal de las orfanas, judico que antigamen devian ser dos casas, pues la una es mes alta que la altra en aquella endrexuxa de aquella linea de puus que demostra en la mapa. Vege que fasan fefleccio que en cas logren terreno per las sacristias casi abem menester tot lo ort de baix. Pero nos o an tan embolicat ab aqueixa noba fabrica que an fet (jo no se si es estat mentres la duracio del plet) que casi torno ab lo mateix pare del principi. Vostra Reverencia vege lo que mes convinga quedo per servirlo en est de Tarragona y Juliol 20 de 1766.

Siervo de Vostra Reverencia

Hermano Fray Damia dels Apostols

[20]. ACA, *Monacals-Hisenda*, lligalls grans 499

**Ressolució de la Reial Audiència per la qual s'eximeix a Maria Reimir, de la vila de Mataró, de l'obligació de vendre un tros del seu hort als carmelitans descalços per tal que aquests eixamplin el seu temple**

13 desembre 1770

Don Carlos por la gracia de Dios Rey de Castilla. A vos el N. Corregidor, y demas Justicias de la Ciudad de Mataró en el nuestro Principado de Cataluña. Salud y gracia: Sabed que por Maria Raymir y Padró vezina de essa Ciudad se nos ha presentado que contiguo al convento de Carmelitas de la misma pertenecia a la citada Maria Raymir, y sus hermanas un huerto que dentro de su casa havia servido para la fabrica de sus aguardientes, y aunque sin ella, y destituhidas de otro medio, quedarian sin el necessiarissimo para su precisa manutencion llevados dichos religiosos de su authoridad, y poderio trataran de apremiar a la referida Maria Raymir, a que les vendiesse un pedazo de dicho huerto para incluirle en la fabrica de una nueva capilla con que querían estender su Iglesia, y sin embargo de que para evitarla, havia manifestado la misma no solo el perjuizio que de ella le resultaria, sino tambien el ningun motivo de la ampliacion, que intentavan insistian en que huviesse de executarse la citada venta. Y mediante a que por muy estenso que se conceptuasse el Privilegio de dicho Convento no era conforme a equidad, y justicia que en el abandono de la fabrica de aguardientes, que según la declaracion que testimoniada, y señalada con el numero 1 presentava y jurava, servia para su manutencion, y la de sus dos hermanas solteras, quedasse la citada Maria grandemente damnificada mayormente cuando si la

construccion de la capilla que se proyectava fuesse necessaria (que no lo era) para extender la planta de su Iglesia, tenian el proprio dilatado terreno, que a poniente, y medio dia resultava de la Declaracion de Joseph Contreras, y Antonio Torner, que compulsada con el numero 2 assimismo presentava, y jurava, atento lo qual, y que aunque asistida la referida Maria, y sus dos hermanas del poderoso fundamento que a su favor producian dichas Declaraciones, era de recelar que para la proyectada Capilla se les estrechasse a la venta del huertecillo, en que se intentava plantear; en esta consideracion, y en la de que nada era mas proprio de la Suprema authoridad, y altas facultades de Nuestro Consejo que impedir las con que se intentavan iguales violentas enagenaciones; por tanto, y que sobre faltar a la que solicitavan dichos religiosos aquella razon de urgente necesidad, y publica utilidad que previno la disposicion de dicho; era inevitable no solo el perjuizio que la referida Maria Raymir reclamava, sino el que indubitablemente recibiria la Real Hazienda en la ruina de la fabrica de aguardientes establecida en dicho huertecillo. Por todo lo qual, nos pidio y suplico fuessemos servido haver por presentado los citados testimonios, y por lo que de ellos resultava librar el conveniente Real Despacho para que vos, de ningun modo permitiesseis, ni apremiasseys a la citada Maria vendiesse el huertecillo que servia para la fabrica de sus aguardientes. Y visto por los de Nuestro Consejo por Decreto que proveyeron en 11 deste mes se acordó en pedir esta nuestra carta. Por la qual hos mandamos que siendo con ella requerido de ningun modo permitais, ni apremieis a la referida Maria Raymir y Padró, a que venda el huertecillo que sirve para la fabrica de sus aguardientes. Que assi es nuestra voluntad, dada en la villa, y corte de Madrid a 13 diciembre de 1770 años.

[21]. ACA, *Monacals-Hisenda*, lligalls grans, 510

**Carta de fra Damià dels Apòstols adreçada al Definitori, en la qual sol·licita llicència de les autoritats de l'Orde per alterar el cànon establert en les mides dels nous claustres en el cas de la construcció del claustre del convent de Vilanova.**

9 de setembre de 1771

Muy Reverendos Padres Nuestros y Santo Difinitorio.

Por allarse executada en Nuestro Convento de Villanueva la medida de los dos liensos de claustro, y revisada para formar los otros dos liensos hallo que estan poco ajustados a la medida de la lei; y para no incurrir en el desacierto de la fabrica necesitamos se sirvan Vuestras Reverencias dispensar cosa de tres pies en un lado y de un pie en el otro lado, a fin de que quede la fabrica con la correspondencia y reglas que pide el Arte, que para la inteligencia, me remito a la explicacion del Presente Plano.

Lo sombreado en obscuro es la porcion de quarto en que vive la comunidad, y representado en el piso de las celdas.

Lo sombreado con lineas en punta de pluma, es obra de la Iglesia que se fabrica. Y la de pisos o puntadas es de la obra que falta executarse. Y como el quadro de los sesenta pies que señala la lei esta comprendido con las letras A.B.C.D. Para centrar la pared en su lugar O.G. faltan tres pies que añadir, y para centrar la otra paret en su lugar G.E. falta cosa de un pie para quedar bien la obra con su devida correspondencia, a lo construhido y fabricado que por estar yo enterado de ello, lo suplico a Vuestras Reverencias que Dios Nuestro Señor Grande en su Amor eternos. Madrid y setiembre 9 de 1771.

Subdito de Vuestras Reverencias. Hermano fray Damian de los Apostoles tracista de Nuestra Provincia de Cataluña.

Con Junta Ordinaria celebrada en Madrid a 27 de noviembre de 1778 se concedio la dispensa que se pide en la presente suplica. De que doy fe en este mismo convento, dicho dia, mes y año. Fray Buenaventura de Santa Maria Secretario.

[22]. *Declaraciones autenticas de las leyes de los carmelitas descalzos de la Congregación de España y actas decretadas en sus capitulos generales, aprobadas, confirmadas y añadidas en el ultimo, que se celebros en San Pedro de Pastrana en 9 de Mayo de 1772, imprès a Pamplona el 1774, pp. 6-154.*

**Resolució del Capítol General celebrat a Pastrana segons la qual és obligatori seguir en les noves construccions les traces confeccionades pels artífexs de l'Orde**

Si ay en algun Convento alguna Imagen vestida, con dispensa, se darà noticia al Difinitorio, y solo se conservarán las que permita (...); y se les quitarà à las del Niño Jesus todo lo que indique profanidad; y à las de talla no se les pondrán Tocas, Mantos, ni otro genero de vestido; y à las que lo tengan, se les quite con efecto: Y lo mismo haràn los Padres Provinciales con todos los Ornamentos, que aya en los Conventos (...). Por ornamentos prohibidos se entienden los Velos, Cortinas, Doseles, y Palios, y todo genero de bordado (...).

Para Legos Artifices, que no passaràn de ocho, ò diez en ninguna Provincia entre Novicios, y Professos; sino en algun caso raro de ser el pretendiente de nobleza, y prendas relevantes; solo se admitiràn los examinados, y aprobados por Maestro en el Arte, como de Escultor, Tallador, Ensamblador, Dorador, Pintor, Cirujano, etc., y que conste por su testimonio, è informe del Padre Provincial, y Prior de la casa estar suficientes (...).

La ley que dice: *Quamvis pro interiori* se declarò, que, lo que se prohíbe en los Desiertos en Casullas, Frontales, etc. no se entiende de la Camita, ò Pabellon, con que se adorna lo interior del Sagrario. Y de los Vasos: *Qua et si argentea* solo se prohíbe sean de oro adornados de perlas, diamantes, ni puede ser de oro la Cruz del Copon. Tampoco cabe, que el Sagrario, Retablo, ò Relicario alguno sea todo dorado, pero se permte algun jaspeado, ò estofado con listas de oro (...).

Determinó el Capitulo se repita el precepto en materia de fabricas: Y assi en nombre de nuestro Capitulo General: Mando en virtud del Espiritu Santo, santa obediencia, y debajo de precepto formal à todos los Religiosos, Prelados y subditos, à quienes por cualquier titulo pueda tocar, que guarden en la egecucion de las obras, las plantas hechas por los Trazadores señalados, sin alterar, mudar, ni exceder en todo, ò en parte, en la materia, ò en la forma, sin expressa licencia nuestra en escrito, ò por traza, ò planta suya firmada; los quales no la daràn de palabra, aunque sea para abrir una puerta, ò ventana en lo ya hecho; pena a los Prelados de privacion de oficio por quatro meses; y à los subditos de voz, y lugar por el mismo tiempo (...). Y se aprobò, que en la ley: "*Neque opus aliquod notabile*", no se entienden las obras contenidas en las trazas aprobadas por nuestro Padre General; sino las que que se quieran añadir despues: Y tampoco puede el Prelado sin licencia de la Comunidad, y del Padre Provincial deshacer obra del mismo importe.



Mando assimismo debajo del dicho precepto assi a los Trazadores, como á otro cualquier Religioso subdito, ó Prelado, que no egecuten obra alguna contra lo determinado en nuestras leyes; ni egecuten traza alguna, aunque hecha por quien tiene patente de Trazador, sin que primero la firme de mi nombre: Y lo mismo de las trazas de qualquier Retablo de Altar mayor, ò Capillas, ò parte de ellos, como tambien con la traza de los tronos, que se fabriquen para las Imágenes del Coro. Y se confirmò el Acta, de que en dichos Retablos no se pongan columnas Salomonicas; y contra el estilo introducido de Retablos costosos, se prohibe se hagan con mucha talla, y contra la pobreza, y solo se permiten con columnas listriadas sin vestidura de talla, y lo restante de dichos Retablos de talla pobre, y humilde. Tambien mandò debajo del mismo precepto, que si notasse alguno de los Trazadores, que la fabrica no vá arreglada, la mande parar hasta darme aviso; y obligue à cualquier Religioso à que notifique este precepto à quien le quiera impedir el acuerdo suyo.

[23]. BUB, *Miscelanea Carmelitana*, ms. 1956, fols. 286-288

**Queixa del prior del convent de Sant Josep de Barcelona en relació a la instal·lació de l'escorxador municipal a la Rambla**

26 d'abril del 1786

El Prior del Combento de San Joseph de PP. Carmelitas Descalsos sito en la Rambla de la Ciudad de Barcelona, postrado a los pies de V. Real M. expone: Que su Iglesia u Combento (...) se hallan en el dia en la proxima situacion de haver de sufrir con olvido de tan distinguidos monumentos de proteccion, los mas grandes perjuizios,

que ya sienten en parte, por causa de la nueva composicion de esta Rambla ideada para el solo adorno de ella, y mandada poner en execucion por el Capitan General de esta Provincia, el Exmo. Conde del Assalto; y para la previa reparacion de ellos, mira como del todo necessaria la Real Proteccion que por un singular effecto del Christiano y piadoso zelo de V.R.M. especialmente para con los Monasterios y Casas Religiosas, reclama del Soberano Trono con el presente recurso.

Son bastante publicas M.P.S<sup>o</sup>r. las voces con que el gentio de esta Ciudad declama con el mas submisso respeto el ver reducida como a calle no muy ancha, bien que adornada con nuevos edificios de casas a linea, y con quatro filas de arboles, una Rambla que segun su antigua anchura, aun no suficiente para el desahogo y recreacion de tan numeroso gentio, havia no obstante sido siempre unica Plaza de espacioso paseo, de gran servicio a las funciones de la Real Tropa de su Guarnicion, que tiene en ella tres Cuarteles, y al diario comercio de comestibles, y gran cocurso del Pueblo: Assi como son tambien publicos no menos los clamores con que varios otros cuerpos de Religion, y todos los particulares dueños de las casas de la misma Rambla lamentar con el mas resignado sufrimiento el verse presisados a tomar en establecimiento, o permitir que se otorgue a tercero des del frontis de sus respectivos Combentos y Casas hasta la linea que está señalada para nuevos edificios, y que dexa libre la nueva direccion del paseo.

El Combento de Santa Monica de PP. Agustinos Descalzos ha tenido que ceder porcion de terreno de su Combento a un precio del todo desigual al en que se les ofrecio restablacerseles el del frontis de su Combento; y al lado de la unica y principal Puerta deste, sufre ya el gran detrimento de un Almacen que a pretexto del Real Servicio se ha de nuevo construido en la linea del Paseo, y contiguo a las paredes del mismo

Combento, con el qual queda como encerrado en esta parte la puerta de la Iglesia, y perjudicada la vista y quietud de las celdas de sus Religiosos.

El Colegio de Religiosos Carmelitas Calzados mira ya derruhido la mitad de su casa, con destino de su terreno a la formacion de una nueva calle en la misma Rambla, el precio del qual por ser de alguna consideracion, se le compensa en parte con el establecimiento del terreno del frente de su mismo Colegio, y con un tanto de los establecimientos que se vayan otorgando en la formacion de dicha nueva calle.

Los Colegios de Religiosos Mercenarios y de San Buenaventura de PP. Franciscanos Menores, esperan con temor iguales perjuizios de la suerte que les cupiere, segun la ley de la nueva direccion del projectado maior adorno de la Rambla.

Y por ultimo el Combento Suplicante. y su Iglesia de San Joseph de esta parte de mas de cinco años esta sufriendo el ruidoso bullicio y molesto hedor, que principalmente en la ardiente estacion del año se haze tanto mas perceptible, con la nueva servitud de una larga serie de carnicerías, que a pretexto de interinidad, y ex abrupto, fueron construhidas, contiguas, y unidas a las mismas paredes del Combento, no mui distantes de la Puerta de la Iglesia, y mui cerca de la Puerta Reglar del Combento; haviendose derruhido las que de mas de [espai en blanc] años havian siempre persistido en la otra parte de la misma Rambla, sin perjuizio de tercero, y esta servitud acaba de experimentar mas gravosa en grado de intolerable, con la reciente adicion de otras dos carnicerías, con que se ha aumentado el numero de ellas a onze, extendiendo tanto su linea que llega hasta a solos diez palmos de dicha Puerta Reglar.

La adicion de estas nuevas Carnicerías, como a sobrevenida despues de tantos años, pudo con justo motivo parecer el Combento Suplicante poco o nada conforme a la

supuesta interinidad con que fueron supplantadas las primeras, y no pudiendo por lo mismo mirar con mas larga indolencia una servitud perpetua en las paredes de su Combento tan perjudicial y abiertamente contraria al favor de la Religion y privilegio de que goza, como de lugar publico, y del qual no debe el Combento quedar privado, mientras que no es absoluta la necesidad de construhirse en las paredes del Combento, unas carnicerias, que pueden a comun juicio proporcionarse en tantos otros parages de la Ciudad, a maior servicio de sus Habitadores, y sin algun perjuicio de tercero, miro y tuvo por del todo conveniente y justom impelido de la fuerza de tan poderosas razones el hazer oposicion a la principiada nueva obra de las dichas dos carnicerias, como realmente la hizo en el dia sinco del corriente mes de Abril, nunciandola per jactum lapilli, que es otro de los modos que permite el derecho, y adoptó como el mas sensillo y menos ruidoso por haver sido su unico fin, y asnimo principalmente de descubrir con seguridad por los Operarios el legitimo superior de orden del qual, y a instancia de quien trabajavan en dicha nueva obra para poder el Combento recurrir y exponer las justas cuasas de su oposicion, y los graves perjuicios de la construccion de las nuevas carnicerias.

Pero el Illustre Ayuntamiento desta Ciudad ha dado a conocer al Combento Suplicante el gran resentimiento que le ha causado la nunciacion de aquella nueva obra con un modo tan riguroso e incoherente como que siendo assi que el mismo acto con que penso frustrarla o mas bien reprehenderla, debio de reconocer la justa quexa, y buen derecho del Combento Suplicante; acordó la seria resolucion no menos que de privar al Combento Suplicante la comunicacion de las aguas de las fuentes, mandando cerrar el antiguo conducto que la misma Illustre Ciudad dando las maiores pruebas de su agrado y beneficencia (...) havia costeadado com 300 ducados para franquearle liberal las aguas necessarias para el abasto del Combento en todas sus officinas. En effecto el Combento

Suplicante experimento con gran transtorno la privacion del uso de las expressadas aguas al siguiente dia de la citada nunciacion de la nueva obra de las carnicerías; Bien que este Illustre Ayuntamiento tuvo la bondad de continuarla inmediatamente su comunicacion, plenamente cerciorado del fin y animo con que el Combento, no obstante que con particularidad havia nunciado la nueva obra de las carnicerías, estaba siempre pronto como a miembro civil de la Ciudad y del Estado a cooperar por su parte en quanto le sea licito al maior servicio de la Ciudad en alivio de la urgente publica necesidad.

Fitxa: 1...casas, y entibiada en gran parte la notoria devocion y frecuencia de sus Bienechores y concurrentes a la Iglesia.

2. Inquilinos, que serian siempre varios,...

3. Rambla: Y sobre que el rigor de su Instituto no les permite la salida voluntaria del combento ni aun con titulo de paseo, y que toda su recreacion y santo desahogo en el corto tiempo que se hallan libres de las ocupaciones y exercicios espirituales, solamente lo disfrutaban en lo interior de su clausura, quedarian privados con grave perjuicio de su salud de la unica diversion y recreo que les franquea la vista y delicia del estrecho recinto de su huerto, por el prospecto tan inmediato de los Inquilinos y Habitadores de las nuevas casas; las quales con su maior elevacion causarian el perjuicio del privar al mismo huerto y algunas de sus celdas de la maior vista del sol y de la saludable ventilacion de los ayres: Por quales causas los Religiosos del Combento Suplicante se han de considerar, segun es comun decir, como a sepultados vivos en su claustro.

La sola Real gracia de V.R.M. podria en las actuales occurrencias ser el unico suficiente medio para precaver y reparar al Combento Suplicante los tan perjudiciales ponderados detrimentos, con la qual V.R.M. fuese servido mandar: que el con...

4. Rambla; en concepto de que esta segun su anchura en la parte del Combento, y por el aspecto de las paredes de este y de su Iglesia no ha de causar en si diformidad, ni afear su projectado maior adorno: O bien...

5. passeio, que comprehende el terreno de su Combento en una extension muy maior en la otra parte, y mas arriba de la misma Rambla.

Esta es la Gracia que rendidamente suplica a V.R.M. el Prior y Combento del San Joseph de Barcelona, cuio logro, en concepto que no ha de ser perjuizial a las ordenes de V.R.M. sobre la composicion y nueva direccion de la Rambla, ni al Estado o al publico, esperan con la maior confianza de la innata Piedad, Religion y singular proteccion de V.R.M. (...). Barcelona, Abril 26 de 1786.

[24]. ACA, Monacals-Hisenda, lligalls gran nº 166

**Contracte signat entre fra Joaquim de Sant Josep, Prior del convent de Mataró, i els mestres de cases Salvador Viada i Salvador Simon**

Mataró, 2 d'abril del 1793.

(...) Jo Gaspar Carbonell comerciant ciutadà de Mataro (...) expliquí la mia devocio y charitat al Rnt. P. fra Joaquim de Sant Joseph Prior actual del mateix convent, y li proposi, que se emprendués, com realment emprendué las obras majors, y que van explicadas en un paper de contracte firmat per lo dit Rnt. P. Prior y per los Rnts. Clavaris del dit Convent ab los mestres de casas que han empres la construccio de dtas obras (...).

Lo convent donará tota la pedra pera fer les parets (...); Y habent de desfer tambe todas las parets, tapias y tolras, que desferse hajen, pera quedar acabada la obra nova; donará tambe lo Convent la fusta per las taulades novas, que deurá fer lo Asentista las mans de fuster per la teulada, la cals, arena, y argila: Cuydará tambe lo Convent de fer los moldes per tot lo adorno de guix: De posar las teulas per la mitja taronja y llanternó, y la bola, y creu per al mateix llanternó; Pero no tindra obligacip lo Convent de fer ningun Cindri ni donar fusta pera ells, ni per ninguna bastida (...).

Sera obligació del Asentista fer lo corredor del pis que va al cor, comensant en frenta de la Celda del P. Joan de Sant Ignasi, fins al ante cor, ab volta de tal elevació, que lo punt de ella vaja a encontrar a nivell lo punt mes alt de la volta del dit antecor, per medi de una lluneta; Sent la paret, que deu fer costat a dit corredor sobre dels archs dels claustros; de manera que esta paret estiga del modo esta en los mateixos claustros de part del mar: Esto es ancho sobre ancho, tapant los buyts com estan allí tapats deixant dos finestras a la altura y puesto se derminara: Advertint, que si als archs permeten per son nivell ferse mes alts, se fas: sen tant alts com puguen: deuraa fer carrerons sobre las voltas dels claustros desde la celda del P. Joan fins al antecor, enrejolar tot aquest corredor, ab tota sa llargaria, y en lluir voltas y parets: deura tambe desfer las teulades que se han de desfer, cubrir dita volta y corredor, fer las teuladas novas, ab bigas, llatas y teulas, al modo acostumat; pero fent que las bigas estigan posadas de modo que trabian las dos parets pera impedir lo dany que podia fer a ellas la empenta de la volta nova.

Fer una volta ab dos llunetas al sortir de la sagristia pera anar al Presbiteri; esto es de del arch del Presbiteri fins a la paret dels claustros, tirant a terra la paret del mitg deixant assegurada la teulada de sobre de ella, enlluhir dita volta, y las parets lluhidas; y

adressadas, y obrir en mitg de esta pesa alli ahont pinta la planta un portal pera aixir al angulo del claustro, ab la forma y elevacio corresponent (...).

Fer lo crusero de la part de la Epistola enfundintlo fins als claustros, ab la mateixa forma, figura, elevacio, y adornos del de la part del Evangeli, a excepcio que no hi ha de haber nincho; pero si basas y socols de pedra picada a las pilastras raconeras de la mateixa forma i figura ques dira de las basas y socols del crusero; desfent la paret que al present es testera del crusero formant aquesta mateixa paret sobre la paret del crusero desde ahont siga de pedra en amunt, fins a tenir la elevacio que demana dit crusero, espatllant las tapias, que se encontrian, y fent los funaments fins a encontrar los de las parets vellas, en la añadidura o tros que se enfundeix lo crusero, lligant aquestas parets de dalt baix a un y altre costat, ab lo estribo de la Iglesia, y paret dels claustros, posant lligadas a la tapia, que quedara a la part que mira a la Sagristia, y lo mateixa se lligara aquesta paret ab la paret de la testera de Santa Dorotea, y ab los estribos dits. En aquest mateix crusero a de fer dos archs o passadisso de la mateixa forma, figura, adorno, elevacio, y amplaria, ab la mateixa distancia del mitg de la Iglesia (...), formant pilastras de rejola redobla a una y altra part de aquestos archs, ben colladas ab guix a dits estribos, fent las tandoces de aquestos archs tambe de guix (...). Aquestos passadissos, y archs han de correr desde la pesa del arch, que ix al Presbiteri, fins dintre lo altar de Santa Dorotea.

Deura espatllar la volta de la capella de Santa Dorotea, tornanla a fer mes alta, ab la altura que se asseñalara, deixantla aab la mateixa forma, figura que te la de dessota lo cor dita de la Beata Maria (...).



Fer o hexecar las bocas Capellas de Santa Dorotea y del Carne, fer arch de guix per la seguretat de la paret de des sobre, cumplir los xanfrans, posarlos a la amplaria de la mes ampla (...).

Fer tres archs en la Iglesia, los dos per sostenir la mitja taronja: lo primer en lo crusero de la part de la Epistola, lo segon en la nau de la Iglesia. Y lo tercer en la mateixa nau de la Iglesia sobre las pilastres del mitg de la mateixa nau, alsant la volta, o fent un lienso de volta nova de arch a arch en lo cos de la Iglesia de la mateixa forma y figura y elevacio que te la del Presbiteri, alsant las parets de son estribo, tot lo que sia necessari pera fer la teulada nova, a correspondencia de las que estan fetas segons la major elevacio de la volta: de modo que los cavalls de la teulada queden franchs sobre de la volta. Aquestos tres archs que se han de construhir de nou en las parets vellas, los dos de la mitja taronja, se han de fer ab la mateixa forma, figura, elevacio, y grosaria que estan fets los nous del Presbiteri y crusero del Evangeli. Advertint que lo arch que mira al cos de la Iglesia com esta es mes ample que lo crusero, ha de tenir de plinto lo que corresponga pera dissimular aquest defecte (...). Lo tercer arch, que ha de estar sobre las pilastres de la nau de la Iglesia, lo ha de fer tambe de la elevacio corresponent a la elevacio de la volta nova y de la grosaria que te lo arch vell, que quedara sota de aquest nou, tapan ab un tabich corresponent deixant lo blanquejat la avertura de entre estos archs.

Deura tambe fer las vuyt vasas de pedra picada com las del Presbiteri, ab vuyt socols de dos palms y mitg dalsada en las vuyt pilastres que sostenen los quatro archs de la mitja taronja (...), y ab igualtat ab las del Presbiteri, com y tambe deura fer vuyt capitells en estas vuyt pilastres, y dos capitells en las dos pilastres de la reconada del crusero, tots uniformes als capitells del Presbiteri: juntament fara tota la coronisa que falta banquetta y alquitraba en tot lo bol de esta obra nova, esto es des del Presbiteri, per

una y altre part, fins a las pilastras del mitg de la nau de la Iglesia, deixant en estas lo retorn que correspon.

Fara la mitja taronja, llanternó conforme y ab todas las parts, y circunstancias, que esta dibuixat en la planta (...).

Sera a carrech del Asentista lo desfer la volta y mitja taronja vella, ab los quatre archs vells que ara la sostenen encindrianlos pera desferlos de rejola, y tambe lo desfer las teuladas, que se han de desfer, lo ferlas novas, per lo qual se li donara las teulas vellas (...).

Deura tambe enrejolar de pesas lo paviment de la Iglesia Crusero y dos capellas de Santa Dorotea y Carme, unint aquest enrejolat ab los enrejolats que poch ha se han fet en lo Presbiteri, y St. Christo (...). Aixi mateix quant se diu en lo numero quatre que lo Crusero de la Epistola ha de estar com lo del Evangeli, se enten en tot menos lo exceptuat, habent de fer en aquest un ventanal com en aquell. Aixis mateix deura deixarse respiraderos en la mitja taronja.

Sapia lo Asentista que en todas las sobreditas obras deura observar las tres circunstancias inseparables de ellas, que son solides, comoditat y hermosura, y en cas de haverse deixat de expressar alguna cosa en aquest contracte, que la naturalesa de la mateixa obra ho demania, deura lo Asentista suplirho conforme a est principi (...).

Sapia lo Asentista, que deura posar fianzas; que la obra se pagara a parts de la manera se contractava (...). Aixi mateix estaran obligats a salvar lo pulpit y Altar de Sant Albert juntament a doblar la volta dels claustros sino esta doblada y admetrer per director al Sr. Mestre Francesc Planas. Lo qual present contracte ha estat convingut, y ajustat entre lo Rt. Prior de St. Joseph Fr. Joaquin de St. Joseph, y lo Mestre Salvador

Viada y Salvador Simon per lo preu de 2.200 lliures (...) ...firman lo present contracte, en Mataró als 2 de Abril de mil setcents noranta y tres.

[25]. ACA, *Monacals-Hisenda*, lligalls grans, 510

**Sol·licitud adreçada al Definitori per part de la comunitat de Vilanova i la Geltrú per tal que les autoritats de l'Orde els permetin esmerçar els diners provinents de la venda d'uns terrenys en l'acabament de les obres de construcció del convent, degut a l'estat d'incomoditat permanent que pateixen els religiosos.**

**La sol·licitud és acceptada**

5 de maig del 1806

Muy Reverendos Padres Nuestros General y Diffinidores Generales:

El Prior y Clavarios del Convento de Vuestros Reverendos bajo el titulo de Nuestra Señora de los Dolores de la Villa de Villanueva y Geltrú, en nombre de toda la Comunidad, que lo aprobo por votos secretos, con la mas debida atencion, y respeto, a Vuestras Reverencias exponen:

Que las paredes mas principales de la fabrica de dicho Convento amenazaban proxima ruina, por motivo de una grandissima excavacion hecha muy cerca de ellas, destinada para la cisterna: Assi mismo, que el Convento, se halla sin Claustro, sin Bodega; con el Refectorio, y demas piezas necessarias, que son interinos, pero muy poco acomodadas: Finalmente, sin otra escalera, que una muy estrecha: tanto que es necessario bajar los cadaveres de los Religiosos difuntos, sin el feretro, y a brazos; con

la inteligencia de que con la construccion de lo dicho, se remediaria la ruina dicha de las paredes: por lo que rendidamente suplican a Vuestras Reverencias tengan la bondad de conceder la licencia, para gastar, o consumir en la construccion de lo dicho, y aquí expressado, lo sobrante del producto de la venta de los Patios señalados en el plan, que formo Nuestro Reverendo Padre Fray Joaquin de San Jose por comission de los Superiores, para satisfacer la deuda de ocho mil ciento y cinquenta libras catalanas, que en el dia deben acabar de pagarse a Don Antonio Casals Comerciante de Barcelona, por sentencia del Real Consejo de Cataluña, en la causa que el convento siguió contra el, relativa a los Bienes del Señor Fundador. Favor y gracia, que esperamos de la innata bondad de Vuestras Reverencias suplicando al Señor los guarde muchos años.

De Vuestras Reverencias sus mas rendidos subditos Afectuosos y Hermanos

Fray Antonio de la Expectacion, Prior

Fray Francisco de los Dolores Superior

Fray Joseph Antonio de San Alberto Clavario

Fray Miguel de San Bruno Clavario

Saben Vuestras Reverencias y tal vez lo habran visto, ser pura verdad todo quanto se dice en el presente memorial: por lo tanto rendidamente les suplicamos se dignen darle el passe para nuestro Venerable Diffinitorio General. Gracia que esperamos de la piedad de Vuestras Reverencias suplicando al Señor los guarde muchos años.

En Junta Ordinaria celebrada en este nuestro Convento de Nuestro Padre San Joseph de Barcelona, a los 5 de Mayo de 1806. Se determino, por votos secretos, dar el

Passe a la licencia que se solicita, con las condiciones siguientes: Que el convento debe pagar de otro dinero, la deuda del trigo, que importa quatrocientas libras catalanas; que el producto no puede destinarse a otros efectos de los destinados expresados en este Memorial; y que a todas las celebraciones del Diffinitorio Provincial, hasta la definitiva, se le de razon del tantum del producto, y en que, y como se ha empleado, presentandole los correspondientes Recibos. Y por la verdad lo firme en Barcelona dichos dia, mes, y anyo.

Fray Alberto de Santa Theresa

Diffinidor Secretario



## **VII. APÈNDIX GRÀFIC**





1. **Façana principal de l'església del convent de Sant Josep i Santa Anna d'Énguera (València).**
2. **Frontó de l'església del convent.**
3. **Escut de l'orde carmelità descalç a la façana de l'església.**
4. **Façana principal del convent.**
5. **Façana posterior del convent.**
6. **Aspecte exterior de la cúpula que cobreix el creuer.**
7. **Façana principal de l'església dels "Josepets" (antiga església del convent de carmelitans descalços de Nostra Senyora de Gràcia, Barcelona).**
8. **Detall del nínxol i els escuts que el flanquegen.**
9. **Espadanya de l'església.**
10. **Façana lateral de la banda de llevant.**
11. **Façana principal de l'església del convent de Sant Rafael de La Selva del Camp (Baix Camp).**
12. **Detall del nínxol i l'escut del fundador a la mateixa façana.**
13. **Porta interior de l'atri.**
14. **Interior del temple captat des de la zona del presbiteri.**
15. **Aspecte exterior de la capçalera del temple.**
16. **Façana principal de l'església del convent de la Sagrada Família de Nules (Castelló).**
17. **Detall del nínxol i l'escut que el corona.**
18. **Detall de les pilastres que flanquegen el cos central de la façana.**
19. **Façana lateral del temple, a la banda septentrional.**
20. **Vista de la capçalera de l'església.**
21. **Façana principal de l'església parroquial de San José (antiga església del convent de San Hermenegildo, Madrid).**
22. **Església parroquial de Sant Feliu de Torelló (Osona).**
23. **Detall de la façana.**
24. **Campanar de la parroquial de Torelló.**
25. **Vista del conjunt de les torres i el campanar de la parroquial de Torelló.**
26. **Traça de l'església parroquial de Santa Maria de l'Alba de Tàrrrega confeccionada per fra Josep de la Concepció. Inclou el frontis, les plantes de les**

- diverses seccions que integren el campanar, tall transversal, alçat de la façana de llevant i planta. Arxiu Parroquial de Tàrrrega (Urgell).
27. Particular de la traça on es mostra la planta i l'alçat lateral.
  28. Particular de la traça on es mostra la façana i el campanar, amb les seccions dels pisos que l'integren.
  29. Planta i alçat lateral de la parroquial de Tàrrrega (extret de C. Martinell, *Arquitectura i escultura barroques a Catalunya. El Barroc Salomònic (1671-1730)*, vol. II.
  30. Església parroquial de Santa Maria de l'Alba de Tàrrrega (Urgell).
  31. Façana principal del temple.
  32. Detall de l'ordre arquitectònic que conforma la façana.
  33. Interior del temple, amb el presbiteri al fons.
  34. Aspecte de les capelles laterals.
  35. Coberta de canó amb llunetes de la nau.
  36. Detall de les balconades que s'obren a la nau per damunt els arcs de les capelles laterals.
  37. Exterior de la cúpula sobre el creuer.
  38. Capella de les Santes Espines. Detall de l'ordre arquitectònic.
  39. Capella de les Santes Espines. Volta de canó del braç del transepte.
  40. Capella de les Santes Espines. Cúpula sobre petxines.
  41. Capella de les Santes Espines. Cúpula.
  42. Llanternó a l'exterior de la capella dels Dolors.
  43. Campanar de la parroquial de Tàrrrega.
  44. Cos exterior de la capella de les Santes Espines.
  45. Porta que comunica el carrer amb el braç dret del transepte.
  46. Porta que comunica el carrer amb la capella dels Dolors.
  47. Capella de la Immaculada Concepció, catedral de Tarragona. Detall de l'ordre arquitectònic.
  48. Capella de la Immaculada Concepció. Altar major i cúpula sobre el creuer.
  49. Capella de la Concepció. Cúpula sobre petxines.
  50. Traducció a l'exterior de la cúpula de la capella de la Immaculada Concepció.
  51. Traducció a l'exterior de la capçalera i la cúpula de la capella de la Immaculada Concepció.

52. Aspecte exterior de la capçalera de la capella.
53. Cos exterior de la capella del Santíssim a l'església prioral de Sant Pere de Reus.
- 54 (a). Arc d'ingrés a la capella del Santíssim.
- 54 (b). Cos exterior de la capella del Santíssim a l'església prioral de Sant Pere de Reus.
55. Interior de la capella. Vista del presbiteri i del braç dret del transepte.
56. Cúpula de la capella del Santíssim.
57. Cúpula de la capella del Santíssim.
58. Nínxol i escut del fundador a la paret exterior de la capella.
59. Sepulcre d'Antoni de Camporrells.
60. Sepulcre de Gertrudis de Montserrat.
61. Gravat de Francesc Via en què es representa la façana principal del nou Palau del Virrei (antiga Sala d'armes), realitzat amb motiu de la inauguració de l'edifici (1668, extret de C. Martinell, *Arquitectura i escultura barroques a Catalunya. El Barroc Salomònic (1671-1730)*, vol. II.
62. Gravat de Maties Jener (1668) en què es mostra el tall transversal de l'alçat del nou Palau del Virrei i la planta del pis baix. Arxiu fotogràfic de Museus (Barcelona).
63. Gravat de Maties Jener on es representen les plantes del primer i segon pisos del nou Palau del Virrei. Arxiu fotogràfic de Museus (Barcelona).
64. Gravat de Maties Jener on es representa el saló de festes del nou Palau del Virrei. Arxiu fotogràfic de Museus (Barcelona).
65. Escala principal d'accés al Palau Episcopal de Vic.
66. Detall de l'escala.
67. Façana meridional del Palau Episcopal de Vic.
68. Façana occidental del Palau Episcopal de Vic.
69. Projecte de fra Josep de la Concepció per a la remodelació de l'Ajuntament de Vic, amb la planta del pis baix i la seqüència de façanes implicades en la reforma. Arxiu fotogràfic Mas (Barcelona).
70. Nínxol obert a la façana septentrional de la seu municipal vigatana, obra de Joan Francesc Morató.
71. Detall de la fornícula.

72. Interior de la sala del Consell de l'ajuntament de Vic.
73. Aspecte de la cúpula que cobreix la sala del Consell.
74. Torre cívica de la seu municipal vista des de la banda de migdia.
75. Visió des de la banda de llevant.
76. Aspecte de la torre des del centre de la plaça del Mercadal.
77. Visió frontal de l'estructura.
78. Visió frontal de l'estructura.
79. Cos superior de la torre.
80. Cos superior de la torre.
81. Cos superior de la torre vist des de la plaça del Mercadal.
82. Balconada i escut al primer pis de l'estructura.
83. Castell de Cubelles.
84. Castell de Cubelles. Façana principal.
85. Castell de Cubelles. Façana principal.
86. Escut familiar de Carles de Llupià i data de les reformes sobre la porta principal d'accés al castell.
87. Aspecte de la torre semicircular del castell.
88. Aspecte de la torre semicircular del castell.
89. Traça de fra Josep de la Concepció per a la remodelació del castell de Cubelles (extret de *Quaderns científics i tècnics de restauració monumental*, 10, 1998).
90. Alçat del castell de Cubelles. Secció longitudinal.
91. Alçat del castell de Cubelles. Secció longitudinal.
92. Planta baixa del castell.
93. Planta del primer pis del castell (entresol).
94. Planta del segon pis del castell.
95. Planta del tercer pis del castell (golfes).
96. Cobertes de l'edifici.
97. Gravat decimonònic on apareix representada la plaça de la Sang de Reus. A la dreta de la imatge és visible la façana principal de l'Hospital, obra de fra Josep de la Concepció.
98. Porta lateral de l'Hospital de Reus, única resta actual de l'antic edifici.

99. Alçat del campanar de Vilanova i la Geltrú (extret de C. Martinell, *Arquitectura i escultura barroques a Catalunya. El Barroc Salomònic (1671-1730)*, vol. II).
100. Porta i passadís que foraden el pis inferior del campanar de Vilanova i la Geltrú.
101. Vista dels dos pisos superiors del campanar de Vilanova i la Geltrú.
102. Campanar de Vilanova i la Geltrú.
103. Projecte de fra Josep de la Concepció per a la nova catedral de Vic. Façana principal i tall transversal de l'edifici. Arxiu fotogràfic Mas (Barcelona).
104. Projecte de fra Josep de la Concepció per a la nova catedral de Vic. Alçat lateral de la façana septentrional. Arxiu fotogràfic Mas (Barcelona).
105. Projecte de la planta per a la nova Seu de Vic. Arxiu fotogràfic Mas (Barcelona).
106. Projecte de fra Josep de la Concepció per a la façana de la catedral de Girona. Arxiu Capitular de Girona.
107. Detall del projecte on s'aprecien el frontó i el gran rosetó.
108. Detall del projecte on apareix un fragment del pis inferior de la façana i les plantes dels diversos pisos que l'integren.
109. Fragment de la inscripció que acompanya la traça, escrita de la mà de fra Josep de la Concepció.
110. Fragment de la inscripció.
111. Detall de la traça que mostra la successió de pisos.
112. Detall de la traça on s'aprecia l'estructura que havia de rematar el pis superior, que flanquejava el rosetó.
113. Traça de la planta del pis baix i soterrani del convent de La Presentació de monges carmelitanes descalces de Vic, confeccionada per fra Josep de la Concepció. Arxiu fotogràfic Mas (Barcelona).
114. Traça de la planta del primer pis i alçat de la façana meridional del convent de La Presentació. Arxiu fotogràfic Mas (Barcelona).
115. Croquis de les reformes portades a terme en el cor i el pòrtic de l'església del convent de Sant Josep de Barcelona, confeccionat pel mestre de cases Josep Juli (1732). Arxiu Històric de la Ciutat de Barcelona, *Consellers-Obreria*, C XIV-30.

- 116 (a). Traça de les obres de remodelació de les obres del tester de l'església del convent de Sant Josep de Mataró, confeccionada probablement pel mestre de cases vigatà Antoni Morató (1770). ACA, *Monacals-Hisenda*, lligalls grans 185.
- 116 (b). Traça de les obres de remodelació del tester de l'església del convent de Sant Josep de Mataró. ACA, *Monacals-Hisenda*, lligalls grans 185.
117. Façana de l'església del convent de Sant Josep de Mataró.
118. Fornícula amb la imatge de Sant Josep.
119. Detall d'un dels dos escuts de l'Orde a la façana de l'església carmelitana de Mataró.
120. Segon pis i frontó corb de la façana.
121. Convent de Sant Josep de Lleida.
122. Particular de la façana principal de l'església.
123. Interior de la nau vista des del sotacor.
124. Interior de la nau vista des del presbiteri, amb el cor al fons.
125. Capelles laterals i llunetes de la volta a la banda de l'Epístola.
126. Detall d'una de les tribunes disposades sobre les portes obertes al creuer.
127. Casquet el·líptic sobre el creuer.
128. Façana principal del convent lleidatà.
130. Claustre del convent.
131. Claustre del convent.
132. Espadanya situada sobre el claustre, a la banda de l'Evangeli del temple.
133. Antiga "porta de carruatges" del convent.
134. Ubicació dins les muralles de la ciutat de Tortosa del nou convent que els carmelitans descalços pretenien aixecar el 1743 en substitució de l'anterior, derruït durant el setge a la ciutat del 1708 (juliol de 1743); Archivo General de Simancas, *Mapas, Planos y Dibujos*, XVIII-74.
135. Plànol de la nova ubicació sol·licitada pels carmelitans descalços de Tortosa per construir un nou convent (5 de juliol de 1743); Archivo General de Simancas, *Mapas, Planos y Dibujos*, XVIII-75.
136. Perfil de la nova construcció sol·licitada pels descalços; Archivo General de Simancas, *Mapas, Planos y Dibujos*, XVIII-76.
137. Croquis del nou espai que pretenien guanyar els descalços en la seva nova ubicació; Archivo General de Simancas, *Mapas, Planos y Dibujos*, XVIII-77.

- 138. Façana principal de l'església de l'antic convent de Sant Josep de Girona.**
- 139. Claustre del convent.**
- 140. Galeries baixes del claustre.**
- 141. Galeria baixa de ponent, amb la corresponent coberta de volta amb arestes.**
- 142. Porta lateral del convent de Sant Llorenç de Tarragona.**
- 143. Escut del fundador encastat a l'entaulament de la porta.**
- 144. Espadanya afegida al costat de l'Evangeli de l'antic temple.**
- 145. Portes d'ebenisteria decorades amb l'escut de l'Orde, a l'armari situat a l'antiga sagristia de l'església del convent de La Selva del Camp.**
- 146. Cisterna del claustre.**
- 147. Façana de l'església del convent de Balaguer.**
- 148. Façana de l'església del convent de Balaguer.**
- 149. Restes de la zona del creuer, on encara són visibles les petxines sobre les quals s'aixecava la cúpula, així com part del tambor.**
- 150. Restes de la volta de canó dins la teulada de doble vessant.**
- 151.**
- 152. Façana de l'església del convent de Vilanova i la Geltrú.**
- 153. Detall de la façana amb el nínxol sobre la porta i els escuts que el flanquegen, a la dreta el del fundador i a l'esquerra el de l'Orde.**
- 154. Espadanya situada a la banda de l'Evangeli, entre el temple i el claustre del convent.**
- 155. Aspecte de la capçalera del temple, on s'evidencien prou netament els cossos del presbiteri, els braços del transepte i la cúpula.**
- 156. Ermita de La Columna al Desert de Cardó.**
- 157. Interior de l'ermita de La Columna, on es visible la cel·la principal del recinte.**
- 158. Conjunt de l'eremitori del Desert de Cardó.**
- 159. Edifici principal del Desert de Cardó, que antigament allotjava les dependències conventuals.**
- 160. Part de l'antic edifici principal del Desert, on és visible l'espadanya, que ens ubica el temple dins el conjunt.**
- 161. Una altra perspectiva de les edificacions que formaven el cos principal del Desert, coronades per l'espadanya.**

- 162. Oratori dedicat a Sant Joan de la Creu, situat a l'entrada al recinte principal del Desert, on era permesa l'entrada als feligresos que assistien als actes litúrgics.**
- 163. Antic claustre del Desert, cobert posteriorment per ser habilitat com a cafeteria.**
- 164. Ala de l'antic claustre.**
- 165. Corredor de l'antic claustre.**
- 166. Interior del temple, amb la zona del presbiteri al fons.**
- 167. Interior del temple, amb la zona del presbiteri al fons.**